

การศึกษาละครแก่นัน อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ปริญญานิพนธ์
ของ
พรรณระพี บุญเปลี่ยน

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
พฤษภาคม 2549
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๗๙๒.๐๙๕๙๓

พ ๒๖๗๗

๖.๓

การศึกษาละครแก่นัน อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

บทคัดย่อ

ของ

พรรณระพี บุญเปลี่ยน

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยามหาวิทยาลัย

พฤษภาคม ๒๕๔๙

๒๕๔๙๔๙

๒๕๔๙ ๒๕๔๙

พรรณระพี บุญเปลี่ยน (2549) การศึกษาละครแก๊บน อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม.

ปริญญาานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยวิทยามุขวิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม :

รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุณานนท์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เฉลิมพล งามสุทธิ.

การศึกษาละครแก๊บน อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยใช้หลักการวิจัยทางด้าน
มานุษยวิทยามุขวิทยา (Ethnomusicology) ผู้วิจัยกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษาอยู่ 3 ข้อ คือ

1. ศึกษาสภาพทั่วไปของอำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
2. ศึกษาวัฒนธรรมและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก๊บนในจังหวัดสมุทรสงคราม
3. ศึกษาลักษณะดนตรีของละครแก๊บนในจังหวัดสมุทรสงคราม

ผลการวิจัยพบว่า

1. จังหวัดสมุทรสงคราม หรือ เมืองแม่กลอง เกิดขึ้นเป็นชุมชนด้วยการที่ชาวบ้านในพื้นที่
อำเภอมือกลองเดิม พากันอพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมปากอ่าวในพื้นที่ จังหวัดสมุทรสงคราม

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดสมุทรสงครามเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง มีแม่น้ำแม่กลอง
ไหลผ่านทั่วทั้งจังหวัด ลักษณะอากาศของจังหวัดสมุทรสงครามเป็นแบบมรสุมเมืองร้อน ในปี 2548
มีจำนวนประชากร 204,792 คน เป็นประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตเมืองเพียงร้อยละ 21 ส่วน
ใหญ่ตั้งถิ่นฐานกระจายตามแนวแม่น้ำลำคลองต่างๆ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม
การประมง การทำนาเกลือ และในด้านอุตสาหกรรม

2. จังหวัดสมุทรสงคราม มีโบราณสถานวัดวาอารามมากมายหลายแห่งที่ประชาชนให้
ความเคารพบูชา และบนบานกราบไหว้อยู่เป็นประจำ โดยนำพวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน เครื่อง
สังเวยต่างๆ นำมาถวาย เมื่อสำเร็จผลตามที่ตนได้บนบานไว้ ก็จะถวายละคร คณะละครแก๊บนที่มี
ชื่อเสียงในอำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีจำนวน 5 คณะ คือ ส. ลูกเพชรพินิจนาฏศิลป์
คณะศรีสมปองบันเทิงศิลป์ คณะอนัญพรวัฒนา คณะแม่หัววัดปากน้ำ และคณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์

เจ้าของคณะแต่ละคณะละครแก๊บนเป็นคนจังหวัดสมุทรสงครามโดยกำเนิด ซึ่งเจ้าของ
คณะได้รับการสืบทอดศิลปะการแสดงละครแก๊บนจากมารดาหรือทางสายเลือด และการสืบทอด
โดยการเรียนการฝึกฝนตนพร้อมทั้งประสบการณ์จากคณะอื่นก่อนมาก่อตั้งคณะของตนเอง

ลักษณะของละครแก๊บนเป็นบทละครที่คัดเลือกและจำกันมา ส่วนมากจะเป็นเรื่องของ
ละครชาตรี คือ เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ และนิทาน หรือละครไทย ละครแก๊บนมี 2 รูปแบบ คือ แสดง
เป็นรำถวายมือ และการแสดงละคร

การเรียนและการฝึกซ้อมของละครแก้บน ก่อนที่จะเรียนจะต้องเสียค่าครู 12 บาท พร้อมทั้งอุปกรณ์ในการไหว้ครู เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน หญ้าแพรก ดอกเข็ม เป็นต้น การเริ่มเรียนในคณะจะเริ่มเรียนรู้ในเพลงช้า เพลงเร็ว แม่บทใหญ่ แม่บทเล็ก

การบริหารและการจัดการของคณะละครแก้บน เจ้าของคณะบริหารงานด้วยตนเอง โดยบางครั้งอาจมีนายหน้าคอยจัดหาให้ ซึ่งราคาจะแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง นักแสดงและนักดนตรีจะหมุนเวียนกันแสดงให้ทุกคณะ ขึ้นอยู่กับคณะไหนเป็นผู้รับการแสดง

3. เครื่องดนตรีในการประกอบละครแก้บนทั้ง 5 คณะ พบว่า มีเครื่องดนตรี ระนาดเอก โทนชาตรี กลองชาตรี ฉิ่ง และกรับไม้ ซึ่งอาจมี ปี่ใน และ ระนาดทุ้มในบางครั้งตามความต้องการของเจ้าภาพ เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก้บนทั้ง 5 คณะ ที่ใช้เป็นประจำ ได้แก่ เพลงอวยพร เพลงช้า เพลงเร็ว เพลง 2 ไม้ เพลงลา เพลง 2 ชั้น และ เพลงเชิด

A STUDY OF LAKORN KAE – BON OF AMPHUR MAUNG,
CHANGWAT SAMUTSONGKARM.

AN ABSTRACT
BY
PRANRAPEE BOONPLIAN

*Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Fine Arts degree in Ethnomusicology
at Srinakharinwirot University
May 2006*

Pranrapee Boonplian (2006) A Study of *Lakorn Kae – Bon of Amphur Maung, Changwat Samutsongkarm*. Master thesis, M.F.A. (Ethnomusicology). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee : Assoc. Prof. Kanchana Intarasunanant, Asst Prof. Dr. Chalermpon ngamsutti.

A Study of *Lakorn Kae – Bon of Amphur Maung, Changwat Samutsongkarm*. the researcher applied the principle of ethnomusicology research. The researcher set three objectives of study, namely :

1. to study the general information Amphur Maung, Changwat Samutsongkarm.
2. to study the culture and information of Lakorn Kae – Bon in Samutsongkarm.
3. to study the musical of Lakorn Kae – Bon in Samutsongkram.

The research result is found that :

1. Samutsongkram or Mae Klong City was a community of ancient people from the Mae Klong that moved to the river estuary in Samutsongkram. The topography of Samutsongkram is the basin of a river plain which is under water part of the year. The Mae Klong River was the life blood of these people. The Samutsongkram weather is warm and humid. The population of this province is 204,792 as of 2005. Only 21 percent live in urban areas and the majority are distributed along the river and canals. They earn livings from agriculture, fishing, salt farms and industrial enterprises.

2. Samutsongkram has many ancient ruins and places of worship that the people respect. They always offer well known flowers and garlands when they are successful.

The five Lakorn Kae - Bon groups in Samutsongkram are Sor - Lookpetchapinit Nattasilp, Srisompong Banterng - Silp, Ananpornwattana, Maehor - Watparknum and Kanokrat Banterng-Silp.

The heads of the Lakorn groups are Samutsongkram people who learned to perform from their family and from practicing with other Lakorn groups before forming their own groups.

The stage plays of Lakorn Kae - Bon were copied from Lakorn Cha - Tri. The plays include fables and stories about royal families and the Lakorn Thai. There are two types

of Lakorn Kae - Bon. The first, Rum – ta – wai - Mue, have only dancing. The second, Lakorn -Rum, has a story that is acted out through dancing.

To learn and practice Lakorn Kae - Bon students pay 12 bath for teachers plus they pay respect to their teachers with candles, joss sticks and flowers. The beginner learns and dances to Pleng - Cha, Pleng - Rew, Mae – Bot - Yai and Mae – Bot - Lek.

The Lakorn Kae - Bon group is managed by the head of the group. Sometimes there is a broker who looks for work for the groups. The cost for the performance varies by distance and province. In a performance, members from different groups can perform together depending on their availability.

3. The musical instruments for the five Lakorn Kae - Bon groups are alto xylophone, Tone – Cha - Tri, a Cha - Tri drum, cymbals, a bamboo clappers, sometimes to raised a pipe and a basso xylophone when the host at a reception requires. The songs for the five Lakorn Kae - Bon groups are Pleng - Auyporn, Pleng - Cha, Pleng - Rew, Pleng – Song - Mai Pleng - La Pleng Song - Chan and Pleng - Cherd.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

การศึกษาละครแก่นบน อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ของ
พรรณระพี บุญเปลี่ยน

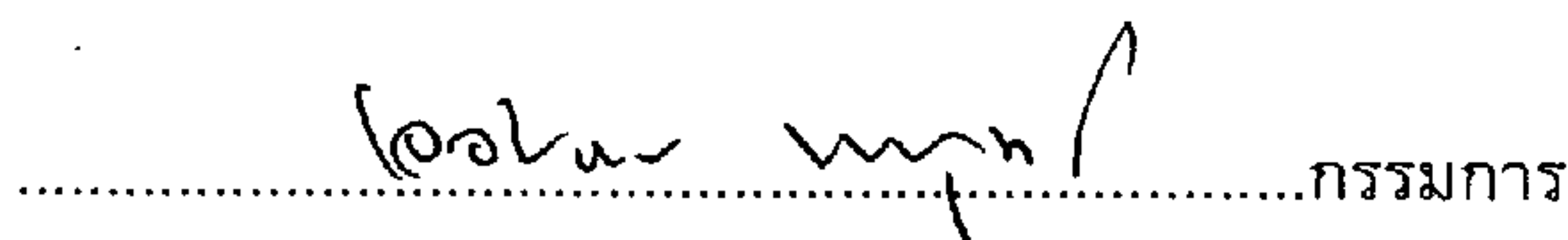
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยามหาวิทยาลัย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

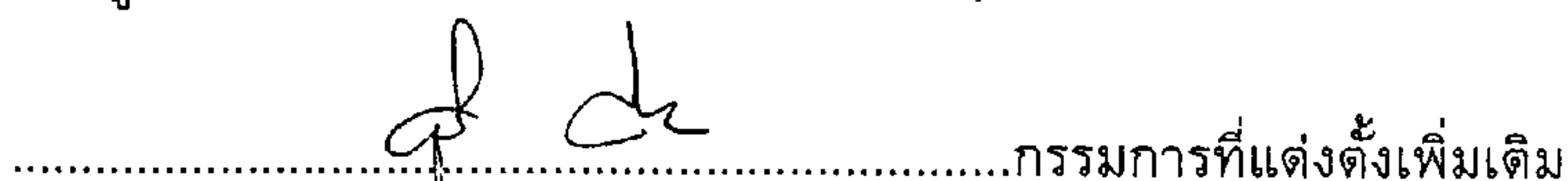
.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)
วันที่ 2 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2549

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เฉลิมพล งามสุทธิ)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประทีป เล้ารัตนอารีย์)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์รุจี ศรีสมบัติ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับคำแนะนำอย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์ ประธานที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เฉลิมพล งามสุทธิ กรรมการที่ปรึกษา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ประทีป เล้ารัตนอารีย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์รุจิ ศรีสมบัติ ที่กรุณาให้คำแนะนำปรึกษาแก้ไขตรวจสอบในการเขียนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์สาขาวิชามานุษยวิทยาวชิราวุธ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้และประสบการณ์ให้กับผู้วิจัยจนประสบความสำเร็จ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมที่สนับสนุนให้ทุนในการศึกษา ตลอดจนเพื่อน คณาจารย์ที่ให้ความช่วยเหลือในการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จ

ขอขอบคุณ อาจารย์นิตยา อรุณวงศ์ (โณมฉาย อรุณฉาน) อาจารย์อรรณพ วรวานิช อาจารย์อรนุช ยันตะกนก อาจารย์วรชิน มั่งคั่ง อาจารย์อรอนงค์ อิงธานี ว่าที่ร้อยตรี หญิงศรัญญา บุญลาโก คุณจุฑา พานมี ที่ให้ความช่วยเหลือด้วยดีมาตลอดของการทำ ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบคุณบิดามารดาและครอบครัวบุญเปลี่ยน ที่คอยเป็น กำลังใจและสนับสนุนในการศึกษา

พรรณระพี บุญเปลี่ยน

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
จุดมุ่งหมายของการวิจัย.....	5
ความสำคัญของการศึกษาวิจัย.....	5
ขอบเขตการศึกษาวิจัย.....	5
ประโยชน์การศึกษาวิจัย.....	5
ข้อตกลงในการศึกษาวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย.....	8
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
3 วิธีการดำเนินงานศึกษาค้นคว้า.....	17
ขั้นรวบรวมข้อมูล.....	17
ขั้นศึกษาข้อมูล.....	18
ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล.....	18
ขั้นสรุปและอภิปรายผล.....	19
4 การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล.....	20
ศึกษาสภาพทั่วไปของอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม.....	20
ศึกษาวัฒนธรรมและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บนในจังหวัดสมุทรสงคราม	25
คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์	38
คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์.....	55
คณะอนัญพรวัฒนา.....	72
คณะแม่ห่อ วัดปากน้ำ.....	87
คณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์.....	105

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 (ต่อ) สรุปผลอภิปรายและข้อเสนอแนะ.....	122
สรุปผลการการวิจัย.....	122
ผลการศึกษาสภาพทั่วไปของอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม.....	122
ผลการศึกษาวัฒนธรรมและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บนในจังหวัด สมุทรสงคราม.....	123
อภิปรายผล.....	136
ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป.....	140
บรรณานุกรม.....	141
ภาคผนวก.....	147
ภาคผนวก ก.....	148
ภาคผนวก ข.....	183
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	189

บัญชีตาราง

ตาราง

	หน้า
1 แสดงจำนวนประชากรในจังหวัดสมุทรสงคราม.....	24
2 แสดงรายชื่อของ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์.....	41
3 แสดงรายชื่อของ คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์.....	58
4 แสดงรายชื่อของ คณะอนัญพรวัฒนา.....	75
5 แสดงรายชื่อของ คณะแม่ห่อ วัดปาก.....	91
6 แสดงรายชื่อของ คณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์.....	109
7 แสดงที่ตั้งของคณะละครแก้วบน.....	125
8 แสดงอันดับการก่อตั้งคณะ.....	125
9 แสดงรายนามของนักดนตรีทั้ง 5 คณะ.....	132

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ

	หน้า
1 แผนที่ แสดงจังหวัดสมุทรสงคราม.....	21
2 หลวงพ่อบ้านแหลมในวัดเพชรสมุทรวรวิหาร.....	25
3 ละครแก่นอำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม.....	26
4 โต๊ะหมู่จัดตั้งหัวโขนที่นับถือ.....	27
5 โต๊ะบูชาศิระษะครู และของคลี.....	28
6 เครื่องสังเวย.....	28
7 ผู้แสดงกำลังร้องเพลงเชิญ.....	32
8 ผู้แสดงรำถวายมือ.....	33
9 ขณะแสดงละครแก่น.....	37
10 แสดงที่ตั้งคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์.....	39
11 คณะนักแสดง คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์.....	39
12 แสดงแผนภูมิครอบครัวของ นางพินิจ อยู่สมบูรณ์.....	40
13 แสดงการสืบทอดของคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์.....	40
14 ศิเียรครู ศิระษะละคร ศาสตราวุธ เครื่องเช่นในการแสดงละครแก่น.....	41
15 การบอกบทและที่มาของการรำแก่น.....	42
16 การร้องเพลงเชิญสังคีตคีลธิ์.....	44
17 ผู้แสดงกราบบังคมลาก่อนกล่าวหน้าบท	45
18 การรำถวายมือ.....	45
19 นักดนตรีและเครื่องดนตรีของคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์.....	46
20 การแต่งกาย.....	48
21 ขณะแสดงละครแก่นของคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์.....	49
22 ระนาดเอก คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์.....	51
23 โทนชาตรี คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์.....	51
24 กลองชาตรีหรือกลองตุ๊ก คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์.....	52
25 ตะโพน คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์.....	52
26 ฉิ่ง คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์.....	53
27 แสดงที่ตั้งคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์.....	56
28 ที่มงานคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์.....	56

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ

	หน้า
29 แสดงครอบครัวของ นางศรีสมปอง บ้านเทิง.....	57
30 แสดงการสืบทอดของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์.....	57
31 โต๊ะหมู่บูชาศิระชะครูในพิธีไหว้ครูของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์.....	59
32 การไหว้ครูก่อนรำถวายมือ.....	59
33 การกล่าวก่อนการรำแก้บนและร้องเชิญครู.....	60
34 รำถวายมือ.....	60
35 การรำแก้บน.....	61
36 การรำแก้บน.....	61
37 ระนาดเอก คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์.....	67
38 โทนชาตรี คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์.....	67
39 กลองชาตรีหรือกลองตุ้ม คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์.....	68
40 ตะโพน คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์.....	68
41 ฉิ่ง คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์.....	69
42 ปี่ใน คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์.....	69
43 แสดงที่ตั้งคณะอนัญพรวัฒนา.....	73
44 คณะนักแสดง คณะอนัญพรวัฒนา.....	73
45 แสดงแผนภูมิครอบครัวของ นางชูศรี ด้านสากล.....	74
46 แสดงการสืบทอดของคณะอนัญพรวัฒนา.....	74
47 เศียรครู ศิระชะละคร เครื่องดนตรี อนัญพรวัฒนา.....	75
48 เครื่องเช่นไหว้.....	76
49 ผู้มาร่วมรำถวายมือ.....	76
50 รางวัลที่ นางชูศรี ด้านสากล ได้รับ.....	81
51 ระนาดเอก คณะอนัญพรวัฒนา.....	83
52 โทนชาตรี คณะอนัญพรวัฒนา.....	83
53 กลองชาตรีหรือกลองตุ้ม คณะอนัญพรวัฒนา.....	84
54 ตะโพน คณะอนัญพรวัฒนา	84
55 ฉิ่ง คณะอนัญพรวัฒนา.....	85
56 แสดงที่ตั้งคณะแม่หอ วัดปากน้ำ.....	88
57 แสดงการสืบทอดของ นางทองหล่อ งามสม.....	89

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ

	หน้า
58 แสดงแผนภูมิครอบครัวของ คณะแม่ห่อ วัดปากน้ำ.....	90
59 เครื่องสังเวท.....	92
60 การรำถวายมือหน้าศาล.....	93
61 ขณะเล่นละคร.....	94
62 ร้องเชิญประกาศหน้าบท.....	95
63 นักดนตรีของแม่ห่อ วัดปากน้ำ.....	95
64 ขณะแสดงละครแก้บนของคณะแม่ห่อ วัดปากน้ำ.....	98
65 ระนาดเอก คณะ แม่ห่อ วัดปากน้ำ.....	101
66 โทนชาตรี คณะ แม่ห่อ วัดปากน้ำ.....	101
67 กลองชาตรีหรือกลองตุ้ม คณะ แม่ห่อ วัดปากน้ำ.....	102
68 ตะโพน คณะ แม่ห่อ วัดปากน้ำ.....	102
69 ฉิ่ง คณะ แม่ห่อ วัดปากน้ำ.....	103
70 แสดงที่ตั้งคณะกนกรัตน์บันเท็งศิลป์.....	106
71 คณะนักแสดง คณะกนกรัตน์บันเท็งศิลป์.....	106
72 แสดงแผนภูมิครอบครัวของ นางกนกรัตน์ เนียมนิ่ม.....	107
73 แสดงแผนภูมิการสืบทอดคณะกนกรัตน์บันเท็งศิลป์.....	108
74 การรำถวายมือของคณะกนกรัตน์บันเท็งศิลป์.....	110
75 ทำรำต่าง ๆ ขณะแสดงของคณะกนกรัตน์บันเท็งศิลป์.....	111
76 ชุดและทำรำของคณะกนกรัตน์บันเท็งศิลป์.....	114
77 ระนาดเอก คณะกนกรัตน์บันเท็งศิลป์.....	117
78 โทนชาตรี คณะกนกรัตน์บันเท็งศิลป์.....	117
79 กลองชาตรีหรือกลองตุ้ม คณะกนกรัตน์บันเท็งศิลป์.....	118
80 ตะโพน คณะกนกรัตน์บันเท็งศิลป์.....	118
81 ฉิ่ง คณะกนกรัตน์บันเท็งศิลป์.....	119
82 ระนาดทุ้ม คณะกนกรัตน์บันเท็งศิลป์.....	120
83 แสดงที่ตั้งคณะละครแก้บนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม.....	124

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ

หน้า

84	แสดงการสืบทอดของคณะละครแก้วของบุคคล.....	127
85	แสดงการสืบทอดของคณะละครแก้วของบุคคล.....	127

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การแสดงละครเป็นการเล่าเรื่องหรือจำลองเหตุการณ์ของผู้ประพันธ์ เพื่อสนองอารมณ์ของผู้ชม การแสดงจึงต้องมีผู้แสดงที่มีความชำนาญและความสามารถในการถ่ายทอดอารมณ์ได้ดี ก่อนการแสดงละครต้องมีการฝึกซ้อมบทและท่าทางอารมณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการแสดง ผู้แสดงจึงต้องมีใจรักในศาสตร์และศิลป์ของศิลปะการแสดง การแสดงละครกับเป็นศิลปะการแสดงอีกแขนงหนึ่ง ซึ่งมีการสืบทอดมาหลายรุ่น และได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจากผู้ต้องการแก้สันทนาการตามวัดวาอาราม และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือได้ชม ละครกับมีเอกลักษณ์เฉพาะตน แต่อาจจะแตกต่างกันบ้างตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจและการยึดถือปฏิบัติตลอดจนการถ่ายทอดของผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาแขนงนี้

ดนตรีเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการให้จังหวะ และอารมณ์การเคลื่อนไหวของการแสดง ละครกับใช้ดนตรีประกอบทำร่าตามจังหวะเพลงและอารมณ์ที่แสดง รวมทั้งพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับละครกับ ดนตรีและการแสดงละครกับเป็นของคู่กันโดยสืบทอดกันมานานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมประจำชาติ

สิ่งที่ชี้บ่งความเป็นชาติและความมั่งคั่งของชาตินั้นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ชนในชาติล้วนดำเนินชีวิตตามกระแสของวัฒนธรรมซึ่งแต่ละชนเผ่าได้สร้างสม สืบสาน ตกทอดมาจนถึงลูกหลาน

การดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดถึงตายของมนุษย์ย่อมอยู่ในกระแสวัฒนธรรม แต่ละคน แต่ละครอบครัว แต่ละชุมชนแตกต่างกันและเหมือนกันบ้างขึ้นอยู่กับท้องถิ่น ค่านิยม จารีต ประเพณี สิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่เหมือนและแปลกแยกกัน (กาญจนา อินทรสุนานนท์. 2544 : 45)

แต่เดิมมนุษย์มีความกลัวเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน ด้วยสมัยโบราณชีวิตมีความเสี่ยงภัยสูง มีโอกาสที่จะเจ็บป่วยเสี่ยงชีวิตได้ง่าย เพราะต้องผจญภัยอันตรายต่างๆ ทั้งจากสัตว์ ธรรมชาติรอบๆ ตัว และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ มนุษย์มีความรู้สึกว่าจะตนเองจะปลอดภัยได้ต้องมี การเคารพบูชาต่อสิ่งเหล่านี้ จึงมีการจัดพิธีบูชา บนบานเพื่อความปลอดภัยและความสุข เมื่อได้สมใจหรือพบกับความสมหวังก็กระทำพิธีเช่นสรวง ถ้าสิ่งใดก็ตามคอยช่วยเหลือมนุษย์จะได้รับการยกย่องเป็นเทวดา เป็นเทพเจ้า แต่ถ้าสิ่งใดทำร้ายมนุษย์ก็จะกลายเป็นผีปีศาจ ในขั้นแรกก็จะเป็นการสวดอ้อนวอนเป็นคำพูด ต่อมาเริ่มใช้เครื่องประกอบจังหวะเพื่อให้สิ่งที่ตนเองนับถืออยู่ได้ยิน เมื่อ

ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นก็นำเครื่องดนตรีมาบรรเลงถวาย มีรำบ้าง แต่จะต้องมีการบรรเลงเพราะเสียงดนตรีจะทำให้เกิดความประทับใจ (บุญตา เขียนทองกุล. 2537 : 62)

ตลอดมาหลายยุคหลายสมัย นักมานุษยวิทยาได้พยายามค้นคว้าทำความเข้าใจ กับต้นกำเนิดและพัฒนาการของศาสนาในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ความเชื่อทางศาสนามีความสัมพันธ์กับโลกทัศน์ ค่านิยม ที่ว่าศาสนาคือ “ความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย” ศาสนาเกี่ยวพันเชื่อมโยงโดยตรงกับความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือวิถีทางธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนาต่างๆ ของมนุษย์มีความแตกต่างหลากหลายทั้งในด้านของรูปแบบ เช่น การจัดองค์กรและพิธีกรรม และในด้านของเนื้อหาหรือความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น บางศาสนามีความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ บางศาสนามีความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าองค์เดียว บางศาสนาไม่มีเลย และบางศาสนามีเพียงความเชื่อในเรื่องผีหรือวิญญาณ ขอบเขตของอำนาจของเทพเจ้าและจิตวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมีความแตกต่างกันออกไป เทพเจ้าในศาสนาบางองค์เป็นทั้งผู้สร้างและผู้ทำลายล้างมนุษย์ บางศาสนาแบ่งแยกงานและอำนาจหน้าที่ให้เทพเจ้าแต่ละองค์ลดหลั่นกันออกไป เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบางศาสนาไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์โดยตรง แต่บางศาสนาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์โดยตรง ด้วยการให้คุณให้โทษในกิจกรรมหรือวิถีชีวิตประจำวันของมนุษย์ ก่อให้เกิดพิธีกรรมเพื่อเช่นสรวงเอาใจและต่อรองกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น (ยศ สันตสมบัติ. 2540 : 199-200) ชาวไทยแต่ในอดีตนั้นวิถีชีวิตมีความเชื่อที่เกี่ยวพันกับเรื่องภูตผีวิญญาณ ผีสงฆ์เทวดา ซึ่งอดีตศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต สังคมไทยในอดีตคนในสังคมต่างพยายามแสวงหาพลังอำนาจให้กับตนเอง เพื่อให้ได้รับการยอมรับและเพื่อการอยู่รอด ในขณะเดียวกันอำนาจที่คนยอมรับมากก็คืออำนาจที่มาจากความเชื่อทางพุทธศาสนาและอำนาจทางไสยศาสตร์ ซึ่งบางครั้งก็จำเป็นต้องอิงกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ความเชื่อเรื่องอำนาจเหล่านี้มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมเป็นอย่างมาก ทำให้รูปแบบพฤติกรรมของชาวบ้านดำเนินภายในกรอบของความเชื่อดังกล่าว การถวายของและเครื่องบูชาต่างๆ แก่ภูตผีเทพเจ้า เป็นการปฏิบัติการทางศาสนาที่พบเห็นการอยู่ทั่วไป (งามพิศ สัตย์สงวน. 2538 : 212)

นอกจากนี้ในความเชื่อของชาวไทยในแต่ละภูมิภาคมีความเชื่อที่แตกต่างกัน รวมถึงชนบประเพณีที่เกี่ยวกับความเชื่อยังแตกต่างกัน เช่น ประเพณีการแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ มีผลต่อประเพณีแห่เจ้า ได้แก่ องค์ประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้หมายถึงการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม เช่น การเซ่นไหว้เจ้า การไหว้บรรพบุรุษ และการทรงเจ้า เป็นต้น องค์ประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้หมายถึงรูปแบบของการจัดการในงานประเพณี (สุชาติ แสงทอง. 2545 : 6) ซึ่งสิ่งนี้สามารถที่จะสะท้อนถึงสังคม วัฒนธรรม ประเพณีขั้นพื้นฐานของคนไทยได้ดี ในพิธีกรรมการแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ มีวัตถุประสงค์เพื่อเซ่นไหว้เทพเจ้า หรือเจ้าพ่อเจ้าแม่ สิ่งนี้สร้างบรรยากาศให้เกิดความขลังหรือความศักดิ์สิทธิ์ในพิธี คือ การประโคมด้วยดนตรี ด้วยการตีฆ้องและเสียงการจุดประทัด เห็นได้ว่าสิ่งที่นำมาเป็นองค์ประกอบในพิธีกรรม คือ ดนตรีและเสียงประทัด

นำมาจุดเพื่อเข้าร่วมในพิธี เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อให้สิ่งที่ตนเองนับถือ นั้น มีความพึงพอใจ และสามารถที่จะดลบันดาลให้ได้แต่สิ่งที่ดีๆ

การบนบานศาลกล่าวเป็นวิธีการแบบหนึ่งของคนไทยส่วนใหญ่ที่คิดว่าสิ่งต่างๆ ที่ตนเองเคารพนับถือ นั้นสามารถช่วยให้ตนเองได้สมดังประสงค์ วิธีนี้เป็นวิธีที่ใช้มาตั้งแต่ครั้งโบราณจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถช่วยได้ทางด้านจิตใจ การบนบานศาลกล่าวถือเป็นค่านิยมปฏิบัติกันอยู่ ซึ่งในปัจจุบันที่เห็นได้ชัดเจนคือการจัดการแสดงละครแก้บนให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การแก้บน ตามพจนานุกรมหมายถึง เช่น สรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ตนเองได้บนบานไว้ (2537 : 116)

เรื่องราวของละครแก้บนนั้นสืบเนื่องตั้งแต่อดีต ในระยะแรกยังคงไม่ได้หมายถึงการใช้แก้สินบนเสียทีเดียว แต่หากเป็นการแสดงถวายบำเรอเป็นเสมือนการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากกว่า

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2542 : 224 -225) กล่าวในหนังสือร้องรำทำเพลงว่า ระบำ - ละคร ในกรุงศรีอยุธยาที่รับจ้างเล่นแก้บนและปิดเสนียดจัญไร ดังมีกลอนร้องเชิญชวนหลวงพ่เมื่อเล่นแก้บน

สาเหตุที่คนไทยนิยมเอาละครชาตรีมาเล่นแก้บนนั้น มาจากต้นเดิมว่า โบราณละครชาตรีกลัวถูกกระทำร้ายด้วยวิทย์อาคม จึงมักมีเครื่องเสกเป่าป้องกันต่างๆ มากมายทำให้คนทั่วไปพลอยเข้าใจว่าพวกละครชาตรีเล่นคาถา แม้ละครนอกก็ไม่ค่อยประชันด้วย แล้วกลายเป็นว่าถ้าเล่นละครแก้บนให้ศักดิ์สิทธิ์แล้ว ต้องเอาละครชาตรีมาเล่น ละครชาตรีจึงถูกนำมาเล่นแก้บนจนมาถึงปัจจุบัน (บุญตา เขียนทองกุล. 2537 : 59)

ถึงแม้ว่ามนุษย์จะมีความเจริญ มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่แล้ว แต่สิ่งที่ยังคงแสดงถึงความ เป็นชาวบ้าน คือเรื่องความเชื่อ เรื่องไสยศาสตร์ อาจจะเป็นด้วยที่คนไทยมีความเคารพ มีความกตัญญูรู้คุณ ทำให้ในแต่ละรอบปีจะต้องมีการจัดไหว้เพื่อระลึกถึงบุญคุณครู เช่น การไหว้ครูดนตรีไทย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้จัดทำเป็นประจำทุกปี แต่เมื่อมีการขอในสิ่งที่ตนเองปรารถนา ก็มีการบนบานต่อสิ่งที่ตนนับถือ โดยการจัดถวายเครื่องสักการะ เมื่อสมปรารถนาแล้วก็มีการแก้สินบน ดังกล่าว โดยการนำสิ่งของเป็นเครื่องถวาย คิดว่าสิ่งใดที่ตนทำแล้วมีความสุข สิ่งใดที่ตนถวายด้วยความนับถือก็จะมีสุขด้วย นอกจากนี้มนุษย์ได้นำเครื่องดนตรีเข้ามาทั้งเพื่อพิธีกรรมและเพื่อความบันเทิง ถึงแม้การแก้สินบนเป็นลักษณะกึ่งพิธีกรรม แต่สิ่งที่ตนเองชื่นชอบก็จะนำมาถวายต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย

ละครชาตรีถือว่าเป็นละครรำที่เก่าแก่ที่สุดของไทย ไม่สามารถที่จะหาข้อยุติได้ว่าละครชาตรีเริ่มมาจากที่ใด แต่พอสรุปเป็นแนวคิดได้ดังนี้

1. เริ่มที่ภาคใต้ของไทย แล้วมีผู้นำมาแสดงในกรุงศรีอยุธยา
2. เริ่มมีในกรุงศรีอยุธยาก่อน และมีผู้นำไปแสดงทางภาคใต้
3. เริ่มมีในภาคใต้ก่อนแต่ไม่แพร่หลาย ต่อมาผู้นำมาแสดงจนเป็นที่นิยมแพร่หลาย แล้วขุนศรีทธานำไปสอนเผยแพร่ที่นครศรีธรรมราชอีกครั้งหนึ่งจนเป็นที่นิยมแพร่หลาย (สุวรรณี อุดมผล. ม.ป.ป.112)

ละครชาตรีรับจ้างแสดงละครแก้บนให้กับประชาชนที่มาใช้บริการ รูปแบบการแสดงของละครแก้บนที่น่าสนใจมี 2 ประเภทด้วยกัน คือ

1. การแสดงละครที่เป็นเรื่องราว ได้แก่ เรื่องขันทอง แก้วหน้าม้า พระอภัยมณี เป็นต้น
2. การแสดงที่ไม่เป็นเรื่องราว ได้แก่ รำถวายมือ รำกฤษดาภินิหาร เทพบันเทิง สวัสดิรักษา เป็นต้น ซึ่งเป็นชุดการแสดงประกอบละครแก้บน ซึ่งเป็นการแสดงก่อนที่จะเป็นเรื่องราว หรืออาจเป็นการแสดงที่ผู้จ้างต้องการที่จะให้แสดงเป็นการฟ้อนรำ

กรมวิชาการ (2520 : 17 – 50) ศึกษาวรรณกรรมประกอบการละเล่นชาตรี ได้อธิบายประวัติความเป็นมาของละครชาตรี สรุปได้ดังนี้

ละครชาตรีนับเป็นละครประเภทหนึ่งที่เก่าแก่มากของไทย สันนิษฐานว่า เกิดขึ้นจากการนำเอาการขับร้องและระบำฟ้อนประกอบดนตรีไทย ซึ่งมีอยู่เดิมมาผสมกับการแสดงละครเรื่องราวแบบของอินเดีย ในขั้นแรกการแสดงคล้ายกับการแสดงของอินเดียมาก คือ มีตัวละคร 3 ตัว ได้แก่ ตัวนายโรง ตัวนาง และตัวตลก ในขั้นแรกสันนิษฐานว่าคงจะแสดงเรื่องนิยายของอินเดียด้วยเครื่องดนตรีที่เล่นก็มี ปี่ 1 เล้า โทน 1 คู่ กลองเล็ก 1 คู่ และฆ้อง 2 ใบ ในสมัยโบราณละครชาตรีเป็นที่นิยมแพร่หลายทางภาคใต้ของไทย เรื่องที่แสดงเข้าใจว่าคงจะนิยมแสดงเรื่องพระสุธนและนางมโนห์รา จึงเรียกการแสดงประเภทนี้ว่า โนห์ราชาตรี เพราะชาวภาคใต้มักจะชอบพูดตัวพยางค์หน้าต่อมาละครชาตรีได้เข้ามาแสดงในเมืองหลวงในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อพ.ศ. 2312 พระองค์เสด็จไปปราบเจ้านครศรีธรรมราชและกวาดต้อนผู้คนมาเมืองหลวงพร้อมพวกละคร แต่ต่อมาก็ให้เจ้านครกลับไปเมืองนครศรีธรรมราชตามเดิม ต่อมาใน พ.ศ. 2323 คณะละครของเจ้านครได้เข้ามาร่วมการแสดงในงานฉลองพระแก้วมรกต และได้แสดงประชันกับละครผู้หญิงของหลวงด้วย แต่เข้าใจว่า การที่คณะละครเข้ามาทั้ง 2 ครั้งนี้ มิได้ทำให้ละครชาตรีเข้ามาแพร่หลายมากนัก เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ละครชาตรีแพร่หลาย คือ ในพ.ศ. 2375 สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) สมัยที่ยังเป็นเจ้าพระยาพระคลัง ได้ลงไปปราบและระงับเหตุการณ์ร้ายทางหัวเมืองภาคใต้ คนทางใต้จึงอพยพตามมา รวมทั้งพวกที่มีความสามารถในการแสดงละครชาตรีด้วย พวกนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลสนามควาย และรวบรวมกันตั้งคณะ รับเหมาแสดงงานต่างๆ จนแพร่หลายและฝึกหัดกันสืบต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีผู้นำเอาละครชาตรีกับละครนอกมาผสมกัน เรียกว่า “ละครชาตรีเข้าเครื่อง” หรือ “ละครชาตรีเครื่องใหญ่” การแสดงแบบนี้ บางครั้งก็มีฉากแบบละครนอก แต่บางครั้งก็ไม่มีฉาก อย่างละครชาตรีนี้ดนตรีประกอบก็ใช้ผสม คือ ใช้เครื่องดนตรีของละครชาตรีผสมกับวงปี่พาทย์ของละครนอก การแสดงเริ่มด้วยการรำชุดชาตรี และลงโรงจบเรื่องด้วยเพลงวา แบบละครนอก ส่วนเพลงและวิธีการแสดงก็ใช้ทั้งละครชาตรีและละครนอกปนกัน การแสดงแบบนี้ยังเป็นที่นิยมกันมาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้

เนื่องจากสภาพสังคมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้วัฒนธรรมวิถีชีวิตของการแสดงละครแก้บนมีรูปแบบการนำเสนอที่เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัย รวมถึงการบริการของคณะละครแก้บน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาวัฒนธรรมและการให้บริการละครแก้บนเพื่อ

เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมละครแก่นให้คงอยู่ อีกทั้งผลการศึกษายังเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาวัฒนธรรมนี้ต่อไป

② 4 จุดมุ่งหมายการวิจัย

1. ศึกษาสภาพทั่วไปของจังหวัดสมุทรสงครามและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก่น
2. ศึกษาวัฒนธรรมและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก่นในจังหวัดสมุทรสงคราม
3. ศึกษาลักษณะดนตรีของละครแก่นในจังหวัดสมุทรสงคราม

③ ความสำคัญของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อทราบถึงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก่น
2. เพื่อทราบถึงพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับละครแก่น
3. เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับละครแก่นและศิลปินที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
4. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิชาการทางมานุษยวิทยา

④ ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาละครแก่นในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน

5 คณะ คือ

1. คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์
2. คณะศรีสมปอง บัณฑิตศิลป์
3. คณะอนัญพรวัฒนา
4. คณะแม่ห่อ วัดปากน้ำ
5. คณะกนกรัตน์บัณฑิตศิลป์

ประโยชน์การศึกษาวิจัย

1. เพื่อทราบประวัติความเป็นมาและการสืบทอด
2. เพื่อทราบพิธีกรรมและความเชื่อ
3. เพื่อทราบลักษณะของละครแก่น บทเพลง และการแต่งกาย
4. เพื่อทราบการเรียนรู้และการฝึกซ้อม
5. เพื่อทราบถึงการบริหารและการจัดการ

ข้อตกลงในการศึกษาวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะละครเก๋บนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
2. ศึกษาประวัติความเป็นมา และการสืบทอดของแต่ละคณะ
3. ศึกษาพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับละครเก๋บนของแต่ละคณะ
4. ศึกษาบทเพลงแต่ละคณะที่นำมาใช้ในละครเก๋บน
5. ศึกษาลักษณะดนตรีของละครเก๋บนในจังหวัดสมุทรสงคราม
6. บันทึกโน้ตเพลงในการแสดงละครเก๋บน

๕. นิยามศัพท์เฉพาะ

ละครเก๋บน หมายถึง การแสดงเก๋บนที่เล่นเป็นเรื่องหรือรำเป็นตอนหรือเป็นชุด

ละครชาตรี หมายถึง การแสดงละครที่มีแบบฉบับมาตั้งแต่สมัยโบราณ

ละครเก๋บนแบบชาวบ้าน หมายถึง การแสดงละครเก๋บนที่แสดงโดยไม่มีแบบแผนตามกรมศิลปากร

เครื่องดนตรีละครเก๋บน หมายถึง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในการเก๋บน เช่น ระนาดเอก โทนชาตรี กลองชาตรี ฉิ่ง กรับไม้ ในบางครั้งอาจมีปี่และระนาดทุ้ม

วัฒนธรรมดนตรี หมายถึง ความเจริญงอกงามและพัฒนาการทางดนตรี

พิธีกรรมความเชื่อ หมายถึง กิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นเรื่องของความเชื่อที่มีจุดประสงค์เพื่อให้จิตใจอบอุ่นเป็นกิจกรรมที่อยู่คู่กับคนและสังคม สังคมเจริญเท่าใดพิธีกรรมเจริญเท่านั้น

การสืบทอด หมายถึง การถ่ายทอดละครเก๋บน ระหว่างพ่อแม่กับลูกหรือครูกับลูกศิษย์

บทเพลง หมายถึง เพลงที่ใช้ในการแสดงละครเก๋บน

เงินกำนัน หมายถึง จำนวนเงินที่ใช้ในการบูชาครูก่อนการแสดง

ค่าครู หมายถึง จำนวนเงินที่ใช้ในการบูชาครูก่อนการแสดง

โต้โผ หมายถึง ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้รับงาน

การขับ หมายถึง เป็นลักษณะของการเปล่งเสียงอย่างหนึ่ง ใช้ในบทขับต่าง ๆ เช่น ขับเสภา ขับกล่อม ขับเพลงเชิดหุ่น ผู้ขับร้องจะเปล่งเสียงตามลีลาของการขับแต่ละอย่าง ซึ่งแตกต่างกัน การขับนั้นเน้นตามหมายถึงคำร้อง บทร้องใช้ในการดำเนินเรื่องในละครต่างๆ ให้รวดเร็วแต่อัตราจังหวะในการขับร้องของแต่ละคนนั้นไม่แน่นอน.

การขับร้อง หมายถึง การเปล่งเสียงไปตามบทร้อง หรือเนื้อร้องโดยยึดลำนำเป็นบทสำคัญ มีทำนองตกแต่งบ้างเล็กน้อย ส่วนเสียงสูงต่ำก็อนุโลมไปกับเสียงแห่งถ้อยคำนั้น และไม่

กำหนดกฎเกณฑ์ว่าจะสั้นยาวเพียงใด ส่วนจังหวะก็ไม่ต้องแน่นอน เช่นการแหล่การขับซอ และการแอ่ว เป็นต้น

การร้อง หมายถึง การเปล่งเสียงไปตามบทหรือบทกวีประเภทต่าง ๆ โดยยึดทำนอง และจังหวะเป็นสำคัญ ถ้อยคำที่มีเสียงสูงต่ำต้องอนุโลมเสียงเข้าหาทำนองแห่งเนื้อเพลงนั้น ส่วนความสั้นยาวก็ต้องอยู่ในความบังคับของเพลง เสียงที่ร้องนี้ดนตรีประเภทดำเนินทำนองสามารถจะดำเนิน ทำนองตามได้โดยสมบูรณ์แบบ เช่น การร้องเพลงประเภทเพลงเถา เพลงสามชั้น หรือ เพลงสองชั้น เป็นต้น

ทำนอง หมายถึง ระดับเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ ที่เคลื่อนที่ไปโดยใช้ลักษณะของการร้องเพลง

เนื้อ หมายถึง เนื้อเรื่องและเนื้อขับร้องในการแสดงละครแก่น

เพลงชั้นเดียว หมายถึง เป็นคำกำหนดอัตราของหน้าทับและเพลงโดยเฉพาะอัตราชั้นเดียวนี้ มีประโยคและจังหวะหน้าทับสั้น ๆ และมักจะดำเนินจังหวะเร็ว ถ้าจะเทียบกับการบันทึกโน้ตสากลในจังหวะหน้าทับหนึ่ง ๆ หากเป็นเพลงประเภทไม้ ก็มีความยาวเท่ากับหนึ่งห้องของ จังหวะ 2/4 ถ้าเป็นเพลงประเภทปรบไม้ก็มีความยาวเท่ากับสองห้องของจังหวะ 2/4 เพลงไทยรุ่นแรก ซึ่งโดยมากมักจะกลายมาจาก เพลงพื้นเมืองก็ควรจะเป็นอัตราชั้นเดียวทั้งสิ้น

เพลงสองชั้น หมายถึง เพลงที่มี อัตราจังหวะของหน้าทับ และเพลงซึ่งมีจังหวะเป็นปานกลาง ในจังหวะหนึ่ง ๆ ยาวกว่าอัตราชั้นเดียวอีก 1 เท่า ความยาวในจังหวะ (หน้าทับ)หนึ่ง เมื่อเทียบกับการบันทึกเป็นโน้ตสากล หากเป็นประเภทสองไม้จะมีความยาวเท่ากับ 2 ห้อง ของ 2/4 ถ้าเป็นประเภทปรบไม้ จะมีความยาวเท่ากับ 4 ห้องของ 2/4 หรือ 2 ห้องของ 4/4 เป็นหน้าทับและ เพลงที่ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์ขึ้นอีกชั้นหนึ่ง ให้มีอัตราเป็น 2 เท่าของอัตราชั้นเดียว

เพลงสามชั้น หมายถึง เพลงที่มีอัตราของหน้าทับ และเพลงที่มีจังหวะยาวเป็น 2 เท่าของ อัตราสองชั้น ความยาวในจังหวะ (หน้าทับ) หนึ่ง เมื่อเทียบกับการบันทึกเป็นโน้ตสากล หาก เป็น ประเภทสองไม้จะมีความยาว เท่ากับ 4 ห้องของ 2/4 ถ้าเป็นประเภทปรบไม้จะมีความยาว เท่ากับ 8 ห้องของ 2/4 หรือ 4 ห้องของ 4/4 เป็นหน้าทับและเพลงที่ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์ขึ้นเป็น ทวิคูณจากอัตราสองชั้นอีกชั้นหนึ่ง การเรียกหน้าทับและเพลงในอัตราสามชั้นนั้น ได้เรียกตามชั้นที่ ได้ประพันธ์ขึ้น

การเอื้อน หมายถึง ส่วนของทำนองเพลงที่ร้องโดยใช้เสียงที่ไม่มีความหมาย การเอื้อน มักใช้คำว่า เออ อือ เอิง เอย เงย ฮือ เฮอ

จังหวะหน้าทับ หมายถึง จังหวะของเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่บรรเลงจังหวะหน้าทับ ได้แก่ เครื่องประกอบเครื่องหนังทั้งหมด โดยเฉพาะโทนชาตรี กลองชาตรี ในการประกอบละครแก่น

หน้าทับ หมายถึง ตัวที่บ่งบอกความสั้นยาวและลีลา อารมณ์ตลอดรูปแบบของเพลง หน้า ทับที่นิยมใช้ในดนตรีประกอบละครแก่นปัจจุบันสำหรับเพลงโดยทั่ว ๆ ไป คือ หน้าทับปรบไม้ และหน้าทับสองไม้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของละครแก่นบน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้วิจัยนำมาเป็นประโยชน์ในการกำหนดแนวคิดในการศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นหัวข้อต่อไปนี้

เอกสารด้านวิชาการที่เกี่ยวข้อง
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาทางมานุษยวิทยามโนทัศน์

การศึกษามานุษยวิทยามโนทัศน์ เป็นการศึกษเกี่ยวกับวัฒนธรรมของผู้คนทั่วไป ในแต่ละสถานที่ กลุ่มคนเหล่านี้จะมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความแตกต่างกันตามขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ การสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้กับชุมชน ภาษา การละเล่น พิธีกรรม งานฝีมือ ตลอดจนดนตรีและศิลปะการแสดง สิ่งเหล่านี้จะมีการสืบทอดกันอย่างต่อเนื่องตลอดมา โดยการส่งสอนกันแบบปากต่อปากหรือแบบมุขปาฐะ และไม่มีรูปแบบที่ตายตัว

การศึกษามานุษยวิทยามโนทัศน์ เป็นการศึกษาลักษณะเฉพาะของดนตรีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยใช้หลักของทฤษฎีดนตรีไทยมาใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งผู้ศึกษาต้องศึกษาบริบทของดนตรีด้วย เนื่องจากดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนมากมักมีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องนอกจากนั้นยังต้องศึกษาวัฒนธรรม เป็นต้น

อภิญา เพื่องฟูสกุล (2543 : 83) กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นภาษาสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความเชื่อที่เป็นศาสนา ซึ่งอาจเป็นความเชื่อที่เป็นศาสนาหรือมิใช่ศาสนาก็ได้ มีทั้งการถ่ายทอดเนื้อหาความเชื่อ และการถ่ายทอดอารมณ์ร่วม พิธีกรรมเป็นโอกาสที่ศาสนิกชนบางอย่างจะถูกผลิตซ้ำ ให้ทรงพลังได้นี้ก็เพราะพิธีกรรมเป็นภาษาที่เน้นการใช้ความรู้สึกเป็นสื่อถ่ายทอดศาสนิกชนที่เป็นเนื้อหาความรู้สึกแบบต่างๆ จะถูกสร้างผ่านสัญลักษณ์หลายชนิด เช่น ดนตรี การสวด กลิ่นธูปควันเทียน

เนตติ (อรรณพ บรรจงวศิลปี. 2540 ; อ้างอิงจาก Nettl.1964) กล่าวว่า การวิจัยทางดนตรีวิทยา มีการทำงาน 2 อย่างคือ การออกภาคสนาม ได้แก่ การเก็บข้อมูลปฐมภูมิและการหาประสบการณ์ตรง และทำงานที่โต๊ะทำงาน ได้แก่ การบันทึกโน้ต การเรียบเรียงข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปการศึกษา งานภาคสนามเป็นงานที่ยุ่งยากซับซ้อน ในสถานการณ์ที่มีการผสมผสานระหว่างงานวิจัยและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ทั้งวิธีการทาง

วิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ควบคู่กันไป ผลและเป้าหมายของการออกภาคสนามมิใช่เพียงการได้มาซึ่งข้อมูลที่บันทึกไว้ในรูปแบบต่างๆ กันเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพของผู้ทำการวิจัยภาคสนาม และความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมดนตรีในท้องถิ่นที่ศึกษาด้วย

อลัน เมอริแอม (Alan Merriam. 1964 : 6) ได้สรุปเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยทางดนตรีวิทยาไว้ในหนังสือ *Anthropology of music* ว่าวิชาดนตรีวิทยามีเป้าหมายที่จะใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการวิจัยพฤติกรรมและผลิตรกรรมต่างๆ ของมนุษย์เป็นวิธีการที่ต้องใช้ทั้งงานภาคสนามและห้องทดลองการปฏิบัติการจริงๆ ถูกกำหนดโดยผลการปฏิบัติงานภาคสนาม เทคนิคของการปฏิบัติการและวิธีการปฏิบัติงานภาคสนามเป็นสิ่งจำเป็นมาก ความแตกต่างระหว่างเทคนิคการปฏิบัติการภาคสนามกับวิธีการปฏิบัติก็คือ เทคนิคงานสนามเป็นการดำเนินงานที่ละเอียดในการเก็บเกี่ยวข้อมูลต่างๆ และวิธีทำงานภาคสนามเป็นการใช้ทฤษฎีการวิจัยโดยทั่วๆ ไปเสียก่อน

ด้านวัฒนธรรม

นิยพวรรณ วรรณศิริ (2540 : 44 ,47- 48) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นระบบพฤติกรรมที่มนุษย์คิดสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เป็นเบื้องต้นแรก ต่อมามนุษย์ยังคิดความคิดของมนุษย์ยังแตกฉานยิ่งขึ้นทุกที ความคิดที่จะสร้างวัตถุและระบบการดำรงชีพของมนุษย์เพียงเพื่อบำบัดความจำเป็นขั้นพื้นฐานก็กลับแตกฉานและหลากหลายขึ้นทุกที วัฒนธรรมจัดแบ่งออกเป็น 2 หมวดใหญ่ๆ คือวัฒนธรรมที่เป็นรูปร่างตัวตนเรียกว่าวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture) และวัฒนธรรมที่ไม่มีรูปร่างตั้งต้นและเป็นนามธรรม เรียกว่า วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุหรือวัฒนธรรมทางจิตใจ (Non-material culture)

คลาเรต วิสเลอร์ (Clark Wissler. 1921) เป็นเจ้าของทฤษฎีเขตวัฒนธรรมและรูปแบบวัฒนธรรมและพบว่าวัฒนธรรมทุกวัฒนธรรมทุกระบบ ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและจิตใจนั้นมีใช้อยู่ในทุกสังคมของโลก เรียกว่า ระบบวัฒนธรรมสากล มีดังนี้

1. ภาษา ทุกสังคมต้องมีภาษาพูดและภาษาเขียน และทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับภาษา เช่น นิทาน นิยาย และภาษาท่าทาง เป็นต้น
2. วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับการกินอาหาร ที่อยู่อาศัย สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทาง ขนส่งสินค้า เสื้อผ้า ภาชนะของเครื่องใช้ เครื่องไม้เครื่องมือ อาวุธยุทโธปกรณ์ อาชีพอุตสาหกรรม ฯลฯ
3. ศิลปะ ได้แก่ ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะ เช่น การแกะสลัก ปั้นรูป วาดรูป (สีน้ำ สีน้ำมัน) วาดเขียน ดนตรี ขับร้อง ฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้าน การละคร และอื่นๆ
4. ระบบและรูปแบบของศาสนา ได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความหลังและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และเชื้อโรค พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดและตาย

5. ระบบครอบครัว การแต่งงาน และเครือญาติ และระบบทางสังคมอื่นๆ ทั้งที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกได้เป็น การแต่งงาน ครอบครัว การนับญาติ การสืบทอดตระกูลและการใช้ทรัพย์สินเรียกเครือญาติ

6. ระบบเศรษฐกิจและทรัพย์สิน แบ่งออกได้เป็น ทรัพย์สินส่วนรวมและทรัพย์สินส่วนตัว ทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ กฎเกณฑ์และกฎหมาย ตลอดจนมาตรฐานและระบบการแลกเปลี่ยนและการค้าขาย ระบบเงินตรา การจำแนกแจกจ่าย และการบริโภคสินค้า ฯลฯ

7. ระบบการปกครองและรัฐบาล อันได้แก่ ระบบการเมือง ระบบนิติบัญญัติ ระบบตุลาการ และระบบควบคุมสังคมอื่นๆ ทุกประเภท

8. การศึกษาสงเคราะห์ ทั้งสงเคราะห์ระหว่างคนต่างสังคม และสังคมที่เกิดในหมู่เครือญาติหรือสงเคราะห์ระหว่างคนในสังคมเดียวกัน

9. การกีฬาและการละเล่น การออกกำลังกาย และนันทนาการที่เกี่ยวกับการนี้

10. ระบบความรู้ การศึกษา วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนิทานปรัมปราซึ่งให้ความรู้แก่คนในสังคม

สุพัตรา สุภาพ. (2536 : 99) กล่าวว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่าง อันเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพบว่า มีวิทยานิพนธ์หลายเล่มที่ได้ศึกษาวิจัยด้านวัฒนธรรมดนตรี ผู้วิจัยได้นำแนวทางในการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีมาใช้ในการวิจัยนี้ด้วย ซึ่งมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

บุญตา เขียนทองกุล (2538) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบวิวัฒนาการของดนตรีประกอบการแสดงแก๊สสินบน ในวารสารเพลงดนตรี ฉบับพิเศษ ได้ผลงานการวิจัยดังนี้ ดนตรีในช่วงแรกเป็นการบรรเลงถวายบำเรอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังไม่มีรูปแบบที่แน่นอน ที่มาปรากฏชัดใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีแก่นบน เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่ชวา ข้องคู่ โทนชาตรี 2 ใบ กลองชาตรี เรียกว่า ปี่พาทย์เครื่องเบา เพราะแต่เดิมคณะละครมักต้องเดินทางจะได้หิ้วขนเครื่องไปได้ง่าย ๆ แต่ในสังคมยุคแรกๆ การละเล่นเหล่านี้มิได้มีขึ้นเพื่อ “หา” หรือรับจ้างอย่างสมัยหลังๆ แต่มีขึ้นด้วยระบบความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งผู้เล่นและผู้ร่วมเล่นในพิธีนั้นๆ เพราะมีความเชื่ออย่างเดียวกันว่าจะเกื้อกูลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ร่วมกันทั้งชุมชน การแสดงมีส่วน

สนับสนุนความเชื่อที่ว่าศิลปวัฒนธรรมไทยสามารถก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในชุมชนนั้นๆ ได้ ครอบงำที่ยังอยู่ในวิถีชีวิตและความต้องการของคนส่วนใหญ่

มาลินี งามวงศ์วาน (2537) ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง ละครแก่นที่ศาลหลักเมืองกรุงเทพ ผลการศึกษา พบว่า การแสดงละครแก่นเป็นศิลปะการแสดงชนิดหนึ่ง ที่ผู้ขอพรใช้เป็นเครื่องตอบแทนบุญคุณสิ่งที่อำนวยการให้สัมฤทธิ์ผลหลังจากที่บนบานไว้ ละครแก่น ณ ศาลหลักเมืองนี้มีมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2450 ในความดูแลของกรมวัง ต่อมาได้โอนมาอยู่ในความดูแลขององค์การทหารผ่านศึก ใน พ.ศ. 2503 ละครแก่นที่ศาลหลักเมืองมี 2 ลักษณะคือ แสดงการรำถวายมือและแสดงเป็นละครรำ รำถวายมือเป็นรำประกอบเพลงช้า - เร็ว และระบำเบ็ดเตล็ด การแสดงละครที่พบมี 3 แบบคือ ละครชาตรี ละครชาตรีปนละครนอก ละครชาตรีพันทางผสมลิเก

ละครที่ศาลหลักเมืองมีแสดงเป็นประจำทุกวัน โดยหมุนเวียนกันแสดง 4 คณะ มีผู้แสดงรวมทั้งสิ้น 84 คน ซึ่งมีอายุระหว่าง 12 – 75 ปี และมีแนวโน้มว่านักแสดงรุ่นใหม่ซึ่งมีอายุน้อยจะเข้ามาเป็นนักแสดงมากขึ้น อันเนื่องจากกฎระเบียบใหม่ขององค์การทหารผ่านศึกที่กำลังแก้ไขในอนาคต

สรัญญา บำรุงสวัสดิ์ (2540) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบการรำแก่นที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร ศาลพระพรหมเอราวัณ และศาลพระกาฬ ผลการวิจัยพบว่า การแสดงแก่นทั้ง 3 แห่ง นิยมรำชุดเบ็ดเตล็ด ได้แก่ เทพบันเทิง กฤษดาภินิหาร ดาวดึงส์ สีนวล พุทธานุภาพ และเชษฐาวิชัย ผู้วิจัยเลือก 3 เพลงแรกเป็นกรณีศึกษา เพราะใช้รำเป็นประจำมากที่สุดทั้ง 3 แห่ง องค์ประกอบการแสดงของทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะใกล้เคียงกัน คือ มีเวทีสำหรับการแสดงเฉพาะ จุผู้แสดงประมาณ 7 – 10 คน เครื่องแต่งกายแต่งแบบยืนเครื่อง ใช้วัสดุอุปกรณ์คุณภาพต่ำ เพราะคำนึงถึงเศรษฐกิจมากกว่าความประณีตสวยงาม เครื่องดนตรีหลัก คือ ระนาดเอก รองลงมาคือ ฉิ่งและตะโพน การแสดงทั้ง 3 แห่ง ให้ความสำคัญง่าย ๆ คือ ผู้แสดงยกมือไหว้ก่อน 1 ครั้งก่อนแสดง และเมื่อรำเสร็จ ในครั้งหนึ่งๆ ซึ่งถือว่าเป็นการเสร็จขั้นตอนในการแก่น ครั้งนั้น การรำเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานของกรมศิลปากร พบว่า มีลักษณะร่วมกันอย่างเด่นชัด คือ ตัดทอนท่ารำ ไม่เรียงลำดับของท่า ใช้ท่ารำซ้ำกัน มีการโยกตัวตามจังหวะของท่ารำนั้นๆ ส่วนคุณภาพของท่ารำในการตั้งวง จีบ ประเท้า กระดกเท้า การใช้ลำตัว ไม่ได้มาตรฐานตามแบบกรมศิลปากร เนื่องจากผู้แสดงไม่ตั้งใจรำ ไม่ควบคุมและเกร็งอวัยวะส่วนต่างๆ ตลอดทั้งเพลง ทั้งนี้เพราะผู้แสดงขาดความรู้ทางนาฏศิลป์ ไม่มีครูมาตรฐาน เหนื่อยล้าเพราะรำทั้งวันและต้องรำให้ได้มารอบเพื่อรายได้

ยุพาวดี สุขจำเริญ และ เอื้อม เต็ดเต๋ยว (2526) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาเชิงวิเคราะห์ละครชาตรีคณะพรหมสุวรรณ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี จากการศึกษาพบว่า ละครชาตรีคณะพรหมสุวรรณเป็นคณะหนึ่งที่สืบสายมาจากหลวงอภัย เป็นลูกหลาน ลูกศิษย์ ได้ตั้งคณะละครขึ้นมาโดยใช้ชื่อคณะพรหมสุวรรณ และได้ดำเนินการแสดงมาจนทุกวันนี้ ลักษณะทั่วไปของละครชาตรี ตัวละครมีอย่างน้อย 3 ตัว คือ นายโรง ตัวนาง และตัวตลก โรงละครชาตรีไม่มีฉาก มีหลังคาไว้กันแดดกันฝน มีเสาไม้ต้นปักสี่มุมและมีเสากลาง 1 ต้น มีเตียง 1 เตียง วิธีแสดง

ทำพิธีบูชาครูเบิกโรงโดยมีเครื่องสังเวย เมื่อไหว้ครูเสร็จก็จับเรื่องแสดง เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลง มี ปี่นอก หรือปี่ชวา 1 เล้า กลองชาตรี 1 คู่ โทน 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่ ฉาบ 1 คู่ กรับ เป็นต้น เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับละครชาตรีกรมศิลปากร มีความแตกต่างกันในเรื่องปลีกย่อย อาทิ การแต่งกาย เครื่องดนตรี สถานที่แสดงและวิธีการแสดง

สมชาย วาสุกี (2545) ได้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่องการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของละครเท่งตุ๊ก คณะ ส.บัวน้อย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษาพบว่า

1. ละครเท่งตุ๊กคณะ ส.บัวน้อย มีนายทิม ภาคกิจ เป็นผู้ก่อตั้งคณะขึ้นที่ตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ชื่อ ส.บัวน้อยมาจากนามสกุลสายบัว ซึ่งเป็นชื่อคณะของผู้สืบทอดรุ่นที่ 3 คือ นางเท่ง นายเข็ม สายบัว ปัจจุบันมีนางบุญเรือน สร้อยศรี เป็นหัวหน้าคณะ มีสมาชิก 15 คน จากการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีพบว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ได้แก่ โทน ชาตรี กลองตุ๊ก ฉิ่ง ฉาบ และกรับ ผู้แสดงแต่งกายชุดพระ – นาง ร้องเป็นต้นเสียงและมีลูกคู่รองรับ นักดนตรีแต่งกายสุภาพ บรรเลงดนตรีประกอบแสดง บทเพลงที่สำคัญได้แก่ เพลงไหมโรง เพลงรำสิบสองท่า เพลงรำชัตชาตรี และเพลงที่ใช้ในการแสดงละครนิยมแสดงในงานแก้บนและบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์

2. ทำนองเพลงของละครเท่งตุ๊กประกอบการบรรเลงดนตรีล้วนๆ และเพลงที่มีการขับร้อง การบรรเลงดนตรีล้วนๆ ได้แก่ เพลงไหมโรง และเพลงรำสิบสองท่า ซึ่งเป็นการบรรเลงจังหวะหน้าทับแบบเวียน รูปแบบจังหวะส่วนใหญ่มีความเร็วคงที่ สม่่าเสมอตลอดทั้งเพลง เพลงที่มีการขับร้อง ได้แก่ เพลงรำชัตชาตรี และเพลงที่ใช้ในการแสดงละคร ซึ่งโครงสร้างของคำประพันธ์เป็นกลอนดอกสร้อยและกลอนบทละคร ผู้แสดงร้องเป็นต้นเสียงและมีลูกคู่รับ บันไดเสียงที่ใช้เป็นบันไดเสียงแบบ 5 เสียง (Pentatonic) ได้แก่ บันไดเสียง โด เร ฟา และซอล รูปแบบทำนองส่วนใหญ่เคลื่อนที่สูงและต่ำลงสลับเป็นฟันปลา รูปแบบจังหวะส่วนใหญ่มีความเร็วคงที่ สม่่าเสมอ ตลอดทั้งเพลง

ปกรณ์ นิลวานิช (2547) การศึกษาการเล่นพื้นบ้านเชื่อนางหงส์ ตำบลสามตำบล อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้คือ

1. สภาพทั่วไปของชุมชน ปัจจุบันเป็นชุมชนใหญ่ที่มีความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆเป็นอย่างมาก อันเนื่องมาจากหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งทางภาครัฐและเอกชน ได้ให้การพัฒนาช่วยเหลือชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาติดต่อกันหลายปี

2. นครศรีธรรมราชนับเป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เคยรุ่งเรืองมาก่อนสุขุขทัยเป็นราชธานีตั้งแต่ครั้งอาณาจักรศรีวิชัย ดังนั้นประเพณี การเล่นพื้นบ้านที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาย่อมมีมากมาย ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งดีงามควรที่จะรักษาไว้ให้คงอยู่ชั่วกาลนาน การเล่นเชื่อนางหงส์ของคณะตำบลสามตำบล อำเภอจุฬาภรณ์ ประกอบด้วยบุคคลเพียงไม่กี่คน ซึ่งโดยความเป็นจริงบุคคลเหล่านี้ได้รวมตัวกันเป็นคณะลิเกป่าคณะสามตำบล โดยปกติบุคคลเหล่านี้มีอาชีพทำนา ทำสวน ค้าขาย รับราชการมีวิถีชีวิตดังเช่นปุถุชนธรรมดา แต่เมื่อถึงเวลาที่จะรวมตัวกันรับงานแสดงที่ตนรัก ร่วมกันเผยแพร่สิ่งดีงามที่มีอยู่ให้คงอยู่ชั่วลูกชั่วหลาน

3. ขนบนิยมที่ปรากฏในการเล่นพื้นบ้านเชื่อนางหงส์ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งดีงาม อยู่คู่กับการเล่นพื้นบ้านชนิดนี้มานานเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การปฏิบัติ ขนบนิยมเหล่านี้มิใช่เพียงปรากฏมีแต่ในการเล่นพื้นบ้านเชื่อนางหงส์เท่านั้น หากปรากฏในทุกการแสดงที่มีในแผ่นดินสยามก็ว่าได้

4. บทเพลงที่ใช้ประกอบการเล่นเชื่อนางหงส์มีทั้งหมด 22 เพลงโดยได้ทำการวิเคราะห์ถึงโครงสร้างที่เป็นลักษณะเฉพาะที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด ซึ่งพบว่าบทเพลงมีลักษณะเป็นเพลงสั้นๆ มีทำนองที่เรียบง่าย เป็นเพลงทำนองเดียวบรรเลงซ้ำไปมาโดยไม่กำหนดความยาวที่แน่นอน มีช่วงกว้างของเสียงสูงสุดไม่เกินขั้นคู่ที่ 12 กระสวนจังหวะค่อนข้างเรียบง่าย ระบบเสียงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวซึ่งใกล้เคียงกับระบบเสียง Pentatonic เหมาะแก่การใช้ประกอบการแสดงพื้นบ้านเพราะจะทำให้ผู้แสดงแม่เพลงรวมถึงผู้ชมรอบข้างสามารถร่วมร้องไปด้วยได้ง่ายซึ่งจะส่งผลดีทำให้การแสดงมีสีสันมากขึ้น

ศรัณย์ นักรบ (2541) ศึกษาดนตรีของชาวเขาเผ่าเย้า กรณีศึกษาหมู่บ้านผาเตือ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย โดยศึกษาพบว่า ดนตรีในวัฒนธรรมที่ยังคงเหลืออยู่ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดด้วยวิธีปากเปล่าตามแบบดั้งเดิมของชาวเขาเผ่าเย้าใช้ข้อมูลภาคสนามเป็นข้อมูลหลัก และข้อมูลจากเอกสาร ดำเนินข้อมูลสนับสนุน มุ่งศึกษา 2 ส่วน คือการศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน และการศึกษาดนตรีในวัฒนธรรม ผลการวิจัยได้นำเสนอสภาพทั่วไปของชุมชนในเรื่องประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ลักษณะที่ตั้ง จำนวนประชากร การสาธารณสุข โภค การศึกษา การปกครอง การประกอบอาชีพ การบริโภคอาหาร ศาสนา การแต่งกาย ภาษา ลักษณะครอบครัว และวัฒนธรรมดนตรีในเรื่อง ประวัติความเป็นมา เครื่องดนตรี การผสมวง ประวัติ นักดนตรี การแต่งกายของนักดนตรี การถ่ายทอดดนตรี โอกาสที่ใช้ในการบรรเลง ในด้านบทเพลงได้วิเคราะห์โครงสร้างของบทเพลง โครงสร้างของทำนองและระบบเสียง

ชวลา จินดาผ่อง (2538) ได้ศึกษาลิเกปาในจังหวัดตรัง สรุปได้ว่า การแสดงลิเกปาประกอบด้วยคณะลิเกปาทั้งผู้แสดงและผู้เล่นดนตรีมีจำนวนผู้เล่นประมาณ 15-20 คน เครื่องดนตรีที่ใช้มี รำมะนา 2-3 ลูก ฉิ่ง กรับ ปี่ซอ การแต่งกายตอนแสดงแขกแดงแต่งแบบสืบทอดกันมา ตอนแสดงตามท้องเรื่องลูกคู่จะแต่งแบบชาวบ้านทั่วไป แสดงได้ในงานต่าง ๆ ทุกโอกาส ยกเว้นเสียแต่ถ้าเป็นงานศพ งานกำบัง จะต้องทำพิธีทางไสยศาสตร์ก่อนเริ่มแสดง มีการปลูกโรงแสดง มีทั้งยกพื้นและไม่ยกพื้น หน้าโรงเป็นเวทีหลังโรงเป็นห้องแต่งตัว นอกจากนี้ลิเกปายังมีการยึดขนบนิยมในการแสดงแบบดั้งเดิม คือ เริ่มด้วยการเบิกโรง การว่าดอก การไหว้ครู การบอกชุด การออกแขกแดง การบอกเรื่องเล่นเรื่อง บทร้องของลิเกปาจะสะท้อนภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้มีส่วนเข้าใจถึงชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

สิววุธ สุทธิ (2546) ได้ศึกษาดนตรีโนห์ราลงครู โดยแบ่งสรุปการวิจัยเป็นสองขั้นตอนสรุปได้ว่า

ตอนที่ 1 กล่าวถึงสาระพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

1. ด้านประวัติโนห์รา พบว่า มีแนวคิดในลักษณะความเป็นมาของโนห์รา มีด้วยกัน 3 แนวคิดในปัจจุบัน คือ เกิดที่เมืองพัทลุง เกิดจากอิทธิพลทางภาคกลางตั้งแต่สมัยอยุธยาและเกิดจากประเทศอินเดีย

2. ด้านความเชื่อโนห์ราลงครุ พบว่า ยังมีความเชื่อด้านศาสนา และคติความเชื่อพื้นบ้านมาผสมกัน และนำทั้งหมดนั้นมารวมกันในการแสดงโนห์รา

3. บริบทการเตรียมงาน พบว่า มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ตนเองนับถือและเชื่อครุหมดทุกขะยามการเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ที่มีความเชื่อกับสิ่งที่มีมงคล

ตอนที่ 2 สารโดยตรงที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงโนห์รา ลงครุ พบว่า มีลักษณะที่เป็นความเชื่อโดยใช้พิธีกรรมกับการผสมผสานเรื่องที่เกี่ยวข้องกับดนตรีอยู่ด้วยทั้งหมด และแสดงออกมาในรูปแบบของพิธีกรรมต่าง ๆ

จรินทร์ เทพสงเคราะห์ (2540) ได้ศึกษาบทเพลงกาหลอในจังหวัดสงขลา สรุปได้ว่า วัฒนธรรมในวงกาหลอ มีนักดนตรีในวงกาหลอจำนวน 3-4 คน เป็นเพศชายอายุระหว่าง 58-90 ปี ประกอบอาชีพในการทำสวน เครื่องดนตรีที่ใช้ในวงกาหลอมี ปี่อ้อ หรือปี่กาหลอ 1 เล้า โทน 2 ลูก ข้อง 1-2 ใบ การแต่งกายมักใส่เสื้อม่อฮ่อม หรือเสื้อเชิ้ต นุ่งกางเกงมีผ้าโสร่งมีผ้าคาดเอว คนละผืน โอกาสที่ใช้ในการบรรเลงมีเฉพาะงานศพเท่านั้น โดยสถานที่บรรเลงจะต้องมีโรงกาหลอ หรือเรียกว่า “โรงฆ้อง” กาหลอที่ไปบรรเลงตามงานจะมีรูปแบบประเพณีในการบรรเลงตั้งแต่มีการติดต่อให้กาหลอมาบรรเลง การเข้าโรง ออกโรง การไหว้ครุ การบรรเลงเพลง การนำศพ การเผาศพ การคว่ำฆ้อง ซึ่งวิธีการของแต่ละวงนั้นแตกต่างกันออกไป ในส่วนของบทเพลงนั้นดนตรีกาหลอแต่ละวงมีเพลงจำนวนระหว่าง 9-23 เพลง จำแนกได้เป็น บทเพลงไหว้ครุหรือเพลงแม่บท เพลงบรรเลงทั่วไป และเพลงในพิธีศพ

ศรัญญา บุญลาโก (2547) ได้ทำวิทยานิพนธ์ ศึกษาเพลงมอญรำ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า มอญรำเป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยพระนารายณ์มหาราช มีการใช้ปี่พาทย์มอญเล่นประกอบมอญรำหรือรำมอญ เป็นการแสดงที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ใช้แสดงในโอกาสต่างๆ ของวัฒนธรรมและประเพณีของชาวมอญ โดยยึดแบบแผนเดิมจากการรำของชาวมอญโบราณ ลักษณะการรำผู้รำจะยืนเข้าหากันเป็นวงกลมใช้วงปี่พาทย์มอญบรรเลงเพลงรวมทั้งสิ้น 13 เพลง ผู้รำจะเกล้าผมมวยเล็กๆ ล้อมด้วยดอกไม้ ทัดดอกไม้สดที่หู สวมเสื้อแขนกระบอก คอกลม นุ่งผ้าถุงทางลง หรือซิ่นมีเชิง

วิมาลา ศิริพงษ์ (2538) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์ เรื่องการสืบทอดวัฒนธรรมไทยในสังคมไทย ในปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทย์โกศลและสกุลศิลปบรรเลง ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับดนตรีไทยในเชิงมนุษยวิทยา พบว่า ลักษณะและวิธีการที่วัฒนธรรมดนตรีไทยดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบัน ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม โดยเลือกกลุ่มนักดนตรีไทยที่ยังคงดำเนินกิจกรรมทางดนตรีไทยสืบทอดต่อกันจากบรรพบุรุษของตน อยู่ในปัจจุบันสองกลุ่ม คือสกุลพาทย์โกศล และสกุลศิลปบรรเลงซึ่งเป็นตระกูลนักดนตรีไทย วิมาลา ศิริพงษ์ ศึกษาเปรียบเทียบจากประเด็นหลัก 3 ประเด็น คือ 1. การจัดองค์กรทางดนตรี 2. ลักษณะทางดนตรี 3. พิธีกรรมและ

โลกทัศน์ ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ว่า ทั้งสองสกุลมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ สกุล พาทย์โกสัล เป็นองค์กรลักษณะบ้านพินพาทย์ ประกอบด้วยสมาชิกภายในบ้าน หรือเครือญาติ เป็นกลุ่มทำงานดนตรีไทยที่อยู่ในบทบาทเดิม คือบรรเลงประกอบพิธีกรรมเป็นหลักเพื่อหารายได้ การถ่ายทอดวิชาจะใช้วิธีการบอกเล่า หรือปากต่อปากตามประเพณีปฏิบัติในวัฒนธรรมดนตรีไทย สกุล พาทย์โกสัล จึงเป็นสกุลที่พยายามรักษารูปแบบเดิมให้คงอยู่ ส่วนสกุลศิลปบรรเลงมีองค์กร อยู่ในรูปของมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งประกอบกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ และเผยแพร่ดนตรีไทย เปิดสอนดนตรีไทยแก่บุคคลทั่วไป และพัฒนาวิธีการบันทึกโน้ตเพลงไทยด้วยสกุลศิลปบรรเลงจึงเป็นสกุลที่พยายามปรับเปลี่ยนตัวเอง เพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมได้ชัดเจนกว่าสกุลพาทย์โกสัล ซึ่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะเป็นตัวอย่างเปรียบเทียบ ให้เห็นการปรับสภาพกิจกรรมดนตรีไทยเพื่อความอยู่รอดในสังคมปัจจุบัน

กฤษฎา แสงทอง (2540) ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง เพลงปี่พาทย์ : วัฒนธรรมการดนตรี และภาพสะท้อนทางสังคมของชาวดำบลทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ในสาขาวิชา วัฒนธรรมศึกษา ผลการวิจัยพบว่าได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิม รวมทั้งสภาพชีวิต การทำมาหากินและค่านิยมต่างๆ บทบาทของเพลงได้เปลี่ยนไปจากเดิมโดยมีหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องจากความเจริญทางเทคโนโลยีด้านต่างๆ เช่น เทคโนโลยีทางการเกษตร อุตสาหกรรม การสื่อสารบันเทิง การคมนาคม การศึกษาที่สังคมไทยได้รับอิทธิพลความเจริญด้านต่างๆ มาจากตะวันตก รวมทั้งองค์ประกอบของเพลงพื้นบ้าน ทำให้บทบาทของเพลงในปัจจุบันจึงเปลี่ยนไปจากสิ่งที่ศิลปินเจตนาสร้างสรรค์ให้เป็นสิ่งบันเทิงแก่ชีวิตมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งนำมาแสดงเพื่อการอนุรักษ์มากกว่าเล่นเพื่อความสนุกสนาน การเล่นเพลงปี่พาทย์ในปัจจุบันส่วนใหญ่เล่นเฉพาะโอกาสที่ได้รับเชิญไปแสดง และการสร้างสรรค์เพลงแทบไม่มี มีเพียงการจดจำของเก่ามาว่ากันเท่านั้น ซึ่งนับวันผู้สืบทอดก็มีจำนวนน้อยลง แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเพลงปี่พาทย์ ของชาวดำบลทองในอนาคตว่า เป็นเพียงวัฒนธรรมเพลงพื้นบ้านที่บอกวิถีชีวิตเกี่ยวกับการละเล่น และสันตนาการของชาวดำบลทองในอดีตเท่านั้น

ณรงค์ เขียนทองกุล (2539) ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง มานุษยวิทยาการดนตรี : กรณีศึกษานานบางลำภู มีเนื้อหาสรุปได้ดังนี้ คือ ได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านบางลำภู เน้นในเรื่องกระบวนการดำเนินงานวิชาชีพดนตรีของบ้านดนตรี พร้อมกับการศึกษาวิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลงของนักดนตรีในตระกูลนี้ รวมทั้งได้รวบรวมรายละเอียดของศิลปินเพลงไทยของบ้านบางลำภู ตั้งแต่ พ.ศ. 2448 เป็นลำดับเรื่อยมาจนถึงชั้นลูกหลาน ทั้งชายและสะใภ้ ผลงานที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของบ้านบางลำภูนั้น ทางข้าบร้องสืบเชื้อสายจากพระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่ม สุนทรวาทิน) ส่วนทางบรรเลงได้รับอิทธิพลมาจากวังบ้านหม้อ ต่อมาบรรเลงตามแนวของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

อรนุช ยันตะกนก (2547) ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาเพลงระบำประเภทข้าบร้อง ประพันธ์โดยมนตรี ตราโมท พบว่า เป็นเพลงที่ประพันธ์ขึ้นเพื่อสื่อถึงความเชื่อมสัมพันธ์กับมิตรประเทศต่างๆ โดยมีคำร้องของภาษาไทยและภาษาของชาตินั้นๆ ในบทเพลง เพลง 24 มิถุนา

หรือเพลงวันชาติ เป็นเพลงที่ถือเอา วันที่ 24 มิถุนายน เป็นวันชาติ มีงานเฉลิมฉลองทั่วประเทศ และ เพลงระบำชุมนุมเผ่าไทยเป็นเพลงประกอบรำในฉากหน้าของละคร ประวัติศาสตร์เรื่อง อานุภาพแห่งความเสียสละ

พรรณศิริ จุลภาพ (2542) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรีไทย ในตำบลบางปลา : กรณีศึกษาดนตรีคณะสุตประเสริฐ มีเนื้อหาสรุปได้ 3 ข้อดังนี้

1. คณะสุตประเสริฐได้ใช้ดนตรีไทยเป็นจุดสร้างความเข้มแข็งโดยได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อ สร้างแนวร่วมกับสังคมชุมชนได้เป็นอย่างดี กิจกรรมที่ดำเนินอยู่มีดังนี้

1.1 พิธีไหว้ครู

1.2 จัดตั้งกองทุนดนตรี

1.3 การสอนดนตรีให้กับเยาวชน

2. เนื่องจากสภาพแวดล้อมชุมชนบางปลาถูกจำกัด การประกอบอาชีพจึงมีแต่ตัดฟันขาย และประมง อาชีพดนตรีไทยจึงเป็นอาชีพหลักที่สามารถยังชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียงได้

3. คณะสุตประเสริฐเป็นตัวอย่างในการจัดการที่ดีและได้สร้างความสามัคคี โดยเฉพาะการปรับตัวเข้ากับสภาพการณ์ในยุคปัจจุบันได้ดีกว่าคณะอื่นในชุมชนเดียวกัน ตลอดจน มีความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพตนเอง สามารถรักษาคุณภาพของวงดนตรีจนเป็นที่เชื่อถือทำให้เกิด ความเข้มแข็งได้เป็นอย่างดี

กนก คล้ายมุข (2542) ได้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การสืบทอดปีพาทย์ในอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ปัจจุบันอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวงปีพาทย์ จำนวน 24 วง นักดนตรี 160 คน การสืบทอดของดนตรีส่วนใหญ่ มาจากบรรพบุรุษ บทบาทของ ปีพาทย์เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก การบรรเลงเพื่อประกอบพิธีกรรมส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมในงานศพ การบรรเลงเพื่อประกอบการแสดงลดน้อยลงมาก กระบวนการสืบทอดปีพาทย์พบว่า ความเชื่อในการรับศิษย์เข้าเรียนปีพาทย์คลี่คลายลง พิธีกรรมในการจับมือเปลี่ยนแปลงไป สถานที่ เรียนใช้บ้านครู มีเครื่องดนตรีเป็นสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน หลักสูตรเริ่มเปลี่ยนโดยนำ เพลงมอญมาใช้สอนแทนเพลงชุดใหม่โรงเช้า โหมโรงเย็น เพลงเรื่อง เพลงพิธีกรรม วิธีการสอน ใช้วิธีสาธิตเป็นหลัก การลงโทษด้วยการตีไม่นิยมใช้ เสริมแรงด้วยชมเชยมากกว่าการให้รางวัล การวัดผล และประเมินผล ใช้วิธีสังเกต

อารีรัตน์ เรืองกำเนิด (2543) ได้ศึกษาวงโหม่งครีมี ดนตรีสำหรับงานศพในจังหวัดชุมพร สรุปได้ว่า วงโหม่งครีมี คือ วงดนตรีสำหรับงานศพในจังหวัดชุมพร มีชื่อเรียกตามเอกลักษณ์ว่า ปีโตนย่าหยวก ที่มาของวงไม่ปรากฏแน่ชัดว่าเกิดขึ้นในสมัยใด แต่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในจังหวัด ชุมพรประมาณปี พ.ศ. 2440 ขนบธรรมเนียมในการปฏิบัติมี 3 ประการ คือ การบรรเลง การ รับบรรเลง และลำดับการบรรเลง ซึ่งทั้ง 3 ประการนั้น เป็นการปฏิบัติเมื่อรับงานประโคมศพ เครื่องดนตรีที่ใช้มี ปีโน กลองโตน 2 ใบ และฆ้อง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาละครแก่นบน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ในครั้งนี้ เริ่มจากการรวบรวมข้อมูลจาก งานวิจัย เอกสาร ตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และออกภาคสนามเพื่อสำรวจรวบรวมข้อมูล โดยได้ศึกษาสภาพทั่วไปของจังหวัด และคณะละครแก่นบน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมเอาไว้ มาวิเคราะห์เรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยในรูปแบบบรรยาย โดยกำหนดแนวทางวิธีดำเนินการศึกษาวิจัยดังขั้นตอน ต่อไปนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมดนตรีละครแก่นบน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยรวบรวมจากแหล่งข้อมูลดังนี้

- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- หอสมุด ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ
- หอสมุดแห่งชาติ
- สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
- หอสมุด สำนักศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
- หอสมุดประชาชนจังหวัดนครปฐม เป็นต้น
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

1.2.1 การเตรียมอุปกรณ์ ได้แก่

- กล้องถ่ายรูป
- ฟิล์ม
- เครื่องบันทึกเสียง
- เครื่องบันทึกภาพวีดิทัศน์
- สมุดสำหรับจดบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นต้น

1.2.2 การเตรียมสำรวจพื้นที่ที่จะศึกษา และนัดหมายผู้ที่เกี่ยวข้อง

1.2.3 การสังเกต เป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม รวมถึงการถ่ายภาพ

บันทึกภาพ บันทึกเสียง ในขณะแสดง

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากข้อมูลบุคคล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากข้อมูลบุคคล เพื่อเป็นการนำไปสู่ความรู้และการเชื่อมต่อของข้อมูลต่างๆ จากเอกสารข้างต้นที่เกี่ยวข้องกับละครแก๊บน เริ่มจากการนัดหมายและสอบถามถึงสัมภาษณ์ โดยบันทึกเสียงและบันทึกภาพตามลำดับขั้น

1.3.1 การสัมภาษณ์ ได้จากการสัมภาษณ์ในเบื้องต้นในพิธีการก่อนที่จะมีการแสดงและหลังการแสดง มีบุคคลที่เกี่ยวข้องดังนี้

- หัวหน้าคณะ
- นักแสดง
- นักดนตรี

2. ขั้นศึกษาข้อมูล

2.1 เรียบเรียงข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการสังเกต การจดบันทึกภาพถ่าย และข้อมูลจากแถบบันทึกเสียงคำสัมภาษณ์

2.2 นำข้อมูลด้านบทเพลงของละครแก๊บนถอดและบันทึกเป็นโน้ต

3. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับละครแก๊บน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ดังนี้

3.1 ศึกษาสภาพทั่วไปของจังหวัดสมุทรสงครามและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก๊บน

3.2 ศึกษาวัฒนธรรมและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก๊บนในจังหวัดสมุทรสงคราม

3.2.1 วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก๊บนในจังหวัดสมุทรสงคราม

3.2.1.1 ประวัติความเป็นมาและการสืบทอด

3.2.1.2 พิธีกรรมและความเชื่อ

3.2.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก๊บน

3.2.2.1 ลักษณะของละครแก๊บน บทเพลง และการแต่งกาย

3.2.2.2 การเรียนและการฝึกซ้อม

3.2.2.3 การบริหารและการจัดการ

3.3 ศึกษาลักษณะดนตรีของละครแก๊บนในจังหวัดสมุทรสงคราม

3.3.1 เครื่องดนตรีในการประกอบละครแก๊บน

3.3.2 กลุ่มนักดนตรี

3.3.3 ลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรี

3.3.4 เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก๊บน

4. ขั้นสรุปและอภิปรายผล

4.1 เรียบเรียงจัดทำบทสรุปผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล

4.2 สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลในเชิงพรรณนา บรรยายเป็นเรียงความ

4.3 อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาละครแก่นบ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

การศึกษาละครแก่นบ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ในครั้งนี้ได้มาจากการสัมภาษณ์จากคณะละครแก่นบคณะต่างๆ ใน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม และข้อมูลจาก งานวิจัยเอกสาร ตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

ศึกษาสภาพทั่วไปของจังหวัดสมุทรสงครามและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก่นบ

จังหวัดสมุทรสงคราม หรือ เมืองแม่กลอง เกิดขึ้นเป็นชุมชนด้วยการที่ชาวบ้านในพื้นที่อำเภอแม่กลองเดิมใน จังหวัดอุทัยธานี พากันอพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมปากอ่าวในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งแต่สมัยสุโขทัยตอนปลายและตั้งชื่อชุมชนตามชื่อบ้านเดิมของตน ล่วงมาถึงในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง ทางเมืองหลวงจึงได้จัดให้มีเจ้าเมืองไปปกครองโดยขึ้นอยู่กับเมืองราชบุรี ต่อมาในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้โปรดฯ ให้สร้าง “ค่ายแม่กลอง” ขึ้น ซึ่งค่ายแม่กลองนี้ได้รับการบูรณะโดยพระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่อๆ มาอยู่เนืองๆ

สมัยรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ เมืองสมุทรสงครามได้ถูกโอนไปขึ้นกับกรมท่า ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 พระองค์ได้โปรดฯ ให้สร้าง “ป้อมพิฆาตข้าศึก” ขึ้นในบริเวณค่ายแม่กลองนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสจังหวัดสมุทรสงครามถึง 4 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2416 ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2439 และครั้งที่ 3 พ.ศ. 2447 เป็นการเสด็จประพาสต้นและทรงลงพระปรมาภิไธยในสมุดเยี่ยมของจังหวัดว่า “เห็นเรียบร้อยดี” ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2452

พ.ศ. 2449 รัชกาลที่ 5 ทรงเห็นว่าป้อมพิฆาตข้าศึกใช้ประโยชน์ด้านการศึกลดน้อยลงจึงโปรดฯ ให้รื้อแล้วสร้างโรงเรียนทหารเรือที่ 1 บนพื้นที่นั้นแทน ซึ่งโรงเรียนแห่งนี้ต่อมาใน พ.ศ. 2465 ก็ได้ยุบ กระทรวงกลาโหมจึงเอาพื้นที่นั้นมาสร้างศาลากลางจังหวัด ต่อเมื่อศาลากลางจังหวัดได้ย้ายมาอยู่ในที่ปัจจุบัน พื้นที่นั้นจึงได้เอามาสร้างเป็นโรงพยาบาลจังหวัดตราบจนกระทั่งทุกวันนี้

เมืองสมุทรสงครามยังได้ชื่อว่าเป็น “เมืองราชินิกุล” เพราะที่ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา เป็นสถานที่พระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (นาก) พระอัครมเหสีในรัชกาลที่ 1 กับสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี (บุญรอด) พระอัครมเหสีในรัชกาลที่ 2 ต่อมาพระญาติสายตรงของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีได้รับพระราชทานนามสกุล ณ บางช้าง ซึ่งเป็นราชินิกุลแรกในสมัย

อันชื่อเมืองสมุทรสงครามที่มีการเรียกขานกันไปเป็นเมืองแม่กลองนั้นมีที่มาจากตำนานที่เล่าต่อมาว่าสมัยโบราณได้มีกลองใบใหญ่มากลอยตามน้ำมาติดอยู่ที่หน้าวัดใหญ่จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า

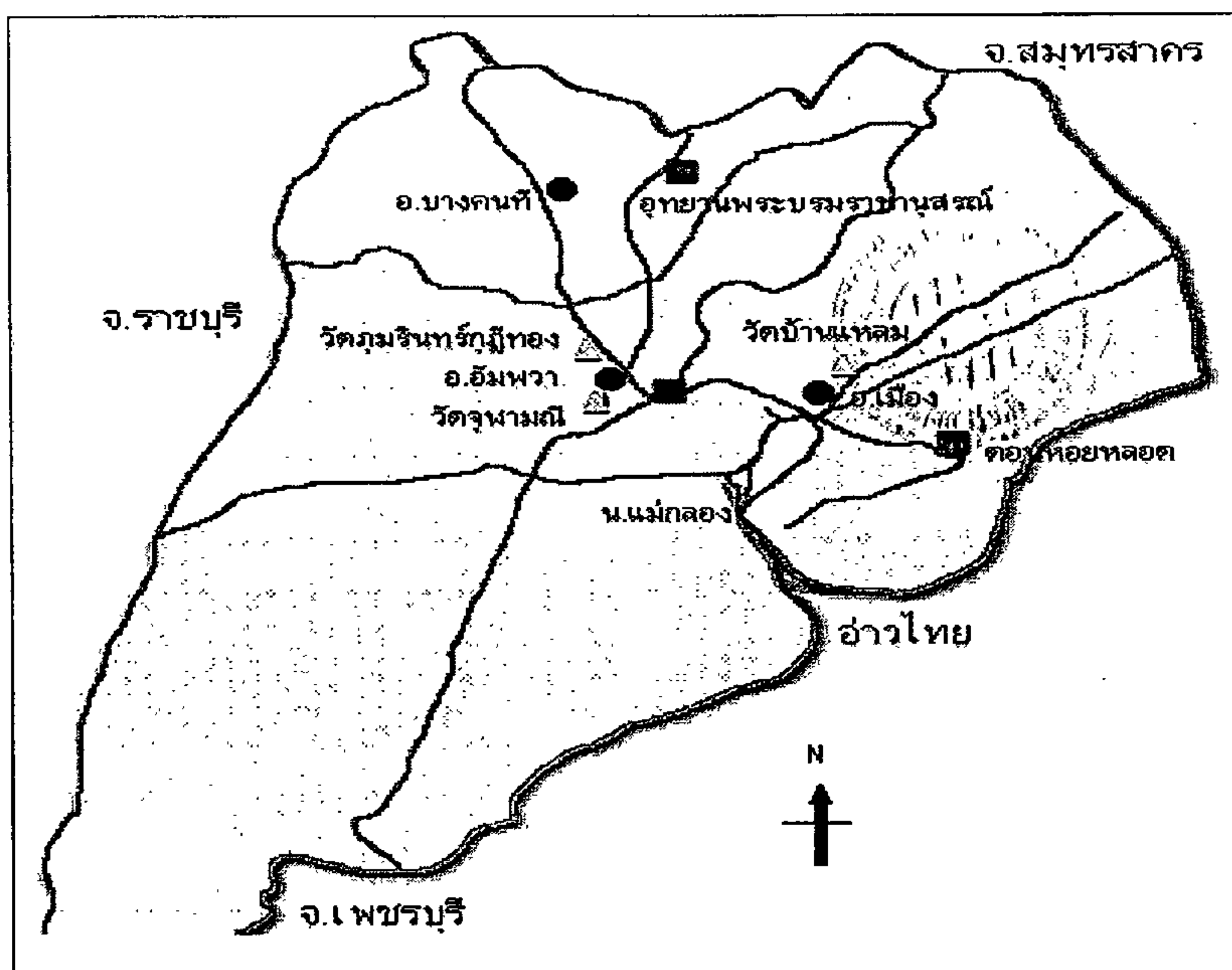
แม่กลอง ส่วนอีกข้อสันนิษฐานหนึ่งมาจากการที่ชาวบ้านอพยพมาจากพื้นที่ในอำเภอมะกลองเดิม แล้วนำมาเรียกชุมชนของตนที่ตั้งใหม่ว่า “บ้านแม่กลอง” เช่นกัน

จังหวัดสมุทรสงครามตั้งอยู่ทางภาคกลางตอนล่าง ริมฝั่งทะเลอ่าวไทยด้านตะวันตกบริเวณที่เรียกว่า ปากน้ำแม่กลอง อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 ประมาณ 64 กิโลเมตร โดยมีพื้นที่ทั้งจังหวัดประมาณ 436,707 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 260,442 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
ทิศใต้	ติดต่อกับอ่าวไทย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอวัดเพลง และอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี อำเภอบ้านแหลม และอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

จังหวัดสมุทรสงครามแบ่งการปกครองออกเป็น 3 อำเภอ คือ

1. อำเภอเมือง
2. อำเภออัมพวา
3. อำเภอบางคนที

ภาพประกอบ 1 แผนที่ แสดงจังหวัดสมุทรสงคราม

สภาพภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดสมุทรสงครามเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ไม่มีภูเขาหรือเกาะ มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านกลางพื้นที่จังหวัดในแนวเฉียงจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ แล้วไหลออกสู่อ่าวไทยที่อำเภอเมือง นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำลำคลองน้อยใหญ่กว่า 300 สาย ที่เป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านทั่วทั้งจังหวัด เช่น คลองแม่กลอง คลองบางนกแขวก คลองบางน้อย และคลองดำเนินสะดวก เป็นต้น ส่วนทางตะวันออกของจังหวัดเป็นชายฝั่งทะเล อ่าวไทยยาวตลอดแนวประมาณ 23 กิโลเมตร

สภาพภูมิอากาศ

ลักษณะอากาศของจังหวัดสมุทรสงครามเป็นแบบมรสุมเมืองร้อน สามารถแบ่งเป็นฤดูได้ดังนี้
 ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน เนื่องจากในช่วงนี้ประเทศไทยแถบซีกโลกเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณเส้นศูนย์สูตรอย่างประเทศไทยได้รับแสงตั้งฉากจากดวงอาทิตย์ จึงทำให้อุณหภูมิเพิ่มสูงขึ้นแต่ไม่มากนัก เพราะได้รับอิทธิพลจากลมชายฝั่ง จนกระทั่งเริ่มเข้าสู่ช่วงรอยต่อระหว่างฤดูร้อนกับฤดูฝนราวเดือนเมษายน ถึง เดือนพฤษภาคมจะเกิดฝนตก เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากพายุดีเปรสชันที่พัดมาจากทะเลจีนใต้

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดมาจากประเทศจีน

สภาพแวดล้อม

สภาพสิ่งแวดล้อมทั่วไปในปัจจุบัน จังหวัดสมุทรสงครามมีประชากรจำนวน 204,792 คน เป็นประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตเมืองเพียงร้อยละ 21 ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานกระจายตามแนวแม่น้ำลำคลองต่างๆ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การประมง และการทำนาเกลือ ในด้านอุตสาหกรรม จังหวัดสมุทรสงครามมีโรงงานทั้งหมด 268 โรง ส่วนใหญ่ เป็นโรงงานขนาดเล็ก อุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่ โรงงานผลิตน้ำปลา โรงงานผลิตน้ำตาลสดเตอริไลซ์ น้ำตาลมะพร้าว น้ำผลไม้ต่างๆ ผลิตอาหารสัตว์ และโรงงานแปรรูปผลไม้

จากการที่ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตามริมแม่น้ำ และลำคลอง ผลกระทบของสิ่งแวดล้อมที่ตามมาคือ ปัญหาน้ำเน่าเสียในเขตเมืองและชุมชนซึ่งมีประชากรอยู่หนาแน่น ปัญหาขยะ เป็นปัญหาสำคัญ นอกจากนี้ยังมีปัญหาสิ่งแวดล้อมป่าชายเลน ปัญหามลพิษทางอากาศ ทางเสียง และฝุ่นละออง อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของปริมาณรถยนต์

สภาพเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพของประชากรจังหวัดสมุทรสงครามซึ่งมีลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและกสิกรรม ได้แก่ การทำสวนมะพร้าว การทำสวนผลไม้ เช่น ลิ้นจี่ ส้มโอ พืชผักต่างๆ ทำประมง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง มีรายได้เฉลี่ยในปี 2538 เท่ากับ 40,223 บาทต่อคนต่อปี อาชีพเกษตรกรรมจังหวัดสมุทรสงครามมีพื้นที่ 260,442 ไร่ เป็นพื้นที่เพาะปลูกทั้งสิ้น 142,450 ไร่ ในเขตอำเภอบางคนที จะมีพื้นที่เพาะปลูกมากที่สุด รองลงมาคือ อำเภออัมพวา และอำเภอเมืองสมุทรสงคราม พืชที่เป็นทรัพยากรทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ มะพร้าว ลิ้นจี่ ส้มโอ และข้าว

การคมนาคม

การคมนาคมในจังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน มีการพัฒนาให้มีความสะดวกสบายหลายทาง ทั้งแก่ผู้เดินทางมาจังหวัดสมุทรสงครามและประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัด โดยจะแบ่งออกเป็นการคมนาคมทางบกและการคมนาคมทางน้ำ

การคมนาคมทางบก

แต่เดิมการติดต่อคมนาคมของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม อาศัยแม่น้ำลำคลองและท้องร่องสวนเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาเมื่อมีทางหลวงแผ่นดินตัดผ่านสามารถติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงและกรุงเทพมหานครได้สะดวกและรวดเร็วมากขึ้น เช่น ทางรถยนต์โดยสาร รถประจำทางสายต่างๆ และรถไฟ สามารถใช้เส้นทางสัญจรดังนี้

- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 ถนนพระราม 2 (ถนนธนบุรีปากท่อ)
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 325 (สมุทรสงคราม – ดำเนินสะดวก)
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3092 (จังหวัดสมุทรสงคราม – สมุทรสาคร) หรือเรียกว่า

ถนนเอกชัย

- ถนนสายสมุทรสงคราม - ปากท่อ เป็นทางหลวงจังหวัด
- ถนนสายสมุทรสงคราม - อัมพวา - บางนกแขวก
- ทางหลวงชนบทสายวิถิไทย - คลองกก
- ทางรถไฟสายแม่กลอง - วงเวียนใหญ่

การคมนาคมทางน้ำ

เนื่องจากจังหวัดสมุทรสงครามมีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านจังหวัด และอำเภอ ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร และไหลลงสู่ปากอ่าวแม่กลอง มีคลองเล็กๆ แยกออกจากแม่น้ำไปตามบริเวณต่างๆ มากกว่า 300 สาย การคมนาคมภายในจังหวัดส่วนหนึ่งจึงใช้ทางเรือเป็นสำคัญ คือใช้เรือนต์และเรือหางยาว โดยมีท่าเทียบเรือภายในจังหวัดประมาณ 10 แห่ง

ประชากร

จังหวัดสมุทรสงครามมีจำนวนประชากร ณ เดือนสิงหาคม 2545 รวมทั้งสิ้น 204,792 คน แยกเป็นชาย 99,154 คน หญิง 105,638 คน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 498 คน ต่อตาราง กิโลเมตร

ตาราง 1 แสดงจำนวนประชากรในจังหวัดสมุทรสงคราม

อำเภอ / เทศบาล		จำนวนประชากร (คน)		
		ชาย	หญิง	รวม
1	เมือง	34,539	36,216	70,759
2	อัมพวา	27,518	29,435	56,953
3	บางคนที	16,588	18,408	34,996
4	เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม	17,450	18,218	35,668
5	เทศบาลตำบลอัมพวา	3,059	3,359	6,418
รวม		99,154	105,638	204,792

ที่มา : กรมศิลปากร. (2544). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสมุทรสงคราม. หน้า 15.

ศาสนา

คนจังหวัดสมุทรสงครามเป็นผู้ใจบุญ มีหลักฐานเป็นโบราณสถานวัดวาอารามมากมายหลายแห่ง บางแห่งอยู่ห่างกันไม่ถึง 1 กิโลเมตร เช่น ในเขตเทศบาลตำบลมีพื้นที่เพียง 2 กิโลเมตร มีวัดอยู่ถึง 4 แห่งคือ วัดอัมพวันเจติยาราม วัดบางกะพร้อม วัดนางวัง วัดเกษมสรณาราม และฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลองระยะทางไม่ถึง 1 กิโลเมตร มีวัดบางนางลี่ใหญ่ วัดกุมรินทร์กุฎีทอง วัดท้องคุ้ม วัดบางแคใหญ่ วัดบางแคน้อย วัดปากน้ำ เรียงรายกันตามแนวลำคลองสำคัญ ส่วนใหญ่จะเป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธ ตามสถิติและข้อมูลด้านศาสนาของจังหวัดสมุทรสงคราม ในปี 2544 ชาวสมุทรสงครามเป็นพุทธศาสนิกชนถึง 190,475 คน จากจำนวนประชากร 204,792 คน คิดเป็นร้อยละ 95.77 เป็นคริสต์ศาสนิกชนเพียง 6,469 คน คิดเป็นร้อยละ 3.25 และมุสลิม 1,878 คน คิดเป็นร้อยละ 0.94 นอกนั้นนับถือศาสนาอื่นๆ ร้อยละ 0.04

ภาพประกอบ 2 หลวงพ่อบ้านแหลมในวัดเพชรสมุทรวรวิหาร

จากข้อมูลด้านศาสนาระบุว่าจังหวัดสมุทรสงครามมีวัดทั้งหมด 109 วัด เป็นฝ่ายมหานิกาย 102 วัด เป็นวัดธรรมยุต 7 วัด ที่พำนักสงฆ์ 2 แห่ง มีศาสนสถานของศาสนาคริสต์ 2 แห่ง คือวัดแม่พระบังเกิด (อาสนวิหารมารีสมภพ) ที่บางนกแขวก และนักบุญยาโกที่แม่กลอง มัสยิดดำรงอิสลามของศาสนาอิสลาม 1 แห่ง ที่หมู่ 9 ตำบลปลายโพงพาง

ศึกษาวัฒนธรรมและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บนในจังหวัดสมุทรสงคราม

เนื่องจากจังหวัดสมุทรสงครามมีโบราณสถานวัดวาอารามมากมายหลายแห่ง ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนในจังหวัดและต่างจังหวัดให้ความเคารพบูชาพร้อมทั้งนิยมมากราบไหว้ อีกทั้งมาบนบานขอพรอยู่หลายสถานที่ เช่น วัดเพชรสมุทรวรวิหาร วัดอัมพวันเจติยาราม วัดบางกะพร้อม วัดนางวัง วัดเกษมสรณาราม วัดบางนางลี่ใหญ่ วัดภุมรินทร์กุฎีทอง วัดท้องคุ้ม วัดบางแคใหญ่ วัดบางแคน้อย วัดปากน้ำ เป็นต้น ซึ่งเรียงรายกันตามแนวลำคลองสำคัญของจังหวัดสมุทรสงคราม สิ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ใช้บนบานกราบไหว้อยู่เป็นประจำ ได้แก่ พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องสังเวยต่างๆ นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ประชาชนนิยมนำไปบนบานหรือแก้บนกันมากคือ ละครแก้บน หรือ “ละครแก้บน”

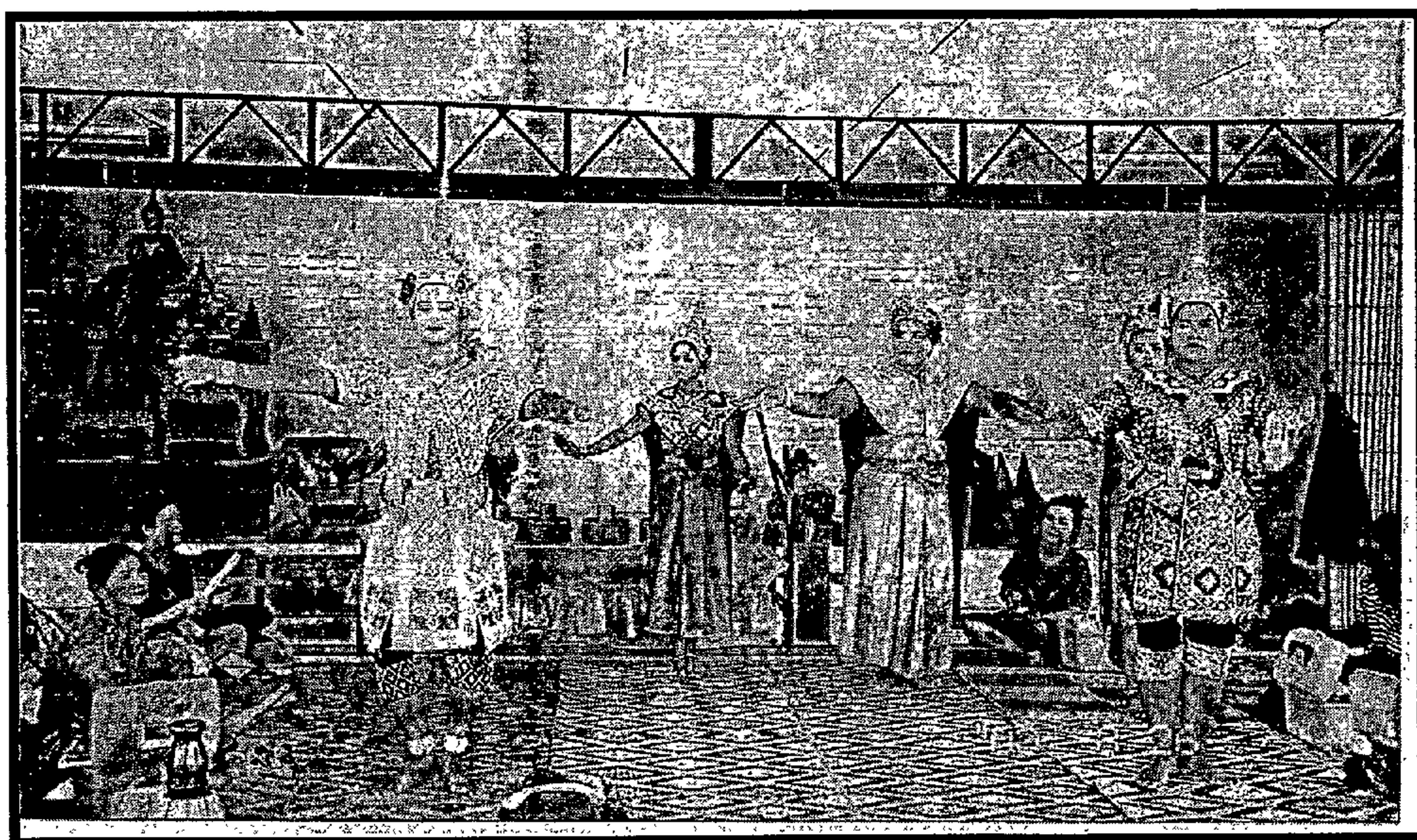
ละครแก้บน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีประชาชนทั้งในและต่างจังหวัดมาใช้บริการกันมาก มีสาเหตุมาจากความศักดิ์สิทธิ์ของ หลวงพ่อบ้านแหลมในวัดเพชรสมุทรวรวิหาร และศาลเจ้าต่างๆ ในจังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนความเชื่อของการทำมาหากินและการค้า ซึ่ง

ประชาชนให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก จึงขนานให้การใดๆ ของตนสำเร็จตามความประสงค์แล้วจะขอแก้บนด้วยเครื่องสังเวตต่างๆ และละครแก้บน ประกอบกับการบอกกล่าวปากต่อปากว่า “ถ้าผู้ใดมาขอพรที่วัดต่างๆ ดังที่กล่าวข้างต้นจะประสบดังความปรารถนาทุกครั้ง โดยเฉพาะหลวงพ่อบ้านแหลมในวัดเพชรสมุทรวรวิหาร” ปัจจุบันมักนิยมการแก้บนที่วัดหรือที่บ้านของตน แก้บนในประเพณีต่างๆ ตามความเชื่อของผู้ที่มาบนบาน จนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรม เช่น งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานเปิดกิจการใหม่ หรือการดำรงเรื่องขึ้น ตลอดจนงานศพ (รำน้ำศพ)

คณะละครแก้บนที่มีชื่อเสียงของอำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 5 คณะ คือ

1. คณะส.ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์
2. คณะศรีสมปอง บัณฑิตศิลป์
3. คณะอนัญพรวัฒนา
4. คณะแม่หอ วัดปากน้ำ
5. คณะกนกรัตน์บัณฑิตศิลป์

การแสดงละครแก้บนของอำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสงคราม ทุกๆ คณะการแสดงจะต้องมีพิธีไหว้ครูประจำคณะ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่คณะของตนและผู้มาร่วมพิธีดังนี้

ภาพประกอบ 3 ละครแก้บนอำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสงคราม

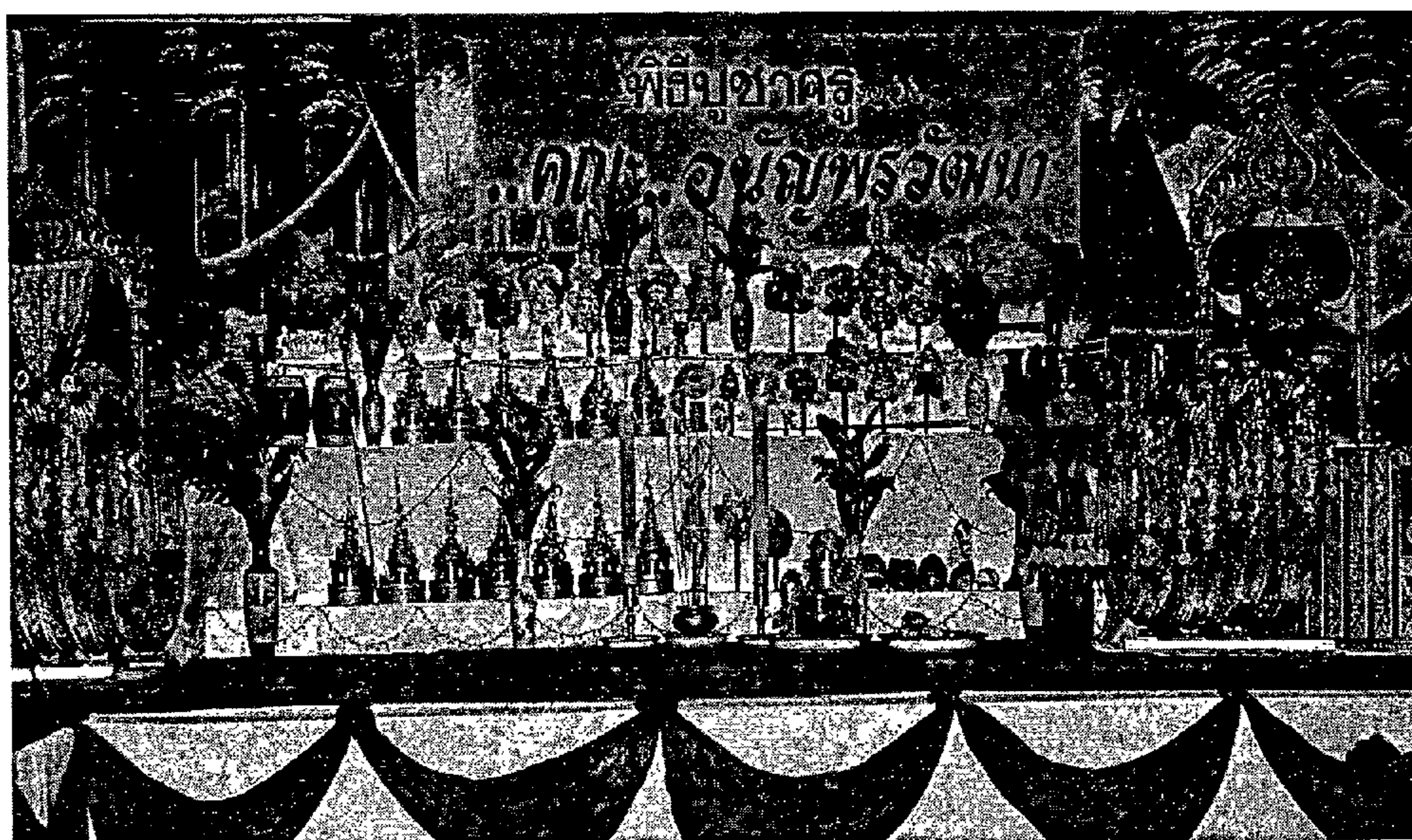
การไหว้ครู และพิธีครอบครู

ในการทำพิธีไหว้ครูของละครชาตรีและละครแก้บนของอำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสงคราม นั้น ได้ปฏิบัติสืบกันมาช้านานแล้ว ในการแสดงละครชาตรีและละครแก้บนเป็นศิลปะประณีตมาก

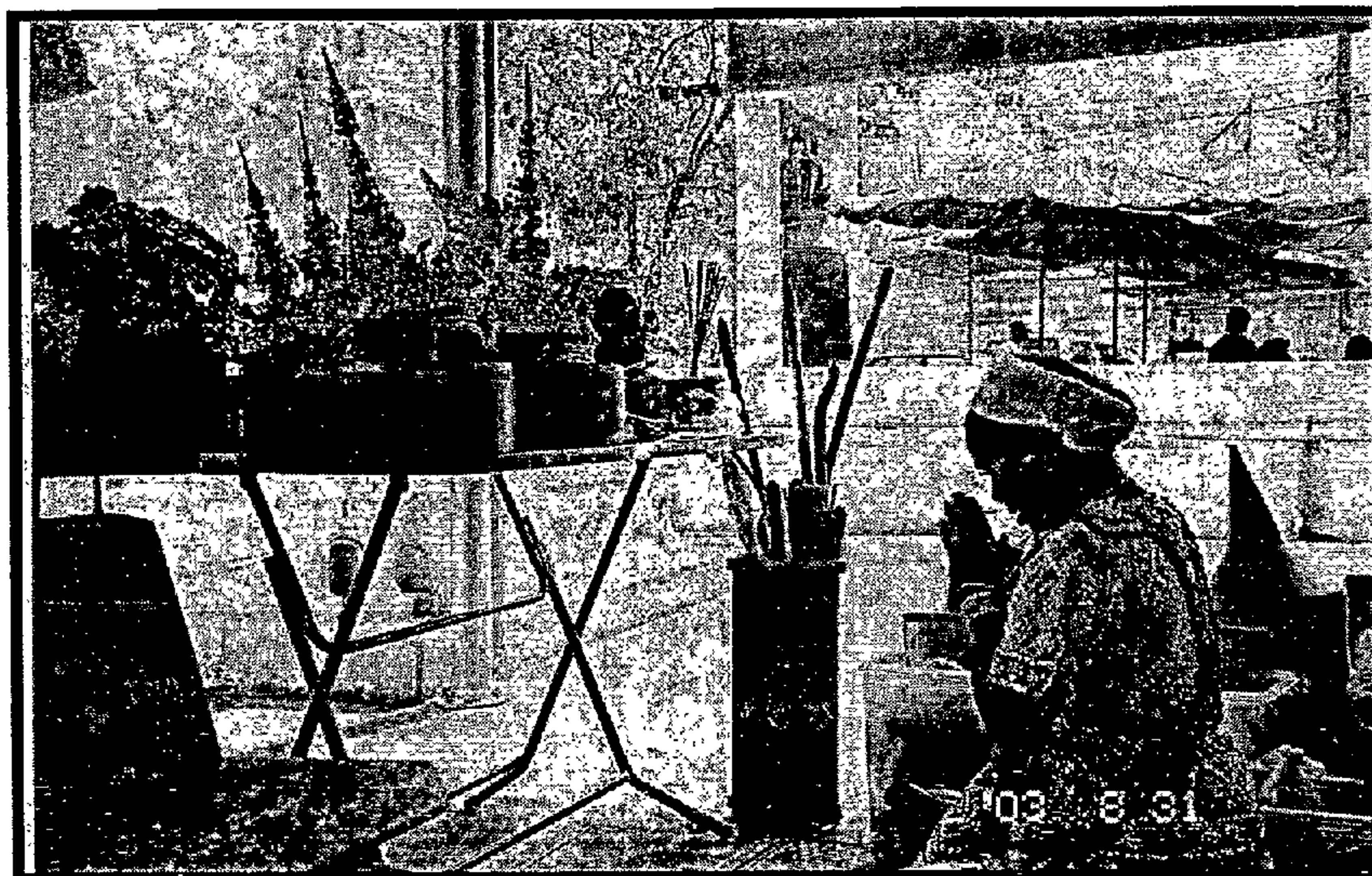
จึงต้องมีการฝึกหัดในการร้อง การรำ ตั้งแต่เด็กจนเกิดความชำนาญสามารถแสดงเป็นตัวละครได้ บรรดาศิษย์ที่ฝึกหัดแสดงละครชาตรีทุกคน เมื่อหัดรำเพลงช้าเพลงเร็วได้แล้วก็นับว่ารำเป็นพอที่จะออกเล่นออกแสดงเป็นเสนาหรือนางก้านัลได้ ในปีหนึ่งศิษย์ทั้งหลายก็จะมาทำพิธีไหว้ครู โดยจะนัดกันว่าจะไหว้ที่ไหน แต่โดยปรกติแล้วเจ้าของคณะจะเป็นผู้กำหนดการไหว้ครู ซึ่งจะเอาบ้านของเจ้าของคณะเป็นสถานที่ไหว้ครู ในพิธีไหว้ครูนั้นจะมีการครอบครูให้กับเหล่าศิษย์ทั้งหลายด้วย ในการครอบครูนี้เหมือนกับว่าอนุญาตให้เล่นละครได้

พิธีไหว้ครูของละครชาตรีของอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ในการทำพิธีไหว้ครูของละครชาตรีของอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เจ้าของคณะได้จัดทำพิธีที่บ้านโดยมีการตั้งโต๊ะหมู่พระพุทธรูป รอบ ๆ โต๊ะหมู่ก็จัดตั้งหัวโขนของเกาที่นับถือเป็นครู เช่น หัวฤาษี (พ่อแก่) 3 หน้า ครูพิราพ 1 พระวิษณุกรรม 1 ขฎาพระนาง ชองคลี หน้าพราน (หน้ากากแกะด้วยไม้) บายศรีซ้ายขวา บายศรีปากชาม หัวโขนทุกชนิด

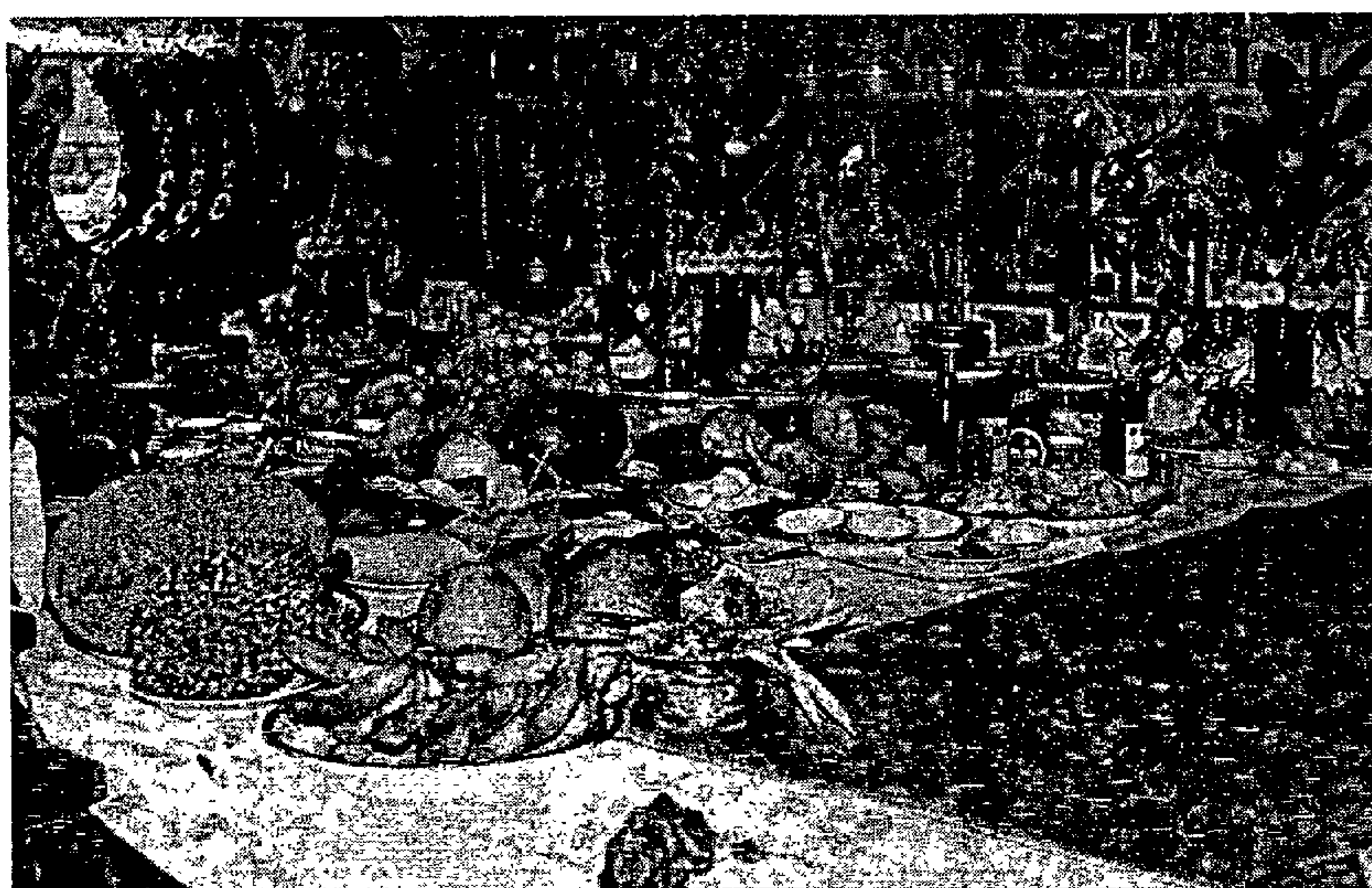
ภาพประกอบ 4 โต๊ะหมู่จัดตั้งหัวโขนที่นับถือ

ภาพประกอบ 5 โต๊ะบูชาศีรษะครู และซองคลี

เครื่องสังเวย

เครื่องสังเวยมีทั้งอาหารสุกดิบ อาหารดิบสำหรับให้ยักษ์กิน มีดังนี้ หัวหมู สุกดิบ หมูชิ้น สุกดิบ แมงดาทะเลสุกดิบ กุ้งสุกดิบ ปูทะเลสุกดิบ ขนมหั้วแดงต้มขาว เผือกแกงบวด กล้วย มัน ส้ม ข้าว ไข่ ผลไม้ หมากรุก เหล้า ดอกไม้ ธูปเทียน บายศรีซ้ายขวา 3 ชั้น หรือ 7 ชั้น ทุกอย่างจัดได้อย่างละ 2 ชุด

ภาพประกอบ 6 เครื่องสังเวย

บทไหว้ครู

ครูผู้ใหญ่จุดธูปเทียนบูชาครู ศิษย์ที่มาพร้อมกันจุดธูปเทียนบูชาครูด้วย แล้วตั้งนะโมพร้อมกัน

“นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
 นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
 นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ” (กราบ 3 ครั้ง)
 “อะระหังสัมมา สัมพุทธโธ ภะคะวา พุทธัง ภะคะวันตัง อภิวาเทมิ (กราบ)
 สะหวกขาโต ภะคะวะตา ธัมโม ธัมมัง นะมัสสามิ (กราบ)
 สุปะณีปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สังฆัง นะมามิ” (กราบ)

บทบูชาครู

อิมัง บุบพิทุมัง อุปัทยัง ครูอาจารย์ ปะติกันหามิ พุทธังอาจารย์ อัคคี บุบผัง
 สระนังคัจฉามิ ธรรมมังอาจารย์ อัคคีบุบผัง สระนังคัจฉามิ สังฆังอาจารย์ อัคคีบุบผัง
 สระนังคัจฉามิฯ

บูชาดอกไม้ธูปเทียน

อุกาสะ ปะติปะบูชา คันทับพระนาคา เวศสุกกัมมหา ปัจจะสิงขรเทวา สัพพะ บูชาเย
 ทูติยัมปิ อัคคีพาหุบุบผัง ครูอาจารย์ ปูเชมิ ตะติยัมปิ อัคคีพาหุบุบผัง ครูอาจารย์ ปูเชมิฯ

พระคาถาชุมนุมครู

สัคเค กาเม จะรูปะ คิริสิขะระตะเฏจัน ตะลิกเข วิมานะ ที่เปรัฏฐะจะคา เมตะรุวะนะ
 คะหะเน เกหะวัตถุ มหิเขตเต กุมราจายัน ตูเทวะ ชะละกะละ วิสะเม ยักขะคันธัพพะนาคา
 ติฏฐันตาสันติเก ยังมะนิ วัระกะจะ นังสาชะโว เมสุณันตุ ธัมมะสะวะนะ กาโลอะ ยัมภะทันตา
 ธัมมะสะวะนะ กาโลอะ ยัมภะทันตา

คำแปล ขอเชิญบรรดาเทพเจ้าซึ่งสถิตในสรวงสวรรค์ ชั้นกามภพ รูปภพและเทพเจ้า
 ผู้สถิต เหนือยอดเขาและหุบเขา และในวิมานอันอยู่ในอากาศ ทั้งที่สถิต ในเกาะในแคว้นแดน
 บ้าน ในต้นไม้ ในป่าโปร่ง ในป่าทึบ ในเรือน ในเรือกสวนไร่นา ทั้งบรรดายักษ์ คนธรรพ์และ
 นาค เป็นผู้สาธุชนอันอยู่ในน้ำ บนบกที่ลุ่มที่ดอนก็ดี ขอจงมาประชุมกันในที่นี้ ฟังคำของมุณี
 อันประเสริฐ ซึ่งข้าพเจ้าจะสวดต่อไป ณ บัดนี้ ท่านผู้เจริญทั้งหลายกาลนี้เป็นการฟังธรรม ท่าน
 ผู้เจริญทั้งหลายกาลนี้เป็นการฟังธรรม ท่านผู้เจริญทั้งหลายกาลนี้เป็นการฟังธรรมฯ

พุทธัง วันทิตวา ข้าพเจ้าไหว้แล้วซึ่งพระพุทธรุคุณนัง ธัมมังวันทิตวา ข้าพเจ้าไหว้แล้ว
 ซึ่งพระธรรมคุณนัง สังฆังวันทิตวา ข้าพเจ้าไหว้แล้วซึ่งพระสังฆคุณนัง อนึ่งข้าพเจ้าขออาราธนา
 คุณพระพุทธรเจ้า คุณพระธรรมเจ้า คุณพระสังฆเจ้า อีกทั้งคุณบิดามารดา คุณอุปัชฌาย์ครู

อาจารย์ คุณพระฤๅษีตาไฟ คุณพระฤๅษีกะไลโยโกฏ คุณพระฤๅษีกัสสป คุณพระฤๅษีไตรภพ
คุณพระฤๅษีทัสมงล ทั้งเพชรณลูกัน และนักสิทธิวิทยา อีกทั้งพระนางธรณี พระนางคงคา พระ
เพลิง พระพาย พระอิศวรผู้เป็นเจ้าฟ้า เธอจึงมาประสิทธิ์พระพรชัยให้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะ
ขออัญเชิญ เชิญเทพยดาทั้งหลายทั่วพื้น พระปฐมพิตล พระฤๅษีทั้ง 108 คน บันดาลดลด้วย
สรรพสิทธิวิทยา พระครูพา พระครูเฒ่า พระครูพักและครูอักษร สถาพรกรรมสิทธิ์แก่ข้าพเจ้า
ในการบัดนี้เถิดฯ (กราบ 3 ครั้ง)

อิติปิโส ภะคะวา ข้าพเจ้าขออัญเชิญสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาอยู่เหนือเกล้าเหนือ
ผม ขอเชิญพระพรหมมาอยู่เบื้องบ่าซ้าย ขอเชิญพระนารายณ์มาอยู่เบื้องบ่าขวา ขอเชิญพระ
นางคงคามาน้ำลาย ขอเชิญพระพายมาเป็นลมปาก ขอเชิญพระยานาคมาเป็นสร้อยสังวาลย์
ขอเชิญพระกาฬมาเป็นดวงใจ ข้าพเจ้าจะทำการสิ่งใด ภูตใดพรายใดอย่าได้เบียดเบียนบีฑา
อย่าได้ประมาทพลาดพลั้ง ขออัญเชิญพระครูแต่หนหลัง พระฤๅษี ทั้ง 108 ตน เตชะครูมา
อธิบายอันเลิศล้ำ คุณครูอยู่ในถ้ำ จงมาช่วยอวยพรชัยให้แก่พวกข้าพเจ้า พุทธังประสิทธิ์มหา
ประสิทธิ์ ชังมังประสิทธิ์มหาประสิทธิ์ สังฆังประสิทธิ์มหาประสิทธิ์ (กราบ 3 ครั้ง)

พระคาถาสรรเสริญคุณครู

อิติปิโส ภะคะวา สิบนิ้วข้าพเจ้าจะนมัสการของสรเสริญคุณพระบิดา 21 คุณพระมารดา
12 คุณพระโพธิสพ 39 คุณพระพุทธรเจ้า 56 คุณพระธรรมเจ้า 30 คุณพระสังฆเจ้า 14
คุณครูอาจารย์ 10 คุณพระกรรมฐาน 8 คุณพระคงคา 2 คุณพระธรณี 21 คุณไฟ 6 คุณลม
7 คุณอากาศ 10 คุณอักษร 41 คุณอักขระ 33 คุณนิสสวาท คุณอัสสวาท คุณปัสสวาท คุณ
แก้วทั้งสามประการ คุณศีล 5 คุณศีล 8 คุณศีล 10 คุณศีล 227 คุณพระปัญญานคุณพระโสดา
คุณพระสัทธาคา คุณพระอนาคา คุณพระอรหันตา คุณพระมรรค 4 คุณผล 4

ข้าพเจ้าได้เรียนศิลปศาสตร์วิชาอันใด ๆ ของจงประสิทธิ์ คุณพระอาทิตย์ 6 คุณพระจันทร์
15 คุณพระอังคาร 8 คุณพระพุธ 17 คุณพระเสาร์ 10 คุณพระพฤหัสบดี 10 คุณพระราหู 12
คุณพระศุกรี 21 คุณพระเกตุ 9 คุณท้าวเทพสุวรรณอันเรืองเดช คุณพระนเรศวร คุณพระนารายณ์
คุณพระอินทร์ คุณพระพรหม คุณพระยม คุณพระกาฬ คุณพระโลกบาลทั้งสี่ คุณพระมาตุลี
คุณพระภูมิเจ้าที่ เจ้ากรุงพาลีที่มาสสร้างกุศลพระบารมี คุณสัจจะบารมี คุณวิริยะบารมี คุณพระ
พรหมวิหารสี่ เป็นที่เมตตากรุณา มุทิตา อุเบกขา คุณพระคาถาวานยาและเลขยันต์ ประเจียด
พิสมรและมงคล คุณทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ จบพระไตรปิฎกทั้งสามประการ คุณครู
ภายนอกคุณครูภายใน คุณพระฤๅษีตราวัน คุณพระฤๅษีนาไลย คุณพระฤๅษีประไลโยโกฏ คุณ
พระฤๅษีพุทธมงคล คุณพระฤๅษีสิงห์ดาบส คุณพระฤๅษีสังข์พันธ์คีรี คุณพระฤๅษีมุนีดาบส
จงมาเป็นประธานซึ่งข้าพเจ้าจะทำการขอให้ประสิทธิ์ ขอพระพุทธรคุณนั่ง พระธรรมคุณนั่ง
พระสังฆคุณนั่งทั้งปวงจงประสิทธิ์แก่ตัวข้าพเจ้า สิทธิสัจจัง สิทธิกัมมัง สิทธิการิยัง สิทธิตะกาอะ
โต สิทธิลาโก สิทธิเดโช สิทธิวาโย สิทธิอาโป สิทธิปถวี สิทธิบิดา สิทธิมารดา สิทธิครู

อาจารย์ สิทธิอิสวร สิทธิพรหมมา สิทธินารายณ์ สิทธิเทวา สิทธิราชา สิทธิพุทธา สิทธิ
ธรรมมา สิทธิสังฆา สิทธิภูธร ะนันตานัง นะโมพุททายะ มะอะอุ อิสวา สุปันจะ พุททะ
มา มีหัง (กราบ 3 ครั้ง)

ขอพรคุณครู

วันนี้วันดี ขอให้เจริญศรีสุขสวัสดิ์ ข้าพเจ้าตั้งใจบริพัณมัสการพระชินศรีขอยอกรขึ้นเหนือ
เกล้า ประณตนิวดุษฎี คุณพระปกเกษี ทุกคำเข้าและเพลางาย ข้าพเจ้าขอไหว้คุณพระอิสวร
ขอไว้ทั้งพระนารายณ์ เทวดาทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอไหว้คุณบิดาและมารดา ข้าพเจ้าขอไหว้คุณครู
และอาจารย์ที่ท่านได้สั่งสอนมา คุณครูจงรักษาให้ข้าพเจ้าอยู่เย็นเป็นสุข (กราบ 1 ครั้ง)

นะโมนมัสการ ข้าพเจ้าขอกราบกรานเทพไท้ทั้งสามพระองค์ พระวิษณุกรรมผู้เรืองฤทธิ์
ท่านได้ประสิทธิสาปสรร เครื่องเล่นสิ่งสารพันในได้หล้า อีกทั้งท่านเทวาปัญจะสิงขร ท่านพระกร
ท่านท้าวถือพิณดีด ดังบรรลือเสนาะสนั่น อีกทั้งพระประโคนทับ พระครูเฒ่า คุณครูนั้นเล่า
สืบ ๆ กันมาจนทุกวันนี้

ข้าพเจ้าขออัญเชิญมารับเครื่องสักการบูชา มารับเครื่องสังเวในสถานที่นี้ทั้งขอเชิญฤาษี
ทั้งเจ็ดตน มาอวยพรมงคลให้กับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอเชิญเทวดาทุกสถานที่เบื้องบน มาสถิตย์
แห่งสากล มากันเสียดจัญไร สารพัดทุกข์โศก โรค ภัย อุปัทวะ อันตราย วินาสสันติ
(กราบ 3 ครั้ง)

วันทามิ อาจารย์ยัง อุปปาทะสายัง วินาสสันติ

สิทธิการิยะ ประระปะชา คัสสมิง ะวะะตุสัพพะทา ทุดิยังปิ

สิทธิการิยะ ประระปะชา คัสสมิง ะวะะตุสัพพะทา ตุดิยังมิ

สิทธิการิยะ ประระปะชา คัสสมิง ะวะะตุสัพพะทา (กราบ 3 ครั้ง)

ครูผู้ใหญ่จะถามบรรดาศิษย์ที่นั่งอยู่ว่า “ครูท่านมาพร้อมแล้วไม่ใช่หรือ” ศิษย์ทั้งหลาย
ตอบว่า “มาพร้อมแล้วเจ้าข้า” ครูผู้ใหญ่ก็จะบอกว่า “พวกเราช่วยกันยกขนเครื่อง ศีรษะ ของ
สังเวทั้งหมดยกขึ้นประเคนครู” (กราบ 3 ครั้ง)

พระประโคนทับ ปะเทวะ อัมมัสสมิงทิสภาเค สันติเทวา มหิทธิกา เตปิตุมเห อนุรักขัน
ตุ ประวิพุลทนต์ ทุดิยังมิ

พระประโคนทับ ปะเทวะ อัมมัสสมิงทิสภาเค สันติเทวา มหิทธิกา เตปิตุมเห อนุรักขันตุ
ประวิพุลทนต์ ตะตุดิยังมิ

พระประโคนทับ ปะเทวะ อัมมัสสมิงทิสภาเค สันติเทวา มหิทธิกา เตปิตุมเห อนุรักขันตุ
ประวิพุลทนต์ (กราบ 1 ครั้ง)

ครูผู้ใหญ่เอาข้าวดอกดอกไม้โปรยทุกด้าน แล้วเอาพวงเงินพวงทองลากให้ถูกเครื่องทุก ๆ
สิ่ง ที่หิ้งบูชาศีรษะครูทั้งหลาย เอาน้ำอบประพรมเครื่องแล้วสร่งน้ำท่าน (กราบ 1 ครั้ง)

นะโมนะมัสสะการ ข้าพเจ้าขอประทานสติและปัญญาให้ระลึกให้มัน ให้คงให้เฉลียวนฉลาด ขอให้ได้เห็น ขอให้ได้ยิน ขอให้ได้ฟังแต่เพียงครั้งเดียว ขอให้ข้าพเจ้าจำจงทรงไว้ในเรื่องบรรเลง เพลงดีดสีตีเป่า ขับร้องฟ้อนรำ ขอให้ข้าพเจ้าจำจงทรงไว้ทุกเมื่อเทอญ (กราบ 3 ครั้ง)

เมื่อศิษย์รำถวายจบแล้ว ก็ให้บรรดาศิษย์ยกลาของที่นำมาบูชา แล้วจัดสำรับสี่ที่มีใบตองรอง สำรับ ตัดเครื่องสังเวทที่มีอยู่ออกอย่างละเล็กละน้อยใส่สำรับทั้งสี่ แล้วนำไปไว้สี่มุมเรือน (บน หลังคา) บอกให้ทหารของท่านกิน ท่านจะได้คุ้มครองบ้านของเรา

ต่อไปเป็นพิธีสงฆ์และฉันเพล เมื่อพระฉันเพลเรียบร้อยแล้ว จะทำพิธีครอบครูโดยผู้ทำ พิธีเป็นผู้ครอบให้ ศิษย์ทั้งหลายก็ทยอยเข้าไปครอบจนหมดทุกคน เป็นเสร็จพิธีไหว้ครูและ พิธีครอบในวันนั้น

บทร้องที่ใช้ในการแสดงละครแก่น

เมื่อโหมโรงเสร็จผู้แสดงหญิงชายประมาณ 6 – 8 คน (พระ - นาง) จะมานั่งพร้อมกัน กลางเวทีและร้องเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่ได้บนไว้ ให้มารับสินบนและดัดสินบนให้ขาดในวันนี้ การร้อง เชิญนั้นร้องเพลงอะไรก็ได้และมีวงปี่พาทย์รับ ดังคำกลอนต่อไปนี้

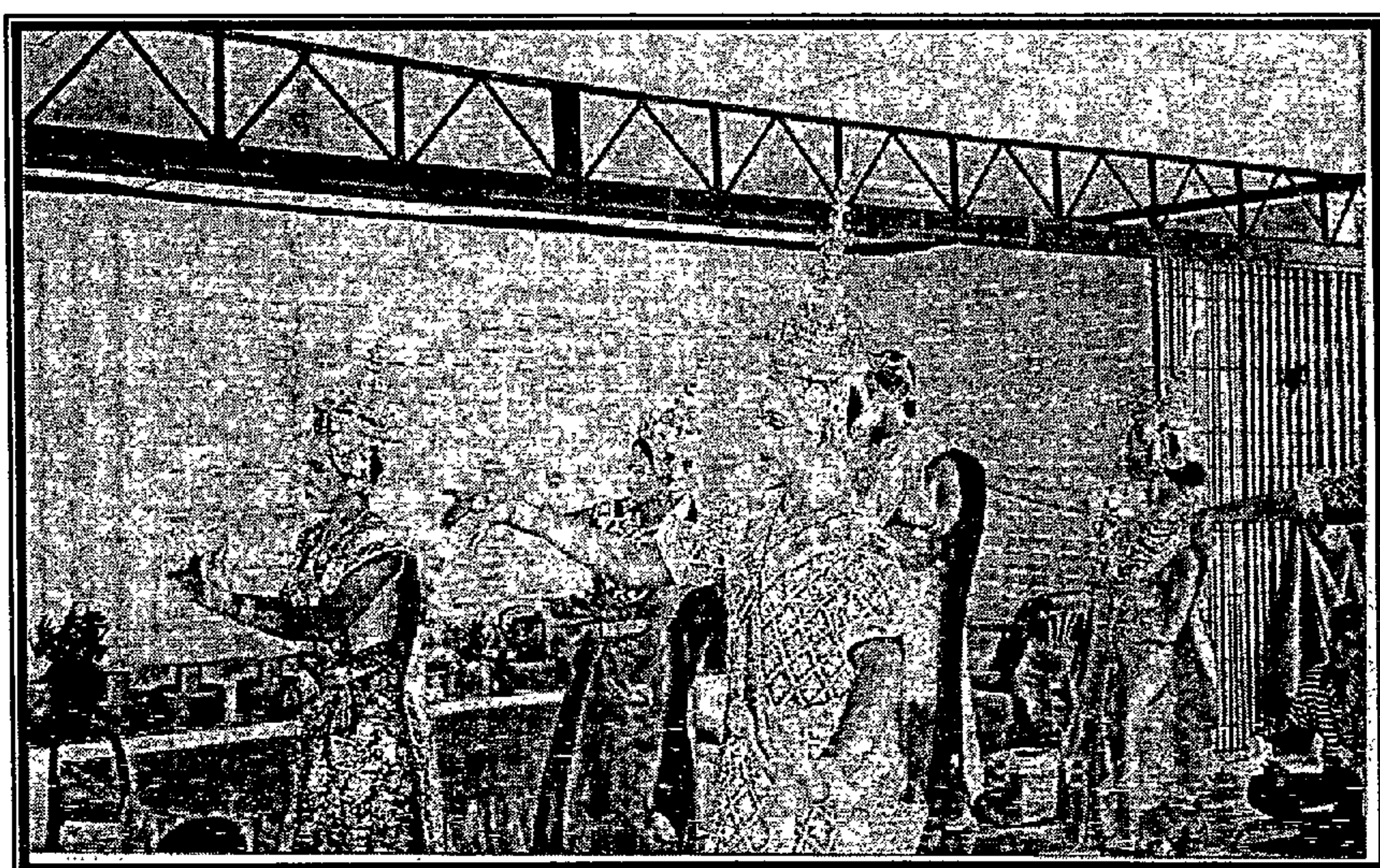
ภาพประกอบ 8 ผู้แสดงกำลังร้องเพลงเชิญ

ทำนองเพลงช้างประสานงา

สิบนิ้วลูกลมยอประณม
เจ้าประคุณศักดิ์เรืองฤทธา
ท่านผู้ใดขัดสนมาบนบาน
คุณพ่อช่วยไม่ม้วยมุด
ละครมาร่ำอยู่หน้าศาล
เขามาแก้สินบนที่บนไว้
เจ้าของงานจตุรปูเทียนเวียนค่านับ
คุณพ่อวัดบ้านแหลมไต่บัน
เขาบนพ่อไว้เมื่อได้ทุกข์
ลูกร้องประกาศอยู่ชั้นดิน
เขาบนอย่างไรถวายอย่างนั้น
มีทั้งหัวหมบายศรี
ขนมต้มขนมแดงและแป้งจี
เชิญพ่อมารับสินบนไป
ทั้งสินบนหน้าสินบนหลัง
ลูกน้อยกล่าวคำจะรำถวาย

ยกขึ้นตั้งบังคมเหนือเกศา
ได้เป็นที่พึ่งพาของมนุษย์
พ่อโปรดปรานปราณีเป็นที่สุด
ทั้งได้พามนุษย์ได้อาศัย
วันนี้มีงานเป็นการใหญ่
พ่อโปรดช่วยอวยชัยลูกบ้างลา
เชิญคุณพ่อมารับเอาเถิดหนา
ลูกจะร้องนิมนต์เชิญพ่อมา
ยามสนุกเขาถวายมโนห์รา
ขอให้ไฉนจนชั้นฟ้า
สารพันที่จะมีอยู่นานา
ข้าวไข่เขาก็มีเอาไว้ทำ
หัวหมบายศรีทั้งซ้ายขวา
ให้ขาดในวันนี้เจ้าพ่อหนา
ให้ขาดกันวันนี้เจ้าพ่อหนา
ทั้งพระหัตถ์เบื้องซ้ายและเบื้องขวา

ปีพาทย์ทำเพลงช้าเพลงเร็ว ผู้แสดงรำถวายมือ

ภาพประกอบที่ 7 ผู้แสดงรำถวายมือ

เมื่อรำถวามือเสร็จแล้ว ตัวพระจะร้องเชิญครุฑราชัดชาติรี และเรียกเงินจากเจ้าภาพ 24 บาท เงินนี้จะเก็บไว้ซื้อของทำบุญในวันไหว้ครุ ดอกไม้ ธูปเทียนและหมากพลู เพื่อบูชาครุฑราชัด ผู้แสดงที่แต่งตัวเป็นตัวพระจะถือพานนั้นมานั่งที่เตียง แล้วหัวหน้าจะร้องเพลงกรับ บทไหว้ครุ ดังคำกลอนต่อไปนี้

คุณครู
คิ่นคิ่นจะแห้งก็ไหลมา
สืบนิ้วจะยกขึ้นดำเนิน
ยังไม้รู้สิ้นไม้รู้สุด
ฉันไหว้พระพุทธรูปพระธรรมเจ้า
เล่นไหนให้ดีมีคนรัก
ยกไว้ใส่เกล้าใส่ผม
กลางคิ่นจะไหว้พระจันทร์เจ้า
ขอศัพท์ขอเสียงให้เกลี้ยงดี
กลางคิ่นไหว้พระจันทร์เจ้า
บทบาทพลาดพลั่งอย่างร้อนผิด
ลูกจะขอไปด้วยทั้งปัญญา
ขอศัพท์ขอเสียงลูกบ้างลา
ขอศัพท์ขอเสียงให้ดังก้อง
ขอศัพท์เสียงให้ได้ตั้งใจ

เหมือนฝั่งแม่น้ำพระคงคา
ยังไม้รู้สิ้นไม้รู้สุด
สรรเสริญถึงคุณพระพุทธรูป
ไหว้พระเสียแล้วจึงสวดมนต์
ยกไว้ใส่เกล้าใส่ผม
หยุดพักให้ดีมีคนชม
ถวามบังคมทุกเวลา
คุณนายมหาดโยคี
จะร้องกล่าวธรรมกล่าวจิต
เข้าเข้าจะไหว้พระอาทิตย์
ผิดน้อยจะขอความสมา
สะสมไปด้วยพระปัญญา
ปัญญาลูกมาเหมือนน้ำไหล
เหมือนมองขวาเข้าหล่อใหม่
ไหลมาเหมือนท้อธารา

จบเพลงไหว้ครุ ผู้แสดงจะลงจากเตียง แล้วรำทำท่าไปตามเพลง ดังคำกลอนต่อไปนี้

เพลงไหว้ครุ

สอนเอยสอนรว
ครูข้าสอนให้ผูกผ้า
เรากระเดื่องเยื้องแขนขวา
ดินเราก็กีบเอาพานพัก
จะหาที่ไหนไม่เหมือนน้อง
สอนเอยสอนรำ
ปลดปลงลงมา
ปลดปลงมาได้
ฉันมีรูปภาพ
ชนกเป็นโคมเวียน

ยังเล่าขาสวยสอนงา
สอนให้ข้าส่งกำไลทั้งซ้ายขวา
ดีราคาได้ห้าตำลึงทอง
ส่วนมือก็ชักเอาสานทอง
ลำยองเหมือนเทวดา
ครูให้ข้ารำแต่เพียงป่า
เรียกช่อดอกไม้พวงระย้า
ครูให้ข้ารำเป็นโคมเวียน
วาดไว้ให้เหมือนดังรูปเขียน
อย่างเอาตะเคียนมาพาดตาล

ฉันนี่งนุช	พระพุทธเจ้าท่านห้ามมาร
ฉันนี่งคราญ	นารายณ์จะข้ามพระสมุทร
รำเล่นสดสุด	พระยาครุฑร่อนมา
ครุฑแลเห็นนาค	ครุฑกลางกลา
กลับเป็นรูปครุฑ	จุดนาคนาคา
ฉวยจุดนาคได้	พาไปเวหา
เป็นรูปหนุมาน	ทยานไปเฝ้าเมืองลงกา
เป็นรูปเทวา	ขึ้นขี่อาชาจักรถ
ภาษีดาบส	ลีลาจะเข้าพระอาศรม
สี่มุมปราสาทवादไว้	ให้เป็นเหมือนหน้าพรหม
มานั่งจงกรม	คือองค์นารายณ์จะนำวศร
ฉัน นี่บัว	นารายณ์จะวางพระศรชัย

ปี่พาทย์ทำเพลงรำชุด
ผู้แสดงรำชุดไปจนจบเพลง

การประกาศเรื่อง

มีการประกาศเรื่องดังนี้

ต่อไปนี้เป็น การแสดงละครกับคณะ..... ซึ่งท่านเจ้าภาพ (ออกนาม) อยู่บ้านเลขที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....ได้กล่าวบนต่อหลวงพ่อไว้ บัดนี้ตัวของเจ้าภาพได้บรรลุสมดังคำที่ได้กล่าวบนไว้ จึงได้มาทำการถวายบนต่อหลวงพ่อในวันนี้ ขอให้หลวงพ่อบรรลุสมดังคำที่ได้กล่าวบนไว้ และขอพรให้หลวงพ่อดำรงการถวายบนของ (ออกนามเจ้าภาพ) เพื่อให้ชาติสืบบนต่อกันด้วย และขอพรให้หลวงพ่อดำรงปกครองปกป้องรักษาเจ้าภาพและชาวคณะให้มีความสุขความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป ต่อไปนี้จะเป็นการแสดงละครรำกับเรื่อง (บอกชื่อเรื่อง) ตอน (บอกชื่อตอน) ขอเชิญมาชมการแสดงได้แล้ว

ประกาศครูตอนบ้าย

เพลงกำพริด

ยามบ้าย
ที่ไม่ได้อยู่โลมโฉมน้องแก้ว
เมื่อยามจะสร่งพระคงคา
หยุดพักให้สบายหายเดือร้อน
ไปไหนอย่าไปให้เย็นคำ

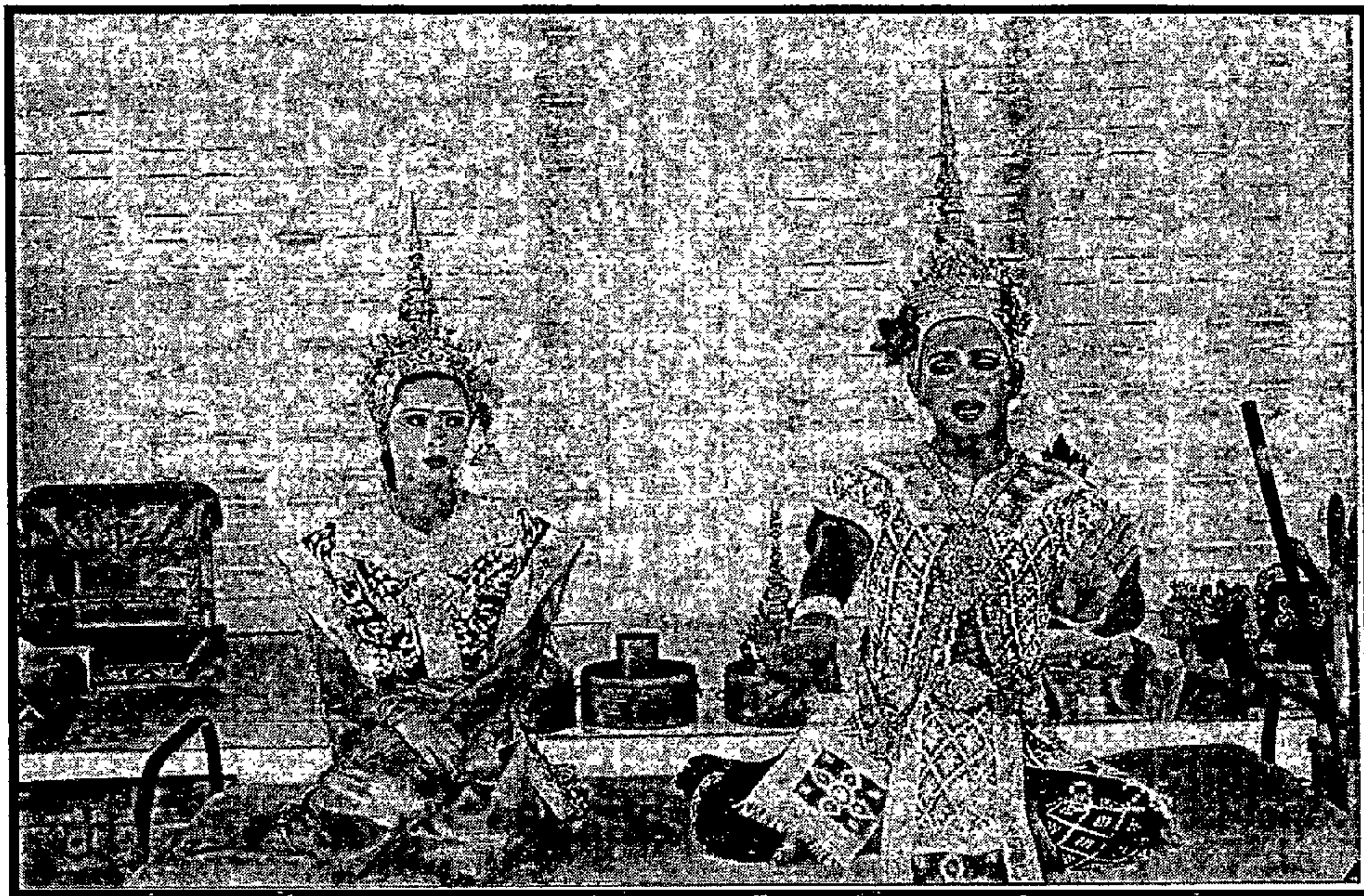
พระตะวันท่านฉายบ้ายไปแล้ว
เหนื่อยนักพักแล้วหายเหนื่อยร้อน
เปลื้องผ้าภูษาไว้เสียก่อน
สักหน่อยหนึ่งก่อนแล้วค่อยไป
อยู่ข้างหลังเขาจะรำไว้คอยท่า

ละครอดหมากอดปุนยา
 ฉันจะไหว้หม่อมแม่หอแพรสิดำ
 ฉันจะไหว้หม่อมแม่ห่มแพรสีขาว
 ขอหมากสักซีกพลูสักใบ
 คุณแม่จงได้มาปรานี
 ตัวฉันพลัดมาแต่บ้านนอก
 ฉันเป็นคนขัดพลัดบ้านเมืองมา

น่านเล่น

น่านน่านพี่ชายได้เห็นหน้า
 เป็นกระไรโยนุขสุดใจพี่
 พี่ชายขอลาแม่งามน้อง
 สาวน้อยคอยตั้งแต่ความเพียร
 ถ้าเจ้ารักนวลสงวนตัว
 ถ้าพี่ไปไกลเสียแล้วแล
 พี่รักแม่เวยกลมผมหอม
 รักแม่เวยกลมแม่ผมตั้ง
 จะลาทั้งห้วยลาทั้งหนอง
 พี่อยู่ไม่ได้จะลาไป
 เข้าป่าพี่ชายจะชมหงส์
 ชมทั้งหงษ์บุษบา
 พี่ชายบากหน้ามาหาแล้ว
 พี่หวังว่าจะฝากรักไมตรี
 เล็ดลอดสอดพันขวัญตาชาย

ไม่รู้ที่จะไปหาขอใครกิน
 ขอหมากกินสักคำเป็นไรเล่า
 แม่เจ้าได้ควรมาปรานี
 จะขาดทุนกำไรเท่าไรมี
 นึกว่าฉันนี้พลัดเมืองมา
 แม่อย่าลวงอย่าหลอกข้า
 เอ็นดูตัวข้าอย่าไยไฟ
 นานแล้วมิได้เว้นหลายวันมา
 รักแม่พิมพ์มาลาแม่เนื้อทอง
 หน้าตาราตีเจ้าเศร้าหมอง
 ทุกข์ร้อนสิ่งใดมาถึงตัว
 สาวน้อยอย่าเรียนเอาความชั่ว
 ผัวสอนอย่าทำเป็นโอหัง
 แม่อยู่แค่นี้จะได้คอยระวัง
 น้าวคอลงมาแล้วจูบสั่ง
 สั่งแล้วพี่จะลาแม่งามไป
 ลาท่าลาคลองแม่น้ำไหล
 ฝากรักเอาไว้ไม่อยู่ช้า
 ออกดงจะชมเอาเหรา
 บัวเพื่อนบัวผันและบัวแก้ว
 นึกว่าเกาะแก้วเคยอาศัย
 น้องรักปักขีมาหานี้หน้าย
 หน้านวลจวนบ้ายพระพักตรา

ภาพประกอบ 9 ขณะแสดงละครแก้บน

เมื่อร้องเพลงกำพรัดจบ เริ่มจับเรื่องต่อจากตอนเช้าแสดงไปจนถึงเวลาประมาณ 15.30 นาฬิกา จึงจบการแสดง ในการจบการแสดงส่วนใหญ่ตัวตลก หรือเสนาจะเป็นผู้กล่าวการจบการแสดง หลังจากนั้นผู้แสดงทุกคนจะขอขมาซึ่งกันและกันเนื่องจากขณะทำการแสดงอยู่อาจจะล่วงเกินกันไปบ้าง เพื่อขอภัยต่อกัน ต่อจากนั้นผู้แสดงจึงผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้า ครูฝายวงปี่พาทย์จะทำพิธีนำธงผ้ายันต์ลงเก็บ เป็นอันจบการแสดง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ตามหลักการวิจัยโดยศึกษาประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม การสืบทอด พิธีกรรม ความเชื่อ ลักษณะของละครแก้บน บทเพลง การแต่งตัว การเรียน การฝึกซ้อม การบริหารและการจัดการ โดยผู้วิจัยศึกษาละครแก้บน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ดังนี้

1. คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

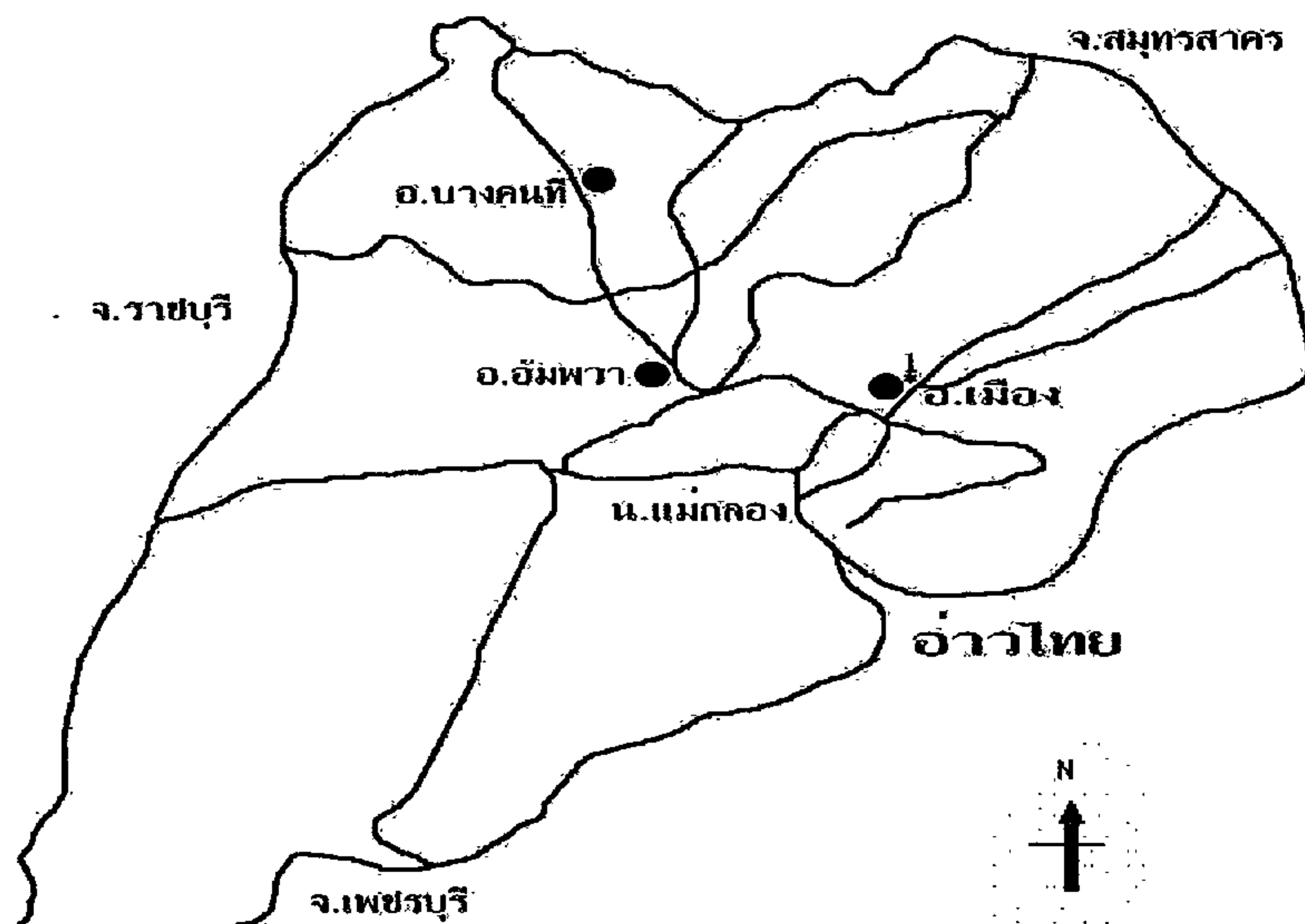
1.1 วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บนในจังหวัดสมุทรสงคราม

1.1.1 ประวัติความเป็นมาและการสืบทอด

(พินิจ อยู่สมบูรณ์. สัมภาษณ์. 2546) คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ เป็นคณะละครแก้บนที่มีชื่อเสียงในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เจ้าของคณะชื่อนางพินิจ อยู่สมบูรณ์ บิดาชื่อนายสมพงษ์ อยู่สมบูรณ์ ได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครแก้บน มาจากนางเพ็ญ อยู่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นมารดา โดยนางเพ็ญ อยู่สมบูรณ์ ได้รับการถ่ายทอดการแสดงแก้บนจาก อาจารย์ไพบร์ ซึ่งเป็นเจ้าของคณะละครแก้บน จังหวัดเพชรบุรี ประกอบกับเป็นผู้ที่ชอบรำชอบร้องและติดตามมารดาไปในการแสดงละครแก้บนเสมอ นอกจากนี้ยังชอบและฝึกฝนตนเองจนมีความสามารถออกรำละครได้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตการแสดงละคร จึงจัดได้ว่า นางพินิจ อยู่สมบูรณ์ มีเลือดศิลปนามาตั้งแต่กำเนิด มีบุตรสาวชื่อนางสาวเพลินพิศ อยู่สมบูรณ์ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณ 60-70 ปี (พ.ศ. 2479 – พ.ศ. 2489) ที่ผ่านมาโดยมารดา

ต่อมาในช่วงแรกเริ่มที่นางพินิจ อยู่สมบูรณ์ เป็นเจ้าของคณะแทนมารดา ได้นำเครื่องละครเก่าๆ ของมารดามาใช้ จากนั้นค่อยๆ สร้างเครื่องขึ้นมา โดยปักเย็บลงแบบเขียนลายด้วยตนเอง ซึ่งเครื่องละครเหล่านี้อาศัยลอกเลียนแบบของเดิมและลักจำมาทำ พร้อมทั้งฝึกซ้อมลูกหลานและเด็กๆ ขึ้นมาใหม่ในคณะละครด้วยตนเอง และให้รุ่นพี่สอนรุ่นน้อง โดยในคณะมี 14 คน ปัจจุบันตั้งอยู่บ้านเลขที่ 15/39 ซอยบางระจันทร์ (เอกชัย 8) ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

แผนที่แสดงที่ตั้ง คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ โดยใช้หมายเลข 1

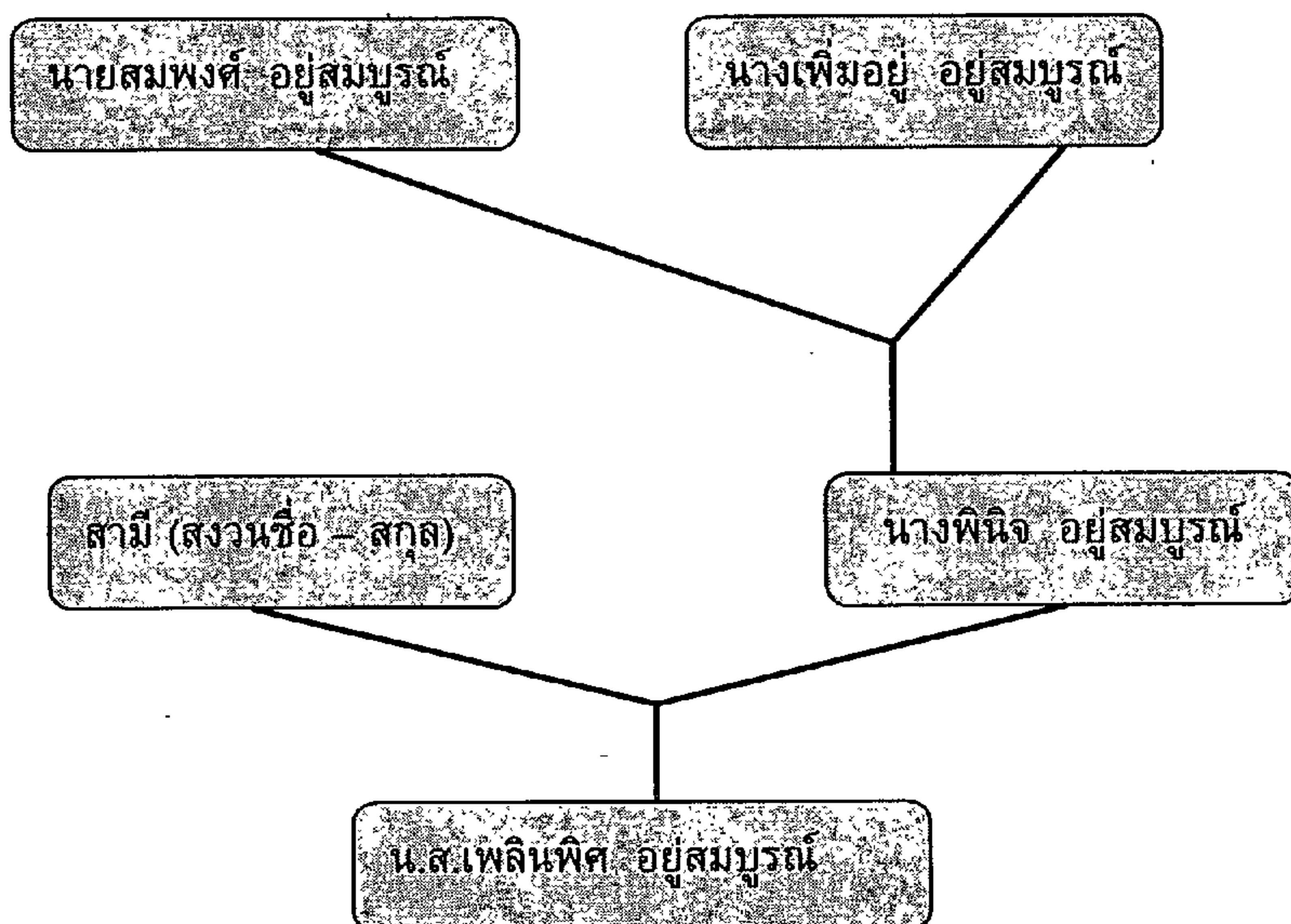

ภาพประกอบ 10 แผนที่ แสดงที่ตั้ง คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

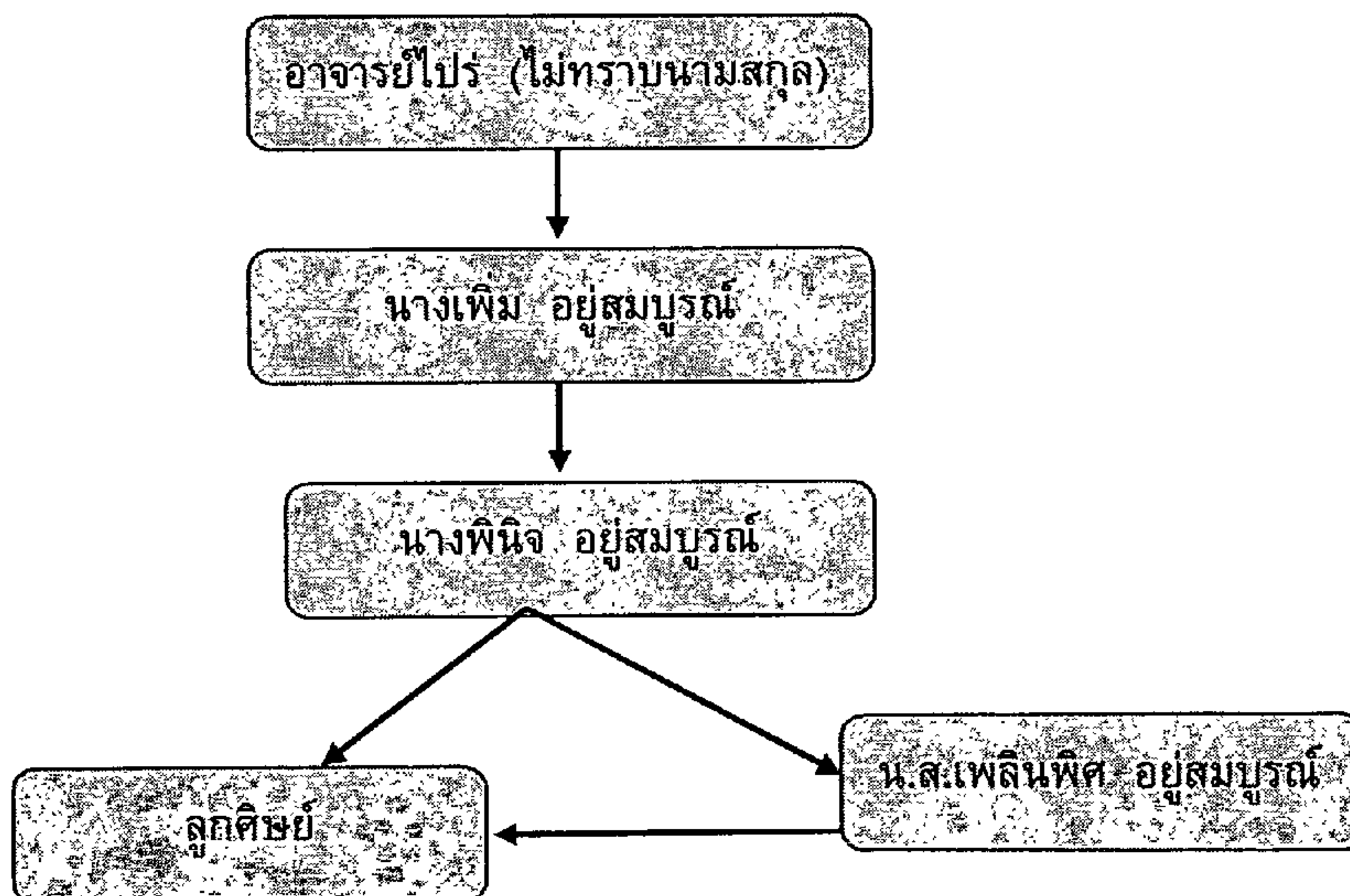
ภาพประกอบ 11 คณะนักแสดงคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

แผนภูมิครอบครัว นางพินิจ อยู่สมบูรณ์

ภาพประกอบ 12 แผนภูมิ แสดงครอบครัวของ นางพินิจ อยู่สมบูรณ์

แผนภูมิการสืบทอดของ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ

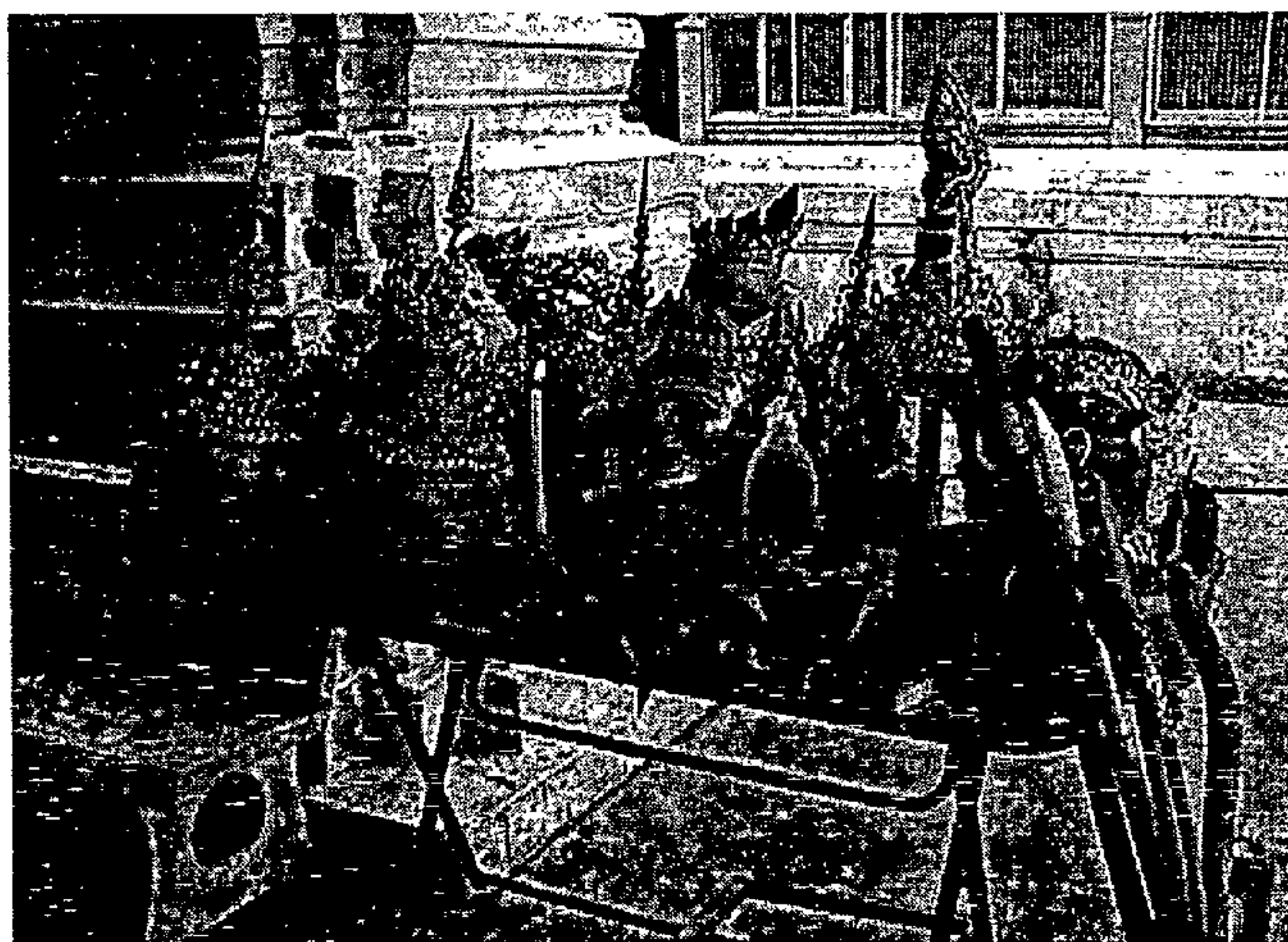
ภาพประกอบ 13 แผนภูมิ แสดงการสืบทอดของคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ

ตาราง 2 แสดงรายชื่อของ คณะ ส.ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

	ชื่อ - นามสกุล		อายุ	หน้าที่	อาชีพ
1	นางพินิจ	อยู่สมบูรณ์	45	หัวหน้าคณะ	รับจ้าง
2	นางสาวรวีวรรณ	เสือเดช	26	นักแสดง	รับจ้าง
3	นางอุไร	อยู่สมบูรณ์	65	นักแสดง	รับจ้าง
4	นางนิสา	ชาติพุก	36	นักแสดง	รับจ้าง
5	นางสุรีย์วัล	มันคง	22	นักแสดง	รับจ้าง
6	นายอรุณวรรณ	แก้วพินิจ	36	นักแสดง	รับจ้าง
7	นายนิวัติ	ดิณะเวช	32	นักแสดง	รับจ้าง
8	นายพรเทพ	ศรีโหร	25	นักแสดง	รับจ้าง
9	นายนิโรจน์	ศรีสำราญ	36	นักแสดง	ค้าขาย
10	นายสมศักดิ์	เพชรสุวรรณ	37	นักแสดง	รับจ้าง
11	นายจุย	อยู่สมบูรณ์	77	นักดนตรี	รับจ้าง
12	นายดิลก	แก้วจริง	30	นักดนตรี	รับจ้าง
13	นายจรรยา	อยู่สมบูรณ์	48	นักดนตรี	รับจ้าง
14	นายวิมล	ชลิสุ	62	นักดนตรี	นักการภารโรง

ตาราง 2 นี้เป็นการเสนอรายชื่อของ คณะ ส.ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ ในช่วงท้ายของ ตารางแสดงถึง อายุ หน้าที่ และอาชีพ

1.1.2 พิธีกรรมและความเชื่อ

ภาพประกอบ 14 เคียรครู ศิระละคร ศาสตราวุธ เครื่องเซ่นในการแสดงละครแก่น

สิ่งที่ยังคงเหลือถึงความเป็นชาวบ้านคือ เรื่องของพิธีกรรมและความเชื่อ เรื่องไสยศาสตร์ที่ยังคงมีอยู่ อาจจะเป็นด้วยเหตุที่คนไทยมีความเคารพ มีความกตัญญูรู้คุณ ทำให้ในแต่ละรอบปีมีการจัดไหว้ครูเพื่อระลึกถึงบุญคุณ เช่น การไหว้ครูดนตรีไทย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้จัดเป็นประจำทุกปีที่คณะ (พินิจ อยู่สมบูรณ์. สัมภาษณ์. 2548) เมื่อมีการขอหรือปรารภนาจะได้สิ่งใดก็จะมีการบนบานต่อสิ่งที่ตนนับถือ

การแก้บนมักนิยมการแก้บนด้วยละครและใช้ดนตรีบรรเลง มักใช้เป็นละครชาตรีไปแก้บนตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่นวัดต่างๆ หรือ ศาลเจ้าต่างๆ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ เมื่อมีเจ้าภาพได้ขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมดังที่ตนปรารภมาแล้ว และได้ขอแก้บนด้วยละครหนึ่งโรง จึงได้มาติดต่อให้ไปทำการแสดงต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บนขอเอาไว้ตามความเชื่อ ทางคณะจึงไปแสดงตามที่ทางเจ้าภาพได้ว่าจ้าง เพื่อแสดงให้เห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าภาพ และผู้ขึ้นขอบ ได้ชม

ภาพประกอบ 15 การบอกบทและที่มาของการรำแก้บน

(พินิจ อยู่สมบูรณ์. สัมภาษณ์. 2549) ก่อนการแสดงทางเจ้าภาพจะจัดเตรียมของไหว้ถวายแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คณะแสดงจะกล่าวถึงของต่างๆ ได้แก่ ของหวาน ของคาว สุรา ยาเส้น เงินกำนล และของที่เตรียมไว้ในการแก้บนตามที่ตนเองได้บนไว้ ส่วนเครื่องของบายศรีไหว้ครูในการแสดงแก้บน ได้แก่ อาหารคาวหวานขนาดเล็ก ประกอบด้วย ข้าวสวย กับข้าว 2 ชนิด ขนมหวาน ผลไม้ น้ำเปล่า น้ำอวดลม พวงมาลัยสด และเงินกำนล 12 บาท ทางคณะจะจัดเตรียมไว้ตามพิธีกรรมของการแสดงแก้บน

1.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน

1.2.1 ลักษณะของละครแก้บน บทเพลงและการแต่งกาย

1.2.1.1 ลักษณะของละคร ที่ใช้ในคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ (พินิจ อยู่สมบูรณ์. สัมภาษณ์. 2546) เป็นบทละครที่คัดลอกและจำกันมา ส่วนมากจะเป็นเรื่องของละครชาตรี คือ เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ และนิทาน หรือละครไทย แต่จะนำมาเฉพาะบางตอนที่แสดงแล้วให้ความรู้สึกสนุกสนาน และคัดเลือกตอนที่ผู้ชมดูหลายครั้งแล้วไม่เบื่อ ซึ่งจะต้องอยู่ที่ ปฏิภาณไหวพริบของผู้แสดง บทตลก และบทเจรจา ในการแสดงจะมีฉากกันซึ่งเป็นผ้ามากรูปวิวทิวทัศน์ต่างๆ ตามเรื่องที่แสดง หรือกลางลานที่ทางเจ้าภาพได้จัดไว้ บทละครที่นิยมนำมาใช้แสดง ดังนี้

เรื่องไชยเชษฐ์

- ตอนขับสุวิธยา
- ตอนนางแมวเย้ยข่ม

เรื่องสังข์ทอง

- ตอนเลือกคู่
- ตอนมณฑลลงกระท่อม

เรื่องสังข์ศิลป์ชัย

- ตอนตกเหว
- ตอนเสนาภูกุญเข้าเมือง

เรื่องหลวิชัย - คาวี

- ตอนสนนุราชชุบตัว

เรื่องไกรทอง

- ตอนวิมาลาขึ้นเมืองมนุษย์

เรื่องมณีพิชัย

- ตอนมณีพิชัยเป็นข้าเจ้าพราหมณ์
- ตอนนางเกษณีเลือกคู่

เรื่องขุนช้างขุนแผน

- ตอนชุดแต่งงานพระไวย

หรือเรื่องที่ผู้ว่าจ้างต้องการให้แสดง

1.2.1.2 บทเพลงประกอบละครแก้บน (จุย อยู่สมบูรณ์. สัมภาษณ์. 2548) ขั้นตอนเพลงที่ใช้ในการแสดงละครแก้บนนั้น จะเริ่มต้นด้วยการโหมโรงเช้า (สาธุการ เหาะ ร้ว สามลา กลม ชำนาญ) ก่อน เมื่อบรรเลงจบแล้วปีพาทย์จะบรรเลงเพลงเชื่อ คนร้องจะร้องเชิญประกาศหน้าบท เมื่อร้องเพลงเชิญจบปีพาทย์บรรเลงเพลงช้า ตัวละครจะรำถวายมือ โดยเลือกใช้

มาบางท่าเท่านั้น จากนั้นดนตรีจะเปลี่ยนเป็นเพลงเร็ว เพลงลา ตัวละครจะรำในท่าที่ค่อยๆ คูกเข้าลงกับพื้น เมื่อจบเพลงจึงถวายบังคม แล้วเดินเข้าไป แล้วค่อยออกมาแสดงละครเป็นเรื่อง ซึ่งจะมีดนตรีประกอบเป็นเพลง 2 ไม้ม

ภาพประกอบ 16 การร้องเพลงเชญสังข์ศักดิ์สิทธิ์

ภาพประกอบ 17 กราบบังคมลาก่อนกล่าวการแสดง

ภาพประกอบ 18 การรำถวายมือ

ดนตรีบรรเลงในการแสดงประกอบด้วยเพลง

โหมโรงเช้า

เพลงที่ประกอบการแก้บน

- เพลงเชื้อ มีร้องเชิญ
- เพลงช้า
- เพลงเร็ว
- เพลงลา
- เพลง 2 ชั้น
- เพลงเชิด

โหมโรงกลางวัน

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลง ปกติจะใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น มักใช้ระนาดเอกเป็นเครื่องดำเนินทำนองหลัก มีเครื่องประกอบจังหวะ คือ ฉิ่ง และตะโพน โดยเฉพาะฉิ่งจะใช้คนในคณะผลัดกันตี ซึ่งเป็นการผสมวงแบบชาวบ้าน เหตุผลที่ใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น เพื่อเป็นการประหยัดค่าแรงที่ต้องจ่ายเพิ่มตามจำนวนผู้แสดงและนักดนตรี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับราคาของผู้ว่าจ้าง

ภาพประกอบ 19 นักดนตรีและเครื่องดนตรีของคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

1.2.1.3 การแต่งกาย (พินิจ อยู่สมบูรณ์. สัมภาษณ์. 2548) การแต่งกายของละครแก่นของ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ แต่งกาย “เข้าเครื่องหรือยืนเครื่อง” แต่งกายตัวพระและตัวนาง ดังนี้

เครื่องแต่งกายตัวพระ

- ชฎา
- อุบะ
- กรองคอ
- เสื้อ
- ทับทรวง
- สังวาลย์
- พาหุรัด
- เข็มขัด
- รัดสะเอว
- ห้อยข้าง
- ห้อยหน้า

- ภูเขา
- สนับเพลลา
- ปะวะหล่ำ
- กำไลข้อเท้า
- ต่างหู

เครื่องแต่งกายตัวนาง

- มงกุฎ
- อุบะ
- กรองคอ
- จี๋นาง
- ผ้าห่มนาง
- เสื้อในนาง
- เข็มขัด
- ภูเขา
- ปะวะหล่ำ
- กำไลข้อเท้า

ตัวเอกที่เกี่ยวข้องและตัวประกอบอื่นๆ จะเพียงแต่งให้พอทราบว่าเป็นตัวอะไร นางพินิจ อยู่สมบูรณ์ จะปักเครื่องแต่งกายเอง โดยใช้เลื่อมแทนดิน เนื่องจากว่าดินมีราคาแพงและตำง่าย ทางคณะจึงได้ประยุกต์ใช้เลื่อมปักแทน ที่สำคัญเลื่อมมีราคาย่อมเยากว่าและมีประโยชน์ใช้สอยได้อย่างเดียวกับดิน ส่วนผ้านุ่งนั้นจะไม่ใช้ผ้ายก เพราะผ้ายกที่มีราคาแพง จึงใช้ผ้าดาดแทน ส่วนมงกุฎและชฎาจะใช้ตามแบบแผน เครื่องแต่งกายของการรำกับบางส่วนจะประยุกต์ใช้ให้เข้ากับเศรษฐกิจ เครื่องประดับทั่วไปทางคณะจะเป็นผู้จัดทำเอง ประกอบด้วยจี๋นาง ทับทรวง สันวาล ดาบทิศ เข็มขัด ข้อมือผ้า ข้อเท้าผ้า เครื่องประดับเหล่านี้ทางคณะจะจัดเตรียมไว้ให้นักแสดง แต่ก็มีผู้แสดงบางคนจัดเตรียมเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับมาเอง

ภาพประกอบ 20 การแต่งกาย

1.2.2 การเรียนและการฝึกซ้อม

การเริ่มต้นเข้าเรียน (พินิจ อยู่สมบูรณ์. สัมภาษณ์. 2548) ผู้ที่เริ่มเข้าเรียนจะต้องสมัครเข้าเรียนตั้งแต่วัยเด็ก ๆ ไม่จำกัดอายุ จะไม่รับผู้ใหญ่ที่ไม่มีพื้นฐานทางด้านการรำ ก่อนที่จะเรียนจะต้องเสียค่าครู 12 บาท พร้อมทั้งอุปกรณ์ในการไหว้ครู เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน กล้วยแพรง ดอกเข็ม เป็นต้น การเริ่มเรียนในขณะนี้จะเริ่มเรียนรำในเพลงช้า เพลงเร็ว แม่บทใหญ่ แม่บทเล็ก ตามลำดับ เมื่อพอเป็นแล้วจึงเริ่มหัดเรื่องที่ทางคณะใช้ในการแสดง แล้วจึงหัดร้องเพลงและท่องเนื้อให้ได้เสียก่อนที่จะออกไปแสดง

ส่วนผู้มีพื้นฐานมาแล้ว จะให้หัดร้องเพลงและท่องเนื้อโดยไม่จำกัดว่าจะเรียนเป็นตัวอะไร เมื่อมีการแสดงในช่วงแรกจะให้อยู่หลังโรงพอสมควรแล้วจึงจะให้ออกแสดงจริง การที่ผู้ชายหัดเรียนตัวนาง หรือผู้หญิงหัดเรียนตัวพระ ทางคณะจะเห็นด้วยโดยมีว่ากล่าวใดๆ เพราะความจริงแล้วผู้แสดงต้องเล่นได้หมดทุกตัวแสดง เช่น ตัวพระ ตัวนาง ตัวโกง และตัวตลก เมื่อซ้อมรำหรือซ้อมขับร้องโดยฮัมปากเป็นจังหวะแล้ว จึงซ้อมทั้งรำทั้งร้องด้วยดนตรี

การเรียนการฝึกซ้อมก่อนแสดงนั้น ไม่จำกัดว่าจะเล่นได้ในตอนไหน ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาและไหวพริบปฏิภาณว่ามีความพร้อมและความสามารถพอไหม หากมีความพร้อมแล้วจึงออกแสดงได้

ภาพประกอบ 21 ขณะแสดงละครแก่นของคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

1.2.3 การบริหารและการจัดการ

(พินิจ อยู่สมบูรณ์. สัมภาษณ์. 2548) คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ได้รับแสดงละครแก่นเป็นอาชีพหลัก การบริหารและการจัดการของคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ ดังนี้

1.2.3.1 การบริหารงานด้านบุคคล

ในคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ มีการบริหารงานโดย นางพินิจ อยู่สมบูรณ์ ซึ่งจะรับงานเอง โดยไม่ผ่านนายหน้า ซึ่งราคาจะแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง จัดเรื่องที่จะนำไปแสดง และเลือกตัวแสดงว่าใครจะแสดงบทยะไร ในบางครั้งรับงานในหลายที่พร้อมกันก็จะโทรศัพท์ตามตัวแสดงของคณะอื่นมาสมทบ หรือตัวแสดงขาด พร้อมทั้งเลือกนักแสดงตามราคาของผู้จัดจ้างว่าจ้างไว้

1.2.3.2 ราคาว่าจ้างไปแสดงแก่น

คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ จะแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง โดยมีตัวแสดงมีตัวแสดง 10 คน และนักแสดงตรี 4 คน โดยแสดงตั้งแต่ 10 .00 น. – 12.00 น. พัก 12.30 – 15.30 น. เรียก 1 เวลา

- ในจังหวัดสมุทรสงคราม ราคา 5,000 – 6,000 บาท
- ตำบลมหาชัย ราคา 7,000 – 8,000 บาท
- กรุงเทพฯ ราคา 8,000 – 9,000 บาท

- ในบางครั้งมีงานจองเป็นประจำทุกปีก็อาจมีการขอเพิ่มราคาขึ้นตามเศรษฐกิจของปีนั้นๆ หรือในราคาที่ขอความช่วยเหลือ

1.2.3.3 ราคานักแสดงและนักดนตรี

- ราคานักแสดง คนละ 250 บาท เด็กๆ ที่เริ่มหัดรำแสดง 100 บาท
- ราคานักดนตรี มีอัตราหรือปี 400 บาท เครื่องมืออื่นๆ 300 บาท
- ถ้าทางเจ้าภาพไม่ได้เตรียมอาหารให้กับทางคณะ หรือทางคณะไม่ได้จัดเตรียมอาหารไปด้วย ก็จะเพิ่มเงินค่าอาหารให้ของแต่ละคน

1.3 ศึกษาลักษณะดนตรีของละครแก่นในจังหวัดสมุทรสงคราม

1.3.1 เครื่องดนตรีในการประกอบละครแก่นคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ ละครชาตรี

- ระนาดเอก
- โทนชาตรี
- กลองชาตรี
- ฉิ่ง
- กรับไม้

ละครไทย

- ระนาดเอก
- ตะโพน
- กลองทัด
- ฉิ่ง
- กรับไม้

1.3.2 นักดนตรี

นักดนตรีของ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

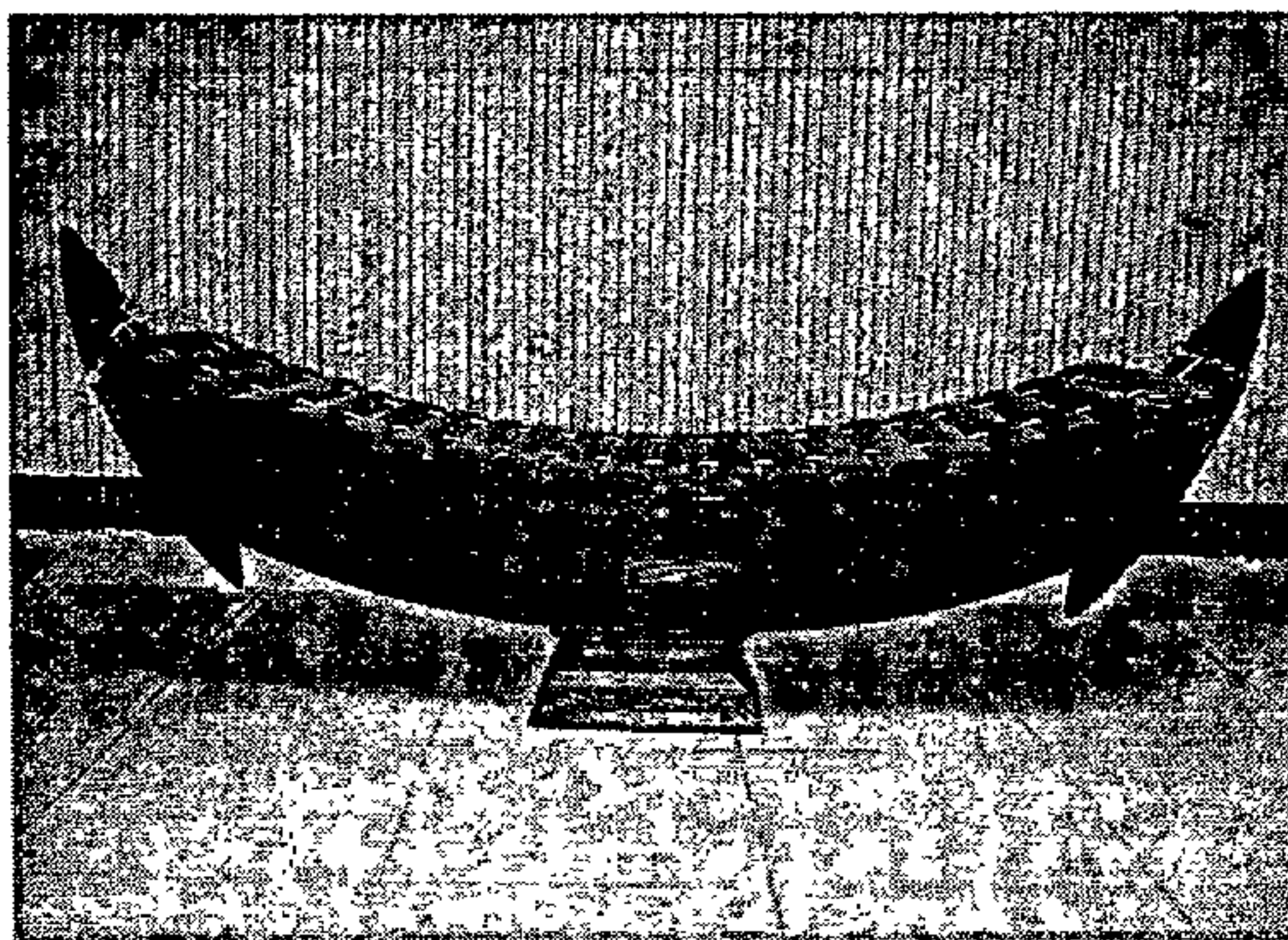
- นายจุก อยู่สมบูรณ์ อายุ 77 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี ระนาดเอก
- นายวิมล ชลิส อายุ 62 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี โทนชาตรี
- นายจรรยา อยู่สมบูรณ์ อายุ 48 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี กลองชาตรี ตะโพน และกลองทัด
- นายดิลก แก้วจริง อายุ 30 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี เครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับไม้ หรือ เล่นเครื่องดนตรีที่ผู้เล่นไม่อยู่ข้างต้น และในบางครั้ง นอกจากจะเล่นดนตรีประกอบละครแก่นแล้วยังมีทีมงานของตนเองในการรับงานวงดนตรี ปี่พาทย์

1.3.3 ลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรี

1.3.3.1 ระนาดเอกของ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

ลักษณะ ผืนระนาดทำจากไม้เนื้อแข็งเป็นไม้ชิงชัน การเหลาผืนระนาดต้องวัดขนาดให้พอเหมาะไล่เสียงเรียงกันไป 21 ลูก ลูกต้นยาวประมาณ 39 ซม. กว้างประมาณ 5 ซม.หนา 1.5 ซม. ลูกระนาดจะเจาะรูร้อยเชือกแขวนบนราง การเทียบเสียงใช้ตะกั่วถ่วงด้านล่างของลูกระนาด ลูกระนาดเมื่อร้อยเชือกติดกันเรียกว่าผืนระนาด

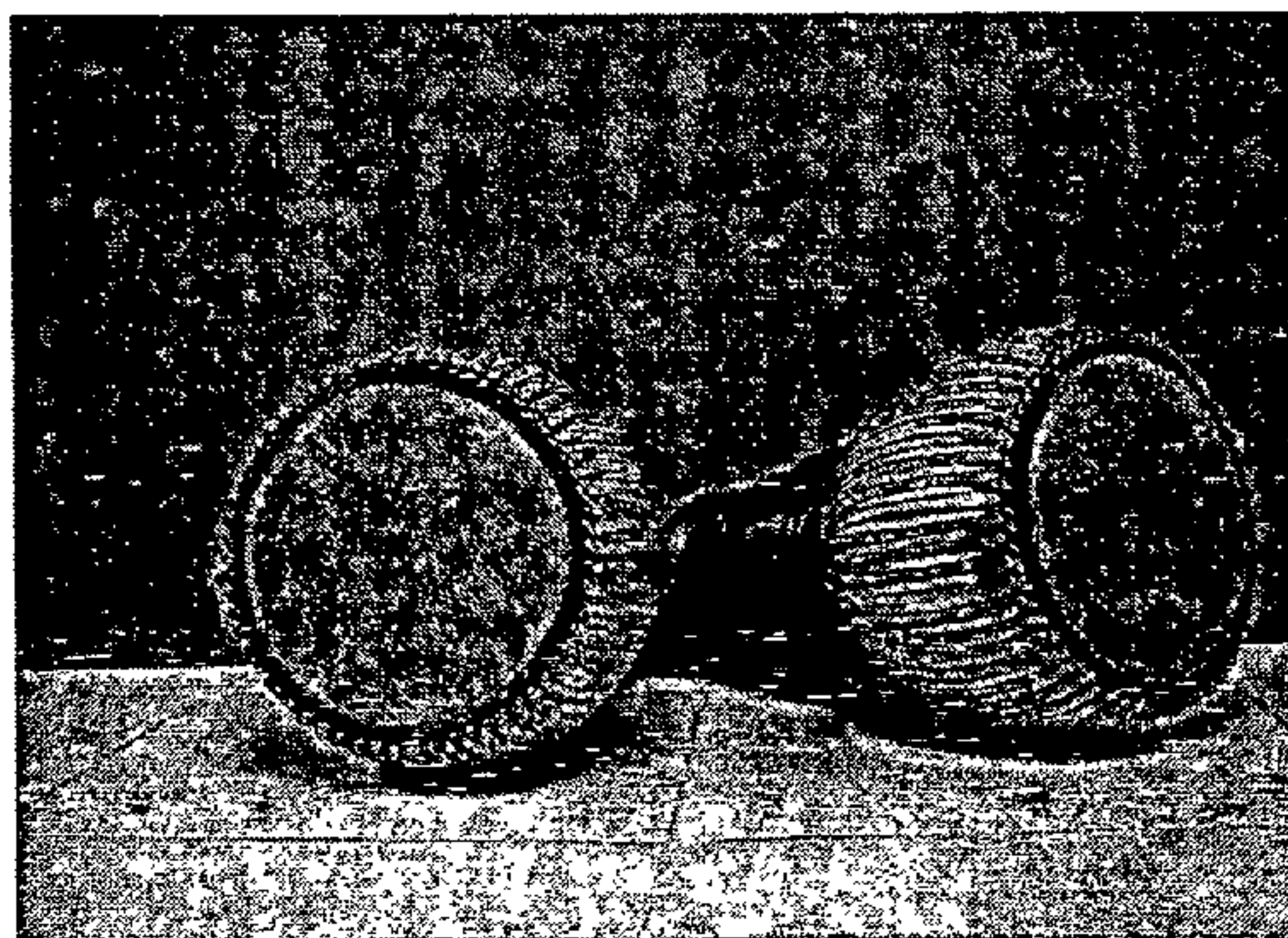
รางระนาดเอก มีรูปร่างคล้ายเรือ มีฐานรองด้านข้างตรงกลางจะสูงพอดีกับคนนั่งตีระนาด รางระนาดยาวประมาณ 120 ซม. ไม้ตีระนาดเอกมี 2 อัน และมี 2 ชนิด คือ ไม้ نرمและไม้แข็ง ต้มใช้ไม้ไผ่เหลากลม ตอนหัวพันด้วยผ้าให้นุ่มก็จะเป็นไม้ نرم ถ้าเป็นไม้แข็งจะชุบผ้าแล้วชุบรัก เพื่อให้แข็ง ขณะตีให้แข็งเสียงจะดังกว่าไม้ نرم

ภาพประกอบ 22 ระนาดเอกของ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

1.3.3.2 โทนชาตรี ของ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

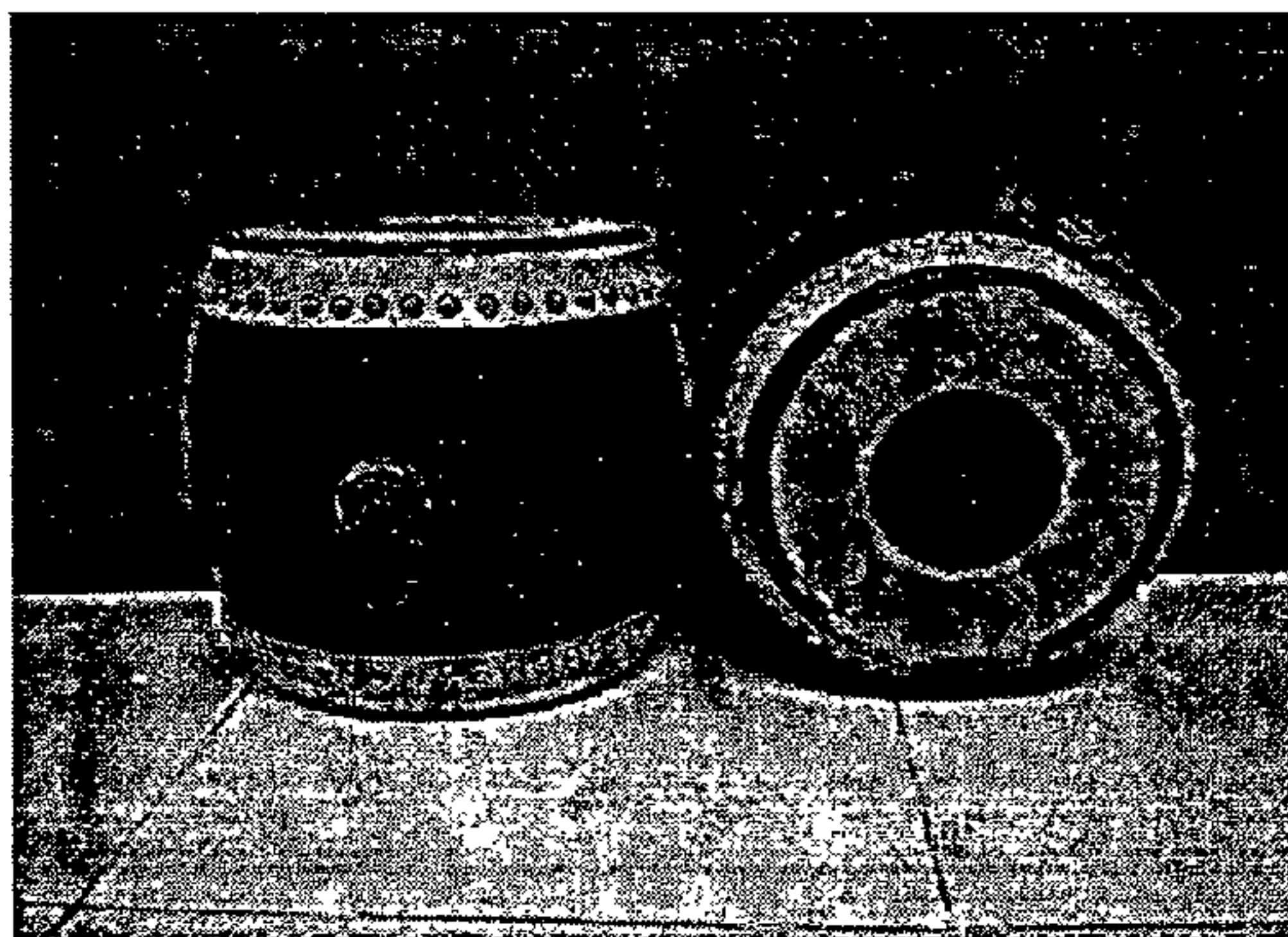
ตัวโทนทำจากไม้ขนุน ขึงหน้าด้วยหนังด้านเดียว สายโยงเร่งเสียง ใช้หนังเรียดเส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลองประมาณ 17 ซม. ตัวโตนยาวประมาณ 34 ซม.

ภาพประกอบ 23 โทนชาตรี คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

1.3.3.3 กลองชาตรีหรือกลองตุ้ม ของ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

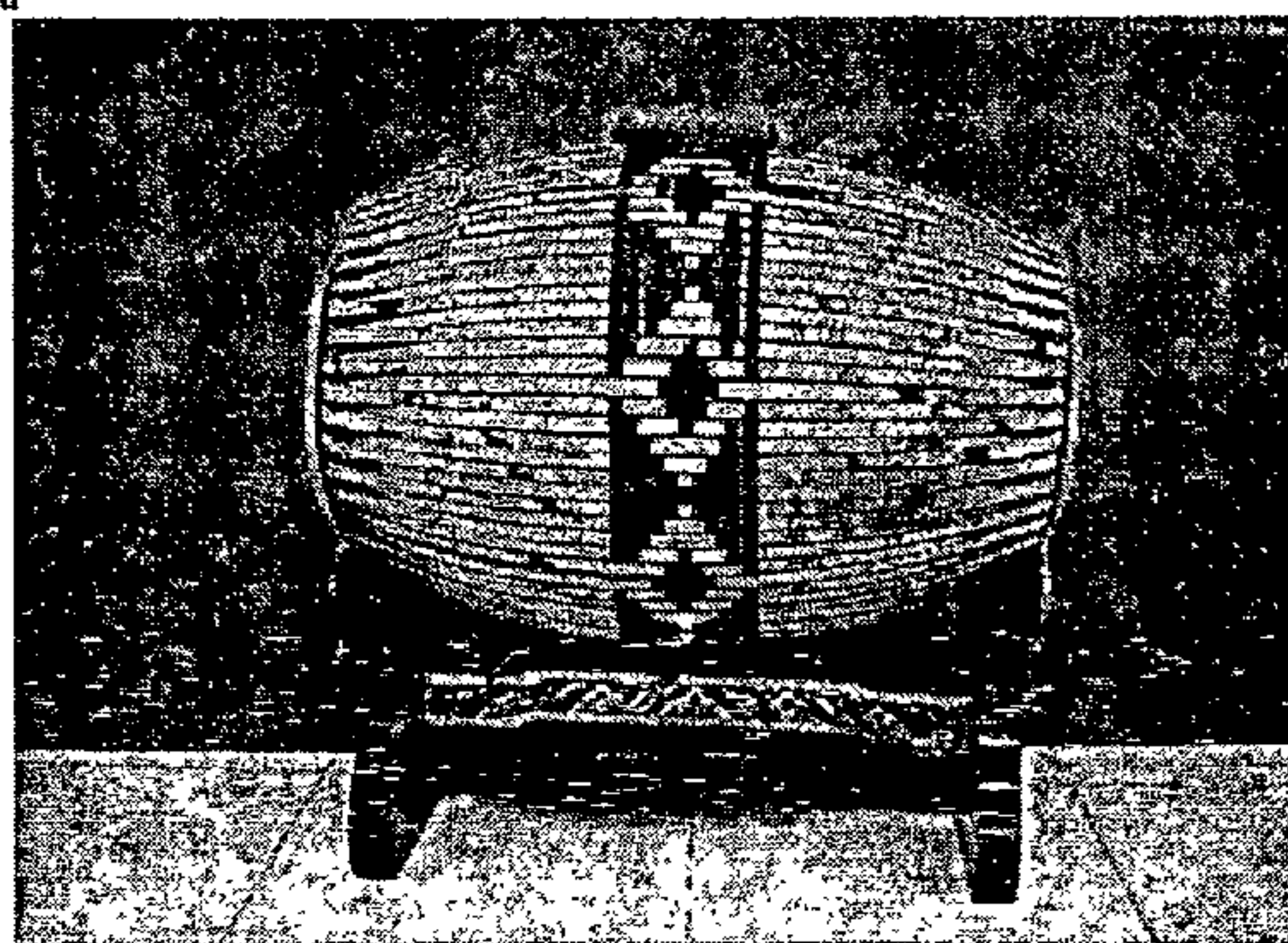
ลักษณะคล้ายกลองทัดแต่ใบเล็กกว่ามาก หน้ากลองเส้นผ่านศูนย์กลาง 20 ซม. ยาวประมาณ 26 - 24 ซม. ขึงหน้าด้วยหนังทั้ง 2 ด้าน แล้วตรึงด้วยหมุด ตัวกลองใช้ไม้ ไม้ดีทำจากไม้ไผ่ต้นขนาดเหมาะมือมี 2 อัน ความยาว 25 ซม.

ภาพประกอบ 24 กลองชาตรีหรือกลองตุ้ม คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

1.3.3.4 ตะโพน ของ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

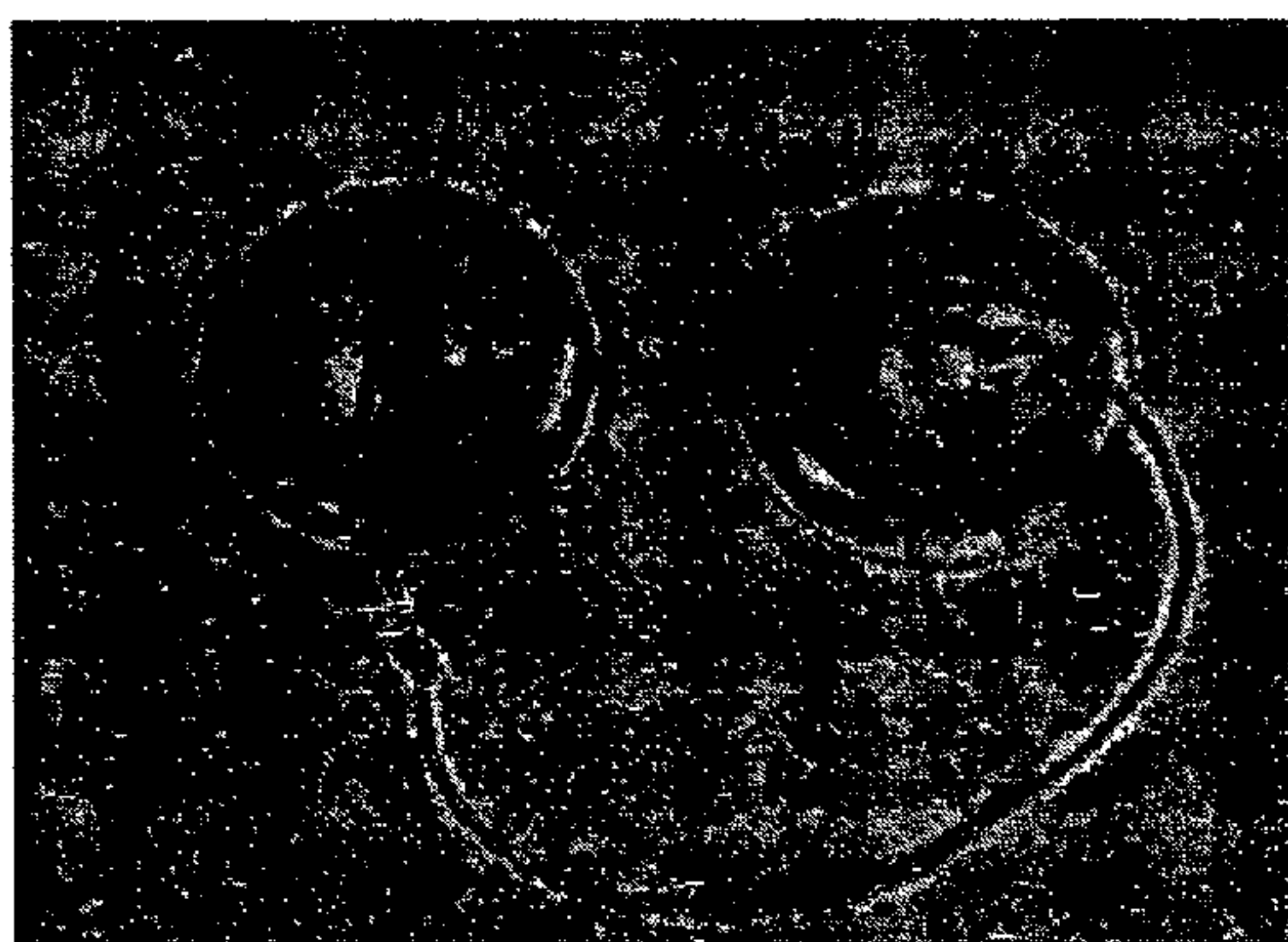
ลักษณะ ประกอบด้วยตัวหุ่น หนังขึ้นหน้ากลอง หนังเรียบสำหรับขึงให้หน้ากลองตึงและเท้ารองตัวตะโพนสำหรับหุ่นซึ่งทำจากไม้ขนุน หุ่นตะโพนชุดให้ป่องตรงกลาง หน้าหนึ่งใหญ่หน้าหนึ่งเล็ก หน้าใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 25 ซม. หน้าเล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 22 ซม. ตัวกลองยาวประมาณ 48 ซม. ขอบหนังที่ขึ้นหน้าถักด้วยหนังทำให้เป็นเกลียวเส้นเล็กๆ เรียกว่า “ไส้ละมาน” แล้วใช้หนังเรียบร้อยในช่วงของไส้ละมานโยงแรงเสียงทั้ง 2 หน้าให้ตึง ตรงกลางใช้หนังเรียบพันสานให้สวยงามทำเป็นรัดอกและสานเป็นหูหิ้วจะได้สะดวกเวลาขนย้าย ที่หน้ากลองทั้ง 2 ด้านติดข้าวสุกบดผสมขี้เถ้าถ่วงเสียงให้พอดี การตีใช้เทคนิคต่างๆ สามารถตีได้ 12 เสียง ตะโพนไทย จัดเป็นเครื่องกำกับจังหวะชั้นสูง ใช้กับเพลงหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยต้องนั่งผ้าขาวให้ตะโพนและนำดอกไม้ธูปเทียนมาปักที่ตัวตะโพน

ภาพประกอบ 25 ตะโพน คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

1.3.3.5 ฉิ่ง ของ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

ลักษณะทำจากโลหะประเภททองเหลือง หล่อให้หน้าคล้ายหมวกใบเล็กเจาะรูตรงกลางร้อยเชือกผูกเป็นปมไว้ด้านในให้ได้เป็นคู่มี 2 ฝา ฉิ่งมีหลายขนาดแต่ต้องมีเสียงดี คือตีกระทบกันแล้วดังกังวาน ฉิ่งขนาดใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 7 ซม. การตีมี 2 เสียง คือ เสียง ฉิ่ง และ ฉับ เสียงฉิ่งจะตีริมของฉิ่งแล้วเปิดมือยกฉิ่งขึ้น ส่วนเสียงฉับจะตีตรงๆ แล้วคว่ำฉิ่งติดกันกดมือลงไว้

ภาพประกอบ 26 ฉิ่ง คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์

1.3.3.6 กรับ

ทำด้วยไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 20 เซนติเมตร กว้าง 12.5 เซนติเมตร มีความหนา 5 เซนติเมตร เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม แต่ปลายด้านหนึ่งจะมน

1.3.4 เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก่น

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก่น คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ ที่มักใช้เป็นประจำดังนี้

- เพลงอวยพร เช่น เพลงเทพบรรเทิง กฤดาภินิหาร ไกรลาสสำเร็จ
- เพลงช้า เช่น เพลงสร้อยสนตัด เต่ากินผักบุ้ง
- เพลงเร็ว เช่น เพลงแขกมอญแปลง แขกต๋อยหม้อ เพลงธรณีร้องไห้ ดันบรเทศนางโหย สาวคำ เจ้าเซ็น เพลงฉิ่ง เป็นต้น
- เพลงลา
- เพลง 2 ชั้น เช่น เพลงตันมอญแปลง มอญแปลง สาลิกาชมเดือน แขกมอญเขี้ยว เขมรขาว เขมรแดง ดันฝรั่งรำเท้า สระบุรี บะหมี่ สุนทรพราหมณ์ จันทราหู เต่าทอง เต่าเงิน แสนสดสวาท แผลงปอทอง แผลงวันทอง เป็นต้น

- เพลง 2 ไม้ เช่น สองไม้มอญแปลง แหกต๋อยหม้อ สองไม้สร้อยสน ครวญหา
ตะขิง กระต่ายชมเดือน ศรีนวลนอก ศรีนวลใน คู่กระนาดเหยียบกรวด กิन्नร่า นาคราช
เหมราช แหกอาหวัง กัลยาเยี่ยมห้อง สุดสงวน มะลิเลื้อย ลมพัดชายเขา เป็นต้น

- เพลงเชิด

สรุป

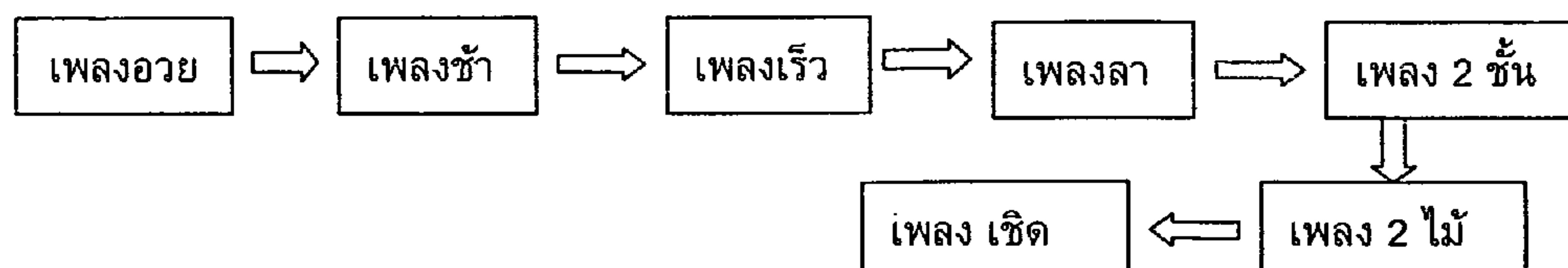
คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ เป็นคณะละครแก้บนที่มีชื่อเสียงในอำเภอเมือง จังหวัด
สมุทรสงคราม เจ้าของคณะชื่อนางพินิจ อยู่สมบูรณ์ ได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครแก้บน มา
จากนางเพ็ญ อยู่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นมารดา ก่อตั้งคณะขึ้นเมื่อประมาณ 60 - 70 ปี (พ.ศ. 2479 –
พ.ศ. 2489) ที่ผ่านมาโดยมารดา ปัจจุบันมีนักแสดงและนักดนตรีจำนวน 14 คน

ต่อมาในช่วงแรกเริ่มที่นางพินิจ อยู่สมบูรณ์ เป็นเจ้าของคณะแทนมารดา ได้นำเครื่อง
ละครเก่าๆ ของมารดามาใช้ จากนั้นค่อยๆ สร้างเครื่องขึ้น โดยปักเย็บลงแบบเขียนลายด้วยตนเอง
ซึ่งเครื่องละครเหล่านี้อาศัยลอกเลียนแบบของเดิมและลักจำมาทำ พร้อมทั้งฝึกซ้อมลูกหลานและ
เด็กๆ ขึ้นมาใหม่ในคณะละครด้วยตนเอง และให้รุ่นพี่สอนรุ่นน้อง โดยในคณะมี 14 คน

คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ มีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ที่ยังคงมีอยู่ อาจจะเป็นด้วย
เหตุที่คนไทยมีความเคารพ มีความกตัญญูรู้คุณ ทำให้ในแต่ละรอบปีมีการจัดไหว้ครูเพื่อระลึกถึง
บุญคุณ เช่น การไหว้ครูดนตรีไทย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้จัดเป็นประจำทุกปีที่คณะ คณะ ส. ลูกเพชร
พินิจ นาฏศิลป์ เมื่อมีเจ้าภาพได้ขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมดังที่ตนปรารถนาแล้ว
และได้ขอแก้บนด้วยละครหนึ่งโรง จึงได้มาติดต่อให้ไปทำการแสดงต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บน
ขอเอาไว้ตามความเชื่อ ทางคณะจึงไปแสดงตามที่ทางเจ้าภาพได้ว่าจ้าง เพื่อแสดงให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์
เจ้าภาพ และผู้ขึ้นขอบ ได้ชม บริหารงานโดย นางพินิจ มีราคาในการแสดงแต่ละครั้งประมาณ
ราคา 5,000 – 9,000 บาท

เครื่องดนตรีในการประกอบละครแก้บนคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ มี ระนาดเอก
โหม่งชาตรี กลองชาตรี ฉิ่ง และกรับไม้ นักดนตรีนอกจากจะเล่นดนตรีประกอบละครแก้บนแล้วยัง
มีทีมงานของตนเองในการรับงานวงดนตรีปี่พาทย์

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก้บน คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ ที่มักใช้เป็นประจำ
คือ เพลงอวยพร เพลงช้า เพลงเร็ว เพลงลา เพลง 2 ชั้น เพลง 2 ไม้ และเพลงเชิด ซึ่งมี
ลักษณะการบรรเลง ดังนี้

2. คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

2.1 วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน

2.1.1 ประวัติความเป็นมาและการสืบทอด

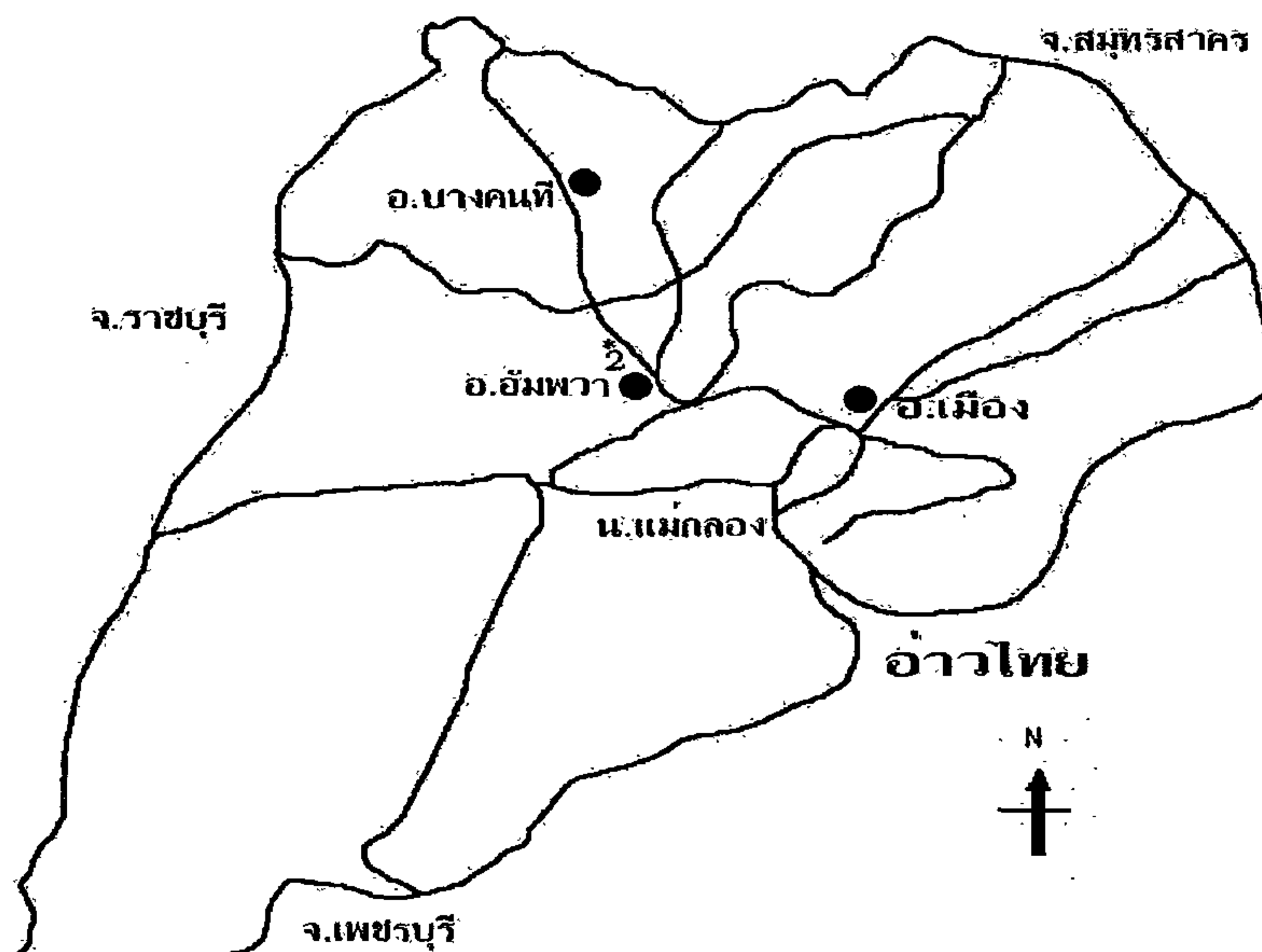
(สุภาพรรณ ศรีคต. สัมภาษณ์. 2547) คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ เป็นคณะละครแก้บนที่เจ้าคณะสงฆ์วัดปากน้ำเป็นผู้ตั้งชื่อคณะให้ ซึ่งเป็นคณะละครแก้บนที่มีชื่อเสียงอีกคณะหนึ่งในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เจ้าของคณะปัจจุบันชื่อนางสาวอรัชกร ศรีคต เป็นชาวสมุทรสงครามโดยกำเนิด จบการศึกษาชั้น มศ. 5 จากโรงเรียนอัมพวัน ได้รับการสืบทอดคณะมาจากนางศรีสมปอง บ้านเทิง ซึ่งเป็นมารดา ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2529 โดยมารดาได้รำเรียนจากนางมานพ สงวนศรี ซึ่งเป็นมารดาของยายห่อ (คณะแม่ห่อ วัดปากน้ำ)

นางศรีสมปอง บ้านเทิง จึงได้สมรสกับนายทองพล ศรีคต มีบุตรธิดา 3 คน คือ

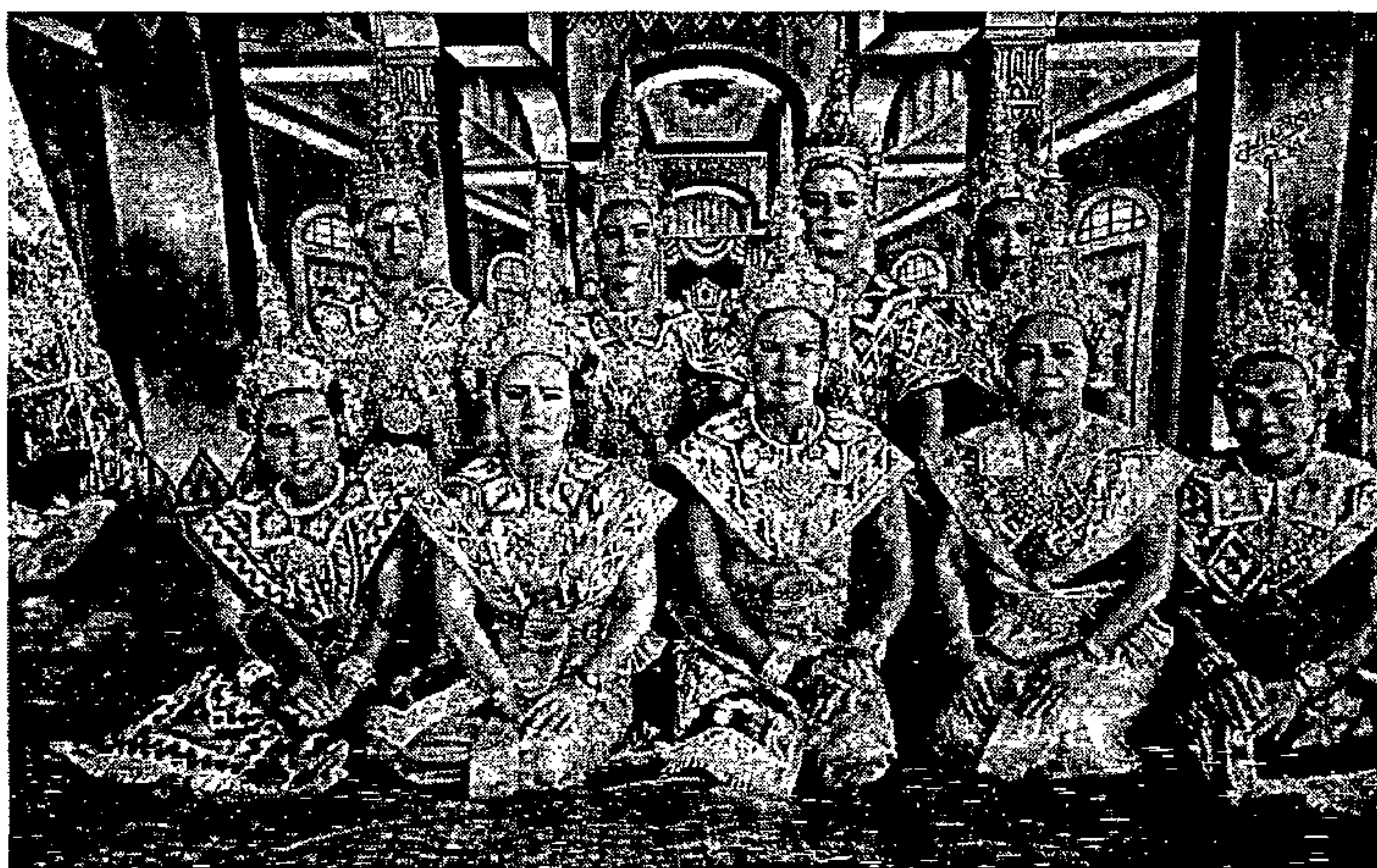
1. นางสาวอรัชกร ศรีคต
2. นางสาววันเพ็ญ ศรีคต
3. นางสาวสุภาพรรณ ศรีคต

บุตรธิดาทั้ง 3 คน ได้รำเรียนการแสดงละคร มาตั้งแต่เด็กๆ จากการสอนของนางศรีสมปอง บ้านเทิง จนมีความสามารถที่จะออกแสดงตามงานต่างๆ ได้ ต่อมาเมื่อนางศรีสมปอง บ้านเทิงได้เสียชีวิตลง บุตรธิดาทั้ง 3 คนได้สืบทอดเจตนารมณ์ศิลปะแสดงละครแก้บน โดยนางสาวอรัชกร ศรีคต ได้รับหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะแทนมารดาจนถึงปัจจุบัน พร้อมทั้งฝึกซ้อมเด็กๆ ขึ้นมาใหม่นักดนตรีและนักแสดงของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ ในคณะมี 12 คน อดีตคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง ปัจจุบันตั้งคณะอยู่บ้านเลขที่ 111/5 หมู่ 9 ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

แผนที่แสดงที่ตั้งศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ โดยใช้หมายเลข 2

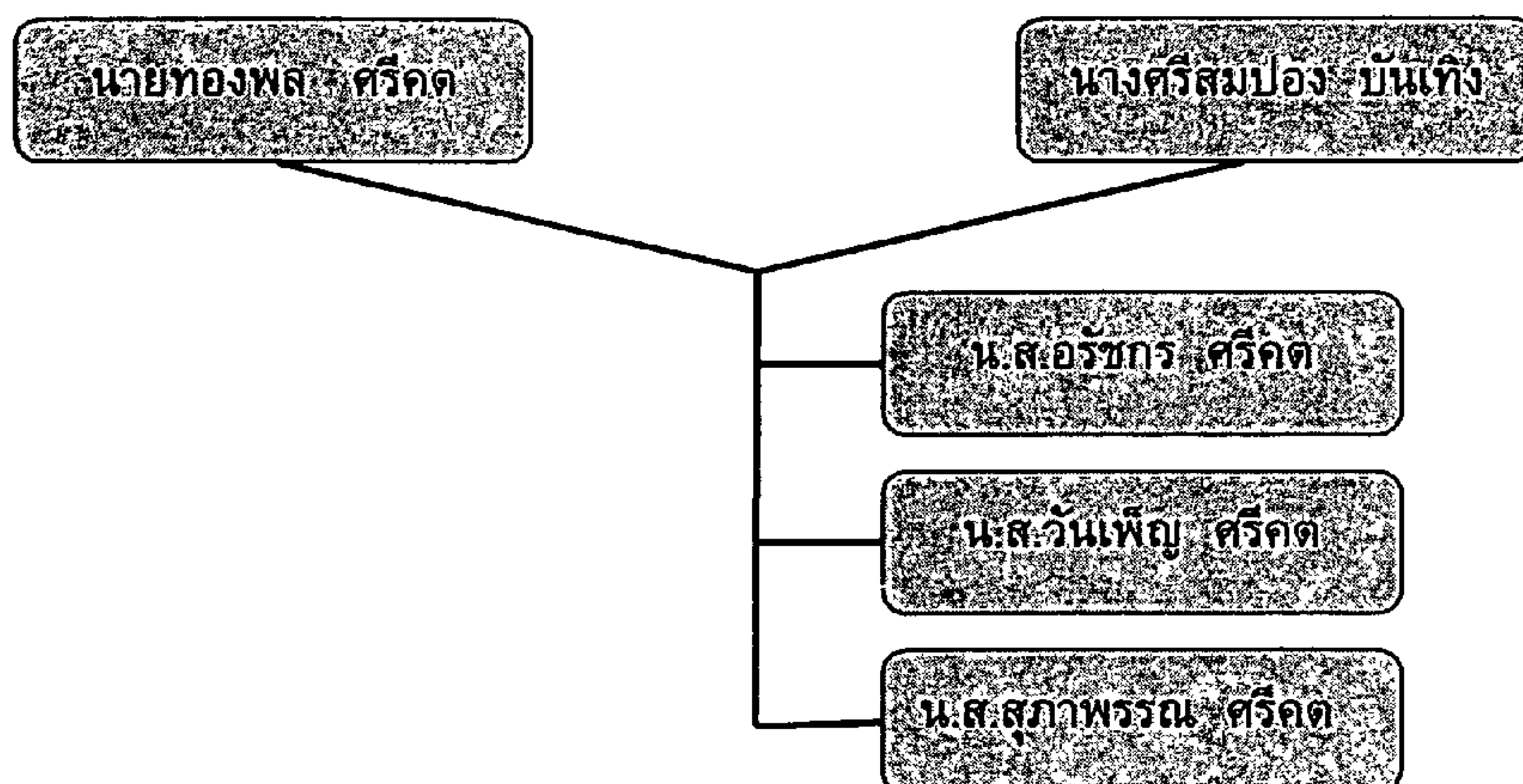

ภาพประกอบ 27 แผนที่ แสดงที่ตั้งคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

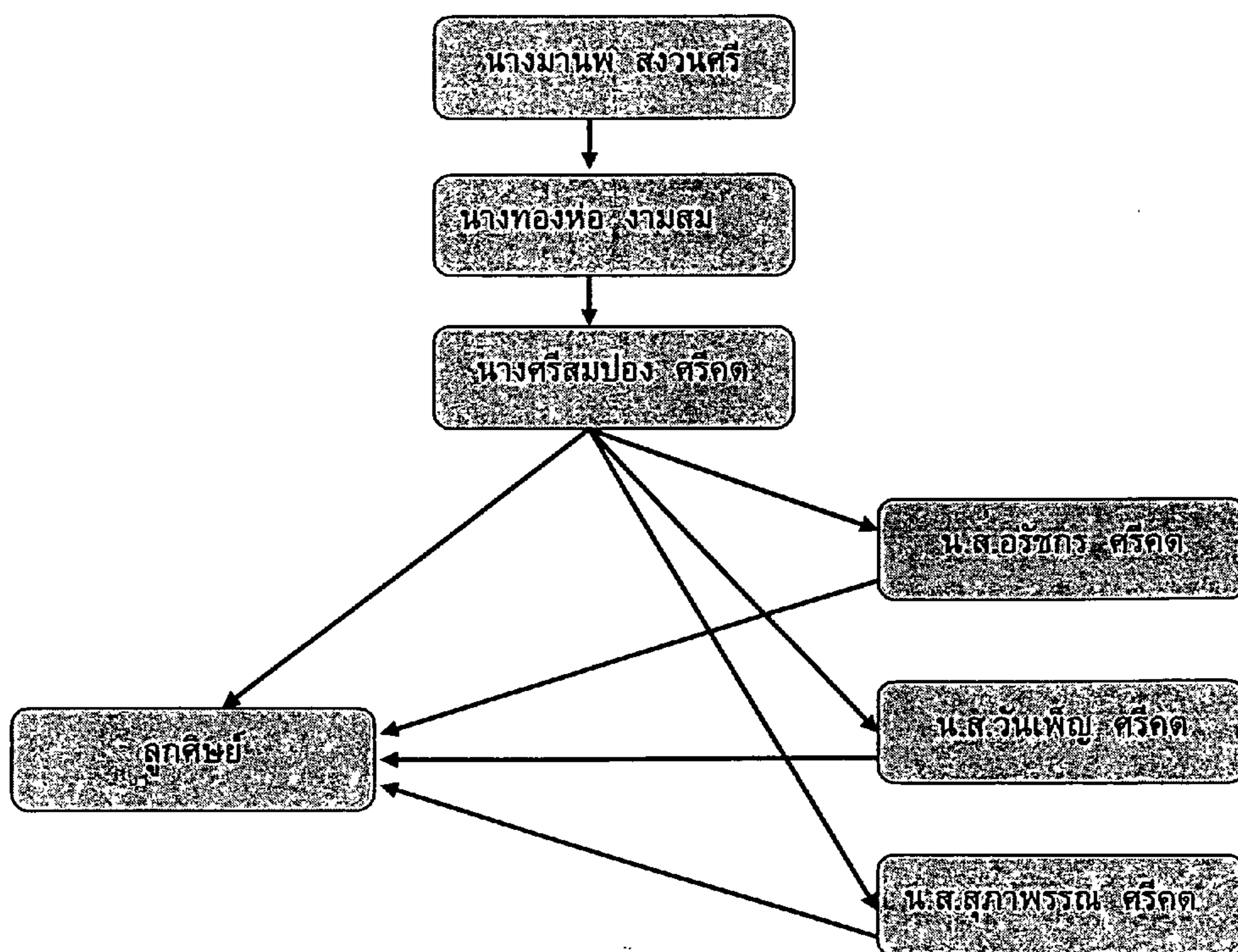
ภาพประกอบ 28 ทีมงานคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

แผนภูมิครอบครัวของนางศรีสมปอง บ้านเทิง

ภาพประกอบ 29 แผนภูมิ แสดงครอบครัวของนางศรีสมปอง บ้านเทิง

แผนภูมิการสืบทอดของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

ภาพประกอบ 30 แผนภูมิ แสดงการสืบทอดของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

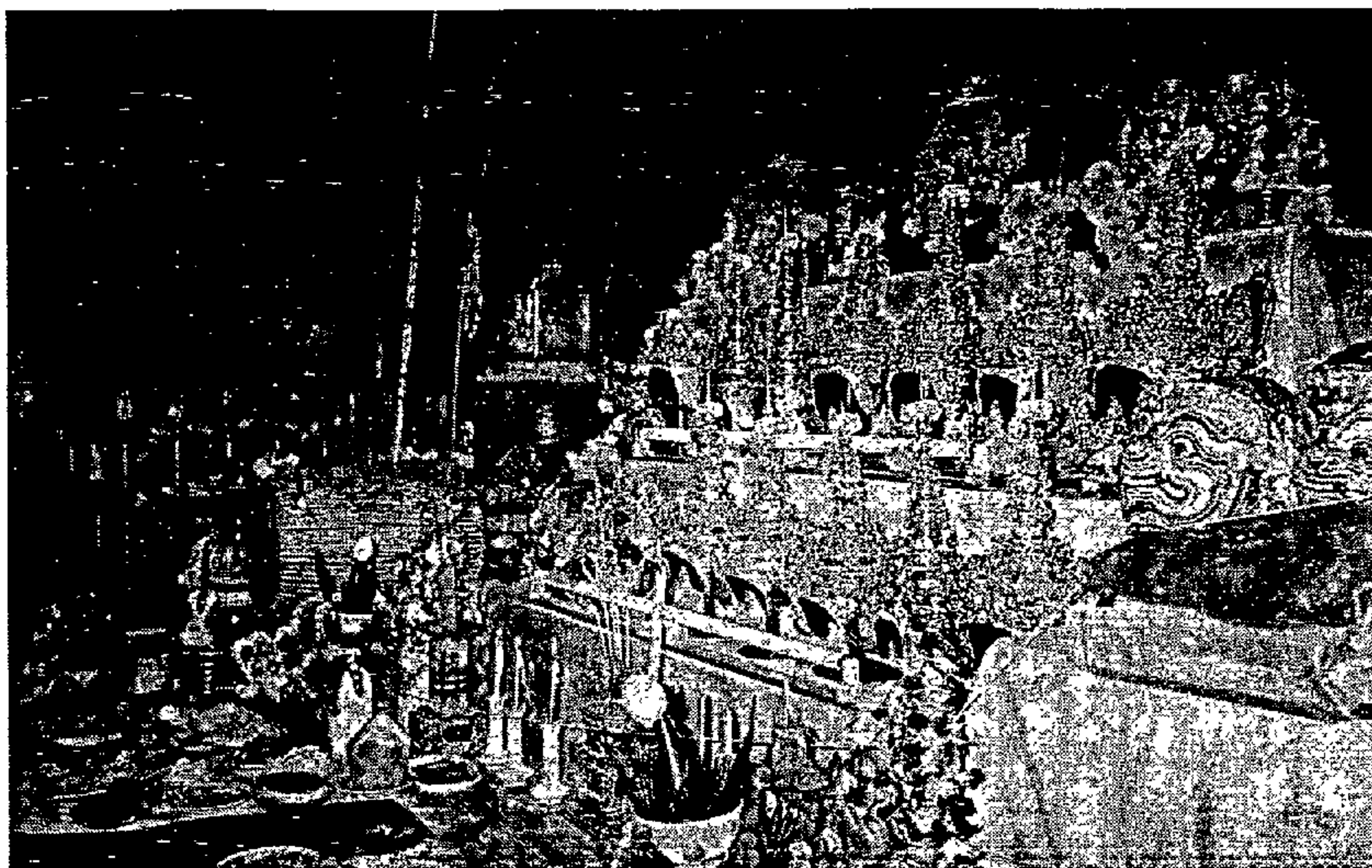
ตาราง 3 รายชื่อของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

	ชื่อ - นามสกุล		อายุ	หน้าที่	อาชีพ
1	นางสาวรัชกร	ศรีคต	42	หัวหน้าคณะ	รับจ้าง
2	นางสาววันเพ็ญ	ศรีคต	41	นักแสดง	รับราชการ
3	นางสาวสุภาพรณ	ศรีคต	40	นักแสดง	รับจ้าง
4	นางสำรวย	กินจิว	68	นักแสดง	รับจ้าง
5	นางสาวจิราภรณ์	ศรีคต	35	นักแสดง	รับจ้าง
6	นางวรรณ	บ้านเทิงศิลป์	35	นักแสดง	ทำสวน
7	นายชัยวัฒน์	นิยมศิลป์	34	นักแสดง	รับจ้าง
8	นายเจียบ	บ้านเทิงศิลป์	28	นักแสดง	ค้าขาย
9	นายอานนท์	บ้านเทิงศิลป์	14	นักดนตรี	นักศึกษา
10	นายเหมียว	บ้านเทิงศิลป์	35	นักดนตรี	รับจ้าง
11	นายแป๊ะ	ศรีคต	55	นักดนตรี	รับจ้าง
12	นายจรัญ	บ้านเทิงศิลป์	42	นักดนตรี	รับจ้าง

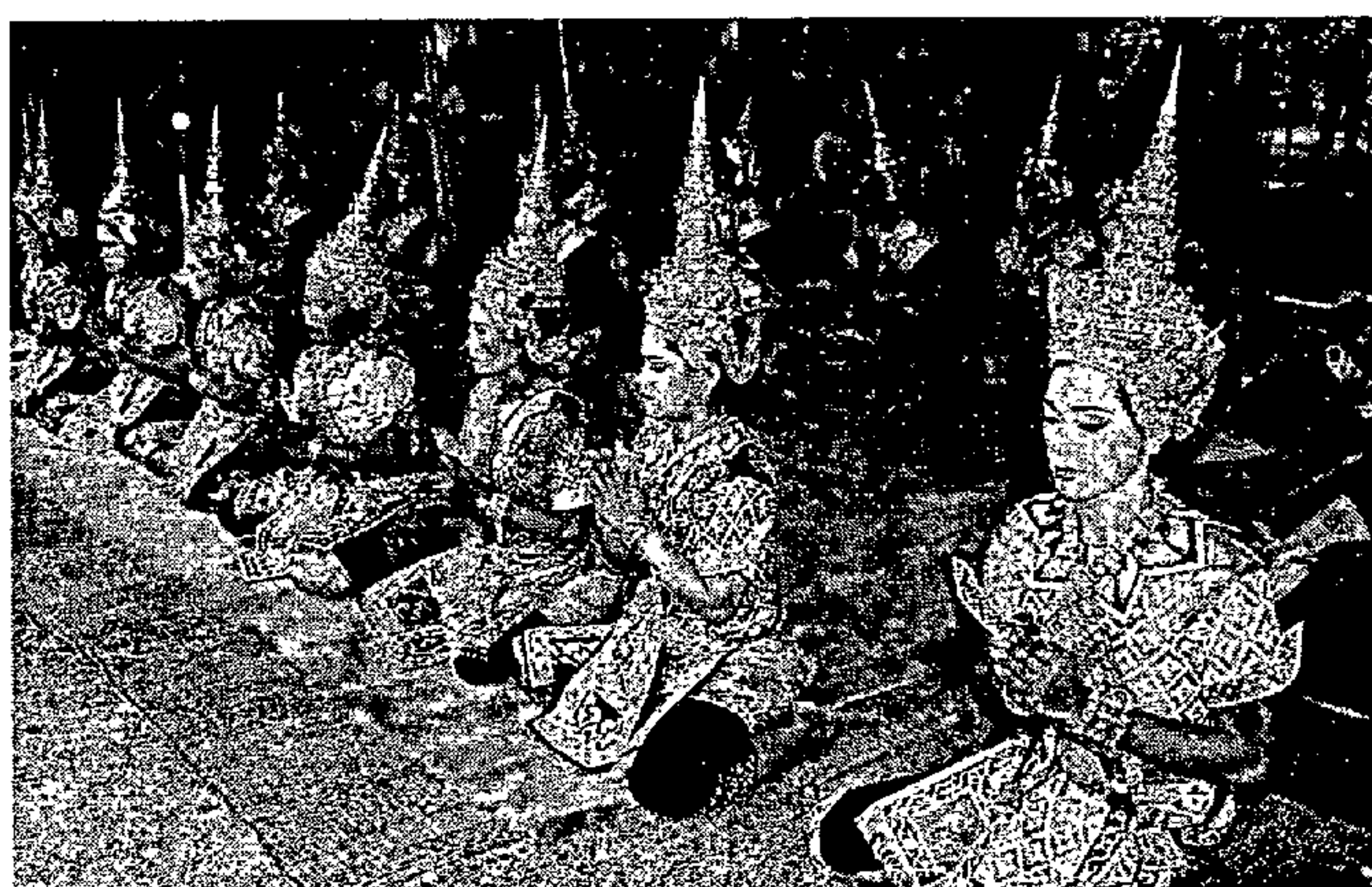
ตาราง 3 นี้เป็นการเสนอรายชื่อของ คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ ในช่วงท้ายของ ตารางแสดงถึง อายุ หน้าที่ และอาชีพ

2.1.2 พิธีกรรมและความเชื่อ

(ทองพูล ศรีคต. สัมภาษณ์. 2547) การไหว้ครูของคณะจะจัดพิธีการไหว้ครูเป็นประจำทุกปี โดยจะจัดตรงกับวันพฤหัสบดีจะไม่กำหนดเดือนเป็นที่แน่นอน การไหว้ครูของทางคณะมีทั้งลูกศิษย์ทางด้านดนตรีไทยและทางด้านการร่ำมารวมพิธีมากมาย โดยถือเอาละครร่ำเป็นสำคัญและมีการร่ำถวายมือของเหล่าลูกศิษย์ทางด้านการร่ำ เพราะเมื่อลูกศิษย์ทางด้านการร่ำได้ร่ำทำร่ำเบื้องต้นได้แล้ว ครูจึงครอบให้เป็นละคร ครูผู้ครอบละครของคณะจะเป็นผู้สูงอายุและมีชื่อเสียงทางด้านดนตรีไทยหรือละครก็ได้ ซึ่งเป็นผู้ที่มีบุคคลจำนวนมากให้ความเคารพนับถือให้เป็นครูบาอาจารย์ และต้องเป็นครูผู้ชาย ส่วนครูผู้หญิงถึงจะมีความรู้หรือเป็นที่นับหน้าถือตาอย่างไรก็ตาม จะไม่สามารถเป็นครูครอบได้

ภาพประกอบ 31 โต๊ะหมู่บูชาศีรษะครูในพิธีไหว้ครูของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

ภาพประกอบ 32 การไหว้ครูก่อนรำถวายมือ

การแก้บนมักนิยมแก้บนด้วยละครและใช้ดนตรีบรรเลง การรำแก้บนของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ ส่วนใหญ่จะเป็น การรำถวายมือ เพลงช้า เพลงเร็ว และเพลงที่ถือว่าเป็นมงคล เช่น ศรีนวล กฤดาภินิหาร ไกรลาสสำเร็จ เป็นต้น และมักใช้เป็นละครชาตรีหรือละครไทยไปแก้บน ตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัดต่างๆ หรือ ศาลเจ้าต่างๆ การแสดงละครไทยมีฉากละครโรงใหญ่ ถ้าไม่มีฉากจะเรียกว่าละครชาตรี ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องขึ้นอยู่กับทางเจ้าภาพต้องการหรือจัดเตรียมไว้

ภาพประกอบ 33 การกล่าวก่อนการรำแก้บนและร้องเชิญครู

คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ เมื่อมีเจ้าภาพได้ขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมดังที่ตนปรารถนาแล้ว และได้ขอแก้บนด้วยละครหนึ่งโรง จึงได้มาติดต่อให้ไปทำการแสดงต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บนขอเอาไว้ตามความเชื่อ ทางคณะจึงไปแสดงตามที่ทางเจ้าภาพได้ว่าจ้าง เพื่อแสดงให้เห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าภาพ และผู้ชื่นชอบ ได้ชม

ภาพประกอบ 34 การรำถวายมือ

ภาพประกอบ 35 การรำแก้บน

ภาพประกอบ 36 การรำแก้บน

ก่อนการแสดงทางเจ้าภาพจะจัดเตรียมของไหว้ถวายแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คณะแสดงจะกล่าวถึงของต่างๆ ได้แก่ ดอกไม้ รูปเทียน ของหวานของคาว สุรา ยาเส้น เงินค่ากำนัล และของที่เตรียมไว้ในการแก้บนตามที่ตนเองได้บนไว้ ส่วนเครื่องของบายศรีไหว้ครูหรือของครูทางด้านการรำและดนตรีในการแสดงแก้บนทางคณะจะจัดเตรียมไว้ตามพิธีกรรมของการรำแก้บน ซึ่งทางเจ้าภาพจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในส่วนนี้

2.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน

2.2.1 ลักษณะของละครแก้บน บทเพลงและการแต่งตัว

2.2.1.1 ลักษณะของละครแก้บนที่ใช้ในคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ เป็นบทละครที่คัดลอกและจำกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ส่วนมากจะเป็นเรื่องของละครชาตรี คือ เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ และนิทาน หรือละครไทย แต่จะนำมาเฉพาะบางตอนที่แสดงแล้วให้ความรู้สึกสนุกสนาน และคัดเลือกตอนที่ผู้ชมชมหลายครั้งแล้วไม่เบื่อ ซึ่งจะต้องอยู่ที่ ปฏิภาณไหวพริบของผู้แสดง บทตลก และบทเจรจา ในการแสดงจะมีฉากกันซึ่งรูปวิวิธทัศน์ต่างๆ ตามเรื่องที่แสดง หรือกลางลานที่ทางเจ้าภาพได้จัดไว้ บทละครที่นิยมนำมาใช้แสดง ดังนี้

เรื่องสังข์ทอง

เรื่องพระอภัยมณี

เรื่องลักษณวงศ์

เรื่องพิกุลทอง

เรื่องพระรถ - เมรี

เรื่องขุนช้างขุนแผน

เรื่องไชยเชษฐ์

เรื่องไกรทอง เป็นต้น

หรือเรื่องที่ผู้ว่าจ้างต้องการให้แสดง

2.2.1.2 บทเพลงประกอบละครแก้บน ขั้นตอนเพลงที่ใช้ในการแสดงละครแก้บนนั้น จะเริ่มต้นด้วยการโหมโรงเข้าก่อน เมื่อบรรเลงจบแล้วปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงเชื้อ คนร้องจะร้องเชิญ ประกาศหน้าบท เมื่อร้องเพลงเชิญจบปี่พาทย์บรรเลงเพลงช้า ตัวละครจะรำถวายมือ โดยเลือกใช้มาบางท่าเท่านั้น จากนั้นดนตรีจะเปลี่ยนเป็นเพลงเร็ว เพลงลา ตัวละครจะรำในท่าที่ค่อยๆ คุกเข่าลงกับพื้น เมื่อจบเพลงจึงถวายบังคม แล้วเดินเข้าโรงไป แล้วค่อยออกมาแสดงละครเป็นเรื่อง ซึ่งจะมีดนตรีประกอบเป็นเพลง 2 ไม้ม

ดนตรีบรรเลงในการแสดงประกอบด้วยเพลง

โหมโรงเข้า

เพลงที่ประกอบการแก้บน

- เพลงเชื้อ มีร้องเชิญ
- เพลงช้า
- เพลงเร็ว
- เพลงเชิด
- เพลง 2 ไม้ม เช่น

- เพลงลา

โหมโรงกลางวัน

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลง ปกติจะใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น มักใช้ระนาดเอก เป็นเครื่องดำเนินทำนองหลัก หรืออาจมีเครื่องเสียงเพิ่มมากขึ้นอีก 1 ชิ้น คือ ปี่ ขวา มีเครื่อง ประกอบจังหวะ คือ ฉิ่ง และตะโพน โดยเฉพาะฉิ่งจะใช้คนในคณะผลัดกันตี ซึ่งเป็นการผสมวง แบบชาวบ้าน เหตุผลที่ใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น เพื่อเป็นการประหยัดค่าแรงที่ต้องจ่ายเพิ่มตาม จำนวนผู้แสดงและนักดนตรี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับราคาของผู้ว่าจ้าง

2.2.1.3 การแต่งกาย (อรัชกร ศรีคต. สัมภาษณ์. 2547) การแต่งกายของละคร แก้วบนของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ จะแต่งกาย “เข้าเครื่องหรือยืนเครื่อง” ตัวพระและตัวนาง ส่วนตัวประกอบอื่นๆ จะเพียงแต่งให้พอทราบว่าเป็นตัวอะไร สำหรับวัสดุที่ใช้ปักเลื่อมละคร ส่วนใหญ่จะเป็นเลื่อมแทนดิน ผ้านุ่งจะใช้ผ้าคาดแทนผ้ายก เครื่องประดับศีรษะประดับด้วยเลื่อม กระจกแทนเพชร เพราะวัสดุพวกนี้จะทนต่อความร้อน ถ้วนเทียน ถ้าใช้ดินจะทำให้ดำ นอกจากนี้ เลื่อมกระจกมีราคาไม่แพงและมีอายุการใช้งานได้นานกว่า ลวดลายที่นิยมปักในเครื่องแต่งกายของ ละครแก้วบน ได้แก่ ลายมะลิเลื้อย (มะลิเถา) ลายข้าวหลามตัด ลายพุ่ม ลายกนก ลายไทย ลาย กระจาง ฯลฯ เครื่องแต่งกายตัวพระและตัวนาง ดังนี้

เครื่องแต่งกายตัวพระ

- เสื้อพระ
- สนับเพล
- ผ้านุ่ง
- ห้อยข้าง
- เขียรบาด
- ห้อยหน้า
- เข็มขัด
- นวมคอ
- ทับทรวง
- สังวาลย์
- ข้อมือและข้อเท้าผ้า
- ต่างหู
- ขฎา

เครื่องแต่งกายตัวนาง

- เสื้อนาง

- ผ้า (การจีบนางจีบธรรมดาไม่ต้องจีบที่ชายพก)
- เข็มขัด
- ผ้าหม่นนาง
- นวมคอ
- ทับทรวง (ใช้เข็มกลัดติดไม่ต้องมีสายสร้อย)
- กำไลมือและกำไลเท้า
- ต่างหู
- มงกุฎ

ทางคณะจะจัดเตรียมไว้ให้นักแสดง แต่ก็มีผู้แสดงบางคนจัดเตรียมเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับมาเอง

ทั้งนี้จะพบว่าละครแก่นคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ ในปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ค่อยพิถีพิถันในเรื่องเครื่องแต่งกายเท่าที่ควร สาเหตุอาจเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากผู้แสดง หรือหัวหน้าคณะขาดความสนใจในเครื่องแต่งกายจึงไม่ครบถ้วน เช่น สวมเสื้อธรรมดาแล้วใส่เสื้อการแสดงทับโดยเห็นเสื้อที่ตนใส่ก่อนมาก ใส่ข้อมือเพียงข้างเดียว อีกข้างผูกนาฬิกาข้อมือ ไม่ใส่ข้อเท้าขณะทำการแสดง หรืออาจใส่ข้อมือผ้าแต่สวมกำไลข้อเท้าโลหะ ซึ่งอาจเป็นเพราะเครื่องแต่งกายไม่ครบสำหรับนักแสดง หรือคิดว่าผู้ชมไม่สนใจในเรื่องของการแต่งกาย

2.2.2 การเรียนและการฝึกซ้อม

การเริ่มต้นเข้าเรียน ผู้ที่เริ่มเข้าเรียนจะต้องสมัครเข้าเรียนตั้งแต่ยังเด็กๆ ไม่จำกัดอายุ จะไม่รับผู้ใหญ่ที่ไม่มีพื้นฐานทางด้านการรำ ก่อนที่จะเรียนจะต้องเสียค่ากำนัล 12 บาท พร้อมทั้งอุปกรณ์ในการไหว้ครู เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน เป็นต้น การเริ่มเรียนในคณะนี้จะเริ่มเรียนรำในเพลงช้า เพลงเร็ว เมื่อพอเป็นแล้วจึงเริ่มหัดเรื่องที่ทางคณะใช้ในการแสดง แล้วจึงหัดร้องเพลงและท่องเนื้อให้ได้เสียก่อนที่จะออกไปแสดง

ส่วนผู้มีพื้นฐานมาแล้ว จะให้หัดร้องเพลงและท่องเนื้อโดยไม่จำกัดว่าจะเรียนเป็นตัวอะไร หลังจากซ้อมรำหรือซ้อมขับร้องโดยฮัมปากเป็นจังหวะแล้ว จึงซ้อมทั้งรำทั้งร้องด้วยดนตรี เมื่อมีการแสดงจะพาไปชมเป็นเวลาพอสมควรแล้วจึงให้ออกแสดงจริง

การเรียนการฝึกซ้อมก่อนแสดงนั้น ไม่จำกัดว่าจะเล่นได้ในตอนไหน ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาและไหวพริบปฏิภาณว่ามีความพร้อมและความสามารถพอไหม หากมีความพร้อมแล้วจึงออกแสดงได้

2.2.3 การบริหารและการจัดการ

คณะศรีสมปอง บันเทิงศิลป์ ได้รับแสดงละครแก่นเป็นอาชีพหลัก สถานภาพของคณะศรีสมปอง บันเทิงศิลป์

2.2.3.1 การบริหารงานด้านบุคคล

(อรัชกร ศรีคต. สัมภาษณ์. 2547) ในคณะศรีสมปอง บันเทิงศิลป์ มีการบริหารงานโดยนางสาวอรัชกร ศรีคต ซึ่งเป็นบุตรสาวคนโตและรับงาน ซึ่งราคาจะแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง พร้อมทั้งจัดเรื่องที่จะนำไปแสดง และเลือกตัวแสดงว่าใครจะแสดงบทย่อไร ในบางครั้งรับงานในหลายที่พร้อมกันหรือตัวแสดงขาดจะโทรศัพท์ตามตัวแสดงของคณะอื่นมาสมทบ โดยทีมงานของคณะศรีสมปอง บันเทิงศิลป์ ไปดูการแสดงของคณะอื่น แล้วจึงค่อยเลือกตัวไว้เพื่อสำหรับมาแสดงร่วมกับทางคณะทั้งทางการแสดงละครและดนตรีไทย

2.2.3.2 ราคาว่าจ้างไปแสดงแก่น

คณะศรีสมปอง บันเทิงศิลป์ จะกำหนดราคาว่าจ้างแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง โดยมีตัวแสดง 10 คน และนักดนตรี 3 คน หากต้องการเครื่องเสียงเพิ่มมากขึ้นคือ มีปีเสริมขึ้นอีก 1 ชิ้น ก็จะเพิ่มราคาขึ้น โดยแสดงตั้งแต่ 10.00 น. – 12.00 น. พัก 13.00 – 15.30 น. เรียก 1 เวลา

- ในจังหวัดสมุทรสงคราม ราคา 5,000 บาท
- กรุงเทพฯ ราคา 8,000 บาท
- ในบางครั้งมีงานจองเป็นประจำทุกปีก็อาจมีการขอเพิ่มราคาขึ้นตามเศรษฐกิจของปีนั้นๆ หรือในราคาที่ขอความช่วยเหลือ

2.2.3.3 ราคานักแสดงและนักดนตรี

- ราคานักแสดง คนละ 250 บาท
- เด็กๆ ที่เริ่มหัดรำแสดง 100 บาท
- ราคานักดนตรี มีอระนาบหรือปี 350 บาท และเครื่องมืออื่นๆ 300 บาท
- ถ้าทางเจ้าภาพไม่ได้เตรียมอาหารให้กับทางคณะ หรือทางคณะไม่ได้จัดเตรียมอาหารไปด้วย ก็จะเพิ่มเงินค่าอาหารให้ของแต่ละคน

2.3 ศึกษาลักษณะดนตรีของละครกำนันในจังหวัดสมุทรสงคราม

2.3.1 เครื่องดนตรีในการประกอบละครกำนัน คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลปี ทั้ง 2 รูปแบบนี้สามารถเพิ่มเครื่องเสียงได้อีก 1 ชิ้น คือ ปี่ใน

ละครชาตรี

- ระนาดเอก
- โทนชาตรี
- กลองชาตรี
- ฉิ่ง
- กรับไม้

ละครไทย

- ระนาดเอก
- ตะโพน
- กลองทัด
- ฉิ่ง
- กรับไม้

2.3.2 นักดนตรี

นักดนตรีของ คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลปี

- นายแป๊ะ ศรีคต อายุ 55 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี ระนาดเอก
- นายจรัญ บ้านเทิงศิลปี อายุ 42 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี โทนชาตรี
- นายเหมียว บ้านเทิงศิลปี อายุ 35 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี กลองชาตรี

ตะโพน และกลองทัด

- นายอานนท์ บ้านเทิงศิลปี อายุ 14 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี เครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับไม้ หรือ เล่นเครื่องดนตรีที่ผู้เล่นไม่อยู่ข้างต้น

นอกจากจะเล่นดนตรีประกอบละครกำนันแล้วยังมีทีมงานของตนเองในการรับงานวงดนตรีปี่พาทย์

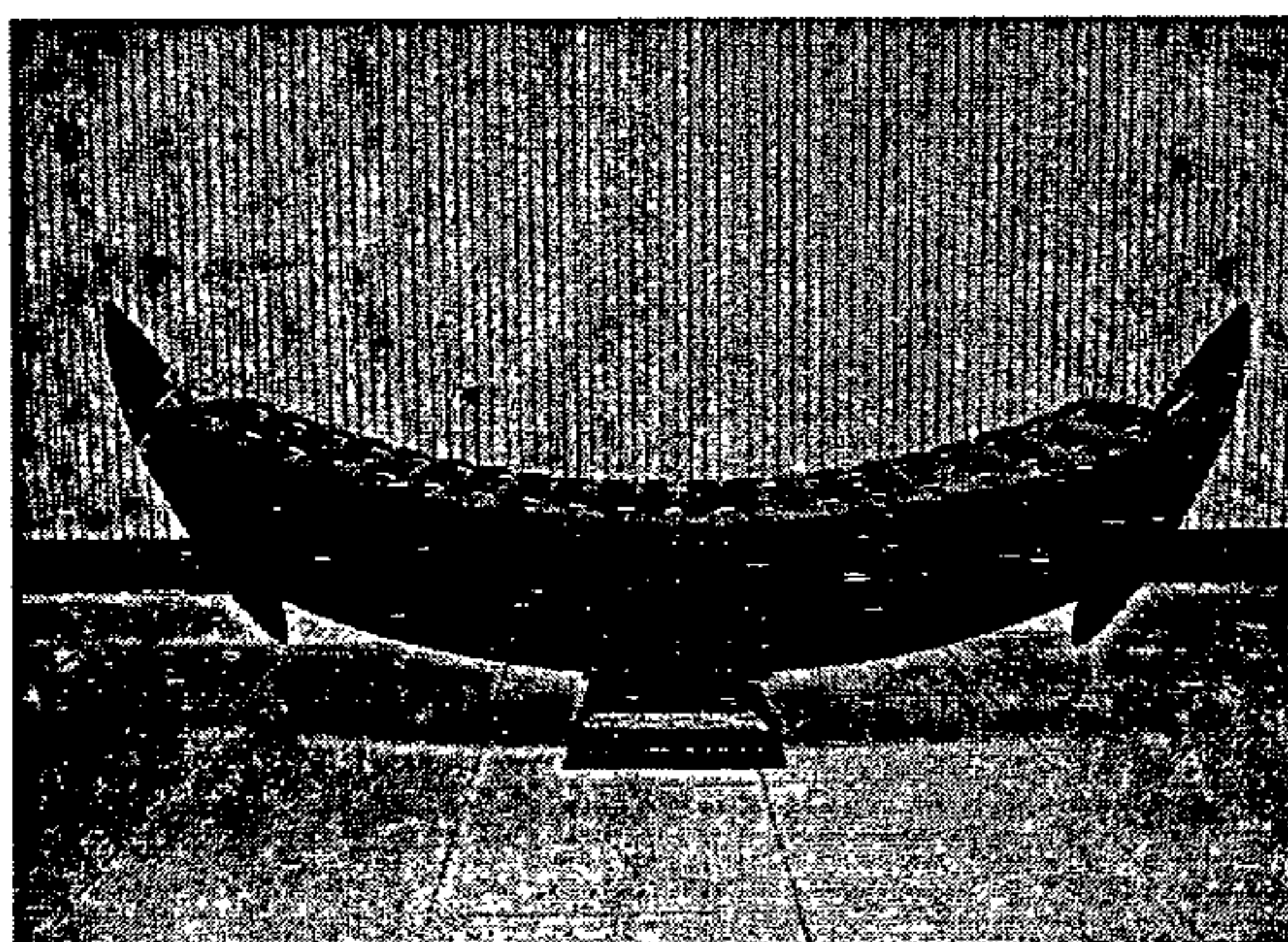
2.3.3 ลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรี

2.3.3.1 ระนาดเอก ของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลปี

ลักษณะ ผืนระนาดทำจากไม้เนื้อแข็ง คือ ไม้ไผ่จะทำจากไม้ไผ่บง การเหลาผืนระนาดต้องวัดขนาดให้พอเหมาะไล่เสียงเรียงกันไป 21 ลูก ลูกต้นยาวประมาณ 39 ซม. กว้างประมาณ 5

ซ.ม. หน้า 1.5 ซ.ม. ลูกกระพรวนจะเจาะรูร้อยเชือกแขวนบนราง การเทียบเสียงใช้ตะกั่วถ่วงด้านล่างของลูกกระพรวน ลูกกระพรวนเมื่อร้อยเชือกติดกันเรียกว่าผืนระนาด

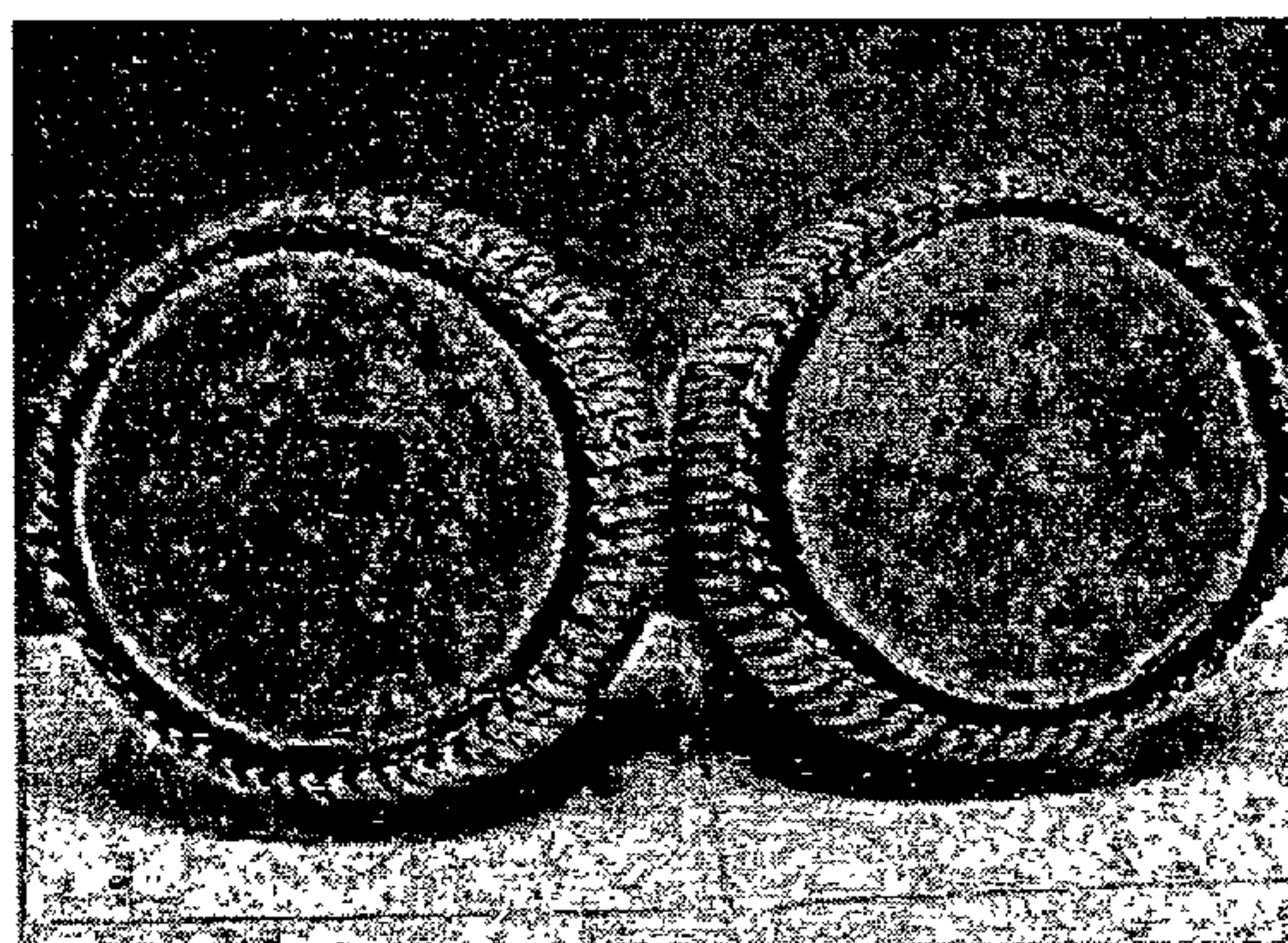
รางระนาดเอก มีรูปร่างคล้ายเรือ มีฐานรองด้านข้างตรงกลางจะสูงพอดีกับคนนั่งตีระนาด รางระนาดยาวประมาณ 120 ซ.ม. ไม้ตีระนาดเอกมี 2 อัน และมี 2 ชนิด คือ ไม้ نرمและไม้แข็ง ต้มใช้ไม้ไผ่เหลากลม ตอนหัวพันด้วยผ้าให้นุ่มก็จะเป็นไม้ نرم ถ้าเป็นไม้แข็งจะชุบผ้าแล้วชุบรัก เพื่อให้แข็ง ขณะตีให้แข็งเสียงจะดังกว่าไม้ نرم

ภาพประกอบ 37 ระนาดเอก คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

2.3.3.2 โทนชาติรี ของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

ลักษณะ ตัวโทนทำจากไม้กระท้อน ขึงหน้าด้วยหนังด้านเดียว สายโยงเร่งเสียง ใช้หนังเรียด เส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลองประมาณ 17 ซ.ม. ตัวโตนยาวประมาณ 34 ซ.ม.

ภาพประกอบ 38 โทนชาติรี คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

2.3.3.3 กลองชาตรีหรือกลองตุ๊ก ของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

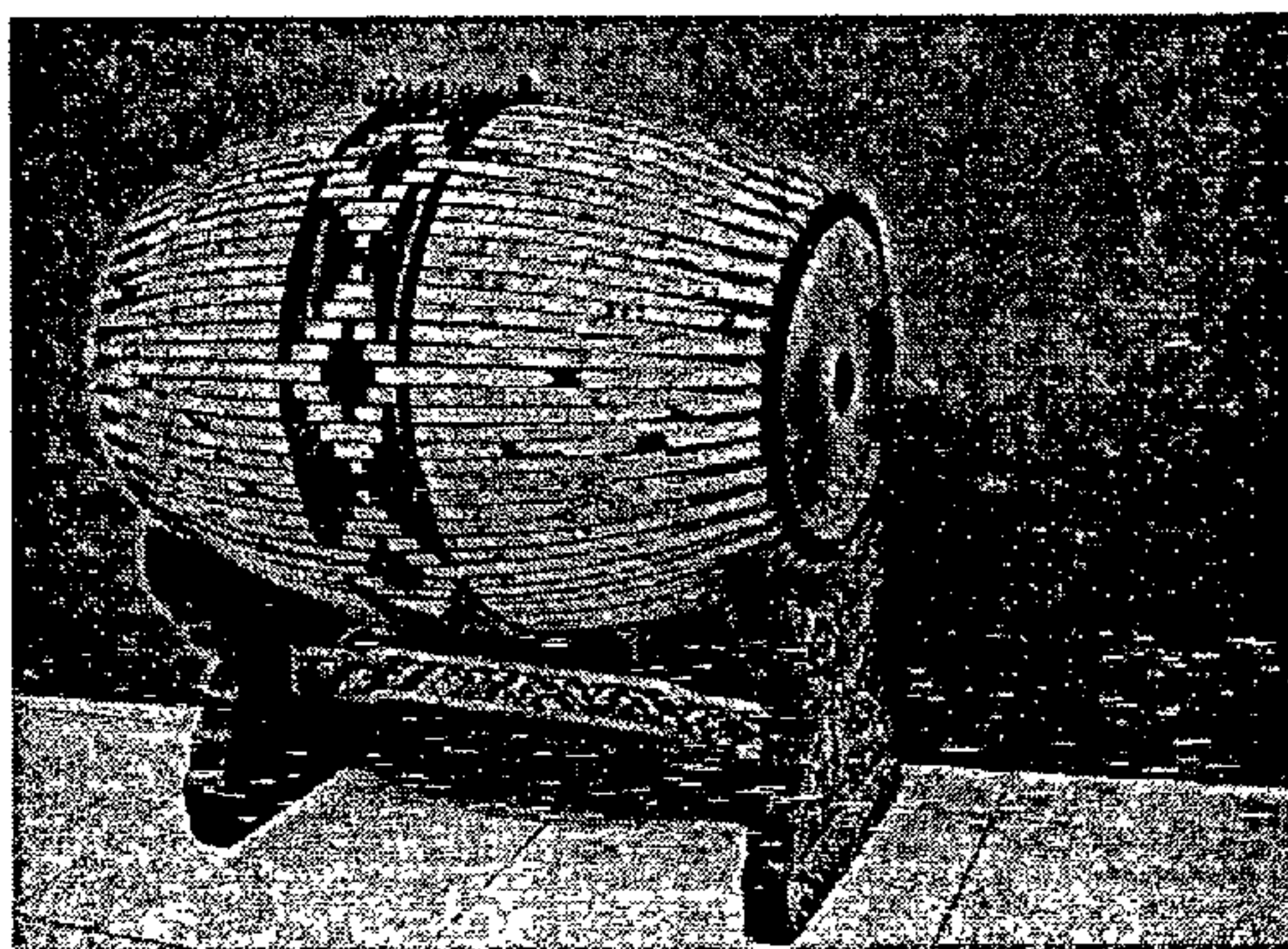
ลักษณะคล้ายกลองทัดแต่ใบเล็กกว่ามาก หน้ากลองเส้นผ่านศูนย์กลาง 20 ซม. ยาวประมาณ 26 - 24 ซม. ขึงหน้าด้วยหนังทั้ง 2 ด้าน แล้วตึงด้วยหมุด ตัวกลองใช้ไม้ ไม้ดีทำจากไม้ไผ่ต้นขนาดเหมาะมือมี 2 อัน ความยาว 30 ซม.

ภาพประกอบ 39 กลองชาตรีหรือกลองตุ๊ก คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

2.3.3.4 ตะโพน ของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

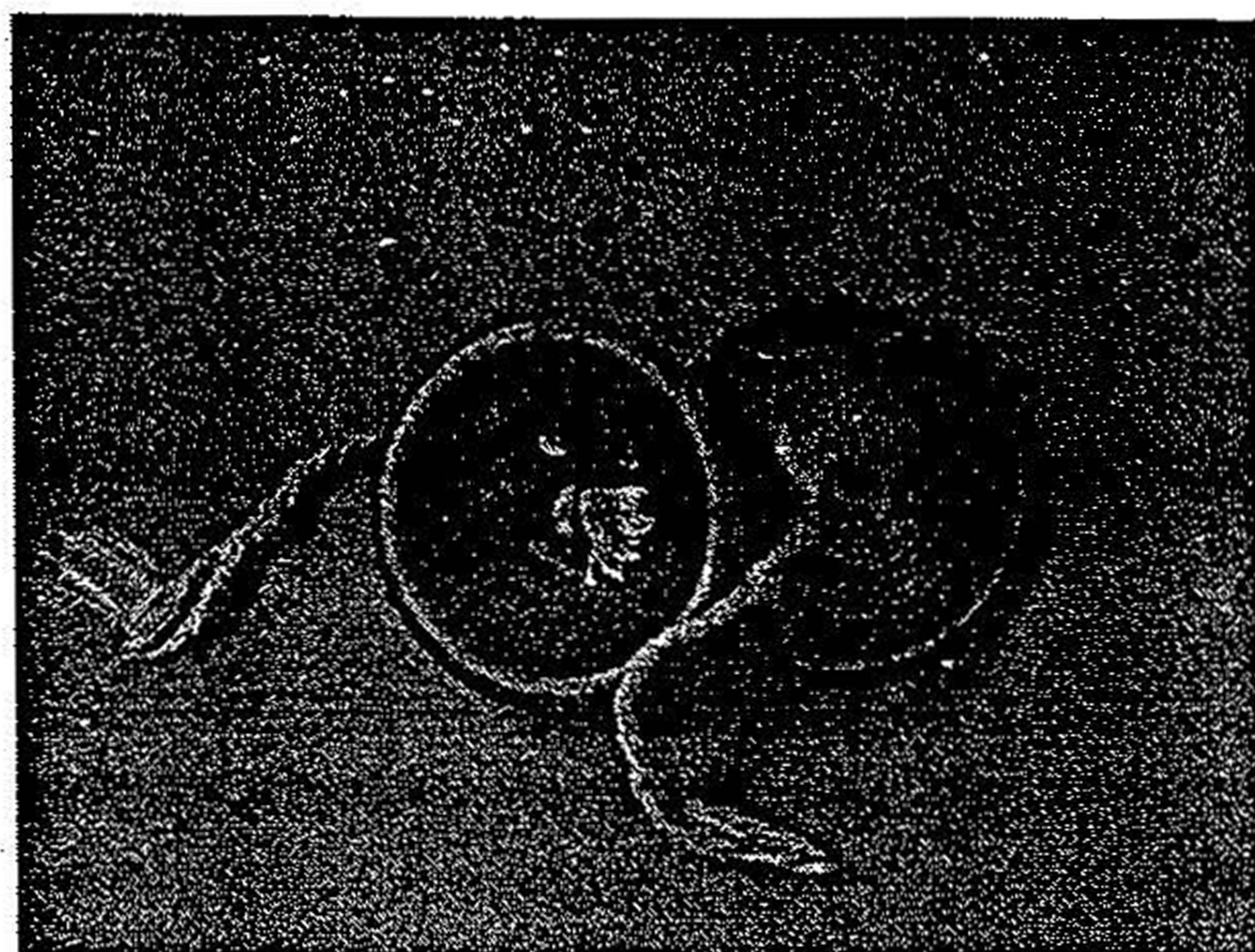
ลักษณะ ประกอบด้วยตัวหุ่น หนังขึ้นหน้ากลอง หนังเรียบสำหรับขึงให้หน้ากลองตึงและเท้ารองตัวตะโพนสำหรับหุ่น นิยมทำจาก ไม้สัก หุ่นตะโพนชุดให้ป่องตรงกลาง หน้าหนึ่งใหญ่ หน้าหนึ่งเล็ก หน้าใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 22 ซม. หน้าเล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 22 ซม. ตัวกลองยาวประมาณ 48 ซม. ขอบหนังที่ขึ้นหน้าถักด้วยหนังทำให้เป็นเกลียวเส้นเล็กๆ เรียกว่า “ไส้ละมาน” แล้วใช้หนังเรียดย่อยในช่วงของไส้ละมานโยงแรงเสียงทั้ง 2 หน้าให้ตึง ตรงกลางใช้หนังเรียดพันสานให้สวยงามทำเป็นรัดอกและสานเป็นหูหิ้วจะได้สะดวกเวลาขนย้าย ที่หน้ากลองทั้ง 2 ด้านติดข้าวสุกบดผสมขี้เถ้าถ่วงเสียงให้พอดี การตีใช้เทคนิคต่างๆ สามารถตีได้ 12 เสียง

ภาพประกอบ 40 ตะโพน คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

2.3.3.5 จิ้ง ของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

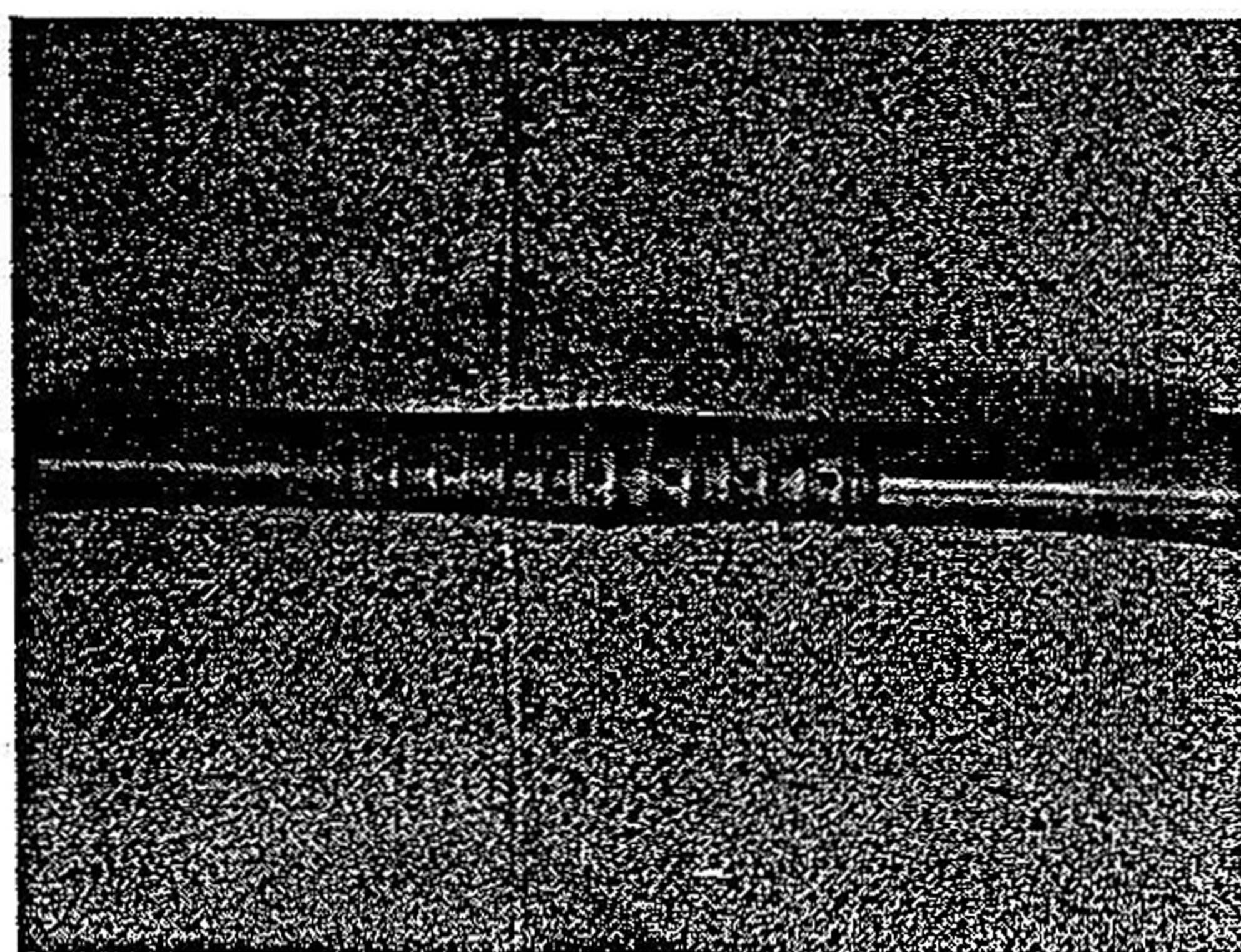
ลักษณะทำจากโลหะทองเหลือง หล่อให้ขนาดคล้ายหมวกใบเล็กเจาะรูตรงกลางร้อยเชือกผูกเป็นปมไว้ด้านในให้ได้เป็นคู่มี 2 ผา จิ้งมีหลายขนาดแต่ต้องมีเสียงดี คือตีกระทบกันแล้วดังกังวาน จิ้งขนาดใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 6.5 ซม. การตีมี 2 เสียง คือ เสียง จิ้ง และ จับ เสียงจิ้งจะตีริมของจิ้งแล้วเปิดมือยกจิ้งขึ้น ส่วนเสียงจับจะตีตรงๆ แล้วคว่ำจิ้งติดกันกดมือลงไว้

ภาพประกอบ 41 จิ้ง คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

2.3.3.6 ปี่ใน

มีลักษณะลำตัวทำด้วยไม้กลึงกลมเรียวยาวสวยงามมีขนาดใหญ่กว่าปี่อื่น ยาวประมาณ 41 - 42 ซม. กว้าง 4.5 ซม. ตรงกลางปล้องมีลิ้นอยู่ภายนอก ด้านบนเจาะรูเรียงนิ้ว 6 รูกับนิ้วค้ำ 1 รู ด้วย ลิ้นประกอบด้วยท่อทองเหลืองเล็กบางและมีใบตาลที่จะต้องตัดเจียนให้ได้ขนาดพอเหมาะมาติดตรงปลายท่อทองเหลืองรวมเรียกว่ากำพรวด บางที่ไม่มีท่อทองเหลืองอาจใช้ท่อโลหะแทน

ภาพประกอบ 42 ปี่ใน คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์

2.3.3.7 กรับ

ทำด้วยไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 20 เซนติเมตร กว้าง 12.5 เซนติเมตร มีความหนา 5 เซนติเมตร เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม แต่ปลายด้านหนึ่งจะมน

2.3.4 เพลงที่ใช้ในการประกอบละครกำนัน

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครกำนัน คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ ที่มักใช้เป็นประจำ ดังนี้

- เพลงอวยพร เช่น ศรีนวล เพลงเทพบรรเทิง กฤดาภินิหาร
- เพลงช้า เช่น เพลงสร้อยสนตัด เต่ากินผักบุง
- เพลงเร็ว เช่น เพลงแขกมอญแปลง แขกต๋อยหม้อ เพลงธรณีร้องไห้ ดันบรเทศ นางโหย สาวคำ เจ้าเซ็น เพลงฉิ่ง แม่อ่อนลูก ลูกอ่อนแม่ เป็นต้น
- เพลงลา
- เพลง 2 ชั้น เช่น เพลงดันมอญแปลง เขมรเขียว เขมรขาว เขมรแดง เต่าทอง เต่าเงิน แสนสุดสวาท แผลงปอทอง แผลงวันทอง แขกต๋อยหม้อ สองไม้สร้อยสน นางโหย แขกโอด แขกกลพบุรี จำปานารี แสนสุดสวาท แผลงปอทอง แผลงวันทอง เป็นต้น
- เพลง 2 ไม้ เช่น เพลงดันมอญแปลง มอญแปลง คู่มอญแปลง ปลายมอญแปลง พระทอง เป้าหลุด สระบุหรง บะหลิม สุรินทราหู จันทราหู
- เพลงเชิด

สรุป

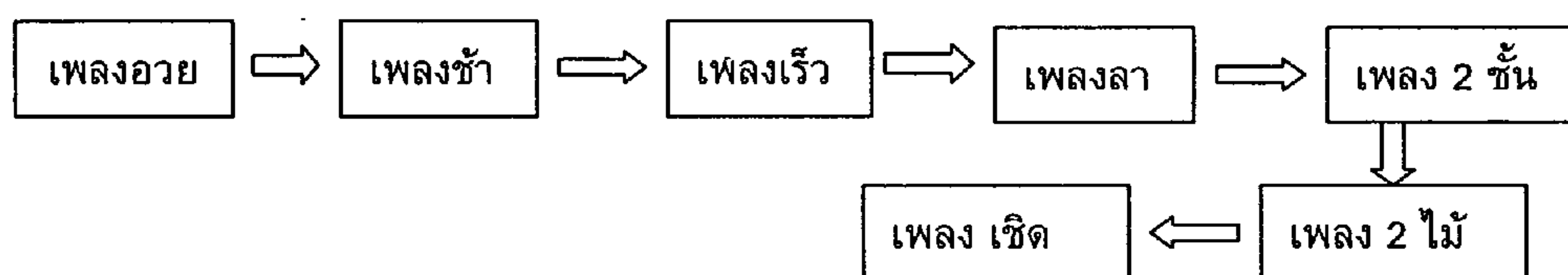
คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ เป็นคณะละครกำนันที่เจ้าคณะสงฆ์วัดปากน้ำเป็นผู้ตั้งชื่อคณะให้ ซึ่งเป็นคณะละครกำนันที่มีชื่อเสียงอีกคณะหนึ่งในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เจ้าของคณะปัจจุบันชื่อนางสาวรัชกร ศรีคติ เป็นชาวสมุทรสงครามโดยกำเนิด ได้รับการสืบทอดคณะมาจากนางศรีสมปอง บ้านเทิง ซึ่งเป็นมารดา ก่อตั้งคณะเมื่อ พ.ศ. 2529 นักดนตรีและนักแสดงของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ ในคณะมี 12 คน อดีตคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง ปัจจุบันตั้งคณะอยู่บ้านเลขที่ 111/5 หมู่ 9 ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

การไหว้ครูของคณะจะจัดพิธีการไหว้ครูเป็นประจำทุกปี โดยจะจัดตรงกับวันพฤหัสบดีแต่จะไม่กำหนดเดือนเป็นที่แน่นอน การไหว้ครูของทางคณะมีทั้งลูกศิษย์ทางด้านดนตรีไทยและทางด้าน การร่ำมารวมพิธีมากมาย โดยถือเอาละครร่ำเป็นสำคัญและมีการร่ำถวายมือของเหล่าลูกศิษย์ ทางด้านการร่ำ เพราะเมื่อลูกศิษย์ทางด้านการร่ำได้ร่ำทำร่ำเบื้องต้นได้แล้ว ครูจึงครอบให้เป็นละคร

การร่ำก้านของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ เมื่อมีเจ้าภาพได้ขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมดังที่ตนปรารถนาแล้ว และได้ขอก้านด้วยละครหนึ่งโรง จึงได้มาติดต่อให้ไปทำการแสดงต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บนขอเอาไว้ตามความเชื่อ ทางคณะจึงไปแสดงตามที่ทางเจ้าภาพได้ว่าจ้าง เพื่อแสดงให้เห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าภาพ และผู้ชื่นชอบ ได้ชม ราคาจำจ้างอยู่ที่ครั้งละ 5,000 – 8,000 บาท

เครื่องดนตรีในการประกอบละครก้าน คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ มี ระนาดเอก โทนชาตรี กลองชาตรี ฉิ่ง และกรับไม้ (ในบางครั้งจะมีฆาในประกอบด้วย) นักดนตรีนอกจากจะเล่นดนตรีประกอบละครก้านแล้วยังมีทีมงานของตนเองในการรับงานวงดนตรีป๊อปปูล่า

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครก้าน คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ ที่มักใช้เป็นประจำ คือ เพลงอวยพร เพลงช้า เพลงเร็ว เพลงลา เพลง 2 ชั้น เพลง 2 ไม้ และเพลงเชิด ซึ่งมีลักษณะการบรรเลง ดังนี้

3. คณะอนุญพรวัฒนา

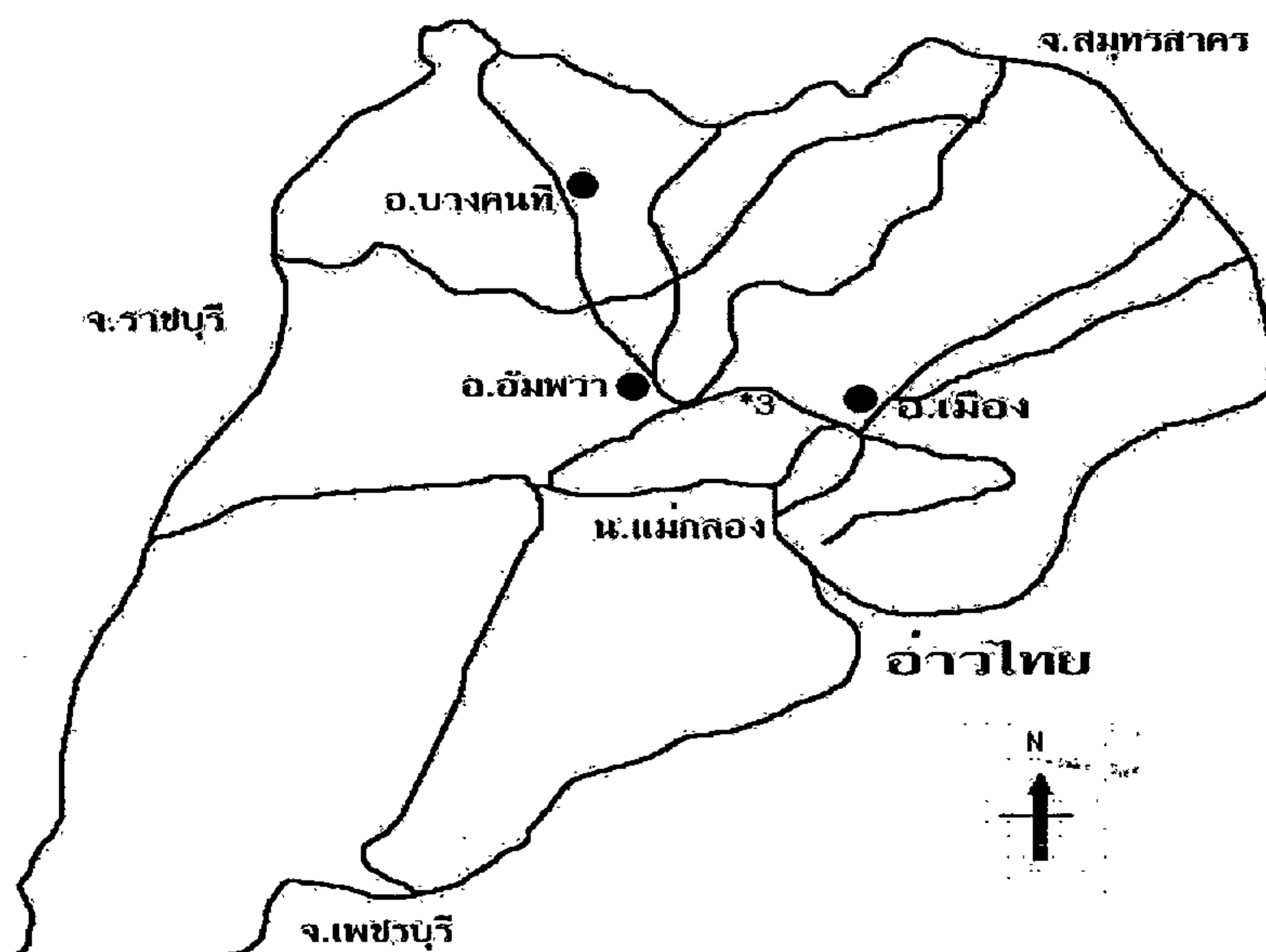
3.1 วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน

3.1.1 ประวัติความเป็นมาและการสืบทอด

คณะอนุญพรวัฒนา เป็นคณะละครแก้บนอีกคณะหนึ่งที่มีชื่อเสียงในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม (ชูศรี ด้านสากล. สัมภาษณ์. 2549) เจ้าของคณะชื่อนางชูศรี ด้านสากล อายุ 49 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 โรงเรียนปากน้ำ จังหวัดสมุทรสงคราม ได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครแก้บน มาจากนางศรีสมปอง ศรีคต ซึ่งเป็นเจ้าของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงคิลปี ตั้งแต่เด็ก โดยพื้นฐานแล้วทางบ้านมีวงดนตรีไทย เมื่อครั้งยังเด็กเป็นผู้ที่ชื่นชอบการแสดงละครแก้บน เมื่อมีการแสดงที่ไหนมักจะติดตามไปชม ประกอบกับเป็นผู้ที่ชอบรำชอบร้องจึงเป็นผู้ฝึกฝนตนเองจนมีความสามารถออกรำละครได้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตการแสดงละคร จึงจัดได้ว่า นางชูศรี ด้านสากล เป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ทางด้านนี้

จากนั้นจึงได้สมรสกับนายวิชัย เล็กนพรัตน์ มีบุตรชาย 1 คน ชื่อ นายสมบัติ ด้านสากล อายุ 22 ปี เป็นพระเอกประจำคณะและมีความสามารถเล่นลิเก และบรรเลงวงปี่พาทย์ได้ ตั้งคณะอนุญพรวัฒนา ขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2538 โดยได้สามีเป็นกำลังใจและนายทุนของการจัดซื้อเครื่องดนตรีต่างๆ และเครื่องประกอบละคร ส่วนด้านชุดในการแสดงเป็นผู้ปักเย็บลงแบบเขียนลายด้วยตนเอง ซึ่งเครื่องละครเหล่านี้อาศัยลอกเลียนแบบของเดิมและลักจำมาทำ พร้อมทั้งฝึกซ้อมลูกหลานและเด็กๆ ขึ้นมาใหม่ในคณะละครด้วยตนเอง และให้รุ่นพี่สอนรุ่นน้อง โดยในคณะมี 12 คน ที่ตั้งของคณะที่ 65/9 ตำบลบ้านปรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

แผนที่แสดงที่ตั้งคณะอนุรักษ์พัฒนา โดยใช้หมายเลข 3

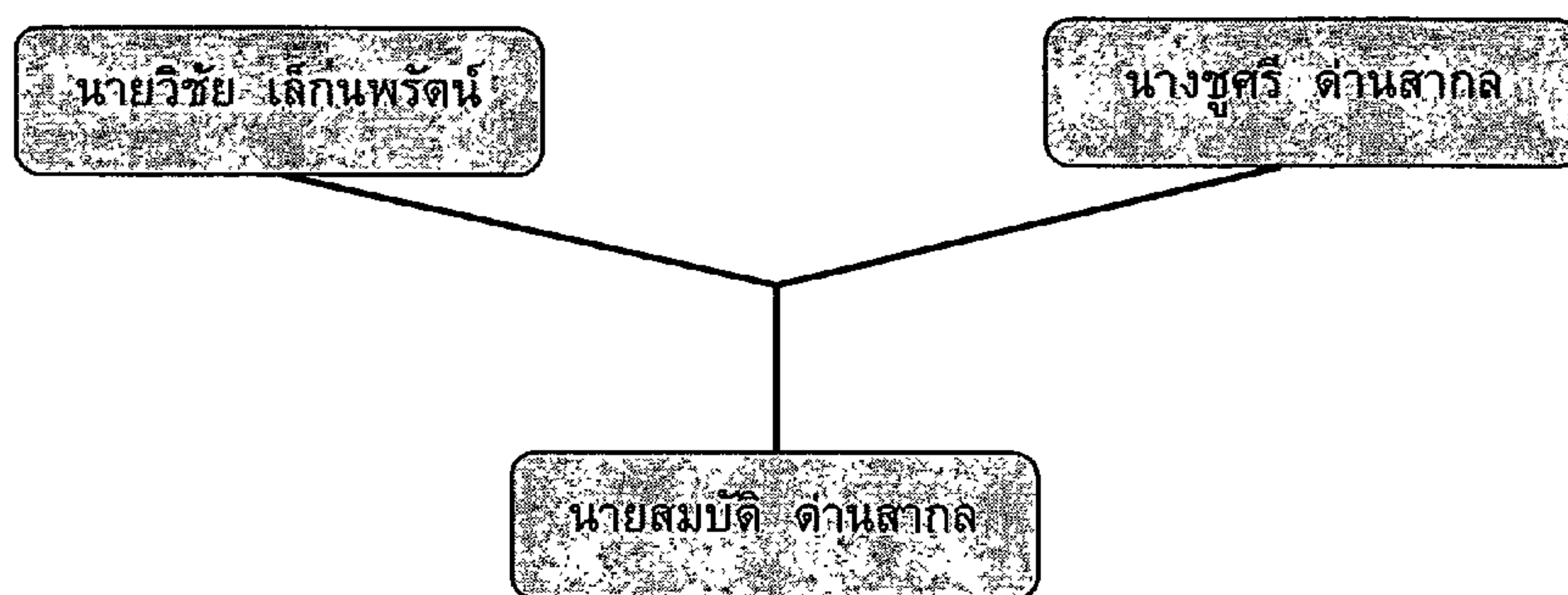

ภาพประกอบ 43 แผนที่ แสดงที่ตั้ง คณะอนุรักษ์พัฒนา

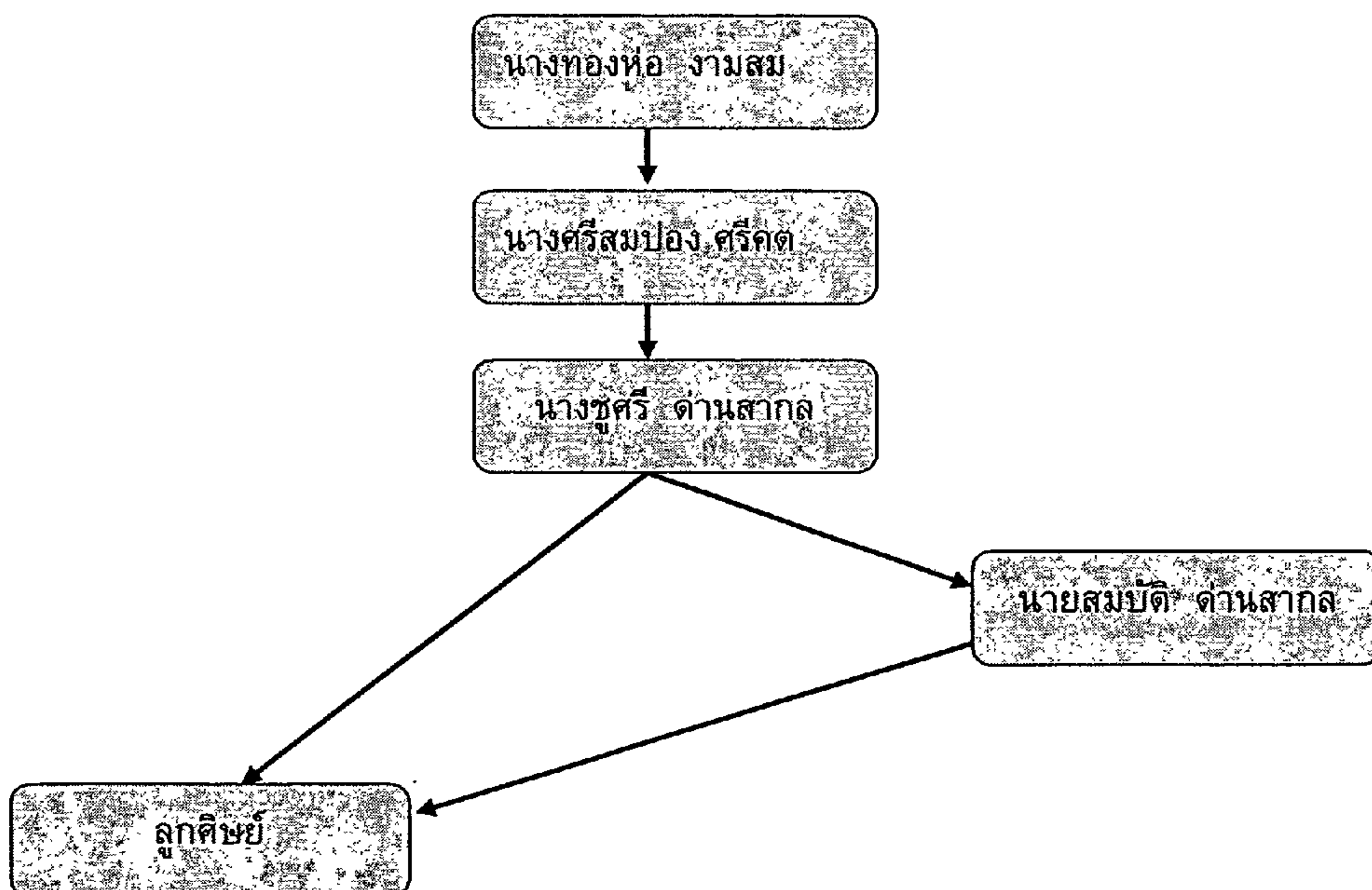
ภาพประกอบ 44 คณะนักแสดงคณะอนุรักษ์พัฒนา

แผนภูมิครอบครัวของนางชุศรี ด้านสากล

ภาพประกอบ 45 แผนภูมิ แสดงครอบครัวของนางชุศรี ด้านสากล

แผนภูมิการสืบทอด คณะอนุญาพรวัฒนา

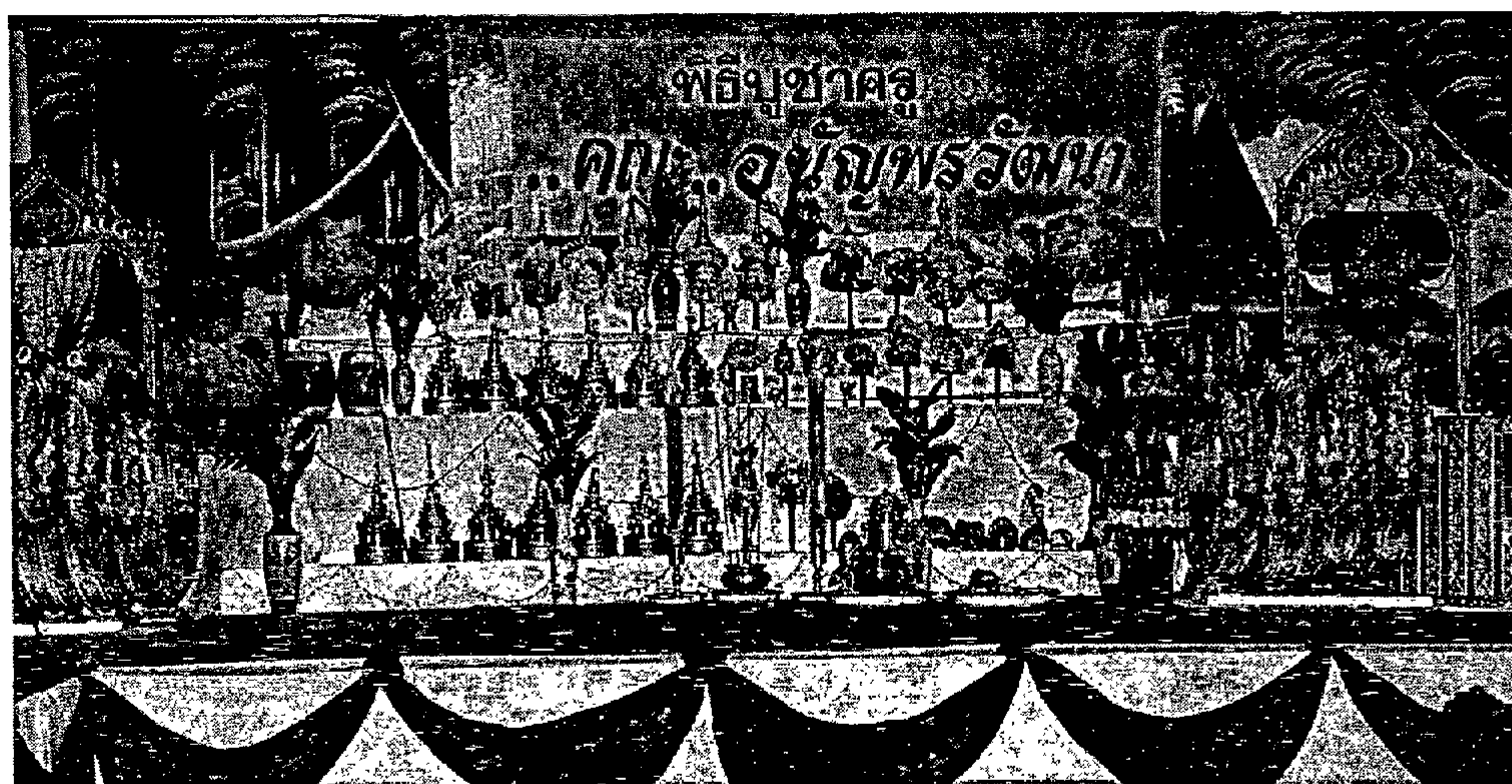
ภาพประกอบ 46 แผนภูมิ แสดงการสืบทอดของคณะอนุญาพรวัฒนา

ตาราง 4 รายชื่อของคณะอนุรักษ์พัฒนา

ชื่อ - นามสกุล			อายุ	หน้าที่	อาชีพ
1	นางชูศรี	ด้านสากล	49	หัวหน้าคณะ	รับจ้าง
2	นายสมบัติ	ด้านสากล	22	นักแสดง	รับจ้าง
3	นางสาวบังอร	จิตรงาม	60	นักแสดง	รับจ้าง
4	นางสาวกรทิพย์	ศรีจำ	17	นักแสดง	รับจ้าง
5	นางสาวสุภาภรณ์	คุประสิทธิ์	17	นักแสดง	รับจ้าง
6	นางสาวแก้ว	เลียมกลางกระโทก	22	นักแสดง	รับจ้าง
7	ด.ช.สกล	สวัสดิมงคล	6	นักแสดง	รับจ้าง
8	นางอุไร	เปล่งฉวี	39	นักแสดง	รับจ้าง
9	นางพัชรินทร์	แสงอำ	35	นักแสดง	ค้าขาย
10	นางสาวอำพิกา	แสงอำ	15	นักแสดง	รับจ้าง
11	นายมั่งมี	ศรีสุขสันต์	38	นักแสดง	รับจ้าง
12	นางสาวสุภาพันท์	ศรีคต	40	นักแสดง	รับจ้าง

ตาราง 4 นี้เป็นการเสนอรายชื่อของ คณะอนุรักษ์พัฒนา ในช่วงท้ายของตารางแสดงถึง อายุ หน้าที่ และอาชีพ

3.1.2 พิธีกรรมและความเชื่อ

ภาพประกอบ 47 เติร์ครู ศีรษะละคร เครื่องดนตรีอนุรักษ์พัฒนา

ภาพประกอบ 48 เครื่องเซ่นไหว้

เรื่องของพิธีกรรมและความเชื่อ เรื่องไสยศาสตร์ที่ยังคงมีอยู่ อาจจะเป็นด้วยเหตุที่คนไทยมีความเคารพ มีความกตัญญูรู้คุณ ทำให้ในแต่ละรอบปีมีการจัดไหว้ครูเพื่อระลึกถึงบุญคุณ เช่น การไหว้ครูดนตรีไทย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้จัดเป็นประจำทุกปี (ชูศรี ด้านสากล. สัมภาษณ์. 2549) ที่คณะ ในระยะหลังอาจจัด 2 ปีครั้ง หรือ 4 ปีครั้ง ซึ่งจะต้องเป็นวันพฤหัสบดีที่ 1 เดือน 9 ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจและความพร้อม เพราะถ้าจัดต้องจัดให้ใหญ่ เนื่องจากมีลูกศิษย์ ผู้หลักผู้ใหญ่ และผู้นับหน้าถือตามาก การจัดแต่ละครั้งจะมีนักแสดงจากคณะอื่นมาไหว้ครูหรือครอบครูพร้อมทั้งรำถวายมือ

ภาพประกอบ 49 ผู้มาร่วมรำถวายมือ

คณะอนุกรรมการพัฒนา เมื่อมีเจ้าภาพได้ขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมดังที่ตนปรารถนาแล้ว และได้ขอแก้บนด้วยละครหนึ่งโรง จึงได้มาติดต่อให้ไปทำการแสดงต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บนขอเอาไว้ตามความเชื่อ ทางคณะจึงไปแสดงตามที่ทางเจ้าภาพได้ว่าจ้าง เพื่อแสดงให้เห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าภาพ และผู้ขึ้นขอบ ได้ชม

(ชูศรี ด้านสากล. สัมภาษณ์. 2548) ก่อนการแสดงทางเจ้าภาพจะจัดเตรียมของไหว้ถวายแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คณะแสดงจะกล่าวถึงของต่างๆ ได้แก่ ของหวาน ของคาว สุรา ยาเส้น เงินกำนล และของที่เตรียมไว้ในการแก้บนตามที่ตนเองได้บนไว้ การบูชาครูในการแสดงแก้บนจะจัดเตรียมไว้บริเวณหลังโรงละคร โดยการอัญเชิญศิระศรุมมาไว้กลางโต๊ะ แล้วจึงนำอาหารได้แก่ อาหารคาว หวานขนาดเล็ก ประกอบด้วยข้าวสวย กับข้าว ขนมหวาน ผลไม้ น้ำเปล่า น้ำอวดลม พวงมาลัยสด และเงินกำนล พานดนตรี 12 บาท พานละคร 12 บาท มาวางข้างหน้าศิระศรุม แล้วจึงจุดธูปเทียนบูชา ซึ่งทางคณะจะให้เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ตามพิธีกรรมของการรำแก้บน ทางคณะจะนำรายชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาดู แล้วขบร้องเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมารับเครื่องเซ่น โดยจะกล่าวถึงทุกอย่างที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ทางเข้างาน เมื่อเสร็จสิ้นการรำแก้บนแล้วจะตัดเครื่องเซ่นแบ่งครึ่ง โดยครึ่งหนึ่งนำมารับ อีกครึ่งหนึ่งให้แก่พวกสัมภเวสี

3.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน

3.2.1 ลักษณะของละครแก้บน บทเพลงและการแต่งตัว

3.2.1.1 ลักษณะของละครที่ใช้ใน คณะอนุกรรมการพัฒนา (ชูศรี ด้านสากล. สัมภาษณ์. 2549) ใช้บทละครที่คัดลอกและจำกันมา ส่วนมากจะเป็นเรื่องของละครชาตรี คือเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ และนิทาน หรือละครไทย แต่จะนำมาเฉพาะบางตอนที่แสดงแล้วให้ความรู้สึกสนุกสนาน และคัดเลือกตอนที่ผู้ชมดูหลายครั้งแล้วไม่เบื่อ ซึ่งจะต้องอยู่ที่ ปฏิภาณไหวพริบของผู้แสดง บทตลก และบทเจรจา โดยไม่มีการบอกบทให้แก่ผู้แสดง ในการแสดงจะมีฉากกันซึ่งเป็นผ้าม่านรูปวิวทิวทัศน์ต่างๆ ตามเรื่องที่แสดง หรือกลางลานที่ทางเจ้าภาพได้จัดไว้ บทละครที่นิยมนำมาใช้แสดง ดังนี้

เรื่องขันทอง

เรื่องพระสมุทร

เรื่องชัยมงคล

เรื่องเกาะแก้ว

เรื่องโม่งป่า

เรื่องมณีพิชัย

เรื่องขุนช้างขุนแผน

หรือเรื่องที่ผู้ว่าจ้างต้องการให้แสดง

3.2.1.2 บทเพลงประกอบละครแก้บน

ขั้นตอนเพลงที่ใช้ในการแสดงละครแก้บนนั้น จะเริ่มต้นด้วยการโหมโรงเช้า (สาธุการ ตระโหมโรง เข้าม่าน ปฐม ชำนาญ กลม เชิดสองชั้น เชิดชั้นเดียว กราวใน) ก่อนเมื่อบรรเลงจบแล้วปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงเชื้อ คนร้องจะร้องเชิญ ประกาศหน้าบท เมื่อร้องเพลงเชิญจบปี่พาทย์บรรเลงเพลงช้า ตัวละครจะรำถวายมือ โดยเลือกใช้มาบางท่าเท่านั้น จากนั้นดนตรีจะเปลี่ยนเป็นเพลงเร็ว เพลงลา ตัวละครจะรำในท่าที่ค่อยๆ คูกเขาลงกับพื้น เมื่อจบเพลงจึงถวายบังคม แล้วเดินเข้าโรง จากนั้นก็เริ่มประกาศเรื่องจึงเริ่มการแสดงค่อยออกมาแสดงละครเป็นเรื่อง ซึ่งจะมีดนตรีประกอบเป็นเพลงประเภท 2 ไม่

ดนตรีบรรเลงในการแสดงประกอบด้วยเพลง

โหมโรงเช้า

เพลงที่ประกอบการแก้บน

- เพลงเชื้อ มีร้องเชิญ
- เพลงช้า
- เพลงเร็ว
- เพลงเชิด
- เพลง 2 ไม่
- เพลงลา

โหมโรงกลางวัน

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลง ปกติจะใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น มักใช้ระนาดเอกเป็นเครื่องดำเนินทำนองหลัก หรืออาจมีเครื่องเสียงเพิ่มมากขึ้นอีก 1 ชิ้น คือ ปี่ ขวา มีเครื่องประกอบจังหวะคือ ฉิ่ง และตะโพน ซึ่งเป็นการผสมวงแบบชาวบ้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับราคาของผู้ว่าจ้าง

3.2.1.3 การแต่งกาย

(ชูศรี ด้านสากล. สัมภาษณ์. 2549) การแต่งกายของละครแก้บนของคณะอนัญพรวัฒนา จะแต่งกาย “เข้าเครื่องหรือยืนเครื่อง” ในส่วนที่แต่งตัวสวยงามก็จะเป็นตัวเอกของเรื่อง เช่น ตัวพระ ตัวนาง และตัวเอกที่เกี่ยวข้อง ส่วนตัวประกอบอื่นๆ จะเพียงแต่งให้พอทราบว่าเป็นตัวอะไร ทั้งนี้เนื่องจากอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้เป็นเครื่องแต่งกายทางคณะจะต้องลงทุนสูงพอสมควรจะปักเครื่องแต่งกายเอง โดยใช้เลื่อมแทนดิน เนื่องจากว่าดินมีราคาแพงและด่าง่าย ทางคณะจึงได้ประยุกต์ใช้เลื่อมปักแทน จึงใช้วัสดุที่ราคาถูกลงและมีความคงทน ดูแลรักษาง่ายและมีความแวววาวทำให้ดูใหม่อยู่เสมอ ผ้าที่ใช้ตัดชุดการแสดงนั้นใช้ผ้าตาตดและลูกบิดแก้ว แทนผ้ายกที่มีราคาแพง และเลื่อมที่นิยมใช้จะใช้เลื่อมที่เป็นโลหะสีเงิน และเลื่อมพลาสติกสีมุก ส่วนสีของเครื่องแต่งกายจะเป็นสีที่ตรงกันข้ามกัน เพื่อให้ดูสะดุดตาและดูใหม่อยู่เสมอ ลวดลายที่นิยมปักในเครื่องแต่ง

กายของละครแก่นั่น ได้แก่ ลายพุ่ม ลายกนก ลายไทย ลายกระจัง ลายมะลิเลื้อย ลายข้าวหลามตัด ฯลฯ เครื่องประดับศีรษะที่ใช้ส่วนใหญ่ ได้แก่ ชฎา และมงกุฏ สิ่งที่ทำด้วยซี่รักปิดทอง เปลวฝังด้วยเพชรเทียม หรือประดับกระจกและเลื่อม ตามความเหมาะสม ส่วนศีรษะเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ที่นิยมได้แก่ ศีรษะยักษ์ ศีรษะกุมาร บันจุเหริ่ง กระบังหน้า เป็นต้น โอกาสที่ใช้ขึ้นอยู่กับบทบาทของท้องเรื่องที่แสดง เครื่องประดับทั่วไปทางคณะจะเป็นผู้จัดทำเอง โดยการแต่งตัวของตัวพระและตัวนาง ดังนี้

การแต่งกายตัวพระ

- เสื้อพระ
- สนับเพลลา
- ผ้านุ่ง
- ห้อยข้าง
- เขียรบาด
- เข็มขัด
- นกแขวน
- ใส่ نرمคอ
- ทับทรวง
- สังวาล
- กำไลมือและกำไลเท้า
- ต่างหู
- ชฎา

การแต่งกายตัวนาง

- เสื้อนาง
- ผ้านุ่ง
- เข็มขัด
- ผ้าห่มนาง
- نرمคอ
- ทับทรวง
- กำไลมือและกำไลเท้า
- ต่างหู
- มงกุฏ

เครื่องประดับเหล่านี้ทางคณะจะจัดเตรียมไว้ให้นักแสดง แต่ก็มีผู้แสดงบางคนจัดเตรียมเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับมาเอง ทั้งนี้พบว่าละครแก่นคณะอนันท์พรวัฒนา ในปัจจุบัน

ส่วนใหญ่ไม่ค่อยพิถีพิถันในเรื่องเครื่องแต่งกายเท่าที่ควร สาเหตุอาจเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากผู้แสดง หรือหัวหน้าคณะขาดความสนใจในเครื่องแต่งกายไม่ครบถ้วน เช่น ใส่ข้อมือเพียงข้างเดียว ไม่ใส่ข้อเท้าขณะทำการแสดง หรืออาจใส่ข้อมือผ้าแต่สวมกำไลข้อเท้าโลหะ หรือใส่ถุงเท้า ซึ่งอาจเป็นเพราะเครื่องแต่งกายไม่ครบสำหรับนักแสดง บางครั้งพูดคำผิดสวาทกันเองในขณะที่แสดง

3.2.2 การเรียนและการฝึกซ้อม

(ชูศรี ด้านสากล. สัมภาษณ์. 2549) การเริ่มต้นเข้าเรียน ผู้ที่เริ่มเข้าเรียนจะต้องสมัครเข้าเรียนตั้งแต่วัยเด็ก ๆ และไม่จำกัดอายุ จะไม่รับผู้ใหญ่ที่ไม่มีพื้นฐานทางด้านการรำ ก่อนที่จะเรียนจะต้องเสียค่าครู 12 บาท พร้อมทั้งอุปกรณ์ในการไหว้ครู เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน หญ้าแพรก ดอกเข็ม เป็นต้น การเริ่มเรียนในคณะนี้จะเริ่มเรียนรำในเพลงช้า เพลงเร็ว แม่บทใหญ่ แม่บทเล็ก ตามลำดับ และบท เป็น ดाय ไป มา สำหรับเด็ก ๆ จะใช้เวลาประมาณ 3 ปี พร้อมทั้งใช้คำพูดง่าย ๆ ประกอบการรำ เมื่อพอเป็นแล้วจึงเริ่มหัดเรื่องที่ทางคณะใช้ในการแสดง แล้วจึงหัดร้องเพลง และท่องเนื้อให้ได้เสียก่อนที่จะออกไปแสดง

ส่วนผู้มีพื้นฐานมาแล้ว จะให้หัดร้องเพลงและท่องเนื้อโดยไม่จำกัดว่าจะเรียนเป็นตัวอะไร เมื่อมีการแสดงในช่วงแรกจะให้อยู่หลังโรงพอสมควรแล้วจึงจะให้ออกแสดงจริง การที่ผู้ชายหัดเรียนตัวนาง หรือผู้หญิงหัดเรียนตัวพระ ทางคณะจะเห็นด้วยโดยมีว่ากล่าวใดๆ เพราะความจริงแล้วผู้แสดงต้องเล่นได้หมดทุกตัวแสดง เช่น ตัวพระ ตัวนาง ตัวโกง และตัวตลก เมื่อซ้อมรำหรือซ้อมขับร้องโดยอัมปากเป็นจังหวะแล้ว จึงซ้อมทั้งรำทั้งร้องด้วยดนตรี

การเรียนการฝึกซ้อมก่อนแสดงนั้น ไม่จำกัดว่าจะเล่นได้ในตอนไหน ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาและไหวพริบปฏิภาณว่ามีความพร้อมและความสามารถพอไหม หากมีความพร้อมแล้วจึงออกแสดงได้

3.2.3 การบริหารและการจัดการ

คณะอนัญพรวัฒนา ได้รับแสดงละครแก่นเป็นอาชีพหลัก การบริหารและการจัดการของคณะอนัญพรวัฒนา ดังนี้

3.2.3.1 การบริหารงานและการจัดการ

ในคณะอนัญพรวัฒนา มีการบริหารงานโดย นางชูศรี ด้านสากล ซึ่งจะรับงานเอง โดยไม่ผ่านนายหน้า ผู้มาติดต่องานจะต้องมัดจำครึ่งหนึ่งของราคา ซึ่งราคาจะแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง จัดเรื่องที่จะนำไปแสดง และเลือกตัวแสดงว่าใครจะแสดงบทอะไร ในบางครั้งรับงานในหลายที่พร้อมกันก็จะโทรศัพท์ตามตัวแสดงของคณะอื่นมาสมทบ หรือตัวแสดงขาด พร้อมทั้งเลือกนักแสดงตามราคาที่ผู้จัดจ้างว่าจ้างไว้

3.2.3.2 ราคาว่าจ้างไปแสดงแก่น

คณะอนุรักษ์วัฒนา จะกำหนดราคาว่าจ้าง แตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง โดยมีตัวแสดง 10 คน และนักดนตรี 4 คน โดยแสดงตั้งแต่ 10.00 น. – 12.00 น. พัก เริ่มแสดงอีกครั้ง 13.30 – 15.30 น. เรียก 1 เวลา

- ในจังหวัดสมุทรสงคราม ราคา 5,000 – 6,000 บาท
- ไม่ระบุนยอด ราคา 9,000 บาท
- กรุงเทพฯ ราคา 10,000 – 15,000 บาท
- ในบางครั้งมีงานจองเป็นประจำทุกปีก็อาจมีการขอเพิ่มราคาขึ้นตามเศรษฐกิจของปีนั้นๆ หรือในราคาที่ขอความช่วยเหลือ

3.2.3.3 ราคานักแสดงและนักดนตรี

- ราคานักแสดง คนละ 300 บาท เด็กๆ ที่เริ่มหัดรำแสดง 100 บาท
- ราคานักดนตรี มีระนาดหรือปี่ 400 - 500 บาท เครื่องมืออื่นๆ 300 บาท
- ถ้าทางเจ้าภาพไม่ได้เตรียมอาหารให้กับทางคณะ หรือทางคณะไม่ได้จัดเตรียมอาหารไปด้วย ก็จะเพิ่มเงินค่าอาหารให้ของแต่ละคน

ภาพประกอบ 50 รางวัลที่ นางชูศรี ด้านสากล ได้รับ

รางวัลที่ นางชูศรี ด้านสากล ได้รับในการแสดง
รางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 1 การประกวดลิเกชิงชนะเลิศ จังหวัดราชบุรี
ประเภท นักแสดงฝ่ายหญิงยอดเยี่ยม ณ วัดพระศรีจารย์ อ.โพธาราม จ.ราชบุรี
จาก พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี

3.3 ศึกษาลักษณะดนตรีของละครแก้บนในจังหวัดสมุทรสงคราม

3.3.1 เครื่องดนตรีในการประกอบละครแก้บน คณะอนุรักษ์พัฒนา ทั้ง 2 รูปแบบนี้ สามารถเพิ่มเครื่องเสียงได้อีก 1 ชิ้น คือ ปี่ใน

ละครชาตรี

- ระนาดเอก
- โทนชาตรี
- กลองชาตรี
- ฉิ่ง
- กรับไม้

ละครไทย

- ระนาดเอก
- ตะโพน
- กลองทัด
- ฉิ่ง
- กรับไม้

3.3.2 นักดนตรี

นักดนตรีของ คณะอนุรักษ์พัฒนา

- นายแป๊ะ ศรีคิด อายุ 55 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี ระนาดเอก
- นายจรัญ บันเทิงศิลป์ อายุ 42 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี โทนชาตรี
- นายเหมียว บันเทิงศิลป์ อายุ 35 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี กลองชาตรี

ตะโพน และกลองทัด

- นายมั่งมี ศรีสุขสันต์ อายุ 32 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี เครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับไม้ หรือ เล่นเครื่องดนตรีที่ผู้เล่นไม่อยู่ข้างต้น

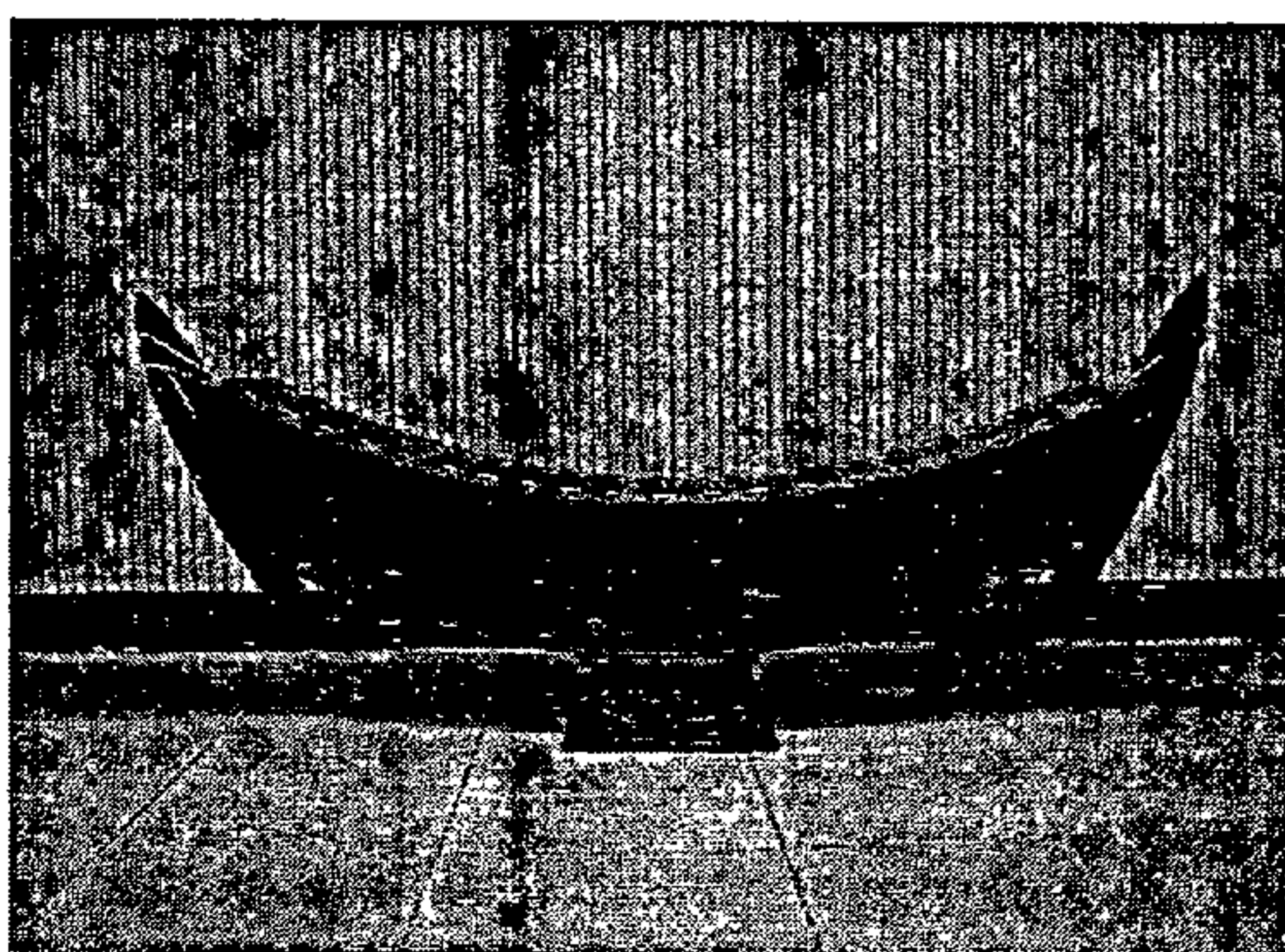
นอกจากจะเล่นดนตรีประกอบละครแก้บนแล้วยังมีทีมงานของตนเองในการรับงานวงดนตรีปี่พาทย์

3.3.3 ลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรี

3.3.3.1 ระนาดเอก ของ คณะอนุรักษ์พัฒนา

ลักษณะ ฆ้องระนาดทำจากไม้เนื้อแข็ง คือ ไม้มะหาด การเหลาฆ้องระนาดต้องวัดขนาดให้พอเหมาะไล่เสียงเรียงกันไป 21 ลูก ลูกต้นยาวประมาณ 39 ซม. กว้างประมาณ 5 ซม. หนา 1.5 ซม. ลูกระนาดจะเจาะรูร้อยเชือกแขวนบนราง การเทียบเสียงใช้ตะกั่วถ่วงด้านล่างของลูก

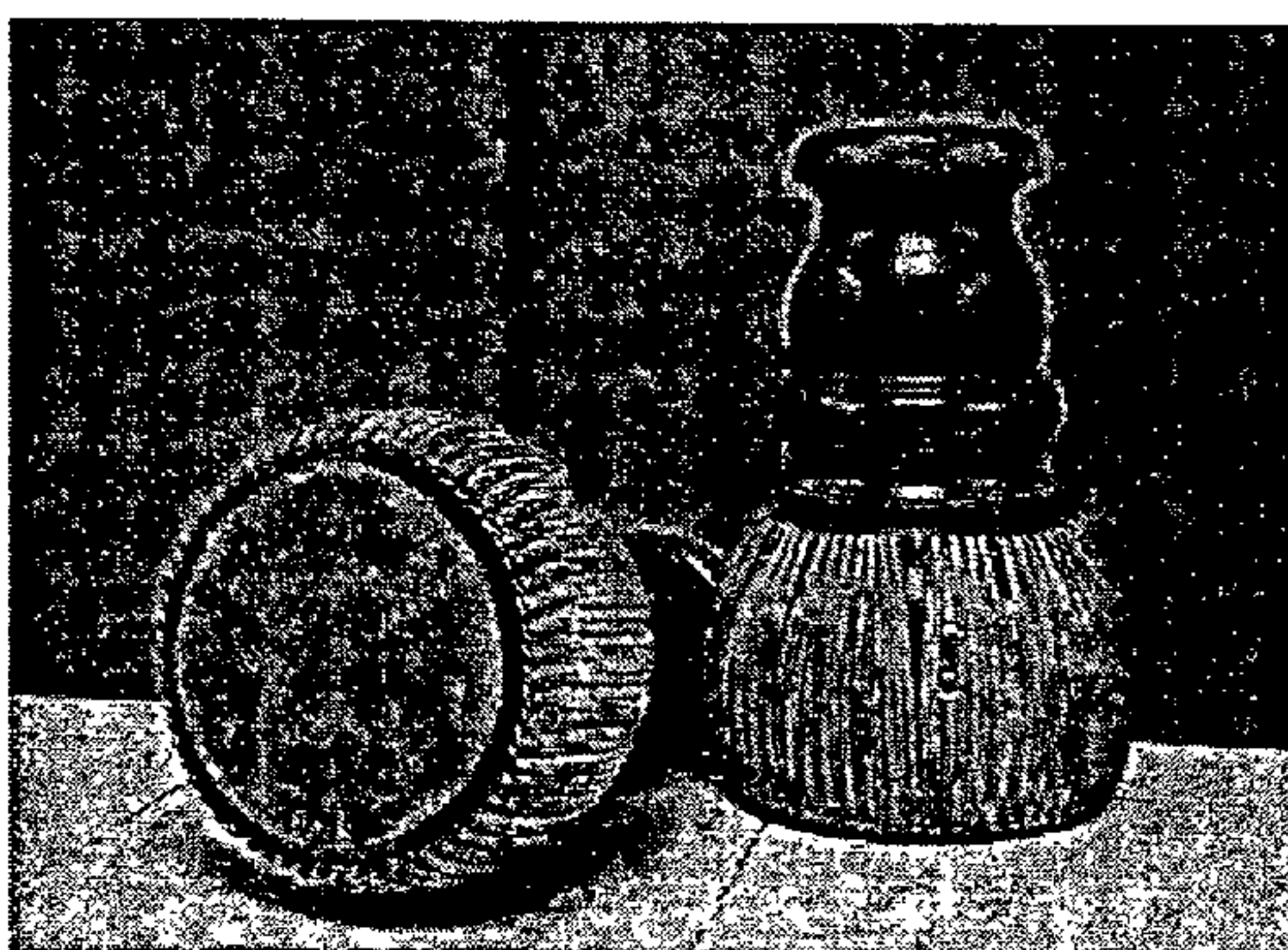
ระนาด ลูกระนาดเมื่อร้อยเชือกติดกันเรียกว่าผืนระนาด รางระนาดเอก มีรูปร่างคล้ายเรือ มีฐานรองด้านข้างตรงกลางจะสูงพอดีกับคนนั่งตีระนาด รางระนาดยาวประมาณ 120 ซม. ไม้ตีระนาดเอกมี 2 อัน และมี 2 ชนิด คือ ไม้ نرمและไม้แข็ง ด้ามใช้ไม้ไผ่เหลากลม ตอนหัวพันด้วยผ้าให้ نرمก็จะเป็นไม้ نرم ถ้าเป็นไม้แข็งจะชุบผ้าแล้วชุบรักเพื่อให้แข็ง ขณะตีให้แข็งเสียงจะดังกว่าไม้ نرم

ภาพประกอบ 51 ระนาดเอก คณะอนุรักษ์วัฒนา

3.3.3.2 โทนชาตรี ของ คณะอนุรักษ์วัฒนา

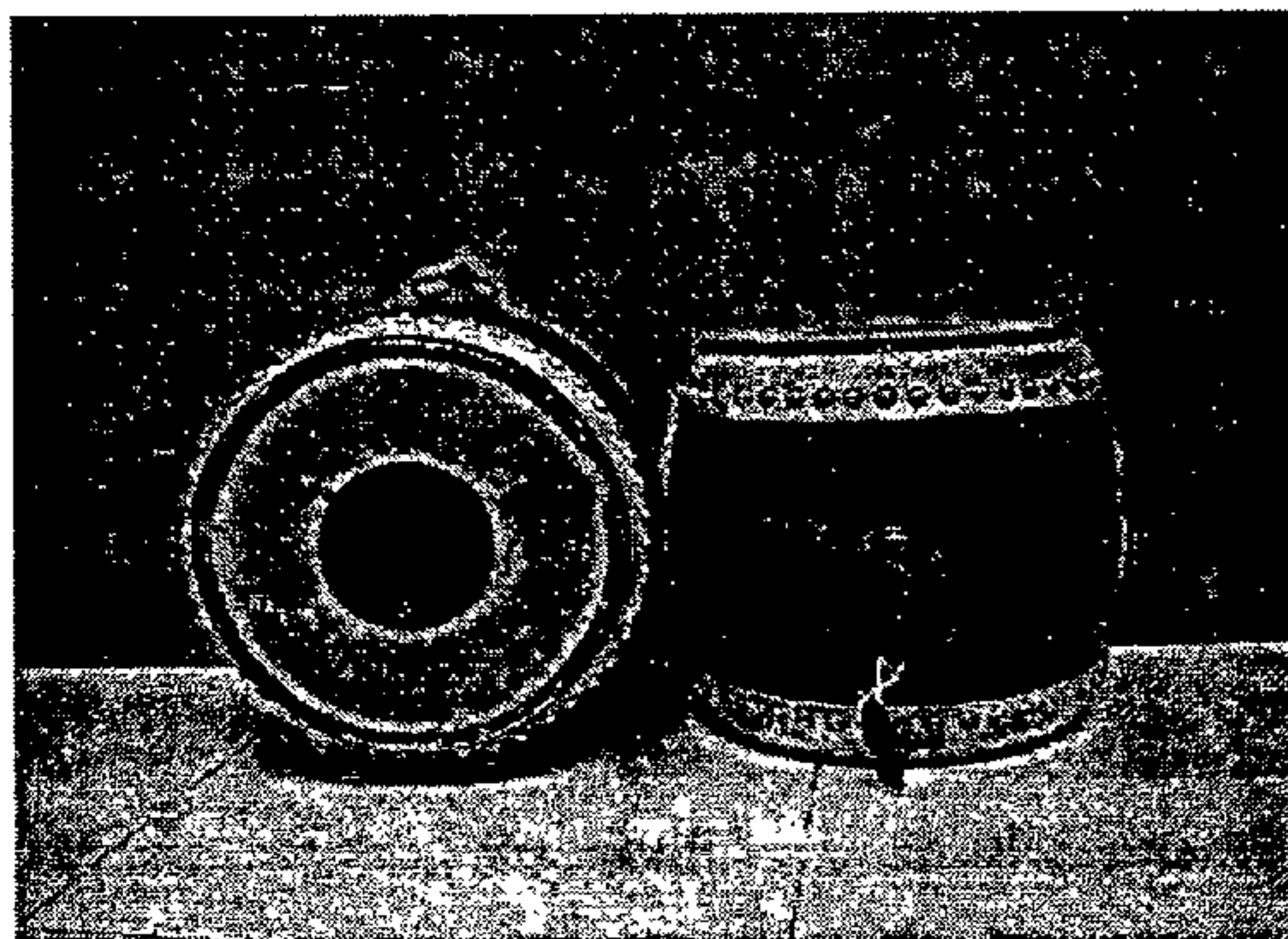
ลักษณะ ตัวโทนทำจากไม้สัก ขึงหน้าด้วยหนังด้านเดียว สายโยงแรงเสียง ใช้หนังเรียดเส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลองประมาณ 17 ซม. ตัวโทนยาวประมาณ 34 ซม.

ภาพประกอบ 52 โทนชาตรี คณะอนุรักษ์วัฒนา

3.3.3.3 กลองชาตรีหรือกลองตุ๊ก ของ คณะอนุรักษ์พัฒนา

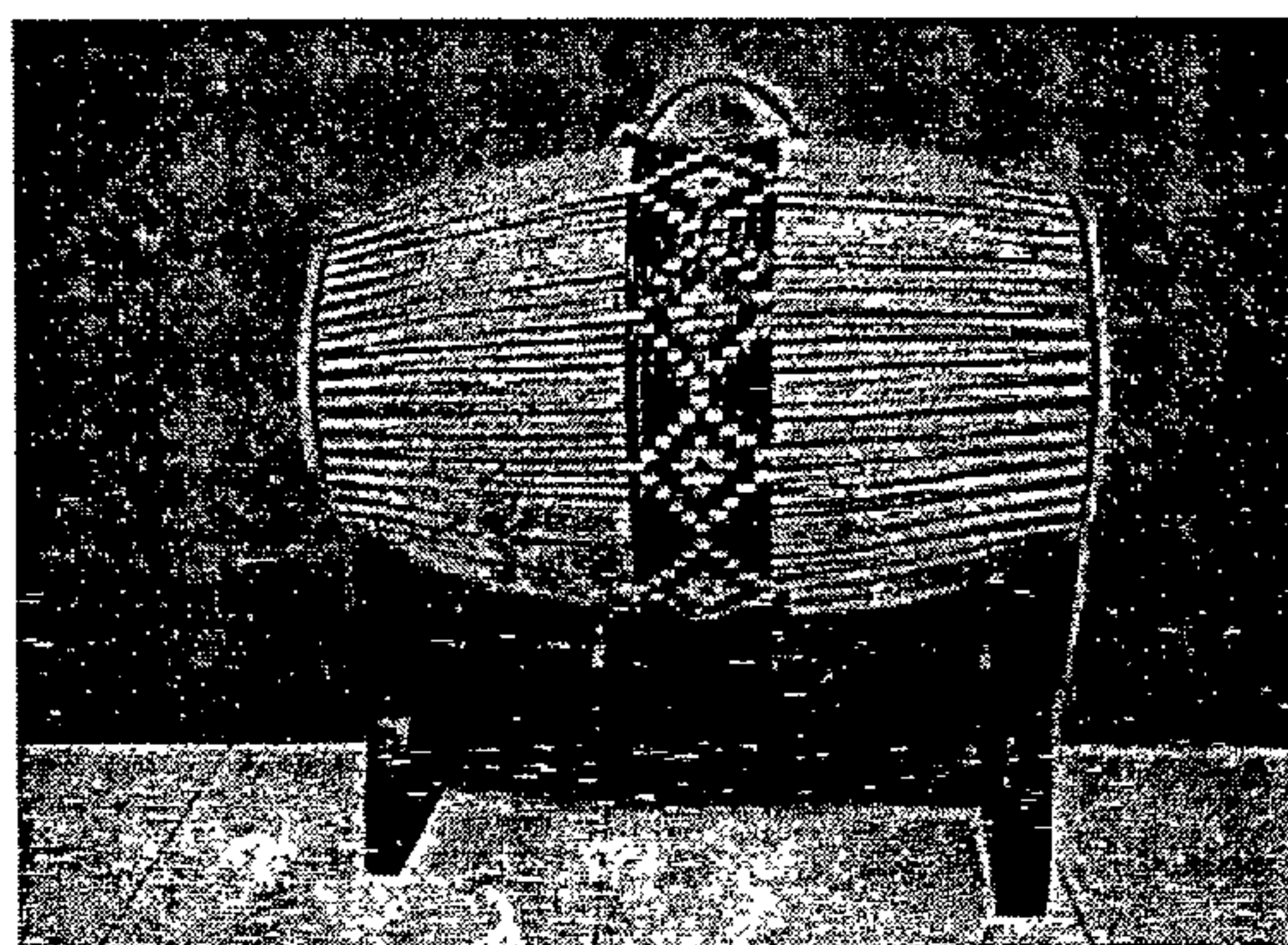
ลักษณะคล้ายกลองทัดแต่ใบเล็กกว่ามาก หน้ากลองเส้นผ่านศูนย์กลาง 20 ซม. ยาวประมาณ 25 - 26 ซม. สมัยก่อนใช้เพียงใบเดียว ปัจจุบันใช้ 2 ใบ ขึงหน้าด้วยหนังทั้ง 2 ด้าน แล้วตรึงด้วยหมุด ตัวกลองใช้ไม้ ไม้ดีทำจากไม้ไผ่ต้นขนาดเหมาะสมมีมือมี 2 อัน ความยาว 25 ซม.

ภาพประกอบ 53 กลองชาตรีหรือกลองตุ๊ก คณะอนุรักษ์พัฒนา

3.3.3.4 ตะโพน ของ คณะอนุรักษ์พัฒนา

ลักษณะ ประกอบด้วยตัวหุ่น หนังขึ้นหน้ากลอง หนังเรียบสำหรับขึงให้หน้ากลองตึงและเท้ารองตัวตะโพนสำหรับหุ่น นิยมทำจากไม้สัก หุ่นตะโพนชุดให้ป่องตรงกลาง หน้าหนึ่งใหญ่หน้าหนึ่งเล็ก หน้าใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 25 ซม. หน้าเล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 22 ซม. ตัวกลองยาวประมาณ 48 ซม. ขอบหนังที่ขึ้นหน้าถักด้วยหนังทำให้เป็นเกลียวเส้นเล็กๆ เรียกว่า “ไส้ละมาน” แล้วใช้หนังเรียวยาวในช่วงของไส้ละมานโยงเร่งเสียงทั้ง 2 หน้าให้ตึง ตรงกลางใช้หนังเรียวยาวสานให้สวยงามทำเป็นรัดอกและสานเป็นหูหิ้วจะได้สะดวกเวลาขนย้าย ที่หน้ากลองทั้ง 2 ด้านติดข้าวสุกบดผสมขี้เถ้าถ่วงเสียงให้พอดี การตีใช้เทคนิคต่างๆ สามารถตีได้ 12 เสียง

ภาพประกอบ 54 ตะโพน คณะอนุรักษ์พัฒนา

3.3.3.5 จิ้ง ของ คณะอนัญพรวัฒนา

ลักษณะทำจากโลหะหลายชนิด หล่อให้ขนาดคล้ายหมวกใบเล็กเจาะรูตรงกลางร้อยเชือกผูกเป็นปมไว้ด้านในให้ได้เป็นคู่มี 2 ผา จิ้งมีหลายขนาดแต่ต้องมีเสียงดี คือตีกระทบกันแล้วดังกังวาน จิ้งขนาดใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 4 ซม. การตีมี 2 เสียง คือ เสียง จิ้ง และ จับ เสียงจิ้งจะตีริมของจิ้งแล้วเปิดมียกจิ้งขึ้น ส่วนเสียงจับจะตีตรงๆ แล้วคว่ำจิ้งติดกันกดมือลงไว้

ภาพประกอบ 55 จิ้ง คณะอนัญพรวัฒนา

3.3.3.6 กรับ

ทำด้วยไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 20 เซนติเมตร กว้าง 12.5 เซนติเมตร มีความหนา 5 เซนติเมตร เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม แต่ปลายด้านหนึ่งจะมน

3.3.4 เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก่น

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก่น คณะอนัญพรวัฒนาที่มักใช้เป็นประจำ ดังนี้

- เพลงอวยพร เช่น เพลงเทพบรรเทิง กฤดาภินิหาร ศรีนวล
- เพลงช้า เช่น เพลงสร้อยสนัด เพลงเต่ากินผักบั้ง
- เพลงเร็ว เช่น ดันบรเทศ นางโหย ธรณีร้องไห้ ค้างคาวกินกล้วย เขมรราชบุรี
- เพลง 2 ไม้ เช่น สองไม้มอญแปลง แยกดอยหม้อ สองไม้สร้อยสน นางโหย แยกโอต แยกลพบุรี จำปานารี ครวญหา เขมรราชบุรี ครวญหา คู่ครวญหา ตะเข็ง กระต่ายชมเดือน ศรีนวลนอก นาคราช เขมราช แยกอ้าวหวัง กัลยาเยี่ยมห้อง สุดสงวน
- เพลงลา
- เพลง 2 ชั้น เช่น ดันมอญแปลง สาลิกาชมเดือน แยกมอญ เขมรใหญ่ เขมรน้อย เขมรกลาง เขมรเขาเขียว เขมรขาว เขมรแดง ดันฝรั่งรำเท้า พระทอง เป้าหลุด สระบุหร่ง

บะหลิม สุรินทราหู จันทรราหู กิ่งไม้เงินทอง มะลิเลื้อย แสนคำนิ่ง พม่าเห่ เขาสุวรรณ
เวสสุกรรม ลาวครวญ พรหมณเฑาะว์แหวน แผลงปอทอง แผลงวันทอง
- เพลงเชิด

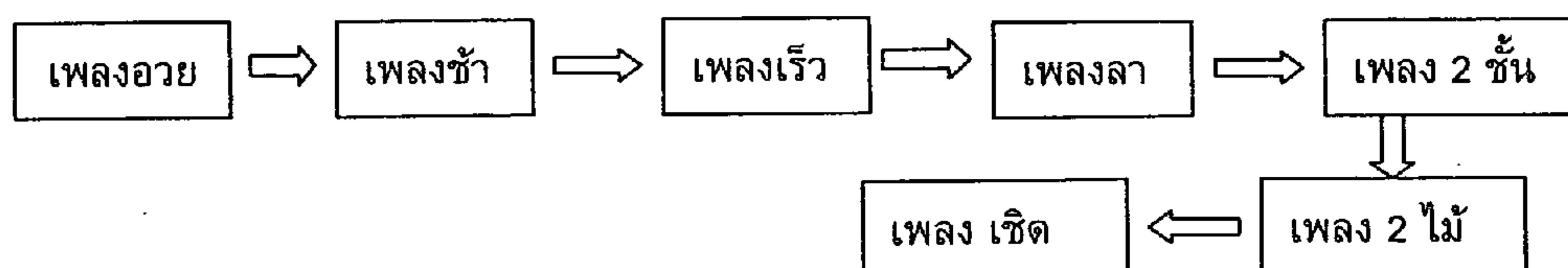
สรุป

คณะอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นคณะละครกับอีกคณะหนึ่งที่มีชื่อเสียงในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เจ้าของคณะชื่อนางชูศรี ด้านสากล อายุ 49 ปี ได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครกับ มาจากนางศรีสมปอง ศรีคต ซึ่งเป็นเจ้าของคณะศรีสมปอง บันเทิงศิลป์ โดยพื้นฐานแล้วทางบ้านมีวงดนตรีไทย โดยมีสามีเป็นกำลังใจและนายทุนของการจัดซื้อเครื่องดนตรีต่างๆ และเครื่องประกอบละคร ส่วนด้านชุดในการแสดงเป็นผู้ปักเย็บลงแบบเขียนลายด้วยตนเอง ซึ่งเครื่องละครเหล่านี้อาศัยลอกเลียนแบบของเดิมและลักจามาทำ พร้อมทั้งฝึกซ้อมลูกหลานและเด็กๆ ขึ้นมาใหม่ในคณะละครด้วยตนเอง และให้รุ่นพี่สอนรุ่นน้อง โดยในคณะมี 12 คน ที่ตั้งของคณะที่ 65/9 ตำบลบ้านปรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

เรื่องของพิธีกรรมและความเชื่อ เรื่องไสยศาสตร์ในแต่ละรอบปีมีการจัดไหว้ครูเพื่อระลึกถึงบุญคุณ เช่น การไหว้ครูดนตรีไทย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้จัดเป็นประจำทุกปีที่คณะ ในระยะหลังอาจจัด 2 ปีครั้ง หรือ 4 ปีครั้ง ซึ่งจะต้องเป็นวันพฤหัสบดีที่ 1 เดือน 9 ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจและความพร้อม คณะอนุรักษ์วัฒนธรรม เมื่อมีเจ้าภาพได้ขอสั่งใดสิ่งหนึ่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมดังที่ตนปรารถนาแล้ว และได้ขอกลับด้วยละครหนึ่งโรง จึงได้มาติดต่อให้ไปทำการแสดงต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บนขอเอาไว้ตามความเชื่อ ทางคณะจึงไปแสดงตามที่ทางเจ้าภาพได้ว่าจ้าง เพื่อแสดงให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าภาพ และผู้ขึ้นขอบ ได้ชม โดยมีราคาของการแสดงแต่ละครั้งประมาณ 5,000 – 15,000 บาท

เครื่องดนตรีในการประกอบละครกับคณะอนุรักษ์วัฒนธรรม มี ระนาดเอก โทนชาตรี กลองชาตรี ฉิ่ง และกรับไม้ (ในบางครั้งจะมีปี่ในประกอบด้วย) นักดนตรีนอกจากจะเล่นดนตรีประกอบละครกับแล้วยังมีทีมงานของตนเองในการรับงานวงดนตรีปี่พาทย์

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครกับ คณะอนุรักษ์วัฒนธรรม ที่มักใช้เป็นประจำ คือ เพลงอวยพร เพลงช้า เพลงเร็ว เพลงลา เพลง 2 ชั้น เพลง 2 ไม้ และเพลงเชิด ซึ่งมีลักษณะการบรรเลงดังนี้

4. คณะแม่หอ วัดปากน้ำ

4.1 วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน

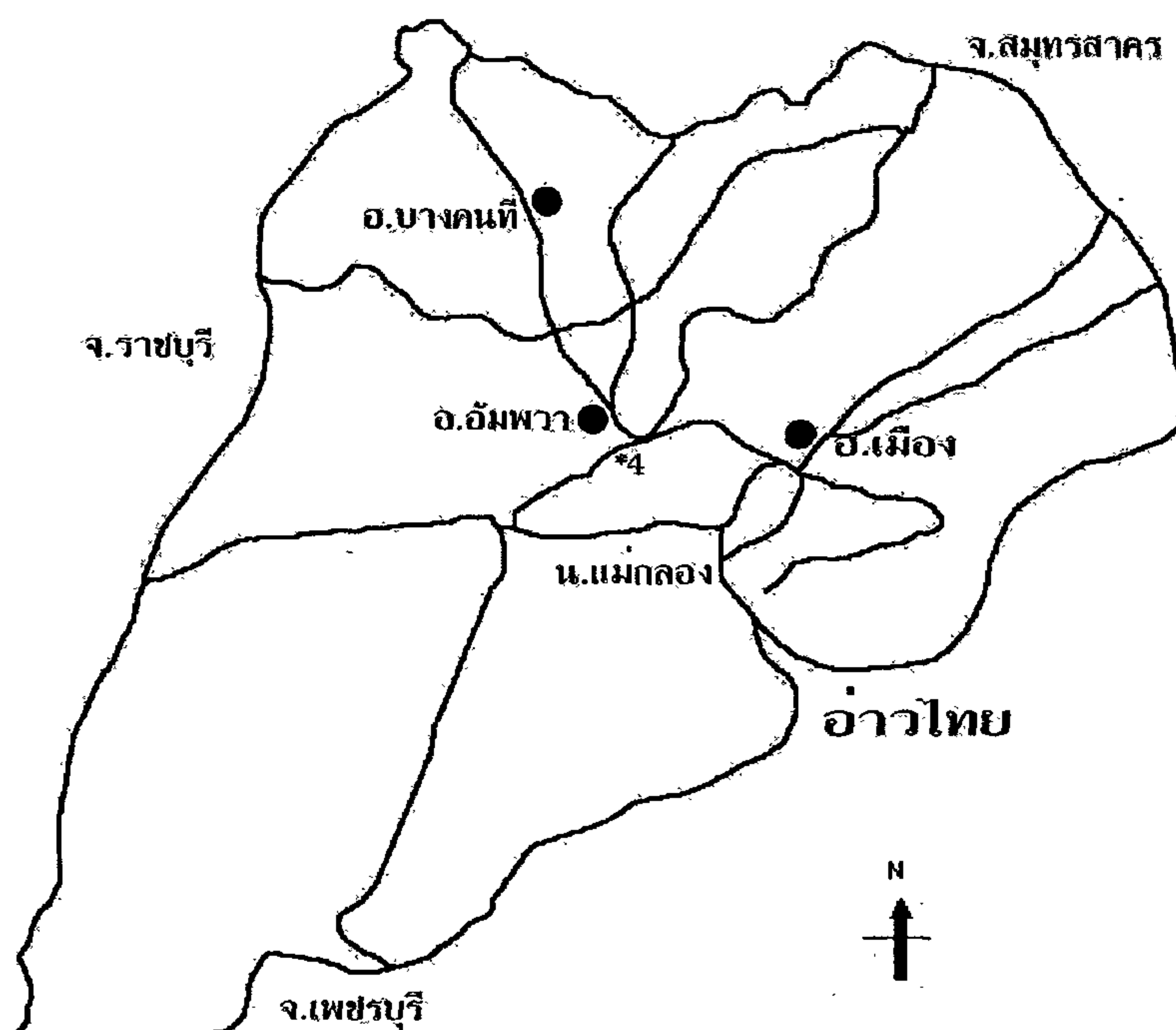
4.1.1 ประวัติความเป็นมาและการสืบทอด

(สุวรรณ งามสม. สัมภาษณ์. 2548) คณะแม่หอ วัดปากน้ำ เป็นคณะละครแก้บนที่มีชื่อเสียงในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงครามอีกคณะหนึ่ง เจ้าของคณะชื่อนางทองหล่อ งามสม อายุ 76 ปี เป็นคนจังหวัดสมุทรสงครามโดยกำเนิด สืบทอดคณะต่อจากมารดา ได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครแก้บน มาจากนางเชย สงวนศรี ผู้เป็นยาย และนางมานพ สงวนศรี ผู้เป็นมารดา (เจ้าของคณะเดิม) ซึ่งก่อตั้งคณะประมาณปี พ.ศ. 2479 นางทองหล่อ งามสม เป็นผู้ที่มิไจรักในการแสดงอยู่แล้ว จึงติดตามยายและมารดาไปดูการแสดงละครเสมอ เมื่ออายุ 12 ปี ก็เริ่มที่จะหัดรำเพลงช้า เพลงเร็ว ตามพื้นฐานของการเรียนนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตการแสดงละคร โดยการรำถวายมืออย่างเดียวก่อน จากนั้นจึงเริ่มแสดงบทนางอิจฉา และนางเอก สำหรับชีวิตคุณนั้น นางทองหล่อ งามสม ได้สมรสกับ นายทวี งามสม มีบุตรธิดาทั้งหมด 9 คน โดยมีบุตรชาย 6 คน บุตรหญิง 3 คน ได้แก่

1. นายบุญรอด	งามสม
2. นายถาวร	งามสม
3. นายสมชาย	งามสม
4. นางสาวสุวรรณ	งามสม
5. นางสาวฉวีวรรณ	งามสม
6. นายรุ่งโรจน์	งามสม
7. นายสมพร	งามสม
8. นายโสภณ	งามสม
9. นางนิภา	งามสม

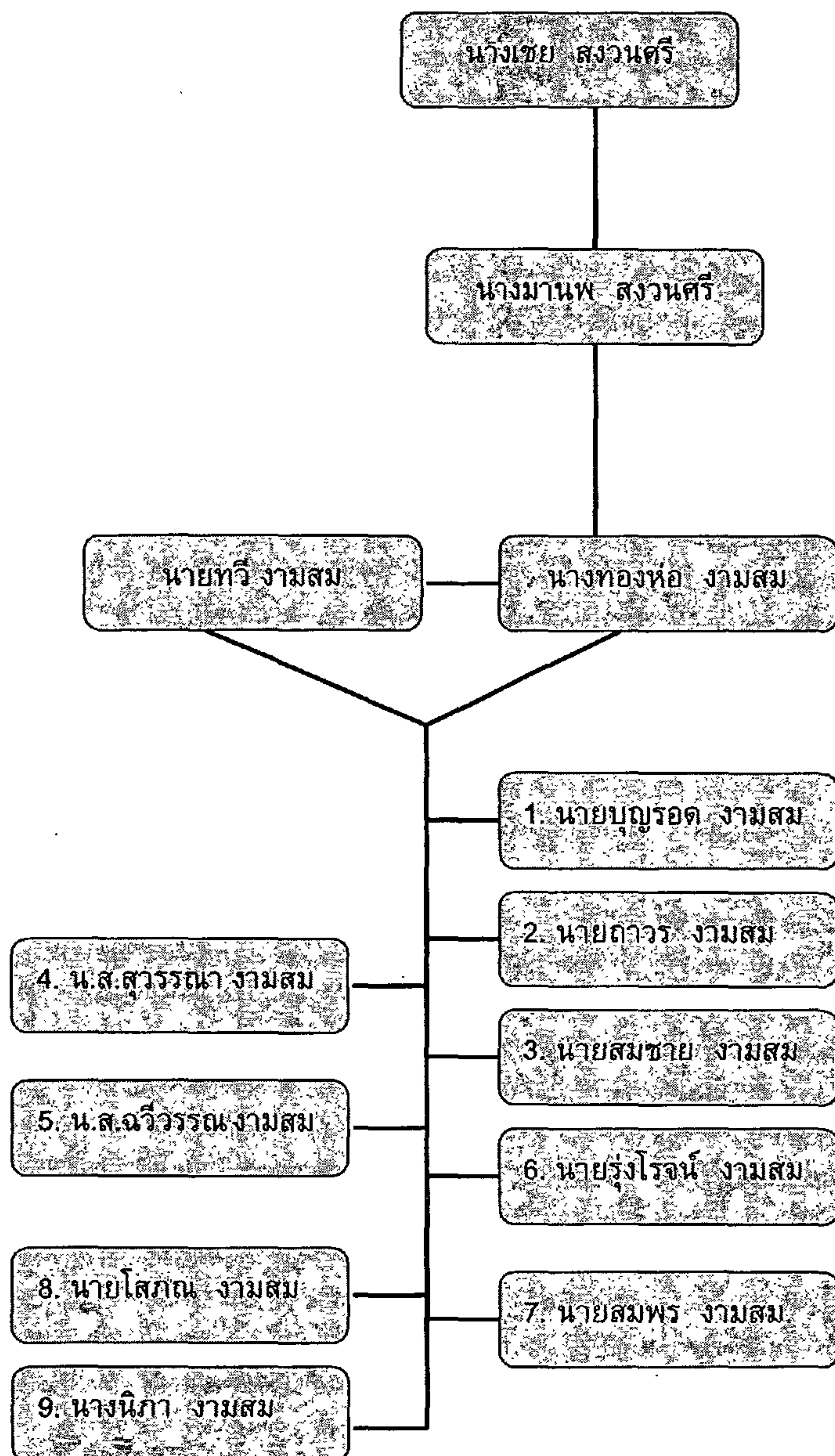
ในบรรดาบุตรธิดาทั้ง 9 คนนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ในแวดวงการแสดงละครแก้บน ไม่ว่าจะเป็นนางรำ หรือนักดนตรี ทุกคนได้ถูกฝึกมาตั้งแต่เด็กๆ จนปัจจุบัน และยังคงฝึกซ้อมลูกหลานและเด็กๆ แถวบ้านขึ้นมาใหม่ คณะแม่หอ วัดปากน้ำมีนักแสดงในคณะจำนวน 17 คน อดีตมีคณะอยู่ในอำเภอเมือง ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ 29 หมู่ 6 ตำบลเขวอ้อม อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

แผนที่แสดงที่ตั้งคณะแม่หอ วัดปากน้ำ โดยใช้หมายเลข 4

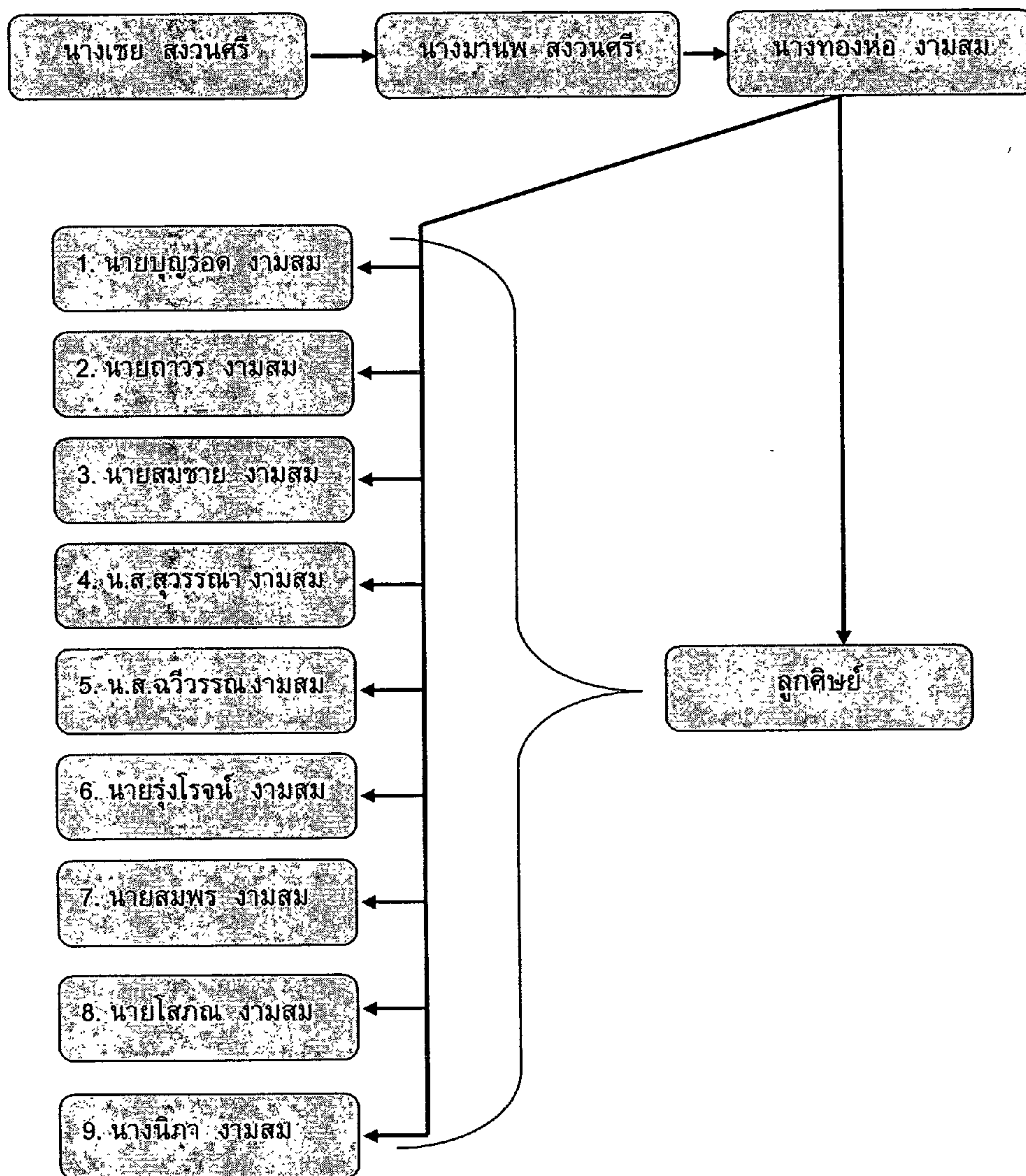
ภาพประกอบ 56 แผนที่ แสดงที่ตั้งคณะแม่หอ วัดปากน้ำ

แผนภูมิครอบครัวของนางทองหล่อ งามสม

ภาพประกอบ 57 แผนภูมิ แสดงการสืบทอดของนางทองหล่อ งามสม

แผนภูมิการสืบทอดของคณะแม่หอ วัดปากน้ำ

ภาพประกอบ 58 แผนภูมิ แสดงครอบครัวของคณะแม่หอ วัดปากน้ำ

ตาราง 5 รายชื่อของคณะแม่หอ วัดปากน้ำ

	ชื่อ - นามสกุล		อายุ	หน้าที่	อาชีพ
1	นางทองหล่อ	งามสม	76	หัวหน้าคณะ	รับจ้าง
2	นางสาวสุวรรณา	งามสม	46	นักแสดง	รับจ้าง
3	นางสาวฉวีวรรณ	งามสม	45	นักแสดง	รับจ้าง
4	นางภฤตยา	พระแก้ว	46	นักแสดง	ม้าย้อมผ้า
5	นางวารินทร์	เด่นสัจวัต	34	นักแสดง	ทำสวน
6	เด็กหญิงสุนิรัตน์	เด่นสัจวัต	5	นักแสดง	นักเรียน
7	นางศิตานันท์	แก้ววิไล	35	นักแสดง	ทำสวน
8	นางสาวนิสา	แสงเปล้า	19	นักแสดง	ค้าขาย
9	นายสาคร	สร้อยใส	15	นักแสดง	นักเรียน
10	นางนฤมล	อัครวัฒนา	34	นักแสดง	ลูกจ้างไฟฟ้า
10	นางลักขณา	คล้ายสวรรค์	47	นักแสดง	ทำสวน
11	นายวรรณ	จันทร์วงษา	61	นักแสดง	ทำสวน
12	เด็กชายศุภกิจ	พระแก้ว	11	นักแสดง	นักเรียน
13	นางสาวรัตนา	ดำรงศิลป์	19	นักแสดง	สาวโรงงาน
14	นายสมหมาย	ลิ้มประเสริฐ	64	นักดนตรี	รับจ้าง
15	นายสนอง	สงวนศรี	65	นักดนตรี	รับจ้าง
16	นายโสภณ	งามสม	40	นักดนตรี	รับจ้าง
17	นายสมชาย	งามสม	50	นักดนตรี	รับจ้าง

ตาราง 5 นี้เป็นการเสนอรายชื่อของ คณะแม่หอ วัดปากน้ำ ในช่วงท้ายของ
ตารางแสดงถึง อายุ หน้าที่ และอาชีพ

4.1.2 พิธีกรรมและความเชื่อ

(สุวรรณ งามสม. สัมภาษณ์. 2548) การไหว้ครูละครแก้บนของคณะแม่หอ วัดปากน้ำ จัดเป็นประจำทุกปีที่คณะ ในเดือน 12 พุทธศักราชที่ 1 ซึ่งถือกันว่าเพลงหน้าพาทย์เพลงบางเพลง และทำรำบางท่าเป็นเพลงและท่ารำที่ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อมีการขอหรือปรารภนาจะได้สิ่งใดก็จะมี การบนบานต่อสิ่งที่ตนนับถือ โดยการถวายของให้ ถ้ายังมีได้ทำพิธีไหว้ครูและพิธีครอบเสียดก่อน บรรดา ครูทางศิลปะทั้งหลายจะไม่กล้าสอนกล้าหัดให้ศิษย์ ด้วยถือว่าเป็นผลร้ายของครูผู้สอนและตัว ศิษย์ เมื่อเกิดอุบัติเหตุขึ้นมักกล่าวอ้างกันว่าผิดครู หรือ “แรงครู” ด้วยเหตุนี้ทางคณะจึงจัดพิธีไหว้

ครูของคณะขึ้น การหัดละครแก้บนหรือละครชาตรี เมื่อหัดรำเพลงได้แล้ว ครูสอนก็ให้ท่องบท แล้วสอนร้องและรำท่องบทไปจนเห็นว่าพอรำได้ ครูผู้ฝึกหัดจึงพาไปให้ครูใหญ่ “ครอบ” เรียกกันว่า “เข้าครู” พิธี “ครอบ” หรือ “เข้าครู”

ภาพประกอบ 59 เครื่องสังเวย

คณะแม่หอ วัดปากน้ำ เมื่อมีเจ้าภาพได้ขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมดังที่ตนปรารถนาแล้ว และได้ขอแก้บนด้วยละครหนึ่งโรง จึงได้มาติดต่อให้ไปทำการแสดงต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บนขอเอาไว้ตามความเชื่อ ทางคณะจึงไปแสดงตามที่ทางเจ้าภาพได้ว่าจ้าง เพื่อแสดงให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าภาพ และผู้ขึ้นขอบ ได้ชม

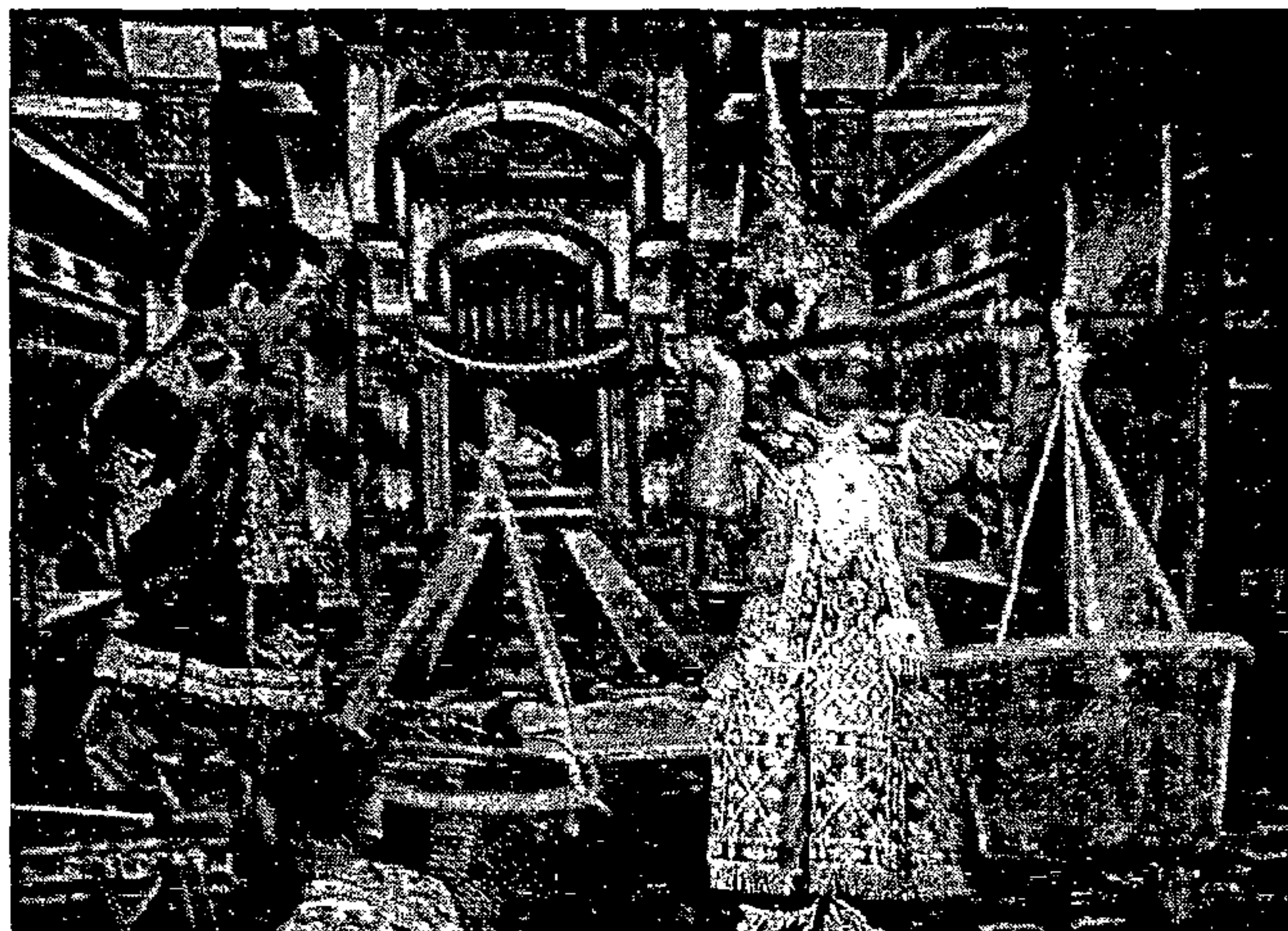

ภาพประกอบ 60 การร่ำถวายมือหน้าศาล

ก่อนการแสดงทางเจ้าภาพจะจัดเตรียมของไหว้ถวายแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คณะแสดงจะกล่าวถึงของต่างๆ ได้แก่ ของหวานของคาว สุรา ยาเส้น เงินก้านล และของที่เตรียมไว้ในการแก้บนตามที่ตนเองได้บนไว้ ส่วนเครื่องของบาศรีไหว้ครูในการแสดงแก้บน ได้แก่ อาหารคาวหวานขนาดเล็ก ประกอบด้วยข้าวสวย กับข้าว 2 ชนิด ขนมหวาน ผลไม้ น้ำเปล่า น้ำอวดมพวงมาลัยสด และเงินก้านล 12 บาท มาวางที่เครื่องสวมศีรษะ บริเวณชั้นสูงสุดจะเป็นที่ตั้งของศีรษะครูโดยวางสำหรับอาหารไว้ข้างกระถางรูป จากนั้นจะจุดรูป 5 ดอก เทียน 1 เล่มบูชาครู แล้วปักลงในกระถางรูปข้างศีรษะ

4.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน

4.2.1 ลักษณะของละครแก้บน บทเพลงและการแต่งตัว

ภาพประกอบ 61 ขณะเล่นละครของคณะแม่หอ วัดปากน้ำ

4.2.1.1 ลักษณะของละครที่ใช้ในคณะแม่หอ วัดปากน้ำ เป็นบทละครที่คัดลอกและจำกันมา ส่วนมากจะเป็นเรื่องของละครชาตรี คือ เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ และนิทาน หรือละครไทย แต่จะนำมาเฉพาะบางตอนที่แสดงแล้วให้ความรู้สึกสนุกสนาน และคัดเลือกตอนที่ผู้ชมดูหลายครั้งแล้วไม่เบื่อ ซึ่งจะต้องอยู่ที่ปฏิภาณไหวพริบของผู้แสดง บทตลก และบทเจรจา ในการแสดงจะมีฉากกันซึ่งเป็นผ้ามากรูปวิวิธทัศน์ต่างๆ ตามเรื่องที่แสดง หรือกลางลานที่ทางเจ้าภาพได้จัดไว้ บทละครที่นิยมนำมาใช้แสดง ดังนี้

เรื่องไชยเชษฐ

เรื่องสังข์ทอง

เรื่องสังข์ศิลป์ชัย

เรื่องหลวิชัย - คาวี

เรื่องไกรทอง

เรื่องมณีพิชัย

เรื่องขุนช้างขุนแผน

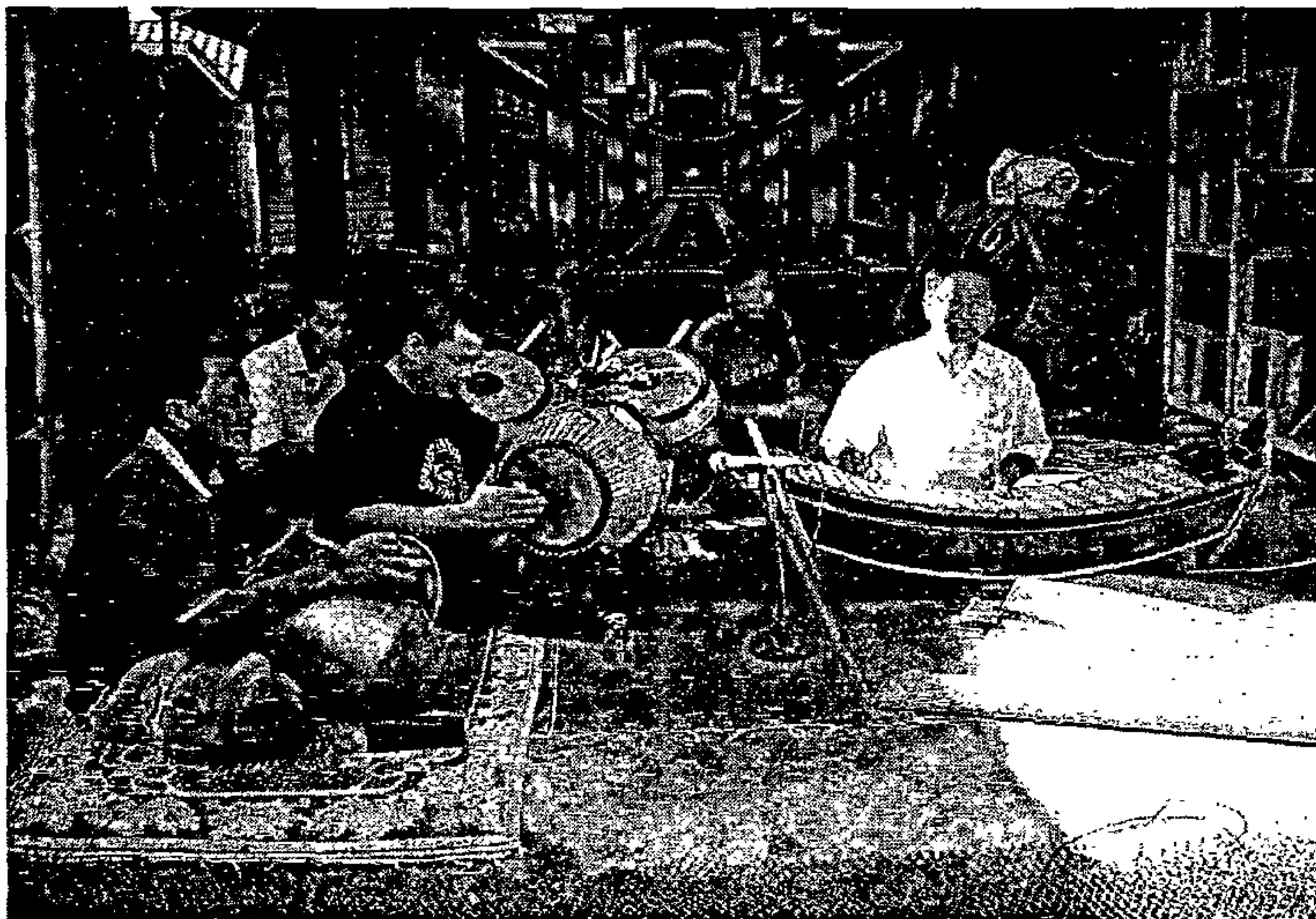
เรื่องแก้วหน้าม้า

หรือเรื่องที่ผู้ว่าจ้างต้องการให้แสดง

4.2.1.2 บทเพลงประกอบละครแก้บน ขั้นตอนเพลงที่ใช้ในการแสดงละครแก้บน นั้น จะเริ่มต้นด้วยการโหมโรงเช้า (สาธุการ ตระโหมโรง เข้ามาน ร้วสามลา ปฐม เชิด เสมอ กลม ชำนาญ กราวใน) ก่อน เมื่อบรรเลงจบแล้วปีพาทย์จะบรรเลงเพลงเชิด คนร้องจะร้องเชิญ ประกาศหน้าบท เมื่อร้องเพลงเชิดจบปีพาทย์บรรเลงเพลงช้า ตัวละครจะรำถวายมือ โดยเลือกใช้ มาบางท่าเท่านั้น จากนั้นดนตรีจะเปลี่ยนเป็นเพลงเร็ว เพลงลา ตัวละครจะรำในท่าที่ค่อยๆ คูกเข้า ลงกับพื้น เมื่อจบเพลงจึงถวายบังคม แล้วเดินเข้าโรงไปแล้วค่อยออกมาแสดงละครเป็นเรื่อง ซึ่ง จะมีดนตรีประกอบเป็นเพลงประเภท 2 ไม้ม

ภาพประกอบ 62 ร้องเชิญประกาศหน้าบท

ภาพประกอบ 63 นักดนตรีของคณะแม่หอ วัดปากน้ำ

ดนตรีบรรเลงในการแสดงประกอบด้วยเพลง

โหมโรงเช้า

เพลงที่ประกอบการแก้บน

- เพลงเชื้อ มีร้องเชื้อ
- เพลงช้า
- เพลงเร็ว
- เพลงเชิด
- เพลงประเภท 2 ไม้ (ใช้ประกอบการแสดง)
- เพลงลา

โหมโรงกลางวัน

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลง ปกติจะใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น มักใช้ระนาดเอก เป็นเครื่องดำเนินทำนองหลัก มีเครื่องประกอบจังหวะ คือ ฉิ่ง และตะโพน โดยเฉพาะฉิ่งจะใช้คนในคณะผลัดกันตี ซึ่งเป็นการผสมวงแบบชาวบ้าน เหตุผลที่ใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น เพื่อเป็นการประหยัดค่าแรงที่ต้องจ่ายเพิ่มตามจำนวนผู้แสดงและนักดนตรี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับราคาของผู้ว่าจ้าง

4.2.1.3 การแต่งกาย

(สุวรรณ งามสม. สัมภาษณ์. 2548) การแต่งกายของละครแก้บนของคณะแม่หอ วัดปากน้ำ แต่งกาย “เข้าเครื่องหรือยืนเครื่อง” ซึ่งการแต่งกายตัวพระกับตัวนางนั้นแต่งกายไม่เหมือนกัน ดังนี้

เครื่องแต่งกายตัวพระ

- ชฎา
- อุบะ
- กรองคอ
- เสื้อพระ
- ทับทรวง
- สังกวาม
- พาหุรัด
- เข็มขัด
- รัดสะเอว
- ห้อยข้าง
- ห้อยหน้า
- ภูษา
- สนับเพล
- ปะวะหล่ำ

- กำไลข้อเท้า
- ต่างหู

เครื่องแต่งกายตัวนาง

- มงกุฎ
- อูบะ
- กรองคอ
- จี๋นาง
- ผ้าหม่นนาง
- เสื้อในนาง
- เข็มขัด
- ภูษา
- ปะวะหล่ำ
- กำไลข้อเท้า

ตัวเอกที่เกี่ยวข้องและตัวประกอบอื่นๆ จะเพียงแต่งให้พอทราบว่าเป็นตัวละครอะไร แต่ไม่พิถีพิถันในเรื่องวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ จึงขาดความประณีตสวยงามเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้เป็นเครื่องแต่งกายทางคณะจะต้องลงทุนสูงพอสมควร จึงพยายามที่จะลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการสร้าง จึงใช้วัสดุที่ราคาถูกและมีความคงทนน้อย คณะแม่หอ วัดปากน้ำ จะปักเครื่องแต่งกายเอง โดยใช้เลื่อมแทนดิน เนื่องจากว่าดินมีราคาแพงและตำง่าย ทางคณะจึงได้ประยุกต์ใช้เลื่อมปักแทน ที่สำคัญเลื่อมมีราคาย่อมเยากกว่าและมีประโยชน์ใช้สอยได้อย่างเดียวกับดิน ส่วนผ้านุ่งนั้นจะไม่ใช้ผ้ายก ส่วนมงกุฎและชฎาจะใช้ตามแบบแผน เครื่องแต่งกายของการรำ แก้วบางส่วนจะประยุกต์ใช้ให้เข้ากับเศรษฐกิจ ส่วนศีรษะเบ็ดเตล็ดต่างๆ ที่นิยมได้แก่ ศีรษะยักษ์ ศีรษะกุมาร บันจุเหรีจ กระบังหน้า เป็นต้น โอกาสที่ใช้ขึ้นอยู่กับบทบาทของท้องเรื่องที่แสดง เครื่องประดับทั่วไปทางคณะจะเป็นผู้จัดทำเอง ประกอบด้วยจี๋นาง ทับทรวง สังกวาล ตาบทศ เข็มขัด ข้อมือผ้า เท้าผ้า เครื่องประดับเหล่านี้ทางคณะจะจัดเตรียมไว้ให้นักแสดง แต่ก็มีผู้แสดงบางคนจัดเตรียมเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับมาเอง

ทั้งนี้จะพบว่าละครแก่นคณะแม่หอ วัดปากน้ำ ในปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ค่อยพิถีพิถันในเรื่องเครื่องแต่งกายเท่าที่ควร สาเหตุอาจเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากผู้แสดง หรือหัวหน้าคณะขาดความสนใจในเครื่องแต่งกายไม่ครบถ้วน เช่น ใส่ข้อมือเพียงข้างเดียว อีกข้างผูกนาฬิกาข้อมือ ไม่ใส่ข้อเท้าขณะทำการแสดง ใส่ถุงเท้า ซึ่งอาจเป็นเพราะเครื่องแต่งกายไม่ครบสำหรับนักแสดง ส่วนเรื่องประดับศีรษะชนิดอื่นๆ เช่น บันจุเหรีจ การโพกผ้า ยอดลาว การปล่อยผมสยาย เป็นต้น ซึ่งสาเหตุที่ใช้ไม่ถูกต้องอาจเป็นเรื่องของการเลือกเรื่องไม่เหมาะสม

4.2.2 การเรียนและการฝึกซ้อม

การเริ่มต้นเข้าเรียน ผู้ที่เริ่มเข้าเรียนจะต้องสมัครเข้าเรียนตั้งแต่วัยเด็กๆ โดยจะสอนให้ในวันเสาร์และวันอาทิตย์ ก่อนที่จะเรียนจะต้องเสียค่าครู 12 บาท พร้อมทั้งอุปกรณ์ในการไหว้ครู เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน เป็นต้น การเริ่มเรียนในคณะนี้จะเริ่มเรียนรำในเพลงช้า เพลงเร็ว แม่บทใหญ่ แม่บทเล็ก ตามลำดับ เมื่อพอเป็นแล้วจึงเริ่มหัดเรื่องที่ทางคณะใช้ในการแสดง แล้วจึงหัดร้องเพลงและท่องเนื้อให้ได้เสียก่อนที่จะออกไปแสดง

ส่วนผู้มีพื้นฐานมาแล้ว จะให้หัดร้องเพลงและท่องเนื้อโดยไม่จำกัดว่าจะเรียนเป็นตัวอะไร เมื่อมีการแสดงในช่วงแรกจะให้อยู่หลังโรงพอสมควรแล้วจึงจะให้ออกแสดงจริง การที่ผู้ชายหัดเรียนตัวนาง หรือผู้หญิงหัดเรียนตัวพระ ทางคณะจะเห็นด้วยโดยมิว่ากล่าวใดๆ เพราะความจริงแล้วผู้แสดงต้องเล่นได้หมดทุกตัวแสดง เช่น ตัวพระ ตัวนาง ตัวโกง และตัวตลก เมื่อซ้อมรำหรือซ้อมขับร้องโดยอัมปากเป็นจังหวะแล้ว จึงซ้อมทั้งรำทั้งร้องด้วยดนตรี

การเรียนการฝึกซ้อมก่อนแสดงนั้น ไม่จำกัดว่าจะเล่นได้ในตอนไหน ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาและไหวพริบปฏิภาณว่ามีความพร้อมและความสามารถพอไหม หากมีความพร้อมแล้วจึงออกแสดงได้ เพราะเมื่อแสดงจริงแล้วจะไม่มีการบอกบท

ภาพประกอบ 64 ขณะแสดงละครแก่นของคณะแม่หอ วัดปากน้ำ

4.2.3 การบริหารและการจัดการ

(สุวรรณ งามสม. สัมภาษณ์. 2548) คณะแม่หอ วัดปากน้ำ ได้รับแสดงละครแก่นเป็นอาชีพหลัก การบริหารและการจัดการของคณะแม่หอ วัดปากน้ำ ดังนี้

4.2.3.1 การบริหารงานด้านบุคคล

ในคณะแม่หอ วัดปากน้ำ มีการบริหารงานโดย นางสาวสุวรรณ งามสม ถึงจะอายุมากแล้วแต่ยังรับงานเอง ซึ่งราคาจะแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง จัดเรื่องที่จะนำไปแสดง และเลือกตัวแสดงว่าใครจะแสดงบทอะไร เมื่อไม่มีงานแสดงนักแสดงสามารถไปแสดงกับคณะละครอื่นได้

4.2.3.2 ราคาว่าจ้างไปแสดงแก่น

คณะแม่หอ วัดปากน้ำ จะกำหนดราคาว่าจ้างแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง โดยมีตัวแสดง 10 คน และนักดนตรี 4 คน หากติดต่อด้วยตนเองจะต้องมัดจำก่อน 2,000 – 3,000 บาท โดยแสดงตั้งแต่ 10.00 น. – 12.00 น. พัก 12.30 – 15.30 น. เรียก 1 เวลา

- ในจังหวัดสมุทรสงคราม ราคา 5,000 – 6,000 บาท
- ตำบลมหาชัย ราคา 7,000 – 8,000 บาท
- กรุงเทพฯ ราคา 8,000 – 9,000 บาท
- ในบางครั้งมีงานจองเป็นประจำทุกปีก็อาจมีการขอเพิ่มราคาขึ้นตามเศรษฐกิจของปีนั้นๆ หรือในราคาที่ขอความช่วยเหลือ

4.2.3.3 ราคานักแสดงและนักดนตรี

- ราคานักแสดง คนละ 230 – 250 บาท เด็กๆ ที่เริ่มหัดรำแสดง 100 บาท
- ราคานักดนตรี มีอัตราหรือปี 400 บาท เครื่องมืออื่นๆ 300 บาท
- ถ้าทางเจ้าภาพไม่ได้เตรียมอาหารให้กับทางคณะ หรือทางคณะไม่ได้จัดเตรียมอาหารไปด้วย ก็จะเพิ่มเงินค่าอาหารให้ของแต่ละคน

4.3 ศึกษาลักษณะดนตรีของละครแก่นในจังหวัดสมุทรสงคราม

4.3.1 เครื่องดนตรีในการประกอบละครแก่น แม่หอ วัดปากน้ำ ละครชาตรี

- ระนาดเอก
- โทนชาตรี
- กลองชาตรี

- จิ้ง
- กรับไม้

ละครไทย

- ระนาดเอก
- ตะโพน
- กลองทัด
- จิ้ง
- กรับไม้

4.3.2 นักดนตรี

นักดนตรีของ คณะ แม่หอ วัดปากน้ำ

- นายโสภณ งามสม อายุ 40 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี ระนาดเอก
- นายสมชาย งามสม อายุ 50 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี โทนชาตรี
- นายสนอง สงวนศรี อายุ 65 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี กลองชาตรี

ตะโพน และกลองทัด

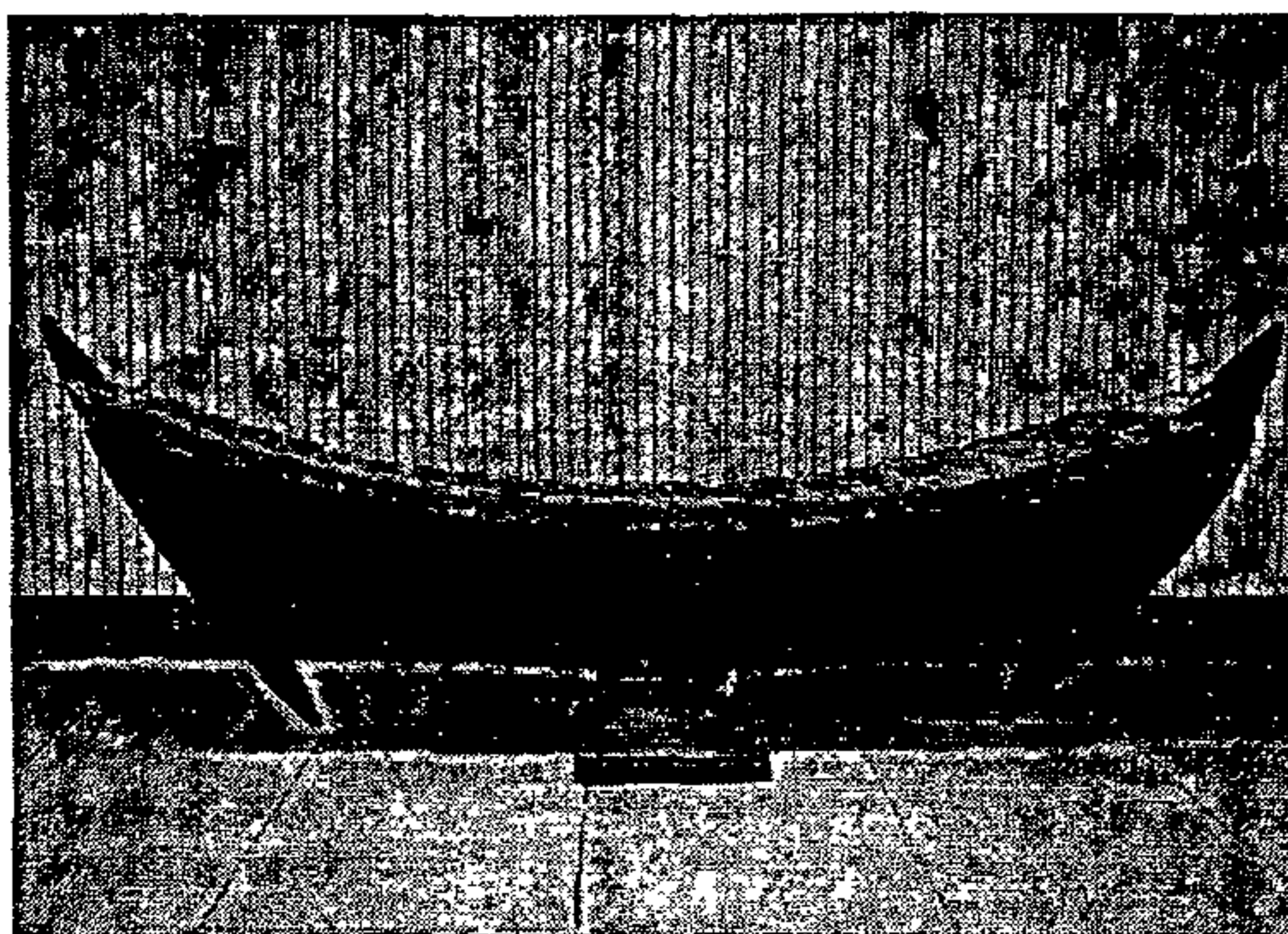
- นายสมหมาย ลัมประเสริฐ อายุ 64 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี เครื่องประกอบจังหวะ เช่น จิ้ง กรับไม้ หรือ เล่นเครื่องดนตรีที่ผู้เล่นไม่อยู่ข้างต้น

นอกจากจะเล่นดนตรีประกอบละครกับแล้วยังมีทีมงานของตนเองในการรับงานวงดนตรี ปี่พาทย์

4.3.3 ลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรี

4.3.3.1 ระนาดเอก ของ คณะ แม่หอ วัดปากน้ำ

ลักษณะ ผืนระนาดทำจากไม้เนื้อแข็ง คือ ไม้พยุง การเหลาผืนระนาดต้องวัดขนาดให้พอเหมาะไล่เสียงเรียงกันไป 21 ลูก ลูกต้นยาวประมาณ 39 ซม. กว้างประมาณ 5 ซม. หนา 1.5 ซม. ลูกระนาดจะเจาะรูร้อยเชือกแขวนบนราง การเทียบเสียงใช้ตะกั่วถ่วงด้านล่างของลูกระนาด ลูกระนาดเมื่อร้อยเชือกติดกันเรียกว่าผืนระนาด รางระนาดเอก มีรูปร่างคล้ายเรือ มีฐานรองด้านข้างตรงกลางจะสูงพอดีกับคนนั่งตีระนาด รางระนาดยาวประมาณ 120 ซม. ไม้ตีระนาดเอกมี 2 อัน และมี 2 ชนิด คือ ไม้ نرمและไม้แข็ง ต้มใช้ไม้แผ่เหลากลม ตอนหัวพันด้วยผ้าให้ نرمก็จะเป็นไม้ نرم ถ้าเป็นไม้แข็งจะชุบผ้าแล้วชุบรักเพื่อให้แข็ง ขณะตีให้แข็งเสียงจะดังกว่าไม้ نرم

ภาพประกอบ 65 ระนาดเอก คณะ แม่ห่อ วัดปากน้ำ

4.3.3.2 โทนชาตรี ของ แม่ห่อ วัดปากน้ำ

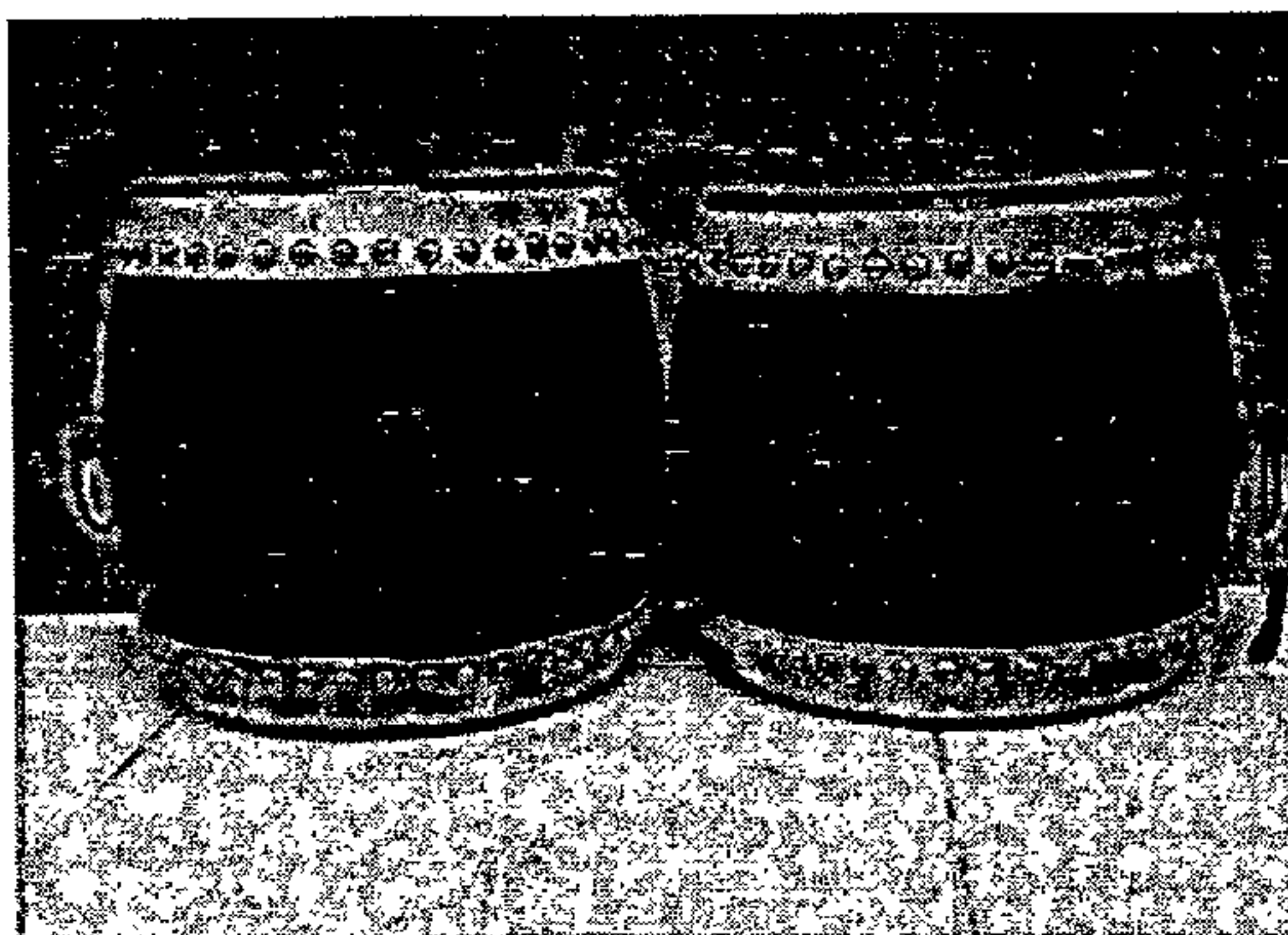
ลักษณะ ตัวโทนทำจากไม้ขนุน ชิงหน้าด้วยหนังด้านเดียว สายโยงเร่งเสียง ใช้หนังเรียด เส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลองประมาณ 17 ซม. ตัวโตนยาวประมาณ 34 ซม.

ภาพประกอบ 66 โทนชาตรี คณะ แม่ห่อ วัดปากน้ำ

4.3.3.3 กลองชาตรีหรือกลองตุ๊ก ของ แม่ห่อ วัดปากน้ำ

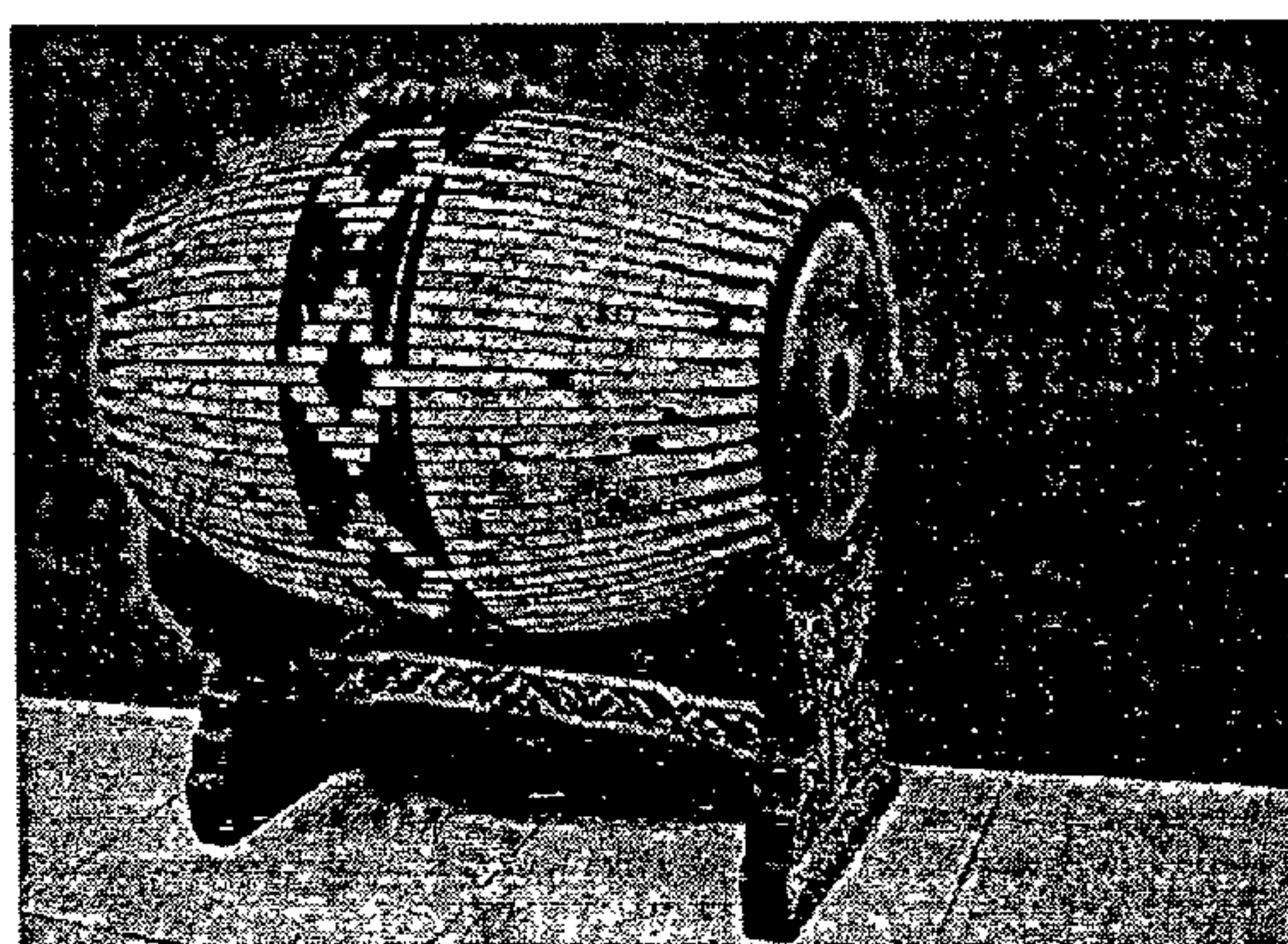
ลักษณะคล้ายกลองทัดแต่ใบเล็กกว่ามาก หน้ากลองเส้นผ่านศูนย์กลาง 20 ซม. ยาวประมาณ 24 - 26 ซม. ชิงหน้าด้วยหนังทั้ง 2 ด้าน แล้วตึงด้วยหมุด ตัวกลองใช้ไม้ ไม้ดีทำจากไม้ไผ่ต้นขนาดเหมาะมือมี 2 อัน ความยาว 27 ซม.

ภาพประกอบ 67 กลองชาตรีหรือกลองตุ้ม คณะ แม่หอ วัดปากน้ำ

4.3.3.4 ตะโพน ของ คณะแม่หอ วัดปากน้ำ

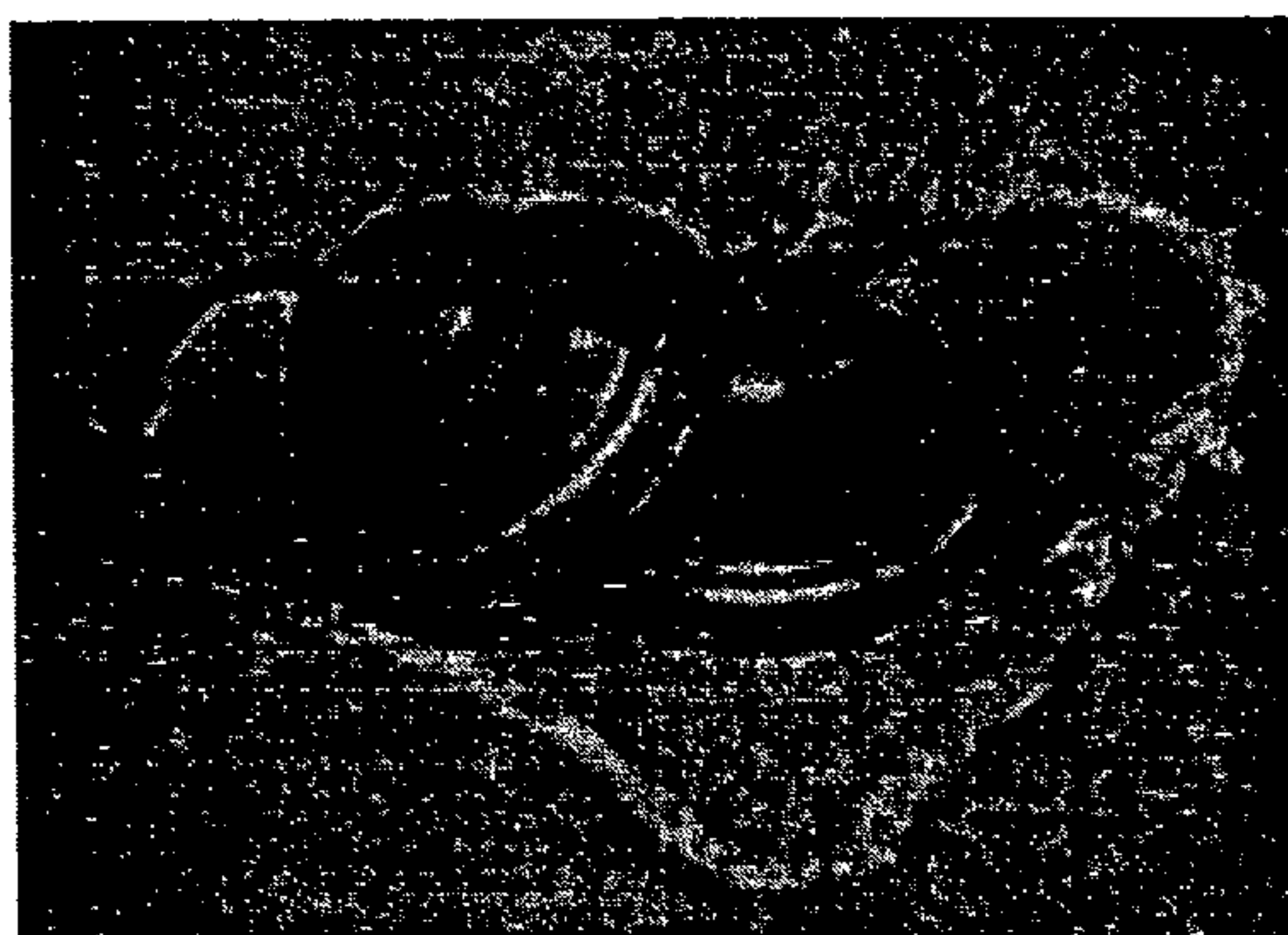
ลักษณะ ประกอบด้วยตัวหุ่น หนึ่งชิ้นหน้ากลอง หนึ่งเรียบสำหรับขึ้นให้น้ำกลองตั้งและเท้ารองตัวตะโพนสำหรับหุ่น นิยมทำจากไม้ขนุน หุ่นตะโพนชุดให้ป่องตรงกลาง หน้าหนึ่งใหญ่ หน้าหนึ่งเล็ก หน้าใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 25 ซม. หน้าเล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 22 ซม. ตัวกลองยาวประมาณ 48 ซม. ขอบหนังที่ขึ้นหน้าถักด้วยหนังทำให้เป็นเกลียวเส้นเล็กๆ เรียกว่า “ไส้ละมาน” แล้วใช้หนังเรียบร้อยในช่วงของไส้ละมานโยงแรงเสียงทั้ง 2 หน้าให้ตึง ตรงกลางใช้หนังเรียบพันสานให้สวยงามทำเป็นรัดอกและสานเป็นหูหิ้วจะได้สะดวกเวลาขนย้าย ที่หน้ากลองทั้ง 2 ด้านติดข้าวสุกบดผสมขี้เถ้าถ่วงเสียงให้พอดี การตีใช้เทคนิคต่างๆ สามารถตีได้ 12 เสียง

ภาพประกอบ 68 ตะโพน คณะ แม่หอ วัดปากน้ำ

4.3.3.5 จิ้ง ของ คณะแม่หอ วัดปากน้ำ

ลักษณะทำจากโลหะหลายชนิด หล่อให้ขนาดคล้ายหมวกใบเล็กเจาะรูตรงกลางร้อยเชือกผูกเป็นปมไว้ด้านในให้ได้เป็นคู่มี 2 ผา จิ้งมีหลายขนาดแต่ต้องมีเสียงดี คือตีกระทบกันแล้วดังกังวาน จิ้งขนาดใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 6.5 ซม. การตีมี 2 เสียง คือ เสียง จิ้ง และ จับ เสียงจิ้งจะตีริมของจิ้งแล้วเปิดมือยกจิ้งขึ้น ส่วนเสียงจับจะตีตรงๆ แล้วคว่ำจิ้งติดกันกดมือลงไว้

ภาพประกอบ 69 จิ้ง คณะ แม่หอ วัดปากน้ำ

4.3.3.6 กรับ

ทำด้วยไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 20 เซนติเมตร กว้าง 12.5 เซนติเมตร มีความหนา 5 เซนติเมตร เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม แต่ปลายด้านหนึ่งจะมน

4.3.4 เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก่น

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก่น คณะ แม่หอ วัดปากน้ำ ที่มักใช้เป็นประจำ ดังนี้

- เพลงอวยพร เช่น เพลงเทพบรรเทิง กฤษฏาภิหาร
- เพลงช้า เช่น เพลงสร้อยสนตัด เพลงเต่ากินผักบั้ง
- เพลงเร็ว เช่น แยกมอญแปลง แยกต๋อยหม้อ เพลงธรณีร้องไห้ ดันบรเทศ นางโหย ธรณีร้องไห้ ค้างคาวกินกล้วย เขมรราชบุรี สาวคำ เจ้าเซ็น เพลงจิ้ง แมวอนลูก ลูกวอนแม่
- เพลง 2 ไม้ เช่น สองไม้มอญแปลง แยกต๋อยหม้อ สองไม้สร้อยสน นางโหย แยกโอด แยกลพบุรี จำปานารี ครวญหา เขมรราชบุรี ครวญหา คู่ครวญหา ตะเข็ง กระต่ายชมเดือน ศรีนวลนอก ศรีนวลใน คู่กระนาดเหยียบกรวด กิन्नร่ำ นาคราช เขมราช แยกอาหวัง กัลยา เยี่ยมห้อง สุดสงวน มะลิเลื้อย ลมพัดชายเขา
- เพลงลา
- เพลง 2 ชั้น เช่น ดันมอญแปลง มอญแปลง คู่มอญแปลง ปลายมอญแปลง สร้อยสน พวงร้อย วิเวกเวหา การะเวก นกกระจอกทอง การเรียนทอง สาลิกาชมเดือน แยกมอญ เขมร

ใหญ่ เขมรน้อย เขมรกลาง เขมรเขาเขียว เขมรขาว เขมรแดง พระทอง เบ้าหลุด สระบุหรง
 บะหลิม สุรินทราหู จันทรราหู กิ่งไม้เงินทอง มะลิเลื้อย แสนคำนิ่ง พม่าเห่ เขาสุวรรณ
 เวสสุวรรณ ลาวครวญ เต่ากินผักบุ้ง เต่าเห่ เต่าทอง เต่าเงิน พราหมณ์เก็บหัวเหวน สาวสอด
 เหวน แสนสุดสวาท แผลงปอทอง แผลงวันทอง

- เพลงเชิด

สรุป

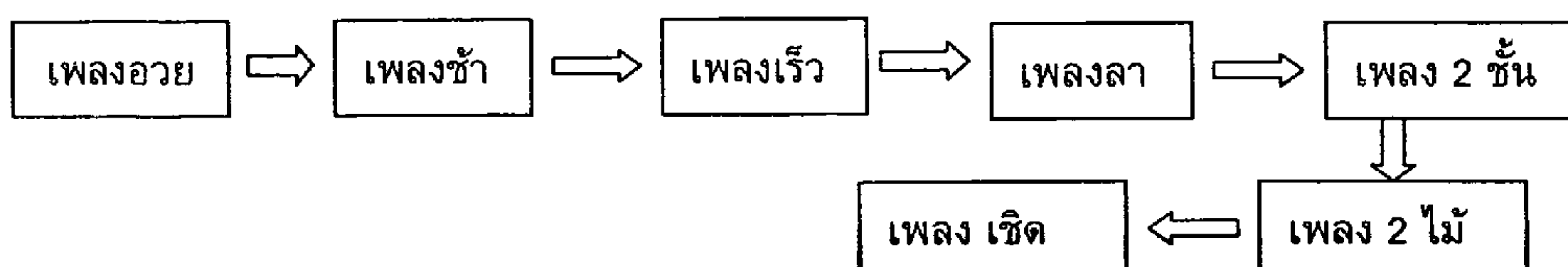
คณะแม่หอ วัดปากน้ำ เป็นคณะละครแก้บนที่มีชื่อเสียงในอำเภอเมือง จังหวัด
 สมุทรสงครามอีกคณะหนึ่ง เจ้าของคณะชื่อนางทองหล่อ งามสม อายุ 76 ปี เป็นคนจังหวัด
 สมุทรสงครามโดยกำเนิด สืบทอดคณะต่อจากมารดา ได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครแก้บน มา
 จากนางเซย สงวนศรี ผู้เป็นยาย และนางมานพ สงวนศรี ผู้เป็นมารดา (เจ้าของคณะเดิม) ซึ่ง
 ก่อตั้งคณะประมาณปี พ.ศ. 2479 มีนักแสดงในคณะจำนวน 17 คน อดีตมีคณะอยู่ในอำเภอเมือง
 ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ 29 หมู่ 6 ตำบลเขวอ้อม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

การไหว้ครูละครแก้บนของคณะแม่หอ วัดปากน้ำ จัดเป็นประจำทุกปีที่คณะ ในเดือน 12
 พุทธศักราชที่ 1 ซึ่งถือกันว่าเพลงหน้าพาทย์เพลงบางเพลงและทำรำบางทำเป็นเพลงและทำรำที่
 ศักดิ์สิทธิ์ การหัดละครแก้บนหรือละครชาตรี เมื่อหัดรำเพลงได้แล้ว ครูสอนก็ให้ท่องบท แล้วสอน
 ร้องและรำท่องบทไปจนเห็นว่าพอรำได้ ครูผู้ฝึกหัดจึงพาไปให้ครูใหญ่ “ครอบ” เรียกกันว่า “เข้าครู”
 พิธี “ครอบ” หรือ “เข้าครู”

คณะแม่หอ วัดปากน้ำ เมื่อมีเจ้าภาพได้ขอสั่งใดสิ่งหนึ่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมดังที่ตน
 ปราบปรามแล้ว และได้ขอแก้บนด้วยละครหนึ่งโรง จึงได้มาติดต่อให้ไปทำการแสดงต่อหน้าสิ่งศักดิ์
 สิทธิ์ที่ตนได้บนขอเอาไว้ตามความเชื่อ ทางคณะจึงไปแสดงตามที่ทางเจ้าภาพได้ว่าจ้าง เพื่อแสดง
 ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าภาพ และผู้ขึ้นขอบ ได้ชม โดยมีราคาประมาณครั้งละ 5,000 – 9,000 บาท

เครื่องดนตรีในการประกอบละครแก้บน คณะแม่หอ วัดปากน้ำ มี ระนาดเอก โทนชาตรี
 กลองชาตรี ฉิ่ง และกรับไม้ นักดนตรีนอกจากจะเล่นดนตรีประกอบละครแก้บนแล้วยังมีทีมงาน
 ของตนเองในการรับงานวงดนตรีปี่พาทย์

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก้บน คณะแม่หอ วัดปากน้ำ ที่มักใช้เป็นประจำ คือ เพลง
 อวยพร เพลงช้า เพลงเร็ว เพลงลา เพลง 2 ชั้น เพลง 2 ไม้ และเพลงเชิด ซึ่งมีลักษณะการ
 บรรเลง ดังนี้

5. คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์

5.1 วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน

5.1.1 ประวัติความเป็นมาและการสืบทอด

คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ เป็นคณะละครแก้บนที่มีชื่อเสียงในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงครามอีกคณะหนึ่ง (กนกรัตน์ เนียมนิ่ม. สัมภาษณ์. 2548) เจ้าของคณะชื่อนางกนกรัตน์ เนียมนิ่ม จบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ โรงเรียนวัดป้อมแก้ว เป็นคนแม่กลองโดยกำเนิด บิดาชื่อนายเลื่อน ขำประเสริฐ มารดาชื่อนางทองใบ ขำประเสริฐ ซึ่งไม่มีความรู้ทางด้านการแสดงแก้บน มีพี่น้องรวม 4 คน คือ

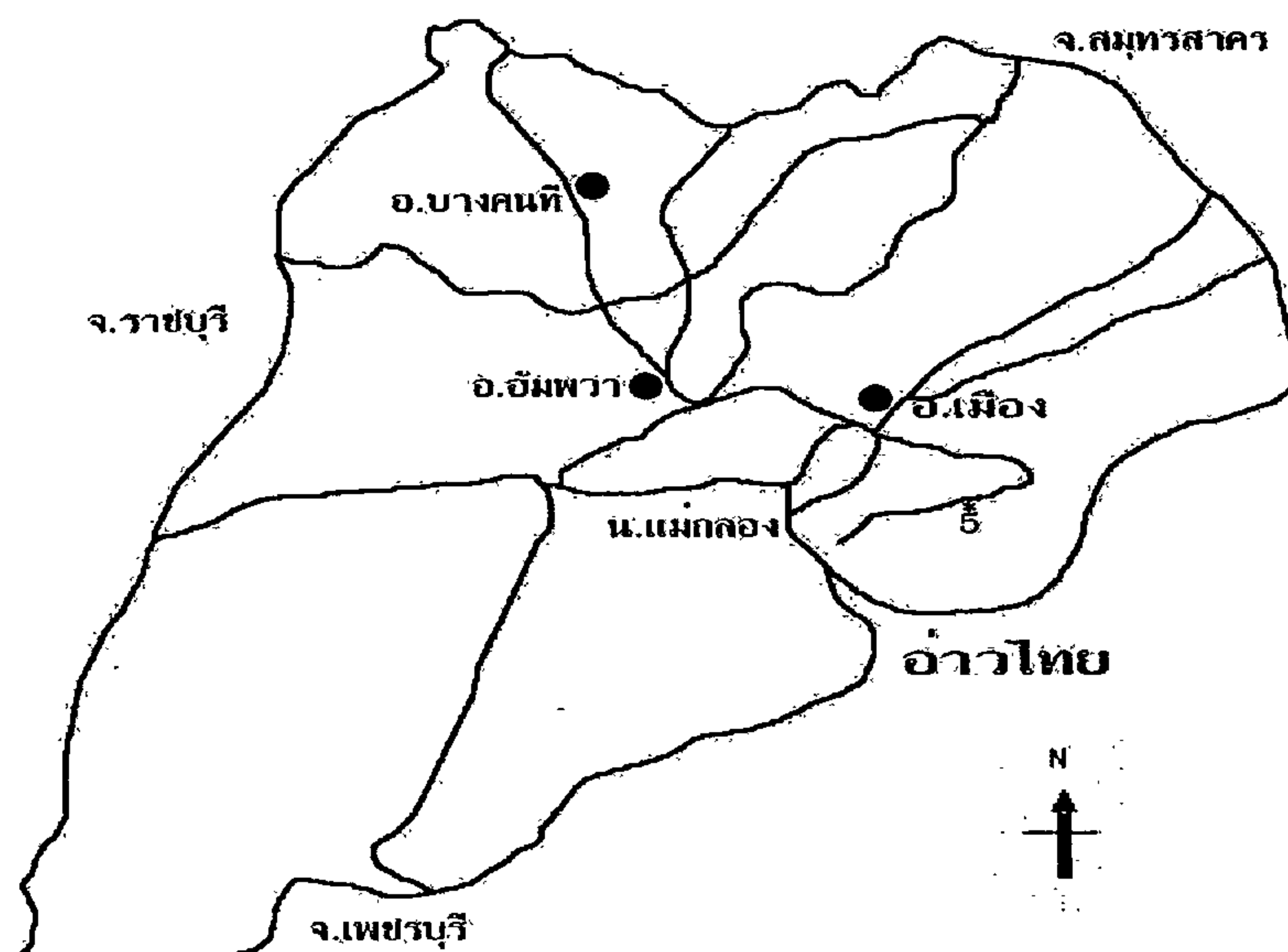
1. นางน้อย ขำประเสริฐ
2. กนกรัตน์ เนียมนิ่ม
3. นางอุบล มุมเมือง
4. นางรัชนี ขำประเสริฐ

ได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครแก้บน จากนางพริก ขำประเสริฐ (ยาย) นางเทียม ขำประเสริฐ (ป้า) และนางอุบล เทพนิมิต (แม่บุญธรรม) เจ้าของละครแก้บนคณะอุบลเทพนิมิตร จังหวัดนครปฐม โดยนางหงษ์ (ญาติ) เป็นผู้นำนางกนกรัตน์ เนียมนิ่ม ไปฝาก ประกอบกับเป็นผู้ที่มีใจรักในศาสตร์และศิลป์แขนงนี้พร้อมทั้งได้ติดตามชมการแสดงละครแก้บนของคณะอื่นๆ เสมอ จึงได้ฝึกฝนตนเองประกอบกับนางอุบล เทพนิมิต และคณะได้รับตนไปอยู่ด้วยและเรียนจนมีความสามารถออกรำละครได้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตการแสดงละครแก้บน และได้ไปศึกษาทางด้านนาฏศิลป์เพิ่มเติม เพื่อที่จะนำความรู้ไปช่วยทางคณะ ต่อมาเมื่ออายุ 19 ปี จึงได้ก่อตั้งคณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ ขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2514 ในช่วงที่เรียนยังได้ออกไปแสดงละครด้วยในช่วงแรกเริ่มได้นำเครื่องละครและนักแสดง นักดนตรีของคณะอุบลเทพนิมิตร จากนั้นประมาณ 2 ปีค่อยๆ สร้างเครื่องขึ้นมา โดยปักเย็บลงแบบเขียนลายด้วยตนเอง ซึ่งเครื่องละครเหล่านี้อาศัยลอกเลียนแบบของเดิมและลักจำมาทำ นางกนกรัตน์ เนียมนิ่ม ได้สมรสกับ เรือเอกวัลลภ เนียมนิ่ม มีบุตรบิดา 3 คน

1. นางสาวศิริทิพย์ เนียมนิ่ม
2. นายอินทรชัย เนียมนิ่ม
3. นายอรรถพล เนียมนิ่ม

ปัจจุบันได้ฝึกซ้อมลูกหลานและเด็กๆ ขึ้นมาใหม่ในคณะละครด้วยตนเอง และให้รุ่นพี่สอนรุ่นน้อง โดยในคณะมี 11 คน คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ปัจจุบันตั้งคณะอยู่บ้านเลขที่ 1325/27 ซอยแก้วมงคล ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

แผนที่แสดงที่ตั้งคณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์ โดยใช้หมายเลข 5

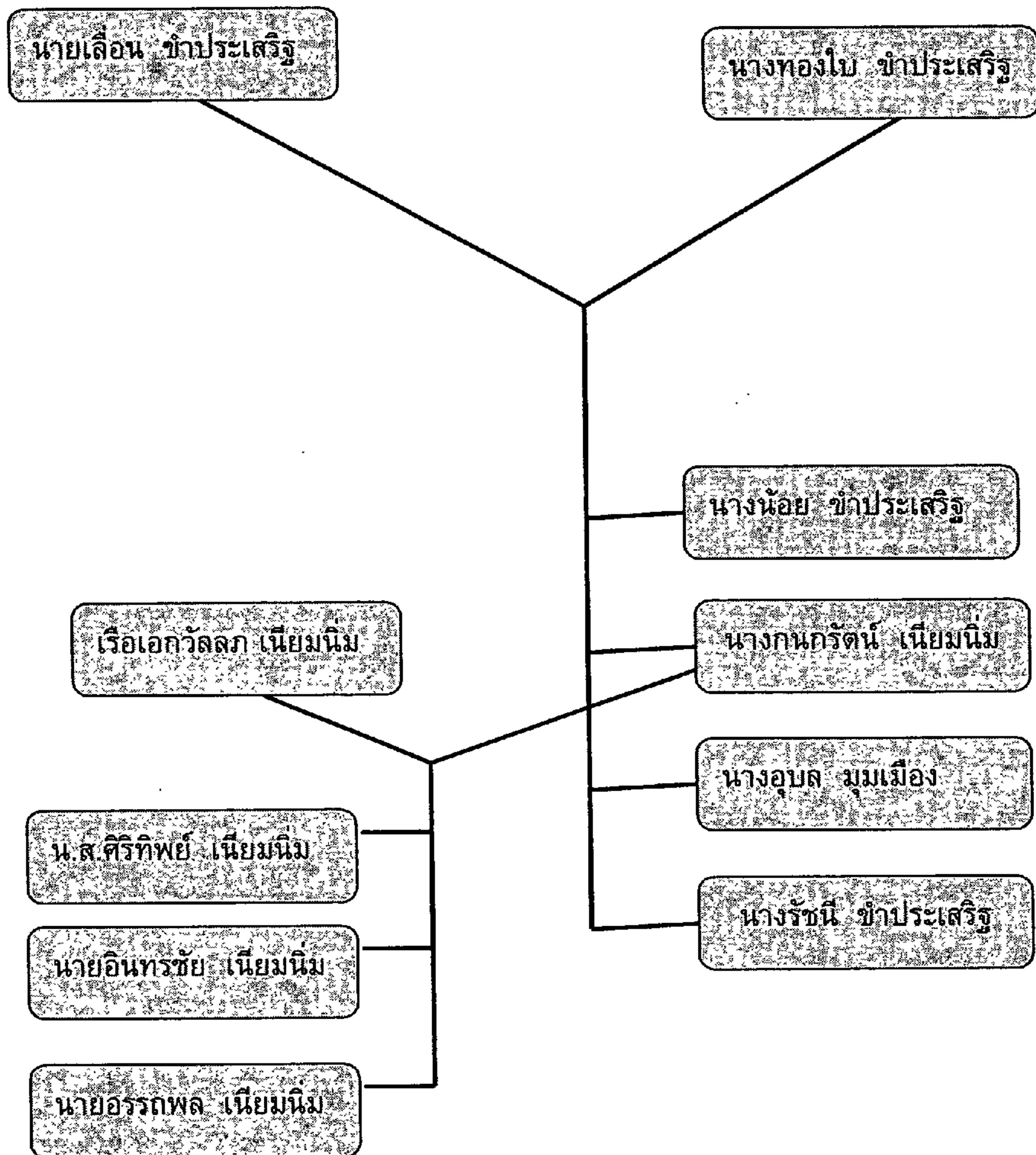

ภาพประกอบ 70 แผนที่แสดงที่ตั้งคณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์

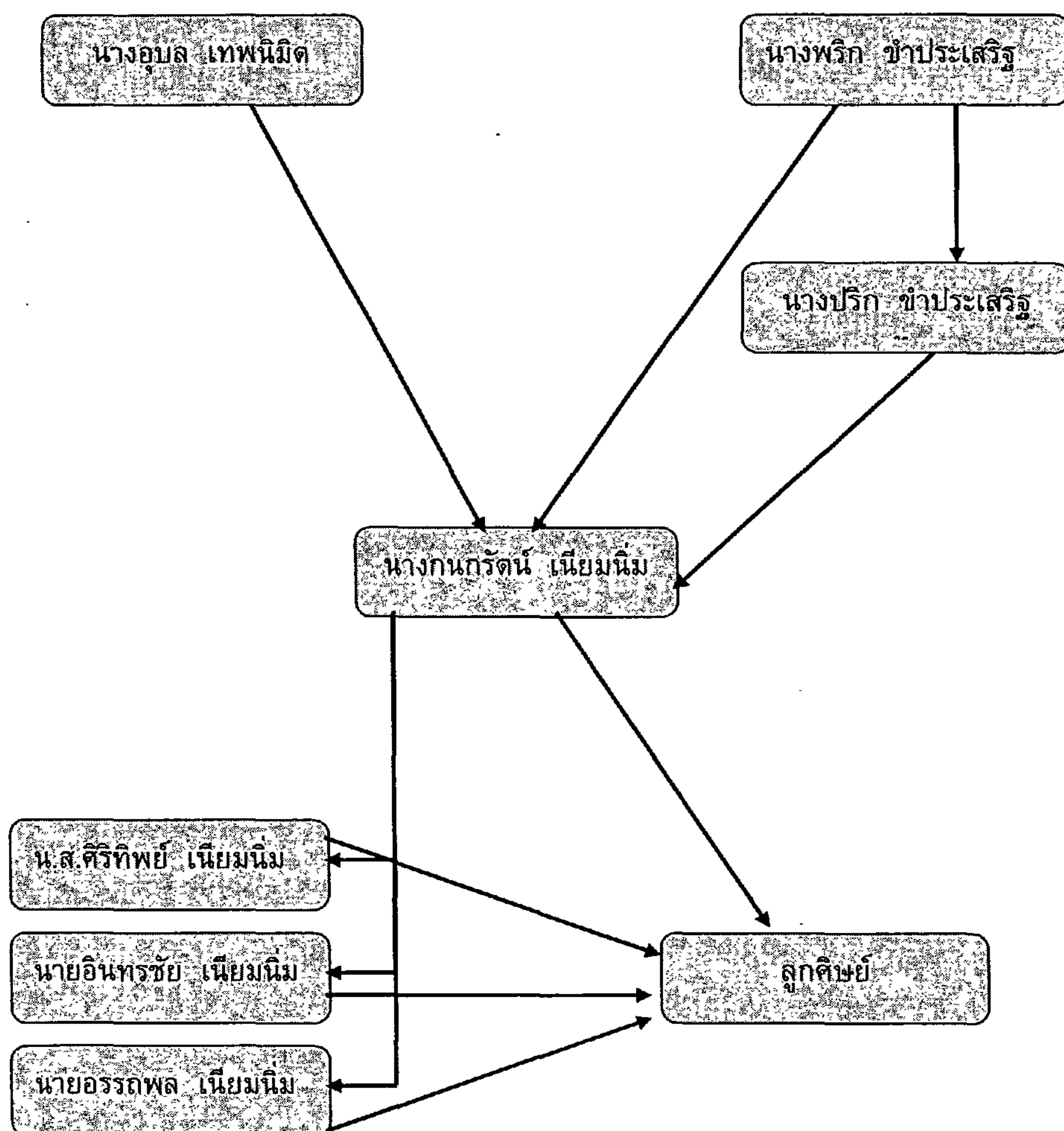
ภาพประกอบ 71 คณะนักแสดงคณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์

แผนภูมิครอบครัวของนางกนกรัตน์ เนียมนิ่ม

ภาพประกอบ 72 แผนภูมิ แสดงครอบครัวของนางกนกรัตน์ เนียมนิ่ม

แผนภูมิการสืบทอดของคณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์

ภาพประกอบ 73 แผนภูมิ แสดงแผนภูมิการสืบทอดของคณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์

ตาราง 6 รายชื่อของคณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์

	ชื่อ - นามสกุล		อายุ	หน้าที่	อาชีพ
1	นางกนกรัตน์	เนียมนิม	45	หัวหน้าคณะ	รับจ้าง
2	นางกชนันท์	ทองจับ	34	นักแสดง	รับจ้าง
3	นางพนอ	แสงเอี่ยม	48	นักแสดง	รับจ้าง
4	นางสาวจิราภรณ์	แสงเอี่ยม	25	นักแสดง	รับจ้าง
5	นางอุบล	มุ่มเมือง	51	นักแสดง	ค้าขาย
6	นางสาวสุตารัตน์	ประสงค์สุข	28	นักแสดง	รับจ้าง
7	นางสายใจ	ประสงค์สุข	48	นักแสดง	รับจ้าง
8	นายเทวัน	ณ บางช้าง	65	นักแสดง	ช่างตัดผม
9	นายอินทร์ชัย	เนียมนิม	25	นักแสดง	รับจ้าง
10	นายชลธิ์	ลิมปมิลชาติ	25	นักดนตรี	รับจ้าง
11	นายจรินทร์	รุ่งวันดี	49	นักดนตรี	รับจ้าง

ตาราง 6 นี้เป็นการเสนอรายชื่อของ คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ ในช่วงท้ายของ ตารางแสดงถึง อายุ หน้าที่ และอาชีพ

5.1.2 พิธีกรรมและความเชื่อ

(กนกรัตน์ นเนียมนิม. สัมภาษณ์. 2548) การจัดไหว้ครูเพื่อระลึกถึงบุญคุณ เช่นการไหว้ครูดนตรีไทย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้จัดเป็นประจำเดือน 12 พฤษภาคมที่ 2 ของทุกปีที่คณะ

คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ เมื่อเจ้าภาพได้ขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมดังที่ตนปรารถนาแล้ว และได้ขอแก้บนด้วยละครหนึ่งโรง จึงได้มาติดต่อให้ไปทำการแสดงต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บนขอเอาไว้ตามความเชื่อ ทางคณะจึงไปแสดงตามที่ทางเจ้าภาพได้ว่าจ้าง เพื่อแสดงให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าภาพ และผู้ชื่นชอบ ได้ชม

ก่อนการแสดงทางเจ้าภาพจะจัดเตรียมของไหว้ถวายแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คณะแสดงจะกล่าวถึงของต่างๆ ได้แก่ของหวานของคาว สุรา ยาเส้น เงินก้านล และของที่เตรียมไว้ในการแก้บนตามที่ตนเองได้บนไว้ ส่วนเครื่องของบายศรีไหว้ครูในการแสดงแก้บน ได้แก่ อาหารคาวหวานขนาดเล็ก ประกอบด้วยข้าวสวย กับข้าว 2 ชนิด ขนมหวาน ผลไม้ น้ำเปล่า น้ำอัดลม พวงมาลัยสด และเงินก้านล 12 บาท ทางคณะจะจัดเตรียมไว้ตามพิธีกรรมของการรำแก้บน

ภาพประกอบ 74 การรำถวายมือของคณะกรรณิการ์บันเทิงศิลป์

5.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน

5.2.1 ลักษณะของละครแก้บน บทเพลงและการแต่งตัว

5.2.1.1 ลักษณะของละคร ที่ใช้ในคณะกรรณิการ์บันเทิงศิลป์ ผู้แสดงทั้งหมดและนักแสดงจะไม่มีการช้อมบทละครกัน เพราะทุกคนจำบทได้แม่นยำและใช้เป็นประจำ (กรรณิการ์ เนียมนิ่ม, สัมภาษณ์. 2547) บทละครที่ใช้เป็นบทละครที่คัดลอกและจำกันมา ส่วนมากจะเป็นเรื่องของละครชาตรี คือ เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ และนิทาน หรือละครไทย แต่จะนำมาเฉพาะบางตอนที่แสดงแล้วให้ความรู้สึกสนุกสนาน และคัดเลือกตอนที่ผู้ชมดูหลายครั้งแล้วไม่เบื่อ ซึ่งจะต้องอยู่ที่ปฏิภาณไหวพริบของผู้แสดง บทตลก และบทเจรจา ในการแสดงจะมีฉากกันซึ่งเป็นผ้ามากรูปวิวทิวทัศน์ต่างๆ ตามเรื่องที่แสดง หรือกลางลานที่ทางเจ้าภาพได้จัดไว้ บทละครที่นิยมนำมาใช้แสดง ดังนี้

เรื่องไชยเชษฐ์
เรื่องสังข์ทอง
เรื่องสังข์ศิลป์ชัย
เรื่องหลวิชัย - คาวี
เรื่องไกรทอง
เรื่องมณีพิชัย
เรื่องขุนช้างขุนแผน
หรือเรื่องที่ผู้ว่าจ้างต้องการให้แสดง

5.2.1.2 บทเพลงประกอบละครแก้บน (อินทรัชย์ เนียมนิ่ม, สัมภาษณ์. 2547) ขั้นตอนเพลงที่ใช้ในการแสดงละครแก้บนนั้น จะเริ่มต้นด้วยการโหมโรงเช้า (สาธุการ ดระ เข้า

มาน ปฐม เหาะ เชิดฉิ่ง เชิดกลอง กลม กราวใน) ก่อน เมื่อบรรเลงจบแล้วปีพาทย์จะบรรเลง เพลงเชื้อ คนร้องจะร้องเชิญ ประกาศหน้าบท เมื่อร้องเพลงเชิญจบปีพาทย์บรรเลงเพลงช้า ตัวละครจะรำถวายมือ โดยเลือกใช้มาบางท่าเท่านั้น จากนั้นดนตรีจะเปลี่ยนเป็นเพลงเร็ว เพลงลา ตัวละครจะรำในท่าที่ค่อยๆ คุกเข่าลงกับพื้น เมื่อจบเพลงจึงถวายบังคม แล้วเดินเข้าโรงไป แล้วค่อยออกมาแสดงละครเป็นเรื่อง ซึ่งจะมีดนตรีประกอบเป็นเพลงประเภท 2 ไม้ม

ภาพประกอบ 75 ทำรำต่างๆ ขณะแสดงของคณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์

ดนตรีบรรเลงในการแสดงประกอบด้วยเพลง

โหมโรงเช้า

เพลงที่ประกอบการแก้บน

- เพลงเชื้อ มีร้องเชิญ
- เพลงช้า
- เพลงเร็ว
- เพลงเชิด

- เพลง 2 ไม่ใช้ในการประกอบการแสดง
- เพลงลา

โหมโรงกลางวัน

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลง ปกติจะใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น มักใช้ระนาดเอก เป็นเครื่องดำเนินทำนองหลัก หรือในบางครั้งจะมีระนาดหรือปี่ในเสริม มีเครื่องประกอบจังหวะ คือ ฉิ่ง กรับ และตะโพน โดยเฉพาะฉิ่งและกรับจะใช้คนในคณะผลัดกันตี ซึ่งเป็นการผสมวงแบบ ชาวบ้าน

5.2.1.3 การแต่งกาย (กนกรัตน์ เนียมนิ่ม. สัมภาษณ์. 2547) การแต่งกายของ ละครแก้บนของคณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ จะแต่งกาย “เข้าเครื่องหรือยืนเครื่อง” ในส่วนที่แต่งตัว สวยงามก็จะเป็นตัวเอกของเรื่อง เช่น ตัวพระ ตัวนาง และตัวเอกที่เกี่ยวข้อง ส่วนตัวประกอบ อื่นๆ จะเพียงแต่งให้พอทราบว่าเป็นตัวอะไร ทั้งนี้เนื่องจากอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้เป็นเครื่องแต่ง กายทางคณะจะต้องลงทุนสูงพอสมควร จึงพยายามที่จะลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการสร้าง จึงใช้วัสดุ ที่ราคาถูกและมีความคงทนน้อย ดังนั้นจึงพบว่าผ้าที่ใช้ตัดชุดการแสดงนั้นใช้ผ้าตาตหรือผ้าแขก และลูกปัดแก้ว แทนผ้ายกที่มีราคาแพง ส่วนในการปักจะปักด้วยเลื่อมหรือลูกปัดแก้วแทนการปัก ด้วยด้าย เนื่องจากเลื่อมและลูกปัดแก้วมีราคาถูกกว่า ดูแลรักษาง่ายและมีความแวววาวทำให้ดูใหม่ อยู่เสมอ และเลื่อมที่นิยมใช้จะใช้เลื่อมที่เป็นโลหะสีเงิน และเลื่อมพลาสติกสีมุก ส่วนสีของเครื่อง แต่งกายจะเป็นสีที่ตรงกันข้ามกัน เพื่อให้ดูสะดุดตาและดูใหม่อยู่เสมอ ลวดลายที่นิยมปักในเครื่อง แต่งกายของละครแก้บน ได้แก่ ลายมะลิเลื้อย (มะลิเถา) ลายข้าวหลามตัด ลายพุ่ม ลายกนก ลายไทย ลายกระจัง ฯลฯ เครื่องประดับศีรษะที่ใช้ส่วนใหญ่ ได้แก่ ชฎา และมงกุฎ สิ่งที่ทำด้วยซี่รัก ปิดทองเปลวฝังด้วยเพชรเทียม หรือประดับกระจกเกียบบและเลื่อม ตามความเหมาะสม ส่วน ศีรษะเบ็ดเตล็ดต่างๆ ที่นิยมได้แก่ ศีรษะยักษ์ ศีรษะกุมาร บันจุเหริจ กระบังหน้า เป็นต้น โอกาสที่ ใช้ขึ้นอยู่กับบทบาทของท้องเรื่องที่แสดง เครื่องประดับทั่วไปทางคณะจะเป็นผู้จัดทำเอง ประกอบด้วยจี้นาง ทับทรวง สังวาล ตาบทศ เข็มขัด ข้อมือผ้า ข้อมือเท้าผ้า เครื่องประดับเหล่านี้ทาง คณะจะจัดเตรียมไว้ให้นักแสดง แต่ก็มีผู้แสดงบางคนจัดเตรียมเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับมา เอง โดยมีเครื่องแต่งกายดังนี้

เครื่องแต่งกายตัวพระ

- ชฎา
- อุบะ
- กรองคอ
- เสื้อพระ
- ทับทรวง
- สังวาล
- พาหุรัด

- เข็มขัด
- รัดสะเอว
- ห้อยข้าง
- ห้อยหน้า
- ภูเขา
- สนับเพลลา
- ปะวะหล่ำ
- กำไลข้อเท้า
- ต่างหู

เครื่องแต่งกายตัวนาง

- มงกุฎ
- อุบะ
- กรองคอ
- จี๋นาง
- ผ้าหม่นนาง
- เสื้อในนาง
- เข็มขัด
- ภูเขา
- ปะวะหล่ำ
- กำไลข้อเท้า

ทั้งนี้จะพบว่าละครกับนคณะกนกรัตนันเทิงศิลป์ ในปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ค่อยพิถีพิถันในเรื่องเครื่องแต่งกายเท่าที่ควร สาเหตุอาจเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากผู้แสดง หรือหัวหน้าคณะขาดความสนใจในเครื่องแต่งกายไม่ครบถ้วน เช่น ใส่ข้อมือเพียงข้างเดียว อีกข้างผูกนาฬิกาข้อมือ ไม่ใส่ข้อเท้าขณะทำการแสดง หรืออาจใส่ข้อมือผ้าแต่สวมกำไลข้อเท้าโลหะ หรือใส่ถุงเท้า ซึ่งอาจเป็นเพราะเครื่องแต่งกายไม่ครบสำหรับนักแสดง

5.2.2 การเรียนและการฝึกซ้อม

การเริ่มต้นเข้าเรียน (กนกรัตน์ เนียมนิม. สัมภาษณ์. 2547) ผู้ที่เริ่มเข้าเรียนจะต้องสมัครเข้าเรียนตั้งแต่วัยเด็กๆ ก่อนที่จะเรียนจะต้องเสียค่าครู 12 บาท พร้อมทั้งอุปกรณ์ในการไหว้ครู เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน หญ้าแพรก ดอกเข็ม เป็นต้น การเริ่มเรียนในขณะนี้จะเริ่มเรียนรำในเพลงช้า เพลงเร็ว เมื่อพอเป็นแล้วจึงเริ่มหัดเรื่องที่ทางคณะใช้ในการแสดง แล้วจึงหัดร้องเพลงและท่องเนื้อให้ได้เสียก่อนที่จะออกไปแสดง

ส่วนผู้มีพื้นฐานมาแล้ว จะให้หัดร้องเพลงและท่องเนื้อโดยไม่จำกัดว่าจะเรียนเป็นตัวอะไร เมื่อมีการแสดงในช่วงแรกจะให้อยู่หลังโรงพอสสมควรแล้วจึงจะให้แสดงจริง ผู้แสดงต้องเล่นได้หมดทุกตัวแสดง เช่น ตัวพระ ตัวนาง ตัวโง่ และตัวตลก เมื่อซ้อมรำหรือซ้อมขับร้องโดยฮัมปากเป็นจังหวะแล้ว จึงซ้อมทั้งรำทั้งร้องด้วยดนตรี ทั้งหมดนี้จะเป็นเฉพาะผู้ที่เริ่มหัดเรียน ส่วนเมื่อมีการแสดงจะไม่มีซ้อม

การเรียนการฝึกซ้อมก่อนแสดงนั้น ไม่จำกัดว่าจะเล่นได้ในตอนไหน ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาและไหวพริบปฏิภาณว่ามีความพร้อมและความสามารถพอไหม หากมีความพร้อมแล้วจึงออกแสดงได้

ภาพประกอบ 76 ชุดและท่ารำของคณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์

5.2.3 การบริหารและการจัดการ

คณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์ ได้รับแสดงละครแก่นเป็นอาชีพหลัก พร้อมด้วยรับงานลิเกและรำหน้าศพ การบริหารและการจัดการของคณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์ ดังนี้

5.2.3.1 การบริหารงานด้านบุคคล

(กนกรัตน์ เนียมนิ่ม. สัมภาษณ์. 2548) ในคณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์ มีการบริหารงานโดย นางกนกรัตน์ เนียมนิ่ม ซึ่งจะรับงานเอง โดยบางครั้งอาจมีนายหน้าคอยจัดหาให้ ซึ่งราคาจะแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง จัดเรื่องที่จะนำไปแสดง และเลือกตัวแสดงว่าใครจะแสดงบทย่อไร ในบางครั้งรับงานในหลายที่พร้อมกันก็จะโทรศัพท์ตามตัวแสดงของคณะอื่นมาสมทบหรือตัวแสดงขาด พร้อมทั้งเลือกนักดนตรีตามราคาที่ถูกจัดจ้างว่าจ้างไว้ การเดินทางจะเดินทางพร้อมกันโดยมีผู้จัดการรับส่ง

5.2.3.2 ราคาว่าจ้างไปแสดงละครแก่น

คณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์ จะกำหนดราคาว่าจ้างแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง โดยมีตัวแสดง 10 คน และนักดนตรี 4 คน โดยแสดงตั้งแต่ 10.00 น. – 12.00 น. พัก เริ่มแสดงอีกครั้ง 13.30 – 15.30 น. เรียก 1 เวลา

- ในจังหวัดสมุทรสงคราม	ราคา 4,500 บาท
- ตำบลมหาชัย	ราคา 6,000 บาท
- กรุงเทพฯ	ราคา 6,000 – 7,000 บาท

5.2.3.3 ราคานักแสดงและนักดนตรี

- ราคานักแสดง คนละ 250 บาท (เฉพาะวัดเพชร จ.สมุทรสงคราม)
- ที่อื่นๆ 300 บาท
- เด็กๆ ที่เริ่มหัดรำแสดง 100 บาท
- ราคานักดนตรี มีอัตราหรือปี 400 บาท
- ตะโพน 350 บาท เครื่องประกอบจังหวะ 300 บาท
- ถ้าทางเจ้าภาพไม่ได้เตรียมอาหารให้กับทางคณะ หรือทางคณะไม่ได้จัดเตรียมอาหารไปด้วย ก็จะเพิ่มเงินค่าอาหารให้ของแต่ละคน

5.3 ศึกษาลักษณะดนตรีของละครแก่นในจังหวัดสมุทรสงคราม

5.3.1 เครื่องดนตรีในการประกอบละครแก่น คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ ละครชาตรี

- ระนาดเอก
- โทนชาตรี
- กลองชาตรี
- ฉิ่ง
- กรับไม้

ละครไทย

- ระนาดเอก
- ระนาดทุ้ม (ใช้เฉพาะบางงานเท่านั้น)
- ตะโพน
- กลองทัด
- ฉิ่ง
- กรับไม้

5.3.2 นักดนตรี

นักดนตรีของ คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์

- นายชลธิ์ ลิ้มปิลชาติ อายุ 55 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี ระนาดเอก
- นายจรินทร์ รุ่งวันดี อายุ 42 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี โทนชาตรี
- นายเหมียว บันเทิงศิลป์ อายุ 35 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี กลอง

ชาตรี ตะโพน และกลองทัด

- นายอานนท์ บันเทิงศิลป์ อายุ 14 ปี มีหน้าที่ในการเล่นเครื่องดนตรี เครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับไม้ หรือ เล่นเครื่องดนตรีที่ผู้เล่นไม่อยู่ข้างต้น

นอกจากจะเล่นดนตรีประกอบละครแก่นแล้วยังมีทีมงานของตนเองในการรับงานวงดนตรีปี่พาทย์

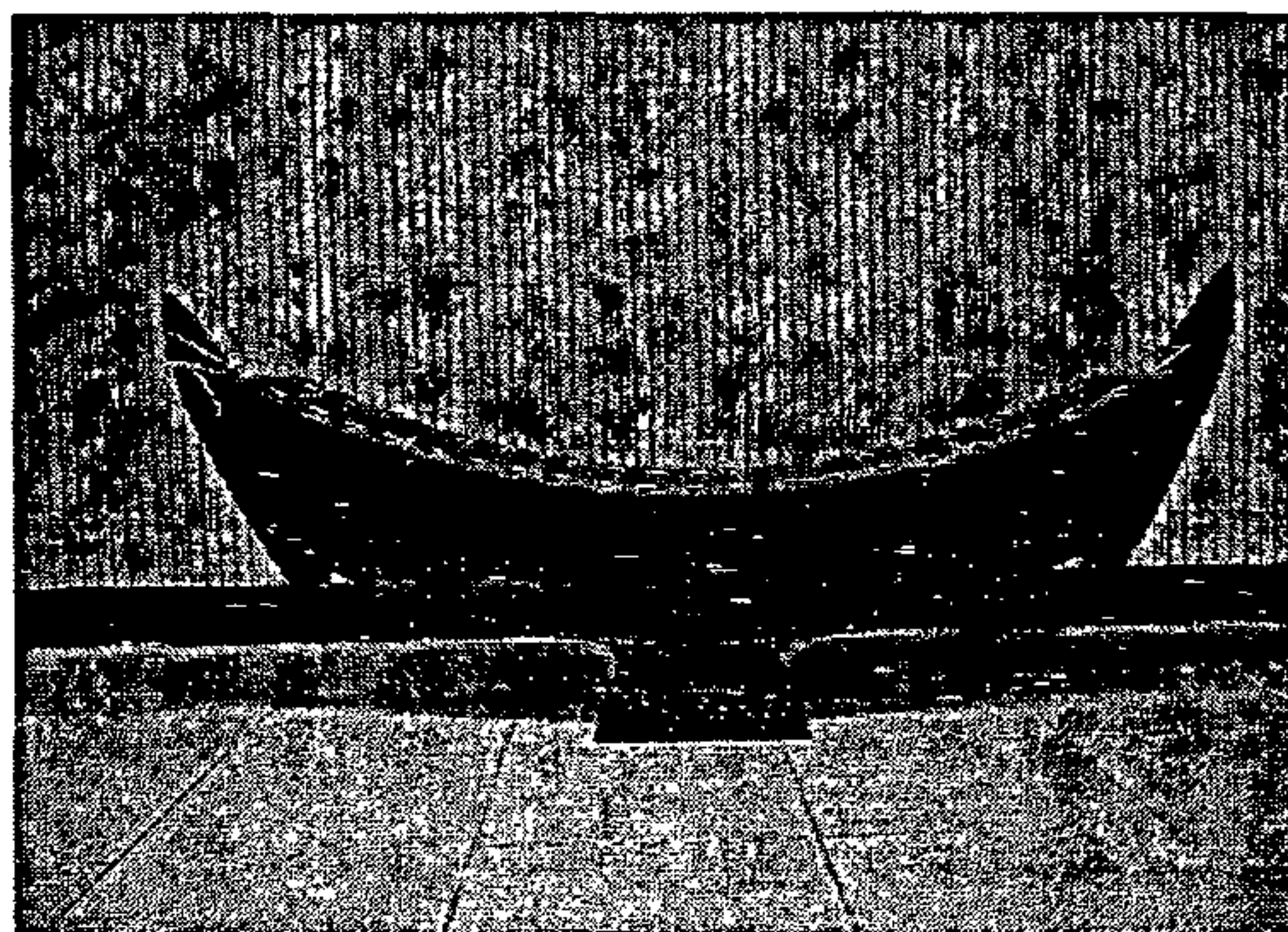
5.3.3 ลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรี

5.3.3.1 ระนาดเอก ของ คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์

ลักษณะ ผืนระนาดทำจากไม้เนื้อแข็งเป็นไม้ชิงชัน การเหลาผืนระนาดต้องวัดขนาดให้พอเหมาะไล่เสียงเรียงกันไป 21 ลูก ลูกต้นยาวประมาณ 39 ซม. กว้างประมาณ 5 ซม.หนา 1.5

ช.ม. ลูกกระพรวนจะเจาะรูร้อยเชือกแขวนบนราง การเทียบเสียงใช้ตะกั่วถ่วงด้านล่างของลูกกระพรวน ลูกกระพรวนเมื่อร้อยเชือกติดกันเรียกว่าผืนระนาด

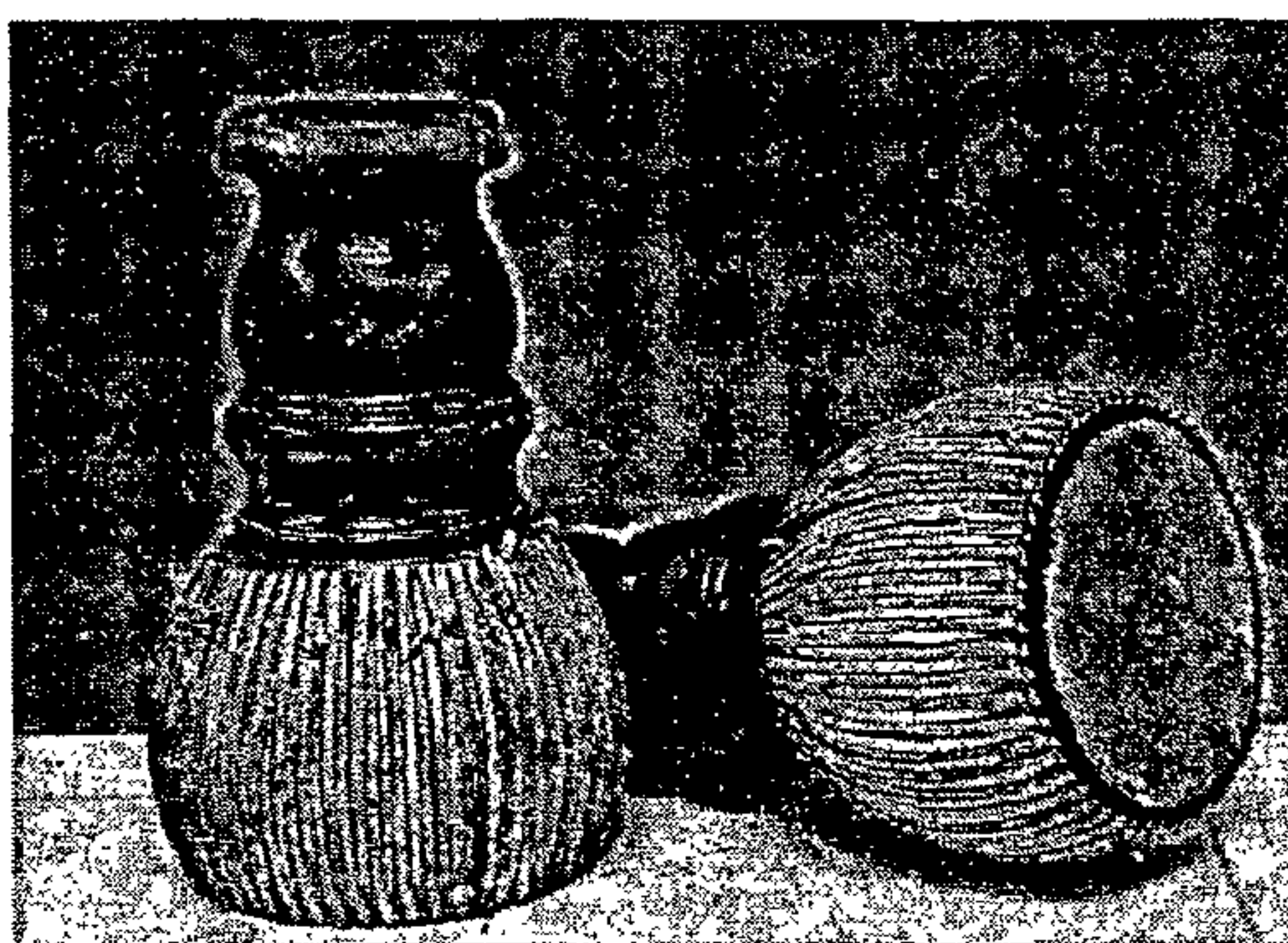
รางระนาดเอก มีรูปร่างคล้ายเรือ มีฐานรองด้านข้างตรงกลางจะสูงพอดีกับคนนั่งตีระนาด รางระนาดยาวประมาณ 120 ซม. ไม้ตีระนาดเอกมี 2 อัน และมี 2 ชนิด คือ ไม้ نرمและไม้แข็ง ต้มใช้ไม้ไผ่เหลากลม ตอนหัวพันด้วยผ้าให้นุ่มก็จะเป็นไม้ نرم ถ้าเป็นไม้แข็งจะชุบผ้าแล้วชุบรัก เพื่อให้แข็ง ขณะตีให้แข็งเสียงจะดังกว่าไม้ نرم

ภาพประกอบ 77 ระนาดเอก คณะกรรณิชนันท์เทงศิลป์

5.3.3.2 โทนชาติรี ของ คณะกรรณิชนันท์เทงศิลป์

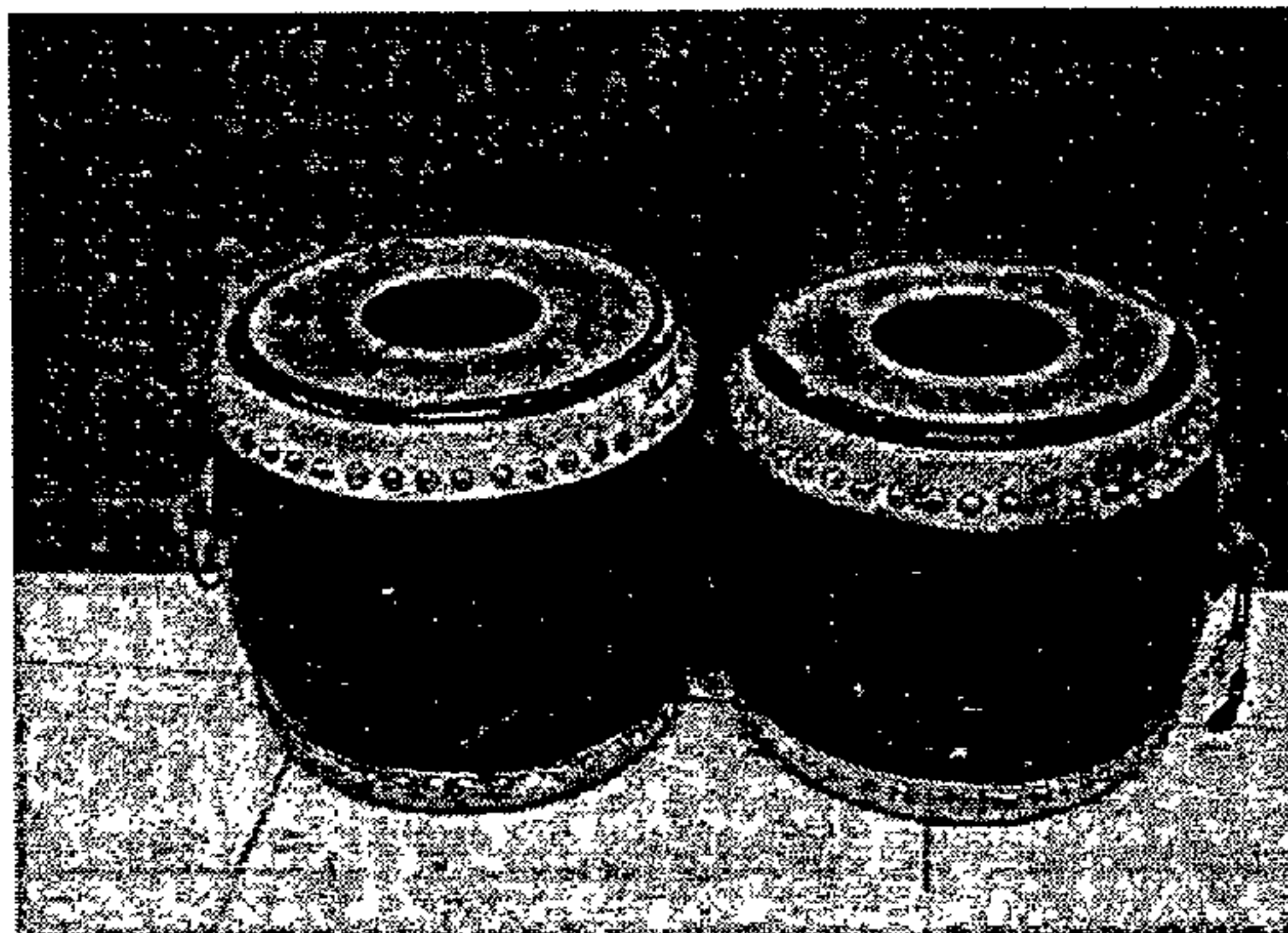
ตัวโทนทำจากไม้ขนุน ขึงหน้าด้วยหนังด้านเดียว สายโยงเร่งเสียง ใช้หนังเรียด เส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลองประมาณ 17 ซม. ตัวโทนยาวประมาณ 34 ซม.

ภาพประกอบ 78 โทนชาติรี คณะกรรณิชนันท์เทงศิลป์

5.3.3.3 กลองชาตรีหรือกลองตุ้ม ของ คณะกรรณิชนันทิงศิลป์

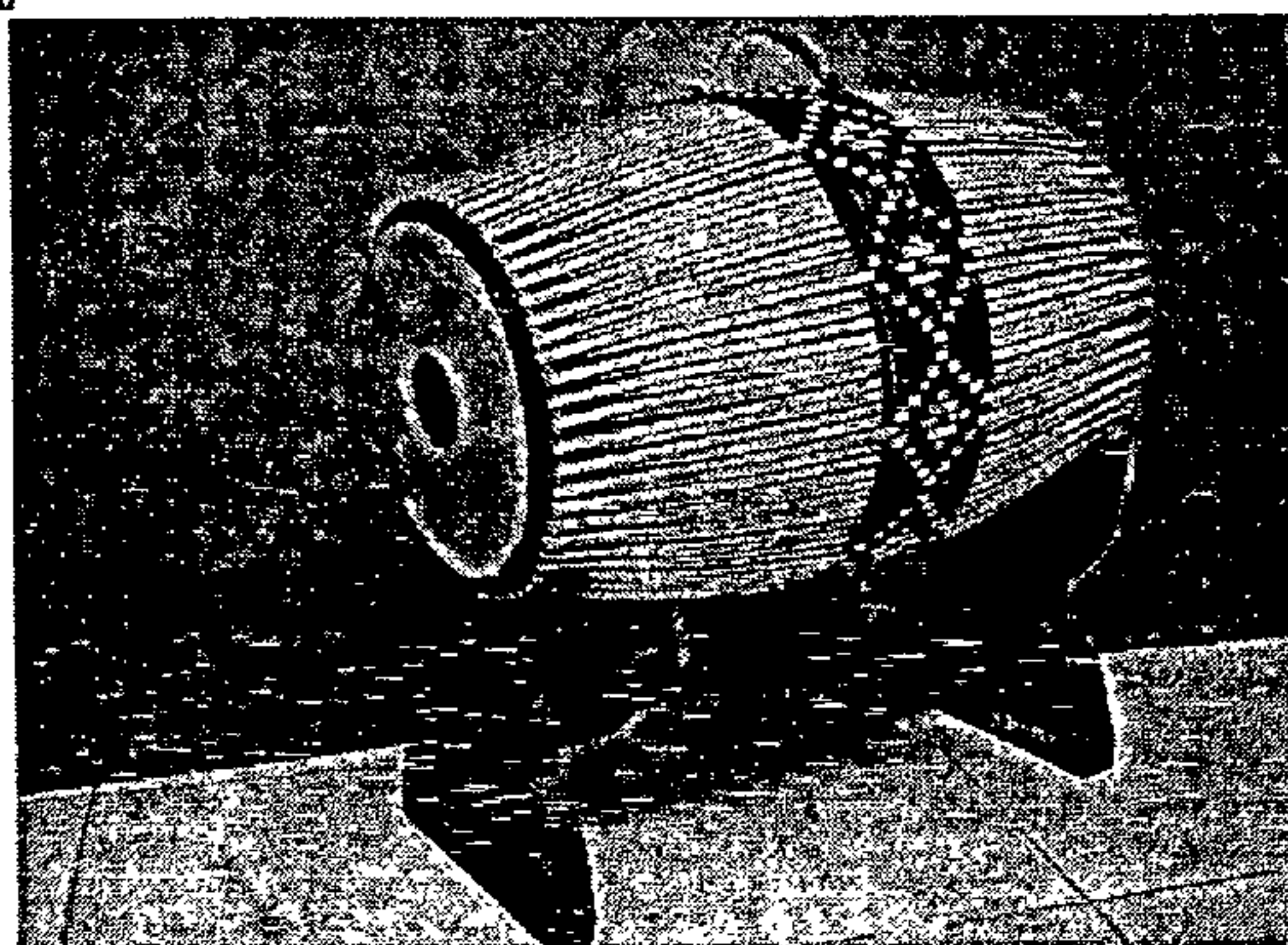
ลักษณะคล้ายกลองทัดแต่ใบเล็กกว่ามาก หน้ากลองเส้นผ่านศูนย์กลาง 20 ซม. ยาวประมาณ 26 - 24 ซม. ขึงหน้าด้วยหนังทั้ง 2 ด้าน แล้วตึงด้วยหมุด ตัวกลองใช้ไม้ ไม้ดีทำจากไม้ไผ่ต้นขนาดเหมาะมือมี 2 อัน ความยาว 25 ซม.

ภาพประกอบ 79 กลองชาตรีหรือกลองตุ้ม คณะกรรณิชนันทิงศิลป์

5.3.3.4 ตะโพน ของ คณะกรรณิชนันทิงศิลป์

ลักษณะ ประกอบด้วยตัวหุ่น หนังขึ้นหน้ากลอง หนังเรียบสำหรับขึงให้หน้ากลองตึงและเท้ารองตัวตะโพนสำหรับหุ่นซึ่งทำจากไม้ขนุน หุ่นตะโพนชุดให้ป่องตรงกลาง หน้าหนึ่งใหญ่หน้าหนึ่งเล็ก หน้าใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 25 ซม. หน้าเล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 22 ซม. ตัวกลองยาวประมาณ 48 ซม. ขอบหนังที่ขึ้นหน้าถักด้วยหนังทำให้เป็นเกลียวเส้นเล็กๆ เรียกว่า "ไส้ละมาน" แล้วใช้หนังเรียบร้อยในช่วงของไส้ละมานโยงแรงเสียงทั้ง 2 หน้าให้ตึง ตรงกลางใช้หนังเรียบพันสานให้สวยงามทำเป็นรัดอกและสานเป็นหูหิ้วจะได้สะดวกเวลาขนย้าย ที่หน้ากลองทั้ง 2 ด้านติดข้าวสุกบดผสมขี้เถ้าถ่วงเสียงให้พอดี การตีใช้เทคนิคต่างๆ สามารถตีได้ 12 เสียง ตะโพนไทย จัดเป็นเครื่องกำกับจังหวะชั้นสูง ใช้กับเพลงหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยต้องนุ่งผ้าขาวให้ตะโพนและนำดอกไม้ธูปเทียนมาปักที่ตัวตะโพน

ภาพประกอบ 80 ตะโพน คณะกรรณิชนันทิงศิลป์

5.3.3.5 จิ้ง ของ คณะภรรตน์บันเทงคิลปี

ลักษณะทำจากโลหะประเภททองเหลือง หล่อให้หน้าคล้ายหมวกใบเล็กเจาะรูตรงกลางร้อยเชือกผูกเป็นปมไว้ด้านในให้ได้เป็นคู่มี 2 ผา จิ้งมีหลายขนาดแต่ต้องมีเสียงดี คือตีกระทบกันแล้วดังกังวาน จิ้งขนาดใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 7 ซม. การตีมี 2 เสียง คือ เสียง จิ้ง และ จับ เสียงจิ้งจะตีริมของจิ้งแล้วเปิดมือยกจิ้งขึ้น ส่วนเสียงจับจะตีตรงๆ แล้วคว่ำจิ้งติดกันกดมือลงไว้

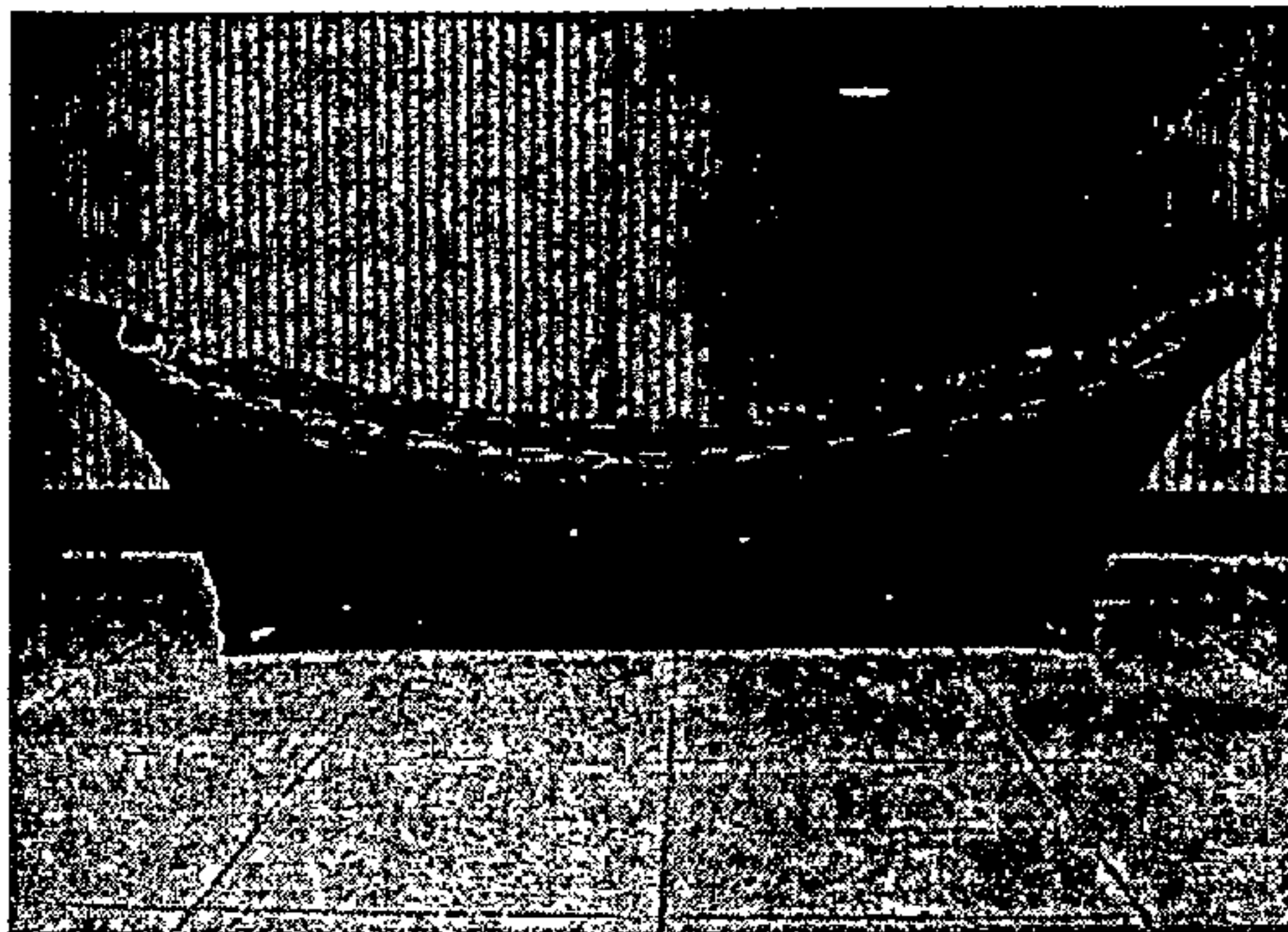

ภาพประกอบ 81 จิ้ง คณะภรรตน์บันเทงคิลปี

5.3.3.6 ระนาดทุ้ม ของ คณะภรรตน์บันเทงคิลปี

ลักษณะ ทำจากไม้และไม้ไผ่มีส่วนประกอบที่เป็นผืนระนาดและรางระนาด ผืนระนาดทำจากไม้ไผ่บงและไม้ไผ่ตง ส่วนที่ทำจากไม้จะใช้ไม้มะหาด เพราะเป็นไม้เนื้อแข็ง เวลาตีจะมีเสียงดัง ไม้ที่ทำผืนระนาดต้องเหลาให้ได้ขนาดกันทั้งผืน เจาะรูที่ลูกระนาดร้อยเชือกให้เรียงกันเป็นผืน ลูกระนาดมี 17 – 18 ลูก ลูกต้นยาวประมาณ 42 ซม. กว้าง 6 ซม. ลูกต่อไปลดหลั่นกันจนถึงลูกยอดจะมีขนาดยาวประมาณ 5 ซม. การเทียบเสียงใช้ตะกั่วถ่วงด้านหลังผืนระนาด

รางระนาดทุ้ม ใช้ไม้ทำเป็นรูปร่างคล้ายเรือ โขนที่ปิดท้ายรางระนาดจะสูงขึ้นกว่าตัวรางนิดหน่อย มีขอแขวนผืนระนาดติดไว้เวลาบรรเลงนำผืนระนาดมาแขวนไว้ที่ขอนี้ โยงหัวท้ายให้ตึงพอดีขณะตีลงบนผืนระนาด รางระนาดจะเป็นกล่องเสียงให้ความก้องดัง ได้ระนาดมีเท้าระนาด 4 เท้า มีไม้ตี 2 อัน ลักษณะใหญ่กว่าไม้ตีระนาดเอก ส่วนด้ามใช้ไม้ไผ่ ปลายไม้พันด้วยผ้าหนาและใช้ด้ายพันวนไปวนมาเพื่อความสวยงาม

ภาพประกอบ 82 ระนาดทุ้ม คณะกนกรัตนันท์บันเทิงศิลป์

5.3.3.7 กรับ

ทำด้วยไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 20 เซนติเมตร กว้าง 12.5 เซนติเมตร มีความหนา 5 เซนติเมตร เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม แต่ปลายด้านหนึ่งจะมน

5.3.4 เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก่น

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก่น คณะกนกรัตนันท์บันเทิงศิลป์ ที่มักใช้เป็นประจำ ดังนี้

- เพลงอวยพร เช่น เพลงเทพบรรเทิง กฤดาภินิหาร ศรีนวล ไกรลาสสำเร็จ
- เพลงช้า เช่น เพลงสร้อยสนตัด เพลงเต่ากินผักบั้ง
- เพลงเร็ว เช่น ดันบรเทศ นางโหย ธรณีร้องไห้ ค้างคาวกินกล้วย เขมรราชบุรี สาวคำ เจ้าเซ็น เพลงฉิ่ง แมวอนลูก ลูกออนแม่
- เพลง 2 ไม้ เช่น สองไม้มอญแปลง แหกต๋อยหม้อ สองไม้สร้อยสน นางโหย แหกโอด แหกกลพบุรี จำปานารี ครัวงญา เขมรราชบุรี ครัวงญา คู่ครัวงญา ตะเข็ง กระต่ายชมเดือน ศรีนวลนอก ศรีนวลใน
- เพลงลา
- เพลง 2 ชั้น เช่น ดันมอญแปลง มอญแปลง คู่มอญแปลง ปลายมอญแปลง สร้อยสน พวงร้อย วิเวกเวหา การะเวก นกกระจอกทอง การเวียนทอง สาลิกาชมเดือน แหกมอญ เขมรใหญ่ เขมรน้อย เขมรกลาง เขมรเขาเขียว เขมรขาว เขมรแดง ดันฝรั่งรำเท้า ฝรั่งรำเท้า คู่ฝรั่งรำเท้า เคียงฝรั่งรำเท้า ฝรั่งแดง ฝรั่งเดิม พระทอง เป้าหลุด สระบุหร่ง บะหลี่ม สุรินทร์ราหู จันทรราหู กิ่งไม้เงินทอง มะลิเลื้อย แสนคำนึง พม่าเห่ เขาสุวรรณ เวสสุกรรม ลาวครัวงญา
- เพลงเชิด

สรุป

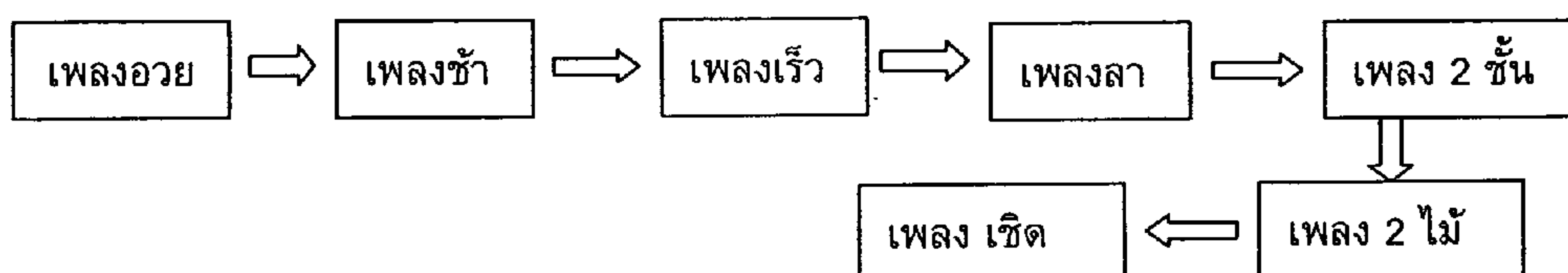
คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ เป็นคณะละครแก๊บนที่มีชื่อเสียงในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงครามอีกคณะหนึ่ง เจ้าของคณะชื่อนางกนกรัตน์ เนียมเนียม ได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครแก๊บน จากนางพริก ขำประเสริฐ (ยาย) นางเทียม ขำประเสริฐ (ป้า) และนางอุบล เทพนิมิต (แม่บุญธรรม) เจ้าของละครแก๊บนคณะอุบลเทพนิมิตร จังหวัดนครปฐม และได้ไปศึกษาทางด้านนาฏศิลป์เพิ่มเติม เพื่อที่จะนำความรู้ไปช่วยทางคณะ ต่อมาเมื่ออายุ 19 ปี จึงได้ก่อตั้งคณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ ขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2514 ในช่วงแรกเริ่มได้นำเครื่องละครและนักแสดง นักดนตรีของคณะอุบลเทพนิมิตร จากนั้นประมาณ 2 ปีค่อยๆ สร้างเครื่องขึ้นมา โดยปักเย็บลงแบบเขียนลายด้วยตนเอง ซึ่งเครื่องละครเหล่านี้อาศัยลอกเลียนแบบของเดิมและลักจำมาทำ ปัจจุบันได้ฝึกซ้อมลูกหลานและเด็กๆ ขึ้นมาใหม่ในคณะละครด้วยตนเอง และให้รุ่นพี่สอนรุ่นน้อง โดยในคณะมี 11 คน คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ปัจจุบันตั้งคณะอยู่บ้านเลขที่ 1325/27 ซอยแก้วมงคล ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

การจัดไหว้ครูคณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ เพื่อระลึกถึงบุญคุณครู เช่นการไหว้ครูดนตรีไทย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้จัดเป็นประจำเดือน 12 พฤษหส์ที่ 2 ของทุกปีที่คณะ

คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ เมื่อเจ้าภาพได้ขอสั่งใดสิ่งหนึ่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมดังที่ตนปรารถนาแล้ว และได้ขอแก๊บนด้วยละครหนึ่งโรง จึงได้มาติดต่อให้ไปทำการแสดงต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บนขอเอาไว้ตามความเชื่อ ทางคณะจึงไปแสดงตามที่ทางเจ้าภาพได้ว่าจ้าง เพื่อแสดงให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าภาพ และผู้ชื่นชอบ ได้ชม โดยมีราคาประมาณครั้งละ 5,000 – 9,000 บาท

เครื่องดนตรีในการประกอบละครแก๊บน คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ มี ระนาดเอก โทนชาตรี กลองชาตรี ฉิ่ง และกรับไม้ (ในบางครั้งจะมีฆานในประกอบด้วย) นักดนตรีนอกจากจะเล่นดนตรีประกอบละครแก๊บนแล้วยังมีทีมงานของตนเองในการรับงานวงดนตรีป๊อปปี้

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก๊บน คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ ที่มักใช้เป็นประจำ คือ เพลงอวยพร เพลงช้า เพลงเร็ว เพลงลา เพลง 2 ชั้น เพลง 2 ไม้ และเพลงเชิด ซึ่งมีลักษณะการบรรเลง ดังนี้

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยละครแก้บน ที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลงานวิจัย จากเอกสาร หนังสือทางวิชาการ บทความที่เกี่ยวข้อง จากการสัมภาษณ์และเข้าร่วมกิจกรรมจริง จากการศึกษาสภาพความเป็นจริงของละครแก้บน ที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม โดยการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม การสืบทอด พิธีกรรม ความเชื่อ ลักษณะของละครแก้บน บทเพลง การแต่งตัว การเรียน การฝึกซ้อม การบริหารและการจัดการ จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมมาวิเคราะห์เรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยในรูปแบบการพรรณนา ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางวิธีการดำเนินการค้นคว้าและวิจัยดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพทั่วไปของจังหวัดสมุทรสงครามและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน
2. ศึกษาวัฒนธรรมและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บนในจังหวัดสมุทรสงคราม
3. ศึกษาลักษณะดนตรีของละครแก้บนในจังหวัดสมุทรสงคราม

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพทั่วไปของจังหวัดสมุทรสงครามและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน พบว่า

จังหวัดสมุทรสงคราม หรือ เมืองแม่กลอง เกิดขึ้นเป็นชุมชนด้วยการที่ชาวบ้านในพื้นที่อำเภอแม่กลองเดิม พากันอพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมปากอ่าวในพื้นที่ จังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งแต่สมัยสุโขทัยตอนปลายและตั้งชื่อชุมชนตามชื่อบ้านเดิมของตน ล่วงมาถึงในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง ทางเมืองหลวงจึงได้จัดให้มีเจ้าเมืองไปปกครองโดยขึ้นอยู่กับเมืองราชบุรี ต่อมาในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้โปรดฯ ให้สร้าง “ค่ายแม่กลอง” ขึ้น ซึ่งค่ายแม่กลองนี้ได้รับการบูรณะโดยพระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่อๆ มา

เมืองสมุทรสงครามยังได้ชื่อว่าเป็น “เมืองราชินิกุล” เพราะที่ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา เป็นสถานที่พระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (นาก) พระอัครมเหสีในรัชกาลที่ 1 กับสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี (บุญรอด) พระอัครมเหสีในรัชกาลที่ 2 ต่อมาพระญาติสายตรงของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีได้รับพระราชทานนามสกุล ณ บางช้าง ซึ่งเป็นราชินิกุลแรกในสมัย

ชื่อเมืองสมุทรสงครามที่มีการเรียกขานกันไปเป็นเมืองแม่กลองนั้นมีที่มาจากตำนานที่เล่าต่อมาว่าสมัยโบราณได้มีกลองใบใหญ่มากลอยตามน้ำมาติดอยู่ที่หน้าวัดใหญ่จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่าแม่กลอง ส่วนอีกข้อสันนิษฐานหนึ่งมาจากการที่ชาวบ้านอพยพมาจากพื้นที่ในอำเภอแม่กลองเดิมแล้วนำมาเรียกขานชุมชนของตนที่ตั้งใหม่ว่า “บ้านแม่กลอง” เช่นกัน

จังหวัดสมุทรสงครามตั้งอยู่ทางภาคกลางตอนล่าง ริมฝั่งทะเลอ่าวไทยด้านตะวันตกบริเวณที่เรียกว่า ปากน้ำแม่กลอง อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 ประมาณ 64 กิโลเมตร โดยมีพื้นที่ทั้งจังหวัดประมาณ 436,707 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 260,442 ไร่ โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 3 อำเภอ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดสมุทรสงครามเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านทั่วทั้งจังหวัด ลักษณะอากาศของจังหวัดสมุทรสงครามเป็นแบบมรสุมเมืองร้อน มีประชากรจำนวน 204,792 คน เป็นประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตเมืองเพียงร้อยละ 21 ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานกระจายตามแนวแม่น้ำลำคลองต่างๆ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การประมง การทำนาเกลือ และในด้านอุตสาหกรรม

คนจังหวัดสมุทรสงครามเป็นผู้ใจบุญ มีหลักฐานเป็นโบราณสถานวัดวาอารามมากมายหลายแห่ง บางแห่งอยู่ห่างกันไม่ถึง 1 กิโลเมตร เช่น ในเขตเทศบาลตำบลมีพื้นที่เพียง 2 กิโลเมตร มีวัดอยู่ถึง 4 แห่ง จากข้อมูลด้านศาสนาระบุว่าจังหวัดสมุทรสงครามมีวัดทั้งหมด 109 วัด เป็นฝ่ายมหานิกาย 102 วัด เป็นวัดธรรมยุต 7 วัด ที่พำนักสงฆ์ 2 แห่ง มีศาสนสถานของศาสนาคริสต์ 2 แห่ง คือวัดแม่พระบังเกิด (อาสนวิหารมารีสมภพ) ที่บางนกแขวก และนักบุญยาโกที่แม่กลอง มัสยิดดำรงอิสลามของศาสนาอิสลาม 1 แห่ง

2. ผลการศึกษาวัฒนธรรมและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับละครแก๊บนในจังหวัดสมุทรสงครามพบว่า

จังหวัดสมุทรสงคราม มีโบราณสถานวัดวาอารามมากมายหลายแห่งที่ประชาชนให้ความเคารพบูชาอีกทั้งมาบนบานขอพรหลายสถานที่ เช่น วัดเพชรสมุทรวรวิหาร วัดอัมพวันเจติยาราม วัดบางกะพร้อม วัดนางวัง วัดปากน้ำ เป็นต้น สิ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ใช้บนบานกราบไหว้อยู่เป็นประจำ ได้แก่ พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องสังเวยต่างๆ และละครแก๊บน

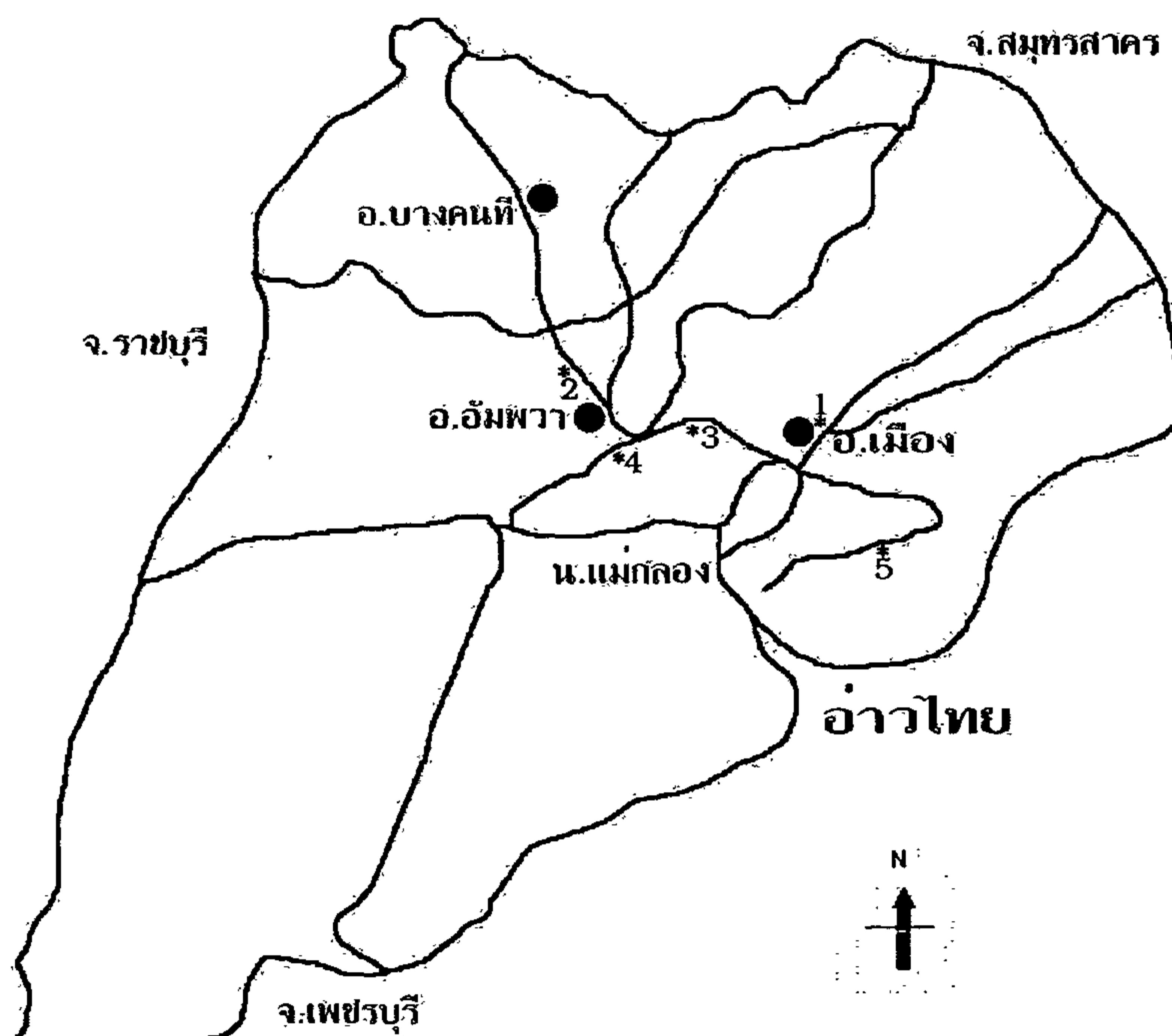
ละครแก๊บนของ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีประชาชนทั้งในและต่างจังหวัดมาใช้บริการกันมาก มีสาเหตุมาจากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อบ้านแหลมในวัดเพชรสมุทรวรวิหาร และศาลเจ้าต่างๆ ในจังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนความเชื่อของการทำมาหากินและการค้า ซึ่งประชาชนให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก จึงบนบานให้การใดๆ ของตนสำเร็จตามความประสงค์แล้วจะขอแก๊บนด้วยเครื่องสังเวยต่างๆ และละครแก๊บน ประกอบกับการบอกกล่าวปากต่อปากว่า ปัจจุบันมักนิยมการแก๊บนที่วัดหรือที่บ้านของตน และแก๊บนในประเพณีต่างๆ จนก่อเกิดเป็นวัฒนธรรม เช่น งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานเปิดกิจการใหม่ หรือการค้ารุ่งเรืองขึ้น

ตลอดจนงานศพ (รำน้ำศพ) คณะละครในแก๊บนที่มีชื่อเสียงใน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 5 คณะ คือ คณะ ส.ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ คณะอัญญาพร วัฒนา คณะแม่ห่อ วัดปากน้ำ และคณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์

คณะละครในแก๊บน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ในปัจจุบัน จำนวน 5 คณะ คือ

- คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์	หมายเลข 1
- คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์	หมายเลข 2
- คณะอัญญาพรวัฒนา	หมายเลข 3
- คณะแม่ห่อ วัดปากน้ำ	หมายเลข 4
- คณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์	หมายเลข 5

แผนที่แสดงที่ตั้งคณะละครแก๊บนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ภาพประกอบ 83 แผนที่ แสดงที่ตั้งคณะละครแก๊บนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ตาราง 7 แสดงที่ตั้งของคณะละครแก้บน

หมายเลข	คณะละครแก้บน	ที่อยู่ จังหวัดสมุทรสงคราม
1	ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์	บ้านเลขที่ 15/39 ซอยบางระจันทร์ (เอกชัย 8) ต. แม่กลอง อ. เมือง จ. สมุทรสงคราม
2	ศรีสมปอง บันเทิงศิลป์	ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ 111/5 หมู่ 9 ต.บางช้าง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม
3	อนัญพรวัฒนา	บ้านเลขที่ 65/9 ต. บ้านปรก อ. เมือง จ. สมุทรสงคราม
4	แม่ห่อ วัดปากน้ำ	ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ 29 หมู่ 6 ต. แหวอ้อม อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม
5	กนกรัตน์บันเทิงศิลป์	บ้านเลขที่ 1325/27 ซอยแก้วมงคล ต.แม่กลอง อ.เมือง จ. สมุทรสงคราม

ตาราง 7 นี้เป็นการเสนอที่ตั้งของคณะละครแก้บน ในช่วงท้ายของตารางแสดงถึง ที่อยู่ของคณะละครแก้บน

จากตาราง พบว่า คณะละครแก้บนในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ที่ยังคงอยู่ในตัวอำเภอเมือง คือ คณะส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ คณะอนัญพรวัฒนา และคณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ คณะละครแก้บนที่เคยก่อตั้งคณะในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม แต่ได้ย้ายคณะไปอยู่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม คือ คณะศรีสมปอง บันเทิงศิลป์ และคณะแม่ห่อ วัดปากน้ำ คณะละครแก้บนในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เรียงตามลำดับความเก่าแก่ของการก่อตั้งคณะดังนี้

ตาราง 8 แสดงอันดับการก่อตั้งคณะ

อันดับ	คณะละครแก้บน	ชื่อ - สกุล เจ้าของคณะ	ปี ที่ตั้งคณะ
1	แม่ห่อ วัดปากน้ำ	นางทองห่อ งามสม	ประมาณ พ.ศ. 2475
2	ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์	นางพินิจ อยู่สมบูรณ์	ประมาณ 60 - 70 ปี (พ.ศ. 2479 - พ.ศ. 2489)
3	กนกรัตน์บันเทิงศิลป์	นางกนกรัตน์ เนียมนิ่ม	พ.ศ. 2514
4	ศรีสมปอง บันเทิงศิลป์	นางสาวรัชกร ศรีคต	พ.ศ. 2529
5	อนัญพรวัฒนา	นางชูศรี ด้านสากุล	พ.ศ. 2538

ตาราง 8 นี้เป็นการเสนออันดับการก่อตั้งคณะ ในช่วงท้ายของตารางแสดงถึง ชื่อ - สกุล เจ้าของคณะ และปีที่ตั้งคณะ

2.1 ประวัติความเป็นมาและการสืบทอด พบว่า

คณะละครแก๊บนในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เจ้าของคณะแต่ละคณะเป็นชาวอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม โดยกำเนิด ซึ่งเจ้าของคณะได้รับการสืบทอดศิลปะการแสดงละครแก๊บนจากมารดาหรือทางสายเลือด และการสืบทอดโดยการเรียนการฝึกฝนตนพร้อมทั้งประสบการณ์จากคณะอื่นก่อนมาก่อตั้งคณะของตนเอง เมื่อมีคณะของตนเองแล้วจึงสืบทอดต่อด้วยตนเอง ดังนี้

2.1.1 คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ เจ้าของคณะชื่อนางพินิจ อยู่สมบูรณ์ ได้รับคณะดกทอดมาจากมารดา และได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครแก๊บนจากมารดาตั้งแต่เด็ก ซึ่งมารดาได้รับการถ่ายทอดการแสดงแก๊บนจาก อาจารย์ไพบร์ ประกอบกับเป็นผู้ที่ชอบรำชอบร้อง และติดตามมารดาไปในการแสดงละครแก๊บนเสมอ และได้ฝึกฝนตนเองจนมีความสามารถออกรำละครได้ ซึ่งเป็นผู้ได้รับการสืบทอดการแสดงละครแก๊บนทางสายเลือด

2.1.2 คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ เป็นคณะที่เจ้าคณะสงฆ์วัดปากน้ำ เป็นผู้ตั้งชื่อคณะให้ เจ้าของคณะชื่อนางสาวอรรชกร ศรีคต ได้รับคณะดกทอดมาจากมารดา ซึ่งเป็นคณะที่มีมาก่อนเก่า และมารดาได้รับการดกทอดมาจากยาย ซึ่งเป็นผู้ได้รับการสืบทอดการแสดงละครแก๊บนทางสายเลือด

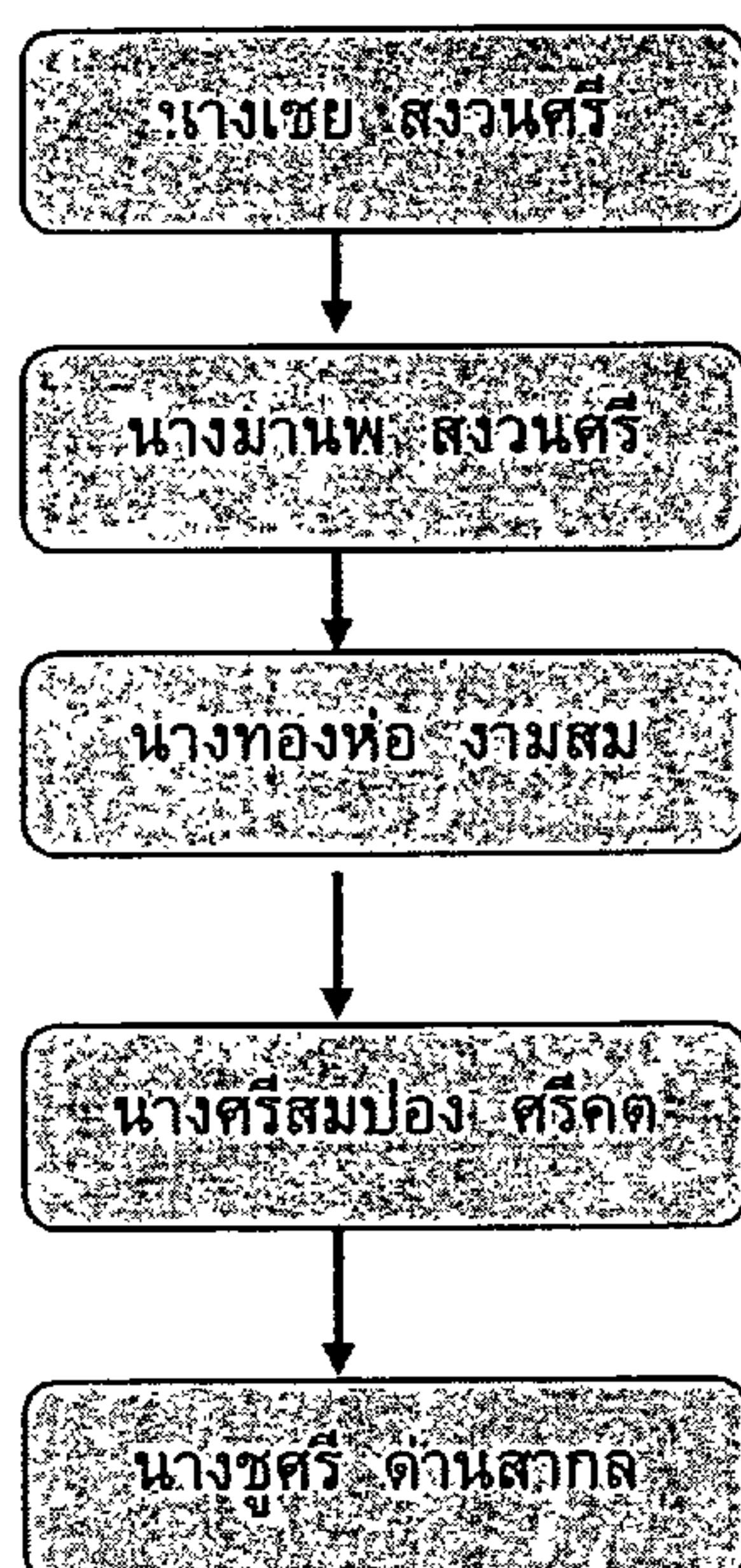
2.1.3 คณะอนัญพรวัฒนา เจ้าของคณะชื่อนางชูศรี ด้านสากล ได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครแก๊บน มาจากนางศรีสมปอง ศรีคต ซึ่งเป็นเจ้าของคณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ ตั้งแต่เด็ก โดยพื้นฐานแล้วทางบ้านมีวงดนตรีไทย เมื่อครั้งยังเด็กเป็นผู้ที่ชื่นชอบการแสดงละครแก๊บนเมื่อมีการแสดงที่ไหนมักจะติดตามไปชม ประกอบกับเป็นผู้ที่ชอบร้องรำ จนมีความสามารถออกรำละครได้ และเป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ขยันฝึกตนเอง

2.1.4 คณะแม่ห่อ วัดปากน้ำ เจ้าของคณะชื่อนางทองห่อ งามสม สืบทอดคณะต่อจากมารดา ได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครแก๊บน มาจากนางเชย สงวนศรี ผู้เป็นยาย และนางมานพ สงวนศรี ผู้เป็นมารดา ซึ่งเป็นผู้ได้รับการสืบทอดการแสดงละครแก๊บนทางสายเลือด

2.1.5 คณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์ เจ้าของคณะชื่อนางกนกรัตน์ เนียมนิ่ม ได้รับการถ่ายทอดการแสดงละครแก๊บน จากนางอุบล เทพนิมิต เจ้าของละครแก๊บนคณะอุบลเทพนิมิตร จ.นครปฐม ซึ่งเป็นแม่บุญธรรม และได้มาตั้งคณะตนเอง

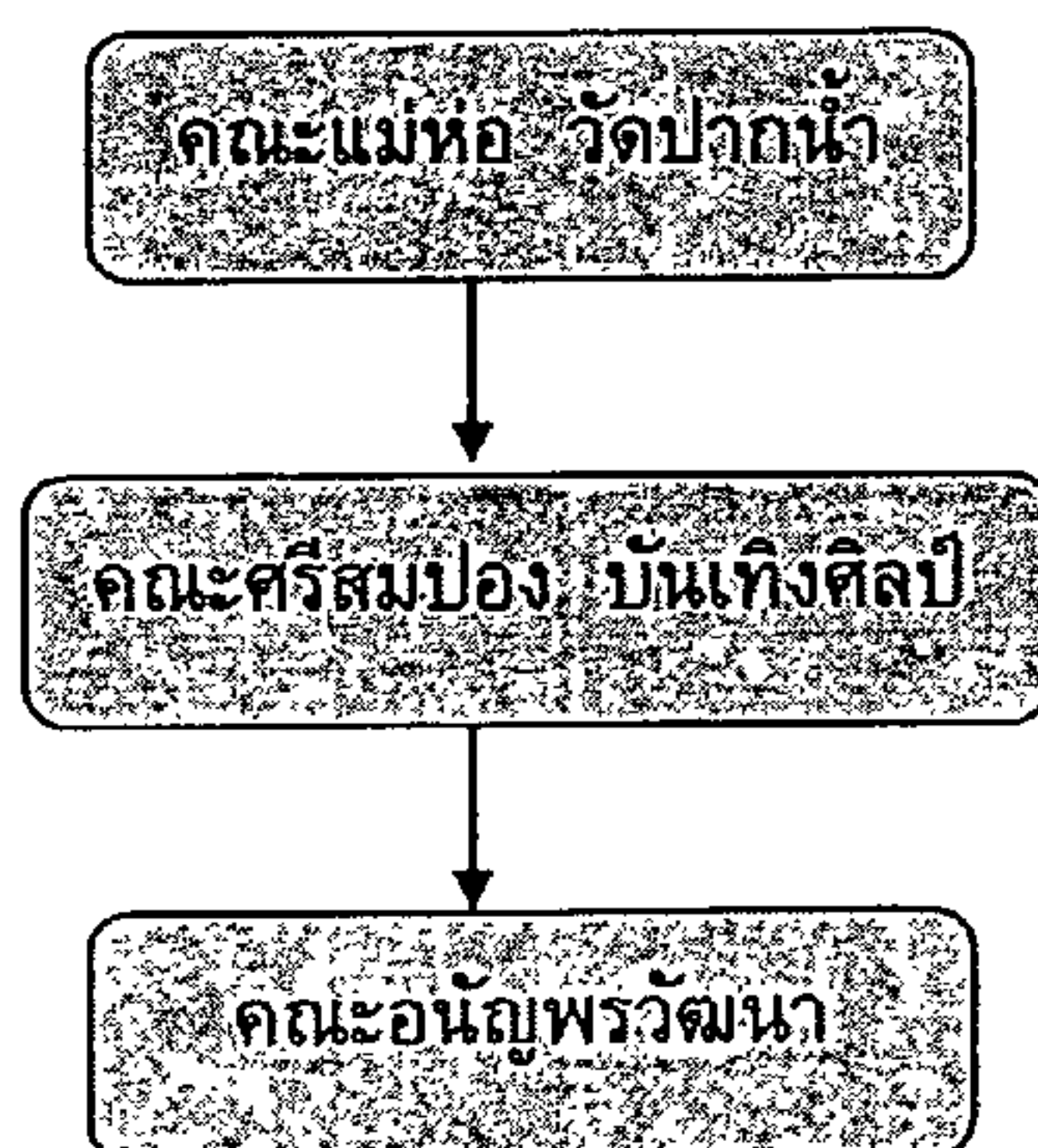
จากข้อมูล พบว่า คณะละครแก๊บนมีการสืบทอดที่เกี่ยวข้องกัน 3 คณะ คือ คณะแม่ห่อ วัดปากน้ำ คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ และ คณะอนัญพรวัฒนา ส่วนคณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ และคณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์ เป็นคณะละครแก๊บนที่ได้รับการสืบทอดจากจังหวัดอื่น ดังนี้

แผนภูมิการสืบทอดของคณะละครแก้บนของบุคคล

ภาพประกอบ 84 แผนภูมิ แสดงการสืบทอดของคณะละครแก้บนของบุคคล

แผนภูมิการสืบทอดของคณะละครแก้บนในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ภาพประกอบ 85 แผนภูมิ แสดงการสืบทอดของคณะละครแก้บน
อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

2.2 พิธีกรรมและความเชื่อ พบว่า

คณะละครแก้บนในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีความเชื่อว่าสิ่งที่ยังคงเหลือถึงความเป็นชาวบ้านคือ เรื่องของพิธีกรรมและความเชื่อ เรื่องไสยศาสตร์ที่ยังคงมีอยู่ อาจจะเป็นด้วยเหตุที่คนไทยมีความเคารพ มีความกตัญญูรู้คุณ ทำให้ในแต่ละรอบปีมีการจัดไหว้ครูเพื่อระลึกถึงบุญคุณ เช่น การไหว้ครูดนตรีไทย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้จัดเป็นประจำทุกปีที่คณะของตน โดยส่วนมากจะเป็นพิธีการไหว้ครูแบบพอควรและเป็นพิธีที่กำหนดวันไว้ของทุกปี แต่มีบางคณะที่จัดเป็นพิธีใหญ่และอาจจะเว้นปีบ้าง ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมและสภาพเศรษฐกิจ

เมื่อมีการขอหรือปรารถนาจะได้สิ่งใดก็จะมี การบนบานต่อสิ่งที่ตนนับถือ โดยการถวายของให้ เมื่อสมความปรารถนาแล้วจะมีการแก้บนดังกล่าวโดยนำสิ่งของที่อยู่ใกล้ตัวนั้นมาถวาย ซึ่งคิดว่าสิ่งใดที่ทำแล้วมีความสุข สิ่งที่ดีตนจะถวายด้วยความนับถือก็จะมีสุขด้วย และได้นำดนตรีเข้ามาทั้งเพื่อพิธีกรรม เพื่อความบันเทิง ถึงแม้การแก้บนจะเป็นลักษณะถึงพิธีกรรม แต่ต้องเป็นสิ่งที่ชื่นชอบด้วย จึงนำสิ่งที่ตนชื่นชอบนั้นมาถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การแก้บนมักนิยมการแก้บนด้วยละครและใช้ดนตรีบรรเลง มักใช้เป็นละครชาตรีไปแก้บนตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัดต่างๆ หรือ ศาลเจ้าต่างๆ เมื่อมีเจ้าภาพได้ขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมดังที่ตนปรารถนาแล้ว และได้ขอแก้บนด้วยละครหนึ่งโรง จึงได้มาติดต่อคณะละครแก้บนให้ไปทำการแสดงต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บนขอเอาไว้ตามความเชื่อ ทางคณะจึงไปแสดงตามที่ทางเจ้าภาพได้แจ้ง เพื่อแสดงให้เห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าภาพ และผู้ชื่นชอบ ได้ชม

ก่อนการแสดงทางเจ้าภาพจะจัดเตรียมของไหว้ถวายแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คณะแสดงจะกล่าวถึงของต่างๆ ได้แก่ ของหวานของคาว สุรา ยาเส้น เงินกำนล และของที่เตรียมไว้ในการแก้บนตามที่ตนเองได้บนไว้ ส่วนเครื่องของบายศรีไหว้ครูในการแสดงแก้บน ได้แก่ อาหารคาวหวานขนาดเล็ก ประกอบด้วยข้าวสวย กับข้าว ขนมหวาน ผลไม้ น้ำเปล่า พวงมาลัยสด และเงินกำนล 12 บาท ทางคณะจะจัดเตรียมไว้ตามพิธีกรรมของละครแก้บน

2.3 ลักษณะของละครแก้บน บทเพลงและการแต่งตัว พบว่า

2.3.1 ลักษณะของละครแก้บนในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นบทละครที่คัดลอกและจำกันมา ส่วนมากจะเป็นเรื่องของละครชาตรี คือ เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ นิทาน และละครไทย แต่จะนำมาเฉพาะบางตอนที่แสดงแล้วให้ความรู้สึกสนุกสนาน และคัดเลือกตอนที่ผู้ชมดูหลายครั้งแล้วไม่เบื่อ ซึ่งจะต้องอยู่ที่ปฏิภาณไหวพริบของผู้แสดง บทตลก และบทเจรจา ในการแสดงจะมีฉากกันซึ่งเป็นผ้าม่านรูปวิวทิวทัศน์ต่างๆ ตามเรื่องที่แสดง หรือกลางลานที่ทางเจ้าภาพได้จัดไว้ บทละครที่นิยมนำมาใช้แสดง ดังนี้

- เรื่องสังข์ทอง
- เรื่องสังข์ศิลป์ชัย
- เรื่องหลวิชัย - คาวี

- เรื่องไกรทอง
- เรื่องขุนช้างขุนแผน
- เรื่องพระอภัยมณี
- เรื่องลักษณวงศ์
- เรื่องพิกลทอง
- เรื่องพระรถ - เมรี
- เรื่องไชยเชษฐา
- เรื่องขันทอง
- เรื่องพระสมุทร
- เรื่องชัยมงคล
- เรื่องเกาะแก้ว
- เรื่องโม่งป่า
- เรื่องมณีพิชัย
- เรื่องแก้วหน้าม้า

2.3.2 บทเพลงประกอบละครแก้บนของคณะละครแก้บนในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ขั้นตอนเพลงที่ใช้ในการแสดงละครแก้บนนั้น จะเริ่มต้นด้วยการโหมโรงเข้า (สาธุการ เหาะ รั้วสามลา กลม ชำนาญ ตระโหมโรง เข้าม่าน ปฐม เชิดสองชั้น เชิดชั้นเดียว กราว ใน เชิด เสมอ ซึ่งแต่ละคณะจะเลือกใช้บทเพลงประกอบไม่เหมือนกัน) ก่อน เมื่อบรรเลงจบแล้วปีพาทย์จะบรรเลงเพลงเชื่อ คนร้องจะร้องเชิญ ประกาศหน้าบท เมื่อร้องเพลงเชิญจบปีพาทย์บรรเลงเพลงช้า ตัวละครจะรำถวายมือ โดยเลือกใช้มาบางท่าเท่านั้น จากนั้นดนตรีจะเปลี่ยนเป็นเพลงเร็ว เพลงลา ตัวละครจะรำในท่าที่ค่อยๆ คุกเข่าลงกับพื้น เมื่อจบเพลงจึงถวายบังคม แล้วเดินเข้าโรงไป แล้วค่อยออกมาแสดงละครเป็นเรื่อง ซึ่งจะมีดนตรีประกอบเป็นเพลง 2 ไม้

ดนตรีบรรเลงในการแสดงประกอบด้วยเพลง

2.3.2.1 โหมโรงเข้า

2.3.2.2 เพลงที่ประกอบการแก้บน

- เพลงเชื่อ มีร้องเชิญ
- เพลงช้า
- เพลงเร็ว
- เพลงเชิด
- เพลงประเภท 2 ไม้ (ใช้ประกอบการแสดง)
- เพลง 2 ชั้น
- เพลงลา

2.3.2.3 โหมโรงกลางวัน

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลง ปกติจะใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น มักใช้ระนาดเอกเป็นเครื่องดำเนินทำนองหลัก มีเครื่องประกอบจังหวะ คือ ฉิ่ง และตะโพน โดยเฉพาะฉิ่งจะใช้คนในคณะผลัดกันตี ซึ่งเป็นการผสมวงแบบชาวบ้าน เหตุผลที่ใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น เพื่อเป็นการประหยัดค่าแรงที่ต้องจ่ายเพิ่มตามจำนวนผู้แสดงและนักดนตรี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับราคาของผู้ว่าจ้าง

2.3.3 การแต่งกาย การแต่งกายของละครแก้บนในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จะแต่งกาย “เข้าเครื่องหรือยืนเครื่อง” แต่ไม่พิธีพิถันในเรื่องวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ จึงขาดความประณีตสวยงาม ในส่วนที่แต่งตัวสวยงามก็จะเป็นตัวเอกของเรื่อง เช่น ตัวพระ ตัวนาง และตัวเอกที่เกี่ยวข้อง ส่วนตัวประกอบอื่นๆ จะเพียงแต่งให้พอทราบว่าเป็นตัวอะไร ทั้งนี้เนื่องจากอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้เป็นเครื่องแต่งกายทางคณะจะต้องลงทุนสูงพอสมควร จึงพยายามที่จะลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการสร้าง จึงใช้วัสดุที่ราคาถูกและมีความคงทนน้อย ดังนั้นจึงพบว่าผ้าที่ใช้ตัดชุดการแสดงนั้นใช้ผ้าตาตหรือผ้าแขกและลูกปัดแก้ว แทนผ้ายกที่มีราคาแพง ส่วนในการปักจะปักด้วยเลื่อมหรือลูกปัดแก้วแทนการปักด้วยดิ้น เนื่องจากเลื่อมและลูกปัดแก้วมีราคาถูกกว่า ดูแลรักษาง่ายและมีความแวววาวทำให้ดูใหม่อยู่เสมอ และเลื่อมที่นิยมใช้จะใช้เลื่อมที่เป็นโลหะสีเงินและเลื่อมพลาสติกสีมุก ส่วนสีของเครื่องแต่งกายจะเป็นสีที่ตรงกันข้ามกัน เพื่อให้ดูสะดุดตาและดูใหม่อยู่เสมอ ลวดลายที่นิยมปักในเครื่องแต่งกายของละครแก้บน ได้แก่ ลายมะลิเลื้อย (มะลิเถา) ลายข้าวหลามตัด ลายพุ่ม ลายกนก ลายไทย ลายกระจัง ฯลฯ เครื่องประดับศีรษะที่ใช้ส่วนใหญ่ ได้แก่ ชฎา และมงกุฎ สิ่งที่ทำด้วยขี้รักปิดทองเปลวฝังด้วยเพชรเทียม หรือประดับกระจกเกียบและเลื่อม ตามความเหมาะสม ส่วนศีรษะเบ็ดเตล็ดต่างๆ ที่นิยม ได้แก่ ศีรษะยักษ์ ศีรษะกุมาร บันจุเหรีจ กระบังหน้า เป็นต้น โอกาสที่ใช้ขึ้นอยู่กับบทบาทของท้องเรื่องที่แสดง เครื่องประดับทั่วไปทางคณะจะเป็นผู้จัดทำเอง ประกอบด้วยจี้นาง ทับทรวง สังวาล ดาบทิศ เข็มขัด ข้อมือผ้า ข้อเท้าผ้า เครื่องประดับเหล่านี้ทางคณะจะจัดเตรียมไว้ให้นักแสดง แต่ก็มีผู้แสดงบางคนจัดเตรียมเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับมาเองแต่งกาย

ทั้งนี้จะพบว่าการแต่งกายละครแก้บน ในปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ค่อยพิธีพิถันในเรื่องเครื่องแต่งกายเท่าที่ควร สาเหตุอาจเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากผู้แสดง หรือหัวหน้าคณะขาดความสนใจในเครื่องแต่งกายไม่ครบถ้วน เช่น ใส่ข้อมือเพียงข้างเดียว อีกข้างผูกนาฬิกาข้อมือ ไม่ใส่ข้อเท้าขณะทำการแสดง หรืออาจใส่ข้อมือผ้าแต่สวมกำไลข้อเท้าโลหะ หรือใส่ถุงเท้า ซึ่งอาจเป็นเพราะเครื่องแต่งกายไม่ครบสำหรับนักแสดง นอกจากนี้ยังปรากฏการแต่งกายผิดหลัก ได้แก่ การสวมศีรษะชนิดอื่นๆ เช่น บันจุเหรีจ ยอดลาว การโพกผ้า (แต่งกายพระ) การปล่อยผมสยาย เป็นต้น ซึ่งสาเหตุที่ต้องทำผิดหลักนั้นอาจเกิดจากการเลือกเรื่องที่แสดงไม่เหมาะสม

2.4 การเรียนและการฝึกซ้อม พบว่า

การเรียนและการฝึกซ้อมของละครแก้บนในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อเริ่มต้นเข้าเรียน ผู้ที่เริ่มเข้าเรียนจะต้องสมัครเข้าเรียนตั้งแต่วัยเด็ก ๆ และไม่จำกัดอายุ ก่อนที่จะเรียนจะต้องเสียค่าครู 12 บาท พร้อมทั้งอุปกรณ์ในการไหว้ครู เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน กล้วยแพรง ดอกเข็ม เป็นต้น การเริ่มเรียนในขณะนี้จะเริ่มเรียนรำในเพลงช้า เพลงเร็ว แม่บทใหญ่ แม่บทเล็ก ตามลำดับ เมื่อพอเป็นแล้วจึงเริ่มหัดเรื่องที่ทางคณะใช้ในการแสดง แล้วจึงหัดร้องเพลงและท่องเนื้อให้ได้เสียก่อนที่จะออกไปแสดง

ส่วนผู้มีพื้นฐานมาแล้ว จะให้หัดร้องเพลงและท่องเนื้อโดยไม่จำกัดว่าจะเรียนเป็นตัวอะไร เมื่อมีการแสดงในช่วงแรกจะให้อยู่หลังโรงพอสมควรแล้วจึงจะให้ออกแสดงจริง การที่ผู้ชายหัดเรียนตัวนาง หรือผู้หญิงหัดเรียนตัวพระ ทางคณะจะเห็นด้วยโดยมีว่ากล่าวใดๆ เพราะความจริงแล้วผู้แสดงต้องเล่นได้หมดทุกตัวแสดง เช่น ตัวพระ ตัวนาง ตัวโกง และตัวตลก เมื่อซ้อมรำหรือซ้อมขับร้องโดยซ้อมปากเป็นจังหวะแล้ว จึงซ้อมทั้งรำทั้งร้องด้วยดนตรี

การเรียนการฝึกซ้อมก่อนแสดงนั้น ไม่จำกัดว่าจะเล่นได้ในตอนไหน ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาและไหวพริบปฏิภาณว่ามีความพร้อมและความสามารถพอไหม หากมีความพร้อมแล้วจึงออกแสดงได้

2.5 การบริหารและการจัดการ พบว่า

การบริหารและการจัดการของละครแก้บนในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เจ้าของคณะบริหารงานด้วยตนเอง ซึ่งแต่ละคณะรับการแสดงละครแก้บนเป็นอาชีพหลัก พร้อมด้วยรับงานลิเกและรำหน้าศพ โดยบางครั้งอาจมีนายหน้าคอยจัดหาให้ ซึ่งราคาจะแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง จัดเรื่องที่จะนำไปแสดง และเลือกตัวแสดงว่าใครจะแสดงบทอะไร ในบางครั้งรับงานในหลายที่พร้อมกันก็จะโทรศัพท์ตามตัวแสดงของคณะอื่นมาสมทบหรือตัวแสดงขาด พร้อมทั้งเลือกนักดนตรีตามราคาที่ผู้จัดจ้างว่าจ้างไว้ โดยนักแสดงและนักดนตรีจะหมุนเวียนกันแสดงในทุกคณะ ขึ้นอยู่กับคณะไหนเป็นผู้รับการแสดง

ราคาว่าจ้างไปแสดงละครแก้บน จะแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง โดยมีตัวแสดง 10 - 14 คน และนักดนตรี 3 - 5 คน โดยแสดงตั้งแต่ 10.00 น. - 12.00 น. พัก 12.30 - 15.30 น. เรียก 1 เวลา ดังราคาต่อไปนี้

- ในจังหวัดสมุทรสงคราม	ราคา 4,500 - 6,000 บาท
- จังหวัดมหาชัย	ราคา 6,000 - 9,000 บาท
- กรุงเทพฯ	ราคา 6,000 - 15,000 บาท

2.5.1 ราคานักแสดงและนักดนตรี

- ราคานักแสดง คนละ 250 – 350 บาท
- เด็กๆ ที่เริ่มหัดรำแสดง 100 บาท
- ราคานักดนตรี มีอัตราหรือปี 400 – 500 บาท
- ตะโพน 300 - 350 บาท เครื่องประกอบจังหวะ 300 บาท
- ถ้าทางเจ้าภาพไม่ได้เตรียมอาหารให้กับทางคณะ หรือทางคณะไม่ได้

จัดเตรียมอาหารไปด้วย ก็จะเพิ่มเงินค่าอาหารให้ของแต่ละคน

3. ศึกษาลักษณะดนตรีของละครแก่นในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า

3.1 เครื่องดนตรีในการประกอบละครแก่นทั้ง 5 คณะ พบว่า

ละครชาตรี มีเครื่องดนตรี ดังนี้

- ระนาดเอก
- โทนชาตรี
- กลองชาตรี
- ฉิ่ง
- กรับไม้

ละครไทย มีเครื่องดนตรี ดังนี้

- ระนาดเอก
- ตะโพน
- กลองทัด
- ฉิ่ง
- กรับไม้

3.2 นักดนตรี

ตาราง 9 แสดงรายนามของนักดนตรีทั้ง 5 คณะ

คณะละครแก่น	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่งเครื่องดนตรีในการบรรเลง
คณะ ส. ลูกเพชรพินิจนาฏศิลป์	นายจุก อยู่สมบูรณ์	ระนาดเอก
	นายวิมล ชลิสุ	โทนชาตรี
	นายจรรยา อยู่สมบูรณ์	กลองชาตรี ตะโพน และกลองทัด
	นายติลก แก้วจริง	เครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับไม้

ตาราง 9 (ต่อ)

คณะละครแก้บน	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่งเครื่องดนตรีในการบรรเลง
คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์	นายแป๊ะ ศรีคต	ระนาดเอก
	นายจรัญ บ้านเทิงศิลป์	โทนชาตรี
	นายเหมียว บ้านเทิงศิลป์	กลองชาตรี ตะโพน และกลองทัด
	นายอานนท์ บ้านเทิงศิลป์	เครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับไม้
คณะอนุพรวัฒนา	นายแป๊ะ ศรีคต	ระนาดเอก
	นายจรัญ บ้านเทิงศิลป์	โทนชาตรี
	นายเหมียว บ้านเทิงศิลป์	กลองชาตรี ตะโพน และกลองทัด
	นายมั่งมี ศรีสุขสันต์	เครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับไม้
คณะแม่หอ วัดปากน้ำ	นายโสภณ งามสม	ระนาดเอก
	นายสมชาย งามสม	โทนชาตรี
	นายสนอง สงวนศรี	กลองชาตรี ตะโพน และกลองทัด
	นายสมหมาย ลัมประเสริฐ	เครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับไม้
คณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์	นายชลธิ์ ลิ้มปิลชาติ	ระนาดเอก
	นายจรินทร์ รุ่งวันดี	โทนชาตรี
	นายเหมียว บ้านเทิงศิลป์	กลองชาตรี ตะโพน และกลองทัด
	นายอานนท์ บ้านเทิงศิลป์	เครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับไม้

ตาราง 9 นี้เป็นการเสนอรายชื่อนักดนตรีทั้ง 5 คณะ ในช่วงท้ายของตารางแสดงถึงชื่อ - สกุล ตำแหน่งเครื่องดนตรีในการบรรเลง

3.3 ลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรี

ลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรีทั้ง 5 คณะ พบว่า

3.3.1 ระนาดเอก มีลักษณะผืนระนาดทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ชิงชัน ไม้มะหาด ไม้พยุง ถ้าทำจากไม้ไผ่จะทำจากไม้ไผ่บง การเหลาผืนระนาดต้องวัดขนาดให้พอเหมาะไล่เสียงเรียงกันไป 21 ลูก ลูกต้นยาวประมาณ 39 ซม. กว้างประมาณ 5 ซม.หนา 1.5 ซม. ลูกระนาดจะ

เจาะรูร้อยเชือกแขวนบนราง การเทียบเสียงใช้ตะกั่วถ่วงด้านล่างของลูกระนาด ลูกระนาดเมื่อร้อยเชือกติดกันเรียกว่าผืนระนาด รางระนาดเอก มีรูปร่างคล้ายเรือ มีฐานรองด้านข้างตรงกลางจะสูงพอดีกับคนนั่งตีระนาด รางระนาดยาวประมาณ 120 ซม. ไม้ตีระนาดเอกมี 2 อัน และมี 2 ชนิด คือ ไม้ نرمและไม้แข็ง ต้มใช้ไม้ไผ่เหลากลม ดอนหัวพันด้วยผ้าให้ نرمก็จะเป็นไม้ نرم ถ้าเป็นไม้แข็งจะชุบผ้าแล้วชุบรักเพื่อให้แข็ง ขณะตีให้แข็งเสียงจะดังกว่าไม้ نرم

3.3.2 ระนาดทุ้ม มีลักษณะ ทำจากไม้และไม้ไผ่ มีส่วนประกอบที่เป็นผืนระนาดและรางระนาด ผืนระนาดทำจากไม้ไผ่บงและไม้ไผ่ตง ส่วนที่ทำจากไม้จะใช้ไม้มะหาด ไม้พยุง และไม้ชิงชัน เพราะเป็นไม้เนื้อแข็ง เวลาตีจะมีเสียงดัง ไม้ที่ทำผืนระนาดต้องเหลาให้ได้ขนาดกันทั้งผืน เจาะรูที่ลูกระนาดร้อยเชือกให้เรียงกันเป็นผืน ลูกระนาดมี 17 – 18 ลูก ลูกต้นยาวประมาณ 42 ซม. กว้าง 6 ซม. ลูกต่อไปลดหลั่นกันจนถึงลูกยอดจะมีขนาดยาวประมาณ 5 ซม. การเทียบเสียงใช้ตะกั่วถ่วงด้านล่างผืนระนาด รางระนาดทุ้ม ใช้ไม้ทำเป็นรูปร่างคล้ายเรือ โขนที่ปิดท้ายรางระนาดจะสูงขึ้นกว่าตัวรางนิดหน่อย มีขอแขวนผืนระนาดติดไว้เวลาบรรเลงนำผืนระนาดมาแขวนไว้ที่ขื่อน โยงหัวท้ายให้ตั้งพอดีขณะตีลงบนผืนระนาด รางระนาดจะเป็นกล่องเสียงให้ความกลมกังวานได้ระนาดมีเท้าระนาด 4 เท้า มีไม้ตี 2 อัน ลักษณะใหญ่กว่าไม้ตีระนาดเอก ส่วนต้มใช้ไม้ไผ่ปลายไม้พันด้วยผ้าหนาและใช้ด้ายพันวนไปวนมาเพื่อความสวยงาม

3.3.3 โทนชาตรี มีลักษณะตัวโทนทำจากไม้ขนุน ไม้กระทอน และไม้สัก ชิงหน้าด้วยหนังด้านเดียว สายโยงเร่งเสียง ใช้หนังเรียด เส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลองประมาณ 17 ซม. ตัวโทนยาวประมาณ 34 ซม.

3.3.4 กลองชาตรีหรือกลองตุ๊ก มีลักษณะคล้ายกลองทัดแต่ใบเล็กกว่ามาก หน้ากลองเส้นผ่านศูนย์กลาง 20 ซม. ยาวประมาณ 26 - 24 ซม. สมัยก่อนใช้เพียงใบเดียว ปัจจุบันใช้ 2 ใบ ชิงหน้าด้วยหนังทั้ง 2 ด้าน แล้วตึงด้วยหมุด ตัวกลองใช้ไม้ ไม้ตีทำจากไม้ไผ่ต้นขนาดเหมาะสม มี 2 อัน ความยาว 25 – 30 ซม.

3.3.5 ตะโพน มีลักษณะประกอบด้วยตัวหุ่น หนังขึ้นหน้ากลอง หนังเรียบสำหรับชิงให้หน้ากลองตึงและเท้ารองตัวตะโพนสำหรับหุ่น นิยมทำจากไม้ขนุน ไม้สัก หุ่นตะโพนชุดให้ป่องตรงกลาง หน้าหนึ่งใหญ่หน้าหนึ่งเล็ก หน้าใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 22 ซม. หน้าเล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 22 ซม. ตัวกลองยาวประมาณ 48 ซม. ขอบหนังที่ขึ้นหน้าถักด้วยหนังทำให้เป็นเกลียวเส้นเล็กๆ เรียกว่า “ไส้ละมาน” แล้วใช้หนังเรียดร้อยในช่วงของไส้ละมานโยงเร่งเสียงทั้ง 2 หน้าให้ตึง ตรงกลางใช้หนังเรียดพันสานให้สวยงามทำเป็นรดอกและสานเป็นหูหิ้วจะได้สะดวกเวลาขนย้าย ที่หน้ากลองทั้ง 2 ด้านติดข้าวสุกบดผสมขี้เถ้าถ่วงเสียงให้พอดี การตีใช้

เทคนิคต่างๆ สามารถทำได้ 12 เสียง ตะโพนไทย จัดเป็นเครื่องกำกับจังหวะชั้นสูง ใช้กับเพลงหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครุดนตรีไทยต้องนุ่งผ้าขาวให้ตะโพนและนำดอกไม้ธูปเทียนมาปักที่ตัวตะโพน

3.3.6 จิ่ง มีลักษณะทำจากโลหะหลายชนิด หล่อให้ขนาดคล้ายหมวกใบเล็กเจาะรูตรงกลางร้อยเชือกผูกเป็นปมไว้ด้านในให้ได้เป็นคู่มี 2 ผา จิ่งมีหลายขนาดแต่ต้องมีเสียงดี คือตีกระทบกันแล้วดังกังวาน จิ่งขนาดใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 7 ซม. ขนาดเล็ก 4 ซม. การตีมี 2 เสียง คือ เสียง จิ่ง และ ฉับ เสียงจิ่งจะตีริมของจิ่งแล้วเปิดมียกจิ่งขึ้น ส่วนเสียงฉับจะตีตรงๆ แล้วคว่ำจิ่งติดกันกดมือลงไว้

3.3.7 กรับ ทำด้วยไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 20 เซนติเมตร กว้าง 12.5 เซนติเมตร มีความหนา 5 เซนติเมตร เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม แต่ปลายด้านหนึ่งจะมน

3.3.8 ปี่ใน มีลักษณะลำตัวทำด้วยไม้กลึงกลมเรียวยาวสวยงามมีขนาดใหญ่กว่าปี่อื่น ยาวประมาณ 41 - 42 ซม. กว้าง 4.5 ซม. ตรงกลางปล้องมีลิ้นอยู่ภายนอก ด้านบนเจาะรูเรียงนิ้ว 6 รูกับนิ้วค้ำ 1 รู ด้วย ลิ้นประกอบด้วยท่อทองเหลืองเล็กบางและมีใบตาลที่จะต้องตัดเจียนให้ได้ขนาดพอเหมาะมาติดตรงปลายท่อทองเหลืองรวมเรียกว่ากำพรวด บางที่ไม่มีท่อทองเหลืองอาจใช้ท่อโลหะแทน

3.4 เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก้บน

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก้บนทั้ง 5 คณะ ที่มักใช้เป็นประจำ ดังนี้

- เพลงอวยพร เช่น เพลงพระเทียบบรรเทิง ศรีนวล กฤดาภินิหาร ไกรลาสสำเร็จ เป็นต้น
- เพลงช้า เช่น เพลงสร้อยสนดัด เพลงเต่ากินผักนึ่ง
- เพลงเร็ว เช่น แยกมอญแปลง แยกต๋อยหม้อ เพลงธรณีร้องไห้ ดันบรเทศ นางโหย ธรณีร้องไห้ ค้างคาวกินกล้วย เขมรราชบุรี สาวคำ เจ้าเขิน เพลงจิ่ง แม่วอนลูก ลูกวอนแม่
- เพลง 2 ไม้ เช่น สองไม้มอญแปลง แยกต๋อยหม้อ สองไม้สร้อยสน นางโหย แยกโอด แยกลพบุรี จำปานารี ครัวญหา เขมรราชบุรี ครัวญหา คู่ครัวญหา ตะเข็ง กระต่ายชมเดือน ศรีนวลนอก ศรีนวลใน คู่กระนาดเหยียบกรวด กิณร่ำ นาคราช เขมรราช แยกอาหวัง กัลยา เยี่ยมห้อง สุดสงวน มะลิเลื้อย ลมพัดชายเขา
- เพลงลา
- เพลง 2 ชั้น เช่น ดันมอญแปลง มอญแปลง คู่มอญแปลง ปลายมอญแปลง สร้อยสน พวงร้อย วิเวกเวหา การะเวก นกกระจอกทอง การเรียนทอง สาลิกาชมเดือน แยกมอญ เขมรใหญ่ เขมรน้อย เขมรกลาง เขมรเขาเขียว เขมรขาว เขมรแดง ดันฝรั่งรำเท้า ฝรั่งรำเท้า คู่ฝรั่ง

รำเท้า เคียงฝรั่งรำเท้า ฝรั่งแดง ฝรั่งเดิม พระทอง เบ้าหลุด สระบุหรง บะหลิม สุรินทราหู
จันทราหู กิ่งไม้เงินทอง มะลิเลื้อย แสนคำนึง พม่าเห่ เขาสุวรรณ เวสสุกรรม ลาวครวญ

ปรบไ้ 2 ชั้น เต่ากินผักบุ้ง เต่าเห่ เต่าทอง เต่าเงิน

นางหงษ์ 2 ชั้น พราหมณ์เก็บหัวแหวน สาวสอดแหวน แสนสุดสวาท แผลงปอทอง
แผลงวันทอง

- เพลงเชิด

อภิปรายผล

จังหวัดสมุทรสงคราม หรือ เมืองแม่กลอง เกิดขึ้นเป็นชุมชนด้วยการที่ชาวบ้านในพื้นที่
อำเภอแม่กลองเดิมใน จังหวัดอุทัยธานี พากันอพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมปากอ่าวในพื้นที่
จังหวัดสมุทรสงคราม เมืองสมุทรสงครามยังได้ชื่อว่าเป็น “เมืองราชินิกุล”

ชื่อเมืองสมุทรสงครามที่มีการเรียกขานกันไปเป็นเมืองแม่กลองนั้นมีที่มาจากตำนานที่เล่า
ต่อมาว่าสมัยโบราณได้มีกลองใบใหญ่มากลอยตามน้ำมาติดอยู่ที่หน้าวัดใหญ่จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า
แม่กลอง ส่วนอีกข้อสันนิษฐานหนึ่งมาจากการที่ชาวบ้านอพยพมาจากพื้นที่ในอำเภอแม่กลองเดิม
แล้วนำมาเรียกขานชุมชนของตนที่ตั้งใหม่ว่า “บ้านแม่กลอง” เช่นกัน

คนจังหวัดสมุทรสงครามเป็นผู้ใจบุญ มีหลักฐานเป็นโบราณสถานวัดวาอารามมากมาย
หลายแห่ง บางแห่งอยู่ห่างกันไม่ถึง 1 กิโลเมตร เช่น ในเขตเทศบาลตำบลมีพื้นที่เพียง 2 กิโลเมตร
มีวัดอยู่ถึง 4 แห่ง จากข้อมูลด้านศาสนาระบุว่าจังหวัดสมุทรสงครามมีวัดทั้งหมด 109 วัด เป็นฝ่าย
มหานิกาย 102 วัด เป็นวัดธรรมยุต 7 วัด ที่พำนักสงฆ์ 2 แห่ง มีศาสนสถานของศาสนาคริสต์ 2
แห่ง คือวัดแม่พระบังเกิด (อาสนวิหารมารีสมภพ) ที่บางนกแขวก และนักบุญยาโกที่แม่กลอง มัสยิด
ดำรงอิสลามของศาสนาอิสลาม 1 แห่ง

จังหวัดสมุทรสงคราม มีโบราณสถานวัดวาอารามมากมายหลายแห่ง ที่ประชาชนให้ความ
เคารพบูชาอีกทั้งมาบนบานขอพรหลายสถานที่ สิ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ใช้บนบานกราบไหว้อยู่เป็น
ประจำ ได้แก่ พวงมาลัย ดอกไม้ รูปเทียน เครื่องสังเวद्यต่างๆ และละครแก้บน

ละครแก้บน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีประชาชนทั้งในและต่างจังหวัดมาใช้
บริการกันมาก มีสาเหตุมาจากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อบ้านแหลม ตลอดถึงความเชื่อของ
การทำมาหากินและการค้า ซึ่งประชาชนให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก จึงบนบานให้การใดๆ
ของตนสำเร็จตามความประสงค์แล้วจะขอแก้บนด้วยเครื่องสังเวद्यต่างๆ และละครแก้บน ประกอบ
กับการบอกกล่าวปากต่อปากว่า ปัจจุบันมักนิยมการแก้บนที่วัดหรือที่บ้านของตน และแก้บนใน
ประเพณีต่างๆ จนก่อเกิดเป็นวัฒนธรรม คณะละครแก้บนที่มีชื่อเสียงในอำเภอเมือง จังหวัด
สมุทรสงคราม จำนวน 5 คณะ คือ คณะ ส.ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ คณะศรีสมปอง บันเทิงศิลป์
คณะอนัญพรวัฒนา คณะแม่ห่อ วัดปากน้ำ และคณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ เจ้าของคณะแต่ละ

คณะเป็นชาว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม โดยกำเนิด ซึ่งเจ้าของคณะได้รับการสืบทอด ศิลปะการแสดงละครแก่นจากมารดาหรือทางสายเลือด และการสืบทอดโดยการเรียนการฝึกฝน ตนพร้อมทั้งประสบการณ์จากคณะอื่นก่อนมาก่อตั้งคณะของตนเอง เมื่อมีคณะของตนเองแล้วจึงสืบทอดต่อด้วยตนเอง

คณะละครแก่นในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีความเชื่อว่าสิ่งที่ยังคงเหลือถึงความเป็นชาวบ้านคือ เรื่องของพิธีกรรมและความเชื่อ เรื่องไสยศาสตร์ที่ยังคงมีอยู่ อาจจะเป็นด้วยเหตุที่คนไทยมีความเคารพ มีความกตัญญูรู้คุณ ทำให้ในแต่ละรอบปีมีการจัดไหว้ครูเพื่อระลึกถึงบุญคุณ เช่น การไหว้ครูดนตรีไทย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้จัดเป็นประจำทุกปีที่คณะของตน โดยส่วนมากจะเป็นพิธีการไหว้ครูแบบพอควรและเป็นพิธีที่กำหนดวันไว้ของทุกปี แต่มีบางคณะที่จัดเป็นพิธีใหญ่และอาจจะเว้นปีบ้าง ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความพร้อม และสภาพเศรษฐกิจ

การแก่นเมื่อมีการขอหรือปรารภนาจะได้สิ่งใดก็จะมีกระบวนการต่อสิ่งที่ตนนับถือ โดยการถวายของให้ เมื่อสมความปรารถนาแล้วจะมีการแก้สินบน การแก่นมักนิยมการแก่นด้วยละคร และใช้ดนตรีบรรเลง มักใช้เป็นละครชาตรีไปแก่นตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัดต่างๆ หรือ ศาลเจ้าต่างๆ เมื่อมีเจ้าภาพได้ขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วสมดังที่ตนปรารถนาแล้ว และได้ขอแก่นด้วยละครหนึ่งโรง จึงได้มาติดต่อกับเจ้าภาพให้ไปทำการแสดงต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้บนขอเอาไว้ตามความเชื่อ ก่อนการแสดงทางเจ้าภาพจะจัดเตรียมของไหว้ถวายแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คณะแสดงจะกล่าวถึงของต่างๆ ได้แก่ ของหวานของคาว สุรา ยาเส้น เงินกำนล และของที่เตรียมไว้ในการแก่นตามที่ตนเองได้บนไว้ ส่วนเครื่องของบายศรีไหว้ครูในการแสดงแก่น ได้แก่ อาหารคาวหวานขนาดเล็ก ประกอบด้วยข้าวสวย กับข้าว ขนมหวาน ผลไม้ น้ำเปล่า พวงมาลัยสด และเงินกำนล 12 บาท ทางคณะจะจัดเตรียมไว้ตามพิธีกรรมของละครแก่น

ลักษณะของละครแก่นเป็นบทละครที่คัดลอกและจำกันมา ส่วนมากจะเป็นเรื่องของละครชาตรี คือ เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ และนิทาน หรือละครไทย ละครแก่นของอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มี 2 ลักษณะคือ แสดงเป็นรำถวายมือและแสดงเป็นละครรำ รำถวายมือเป็นรำประกอบเพลง เรว – ลา และระบำเบ็ดเตล็ดการแสดงละครที่พบมี 3 แบบคือ ละครชาตรี ละครชาตรีปนละครนอก และละครชาตรีพันทางผสมลิเก เรื่องที่นำมาแสดงจะนำมาเฉพาะบางตอนที่แสดงแล้วให้ความรู้สึกสนุกสนาน และคัดเลือกตอนที่ผู้ชมดูหลายครั้งแล้วไม่เบื่อ ซึ่งจะต้องอยู่ที่ปฏิภาณไหวพริบของผู้แสดง บทตลก และบทเจรจา ในการแสดงจะมีฉากซึ่งเป็นผ้ามากรูปวิวทิวทัศน์ต่างๆ ตามเรื่องที่แสดง หรือกลางลานที่ทางเจ้าภาพได้จัดไว้ บทที่นิยมนำบทละครนอกมาใช้ในการแสดง บทเพลงประกอบละครแก่น จะเริ่มต้นด้วยการโหมโรงเช้า (สาธุการ เหาะ ร้ว สามลา กลม ชำนาญ ตระโหมโรง เข้าม่าน ปฐม เชิดสองชั้น เชิดชั้นเดียว กราวใน เชิด เสมอ ซึ่งแต่ละคณะจะเลือกใช้บทเพลงประกอบไม่เหมือนกัน) ก่อน เมื่อบรรเลงจบแล้วปีพาทย์จะบรรเลงเพลงเชื้อ คนร้องจะร้องเชิญ ประกาศหน้าบท เมื่อร้องเพลงเชิญจบปีพาทย์บรรเลงเพลงช้า ตัวละครจะรำถวายมือ โดยเลือกใช้มาบางท่าเท่านั้น จากนั้นดนตรีจะเปลี่ยนเป็นเพลงเร็ว เพลงลา ตัวละครจะรำในท่าที่ค่อยๆ คูกเขาลงกับพื้น เมื่อจบเพลงจึงถวายบังคม แล้วเดินเข้าโรงไป แล้ว

ค่อยออกมาแสดงละครเป็นเรื่อง ซึ่งจะมีดนตรีประกอบเป็นเพลง 2 ไม้มี่ เครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลง ปกติจะใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น มักใช้ระนาดเอกเป็นเครื่องดำเนินทำนองหลัก มีเครื่องประกอบจังหวะ คือ ฉิ่ง และตะโพน โดยเฉพาะฉิ่งจะใช้คนในคณะผลัดกันตี ซึ่งเป็นการผสมวงแบบชาวบ้าน เหตุผลที่ใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น เพื่อเป็นการประหยัดค่าแรงที่ต้องจ่ายเพิ่มตามจำนวนผู้แสดงและนักดนตรี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับราคาของผู้ว่าจ้าง การแต่งกาย “เข้าเครื่องหรือยืนเครื่อง” แต่ไม่พิถีพิถันในเรื่องวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ จึงขาดความประณีตสวยงามเท่าที่ควร ในส่วนที่แต่งตัวสวยงามก็จะเป็นตัวเอกของเรื่อง เช่น ตัวพระ ตัวนาง และตัวเอกที่เกี่ยวข้อง ส่วนตัวประกอบอื่นๆ จะเพียงแต่งให้พอทราบว่าเป็นตัวอะไร เครื่องประดับและเครื่องแต่งกายทางคณะจะจัดเตรียมไว้ให้นักแสดง แต่ก็มีผู้แสดงบางคนจัดเตรียมเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับมาเอง การแต่งกายละครเก่าๆ ในปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ค่อยพิถีพิถันในเรื่องเครื่องแต่งกาย สาเหตุอาจเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากผู้แสดง หรือหัวหน้าคณะขาดความสนใจในเครื่องแต่งกายไม่ครบถ้วน เช่น ใส่ข้อมือเพียงข้างเดียว อีกข้างผูกนาฬิกาข้อมือ ไม่ใส่ข้อเท้าขณะทำการแสดง หรืออาจใส่ข้อมือผ้าแต่สวมกำไลข้อเท้าโลหะ หรือใส่ถุงเท้า ซึ่งอาจเป็นเพราะเครื่องแต่งกายไม่ครบสำหรับนักแสดง นอกจากนี้ยังปรากฏการแต่งกายผิดหลัก ได้แก่ การสวมศีรษะชนิดอื่นๆ เช่น ปิ่นจุเหรีจ ยอดลาว การโพกผ้า (แต่งกายพระ) การปล่อยผมสยาย เป็นต้น ซึ่งสาเหตุที่ต้องทำผิดหลักนั้นอาจเกิดจากการเลือกเรื่องที่แสดงไม่เหมาะสม

การเรียนและการฝึกซ้อมของละครเก่าๆ เมื่อเริ่มต้นเข้าเรียน ผู้ที่เริ่มเข้าเรียนจะต้องสมัครเข้าเรียนตั้งแต่ยังเด็กๆ และไม่จำกัดอายุ ก่อนที่จะเรียนจะต้องเสียค่าครู 12 บาท พร้อมทั้งอุปกรณ์ในการไหว้ครู เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน หญ้าแพรก ดอกเข็ม เป็นต้น การเริ่มเรียนในคณะนี้จะเริ่มเรียนรำในเพลงช้า เพลงเร็ว แม่บทใหญ่ แม่บทเล็ก ตามลำดับ เมื่อพอเป็นแล้วจึงเริ่มหัดเรื่องที่ทางคณะใช้ในการแสดง แล้วจึงหัดร้องเพลงและท่องเนื้อให้ได้เสียก่อนที่จะออกไปแสดง

การบริหารและการจัดการของละครเก่าๆ ในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เจ้าของคณะบริหารงานด้วยตนเอง โดยบางครั้งอาจมีนายหน้าคอยจัดหาให้ ซึ่งราคาจะแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง นักแสดงและนักดนตรีจะหมุนเวียนกันแสดงในทุกคณะ ขึ้นอยู่กับคณะไหนเป็นผู้รับการแสดง ราคาวาจ้างไปแสดงละครเก่าๆ จะแตกต่างกันออกไปตามระยะทางและจังหวัดของการรับจ้าง โดยมีตัวแสดง 10 - 14 คน และนักดนตรี 3 - 5 คน โดยแสดงตั้งแต่ 10.00 น. - 12.00 น. พัก 12.30 - 15.30 น. เรียก 1 เวลา โดยมีราคาวาจ้างตั้งแต่ราคา 4,500 - 15,000 บาท ซึ่งจะแบ่งปันให้กับนักแสดง 100 - 350 บาท และนักดนตรี 300 - 350 บาท ถ้าทางเจ้าภาพไม่ได้เตรียมอาหารให้กับทางคณะ หรือทางคณะไม่ได้จัดเตรียมอาหารไปด้วย ก็จะเพิ่มเงินค่าอาหารให้ของแต่ละคน

เครื่องดนตรีในการประกอบละครเก่าๆ ทั้ง 5 คณะ พบว่า ละครชาตรี มีเครื่องดนตรีระนาดเอก โทนชาตรี กลองชาตรี ฉิ่ง และกรับไม้

ละครไทย มีเครื่องดนตรี ระนาดเอก ตะโพน กลองทัด ฉิ่ง และกรับไม้

นักดนตรีของแต่ละคณะจะมีประจำวงเป็นหลัก 4 คน

ลักษณะทางกายภาพของเครื่องดนตรี

ระนาดเอก มีลักษณะผืนระนาดทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ชิงชัน ไม้มะหาด ไม้พยุง ถ้าทำจากไม้ไผ่จะทำจากไม้ไผ่บง ผืนระนาดมี 21 ลูก รางระนาดยาวประมาณ 120 ซม. ไม้ตีระนาดเอกมี 2 อัน และมี 2 ชนิด คือ ไม้ฉวมและไม้แข็ง

ระนาดทุ้ม มีลักษณะทำจากไม้และไม้ไผ่ มีส่วนประกอบที่เป็นผืนระนาดและรางระนาด ผืนระนาดทำจากไม้ไผ่บงและไม้ไผ่ดง ส่วนที่ทำจากไม้จะใช้ไม้มะหาด ไม้พยุง และไม้ชิงชัน เพราะเป็นไม้เนื้อแข็ง เวลาตีจะมีเสียงดัง ลูกระนาดมี 17 – 18 ลูก ไม้ตีระนาดมีเท้าระนาด 4 เท้า มีไม้ตี 2 อัน ลักษณะใหญ่กว่าไม้ตีระนาดเอก ส่วนด้ามใช้ไม้ไผ่ ปลายไม้พันด้วยผ้าหนาและใช้ด้ายพันวนไปวนมาเพื่อความสวยงาม

โพนชาตรี มีลักษณะตัวโพนทำจากไม้ขนุน ไม้กระท้อน และไม้สัก ซึ่งหน้าด้วยหนังด้านเดียว สายโยงแรงเสียง ใช้หนังเรียด เส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลองประมาณ 17 ซม. ตัวโพนยาวประมาณ 34 ซม.

กลองชาตรีหรือกลองตุ๊ก มีลักษณะคล้ายกลองทัดแต่ใบเล็กกว่ามาก หน้ากลองเส้นผ่านศูนย์กลาง 20 ซม. ยาวประมาณ 26 - 24 ซม. สมัยก่อนใช้เพียงใบเดียว ปัจจุบันใช้ 2 ใบ ซึ่งหน้าด้วยหนังทั้ง 2 ด้าน แล้วตึงด้วยหมุด ตัวกลองใช้ไม้ ไม้ตีทำจากไม้ไผ่ต้นขนาดเหมาะสมมือมี 2 อัน ความยาว 25 – 30 ซม.

ตะโพน มีลักษณะ ประกอบด้วยตัวหุ่น หนังขึ้นหน้ากลอง หนังเรียบสำหรับขึงให้หน้ากลองตึงและเท้ารองตัวตะโพนสำหรับหุ่น นิยมทำจากไม้ขนุน ไม้สัก หุ่นตะโพนชุดให้ป่องตรงกลาง หน้าหนึ่งใหญ่หน้าหนึ่งเล็ก หน้าใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 22 ซม. หน้าเล็กเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 22 ซม. ตัวกลองยาวประมาณ 48 ซม.

ฉิ่ง มีลักษณะทำจากโลหะหลายชนิด หล่อให้ขนาดคล้ายหมวกใบเล็กเจาะรูตรงกลางร้อยเชือกผูกเป็นปมไว้ด้านในให้ได้เป็นคู่มี 2 ผา ฉิ่งมีหลายขนาดแต่ต้องมีเสียงดี คือตีกระทบกันแล้วดังกังวาน ฉิ่งขนาดใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 7 ซม. ขนาดเล็ก 4 ซม. การตีมี 2 เสียง คือ เสียงฉิ่ง และ ฉับ เสียงฉิ่งจะตีริมของฉิ่งแล้วเปิดมือยกฉิ่งขึ้น ส่วนเสียงฉับจะตีตรงๆ แล้วคว่ำฉิ่งติดกันกดมือลงไว้

กรับ ทำด้วยไม้เนื้อแข็งยาวประมาณ 20 เซนติเมตร กว้าง 12.5 เซนติเมตร มีความหนา 5 เซนติเมตร เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม แต่ปลายด้านหนึ่งจะมน

ปี่ใน มีลักษณะลำตัวทำด้วยไม้กลึงกลมเรียวยาวสวยงามมีขนาดใหญ่กว่าปี่อื่น ยาวประมาณ 41 - 42 ซม. กว้าง 4.5 ซม. ตรงกลางปล่องมีลิ้นอยู่ภายนอก ด้านบนเจาะรูเรียงนิ้ว 6 รูกับนิ้วค้ำ 1 รู ด้วย ลิ้นประกอบด้วยท่อทองเหลืองเล็กบางและมีใบตาลที่จะต้องตัดเจียนให้ได้ขนาดพอเหมาะมาติดตรงปลายท่อทองเหลืองรวมเรียกว่ากำพรวด บางที่ไม่มีท่อทองเหลืองอาจใช้ท่อโลหะแทน

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก่น

เพลงที่ใช้ในการประกอบละครแก่นทั้ง 5 คณะ ที่มักใช้เป็นประจำ พบว่า มี เพลงอวยพร เพลงช้า เพลงเร็ว เพลง 2 ไม้ม้วน เพลงลา เพลง 2 ชั้น และ เพลงเชิด

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. ควรศึกษาละครแก่นของจังหวัดอื่นๆ
2. ควรศึกษาละครแก่นเปรียบเทียบกับคณะอื่นๆ หรือภาคอื่นๆ หรือการเปรียบเทียบกับกรมศิลปากร

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ. (2520). *วรรณกรรมประกอบการละเล่นละครชาตรี*. กรุงเทพฯ :

กระทรวงศึกษาธิการ.

กาญจนา อินทรสุนานนท์. (2544). *อิหร่าน: ภูมิลักษณะ ประชาชนและวัฒนธรรม*,
เอกสาร.

_____. (2538). *พื้นฐานมนุษยวิทยาภาควัฒนธรรม*

เอกสารประกอบคำสอน, วิชา มส 592 (HS 529). คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

แก้วกร เมืองแก้ว. (2544). *มังคละ : กรณีศึกษาวงดนตรีพื้นบ้านของนายพรต คชนิล. ปริญญา*
นิพนธ์ ศศ.ม.(มานุษยวิทยาคิวทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

จรินทร์ เทพสงเคราะห์. (2540). *ศึกษาบทเพลงกาหลอในจังหวัดสงขลา. ปริญญานิพนธ์*
ศป.ม. (มานุษยวิทยาคิวทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ชวลา จินดาผ่อง. (2538). *ศึกษาลิเกป่าในจังหวัดตรัง. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม.*
(มานุษยวิทยาคิวทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.

ดวงรัตน์ ทรัพย์ประเสริฐ. (2544). *พิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ : กรณีศึกษาดนตรีและพิธีรำเจ้าพ่อ*
ของชาวมอญ. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (มานุษยวิทยาคิวทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

เต็มสิริ บุญยสิงห์ และเจือสตะเวทิน. (2516). *วิชานาฏศิลป์ (การละครเพื่อการศึกษา.)* พระนคร
: องค์การคำครุสภา.

ชนิต อยู่โพธิ์. (2503). *พิธีไหว้ครู ตำราครอบโขนละคอน พร้อมด้วยตำนานและคำกลอนไหว้*
ครูละคอนชาตรีง. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : กองการสังคีต กรมศิลปากร.

นริศรานุกัฏฐ์ , สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า. (2506). *บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ. เล่ม 5*
พระนคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

นิยพรรณ วรรณศิริ. (2540). *มนุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์*
พี.เอ็ลฟ์ วัง จำกัด.

บุญตา เขียนทองกุล (2537). *เพลงดนตรีปีที่ 1. ฉบับที่ 4, กรุงเทพฯ : ไม่มีสถานที่พิมพ์.*

- ปกรณ นิลวานิช. (2547). *การศึกษาการเล่นพื้นบ้านเชื่อนางหงส์ ตำบลสามตำบล อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช*. ปรินิพนธ์ คป.ม. (มานุษยวิทยาควิทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พจนานุกรมไทย. (2539). *พจนานุกรมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ : ไม่มีสถานที่พิมพ์.
- พรรณราย คำโสภา. (2542). *การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านกันตรึมของหมู่บ้านดงมัน จังหวัดสุรินทร์*. ปรินิพนธ์ คป.ม. (มานุษยวิทยาควิทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- มาลินี งามวงศ์วาน. (2537). *ละครแก่นที่ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (นาฏยศิลป์) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์ กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุพาวดี สุขจำเริญ และ เอื้อม เด็ดเดี่ยว. (2526). *ศึกษาเชิงวิเคราะห์ละครชาตรีคณะพรหมสุวรรณ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี*. วิทยานิพนธ์ ค.บ. (นาฏศิลป์ไทย) เพชรบุรี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี. ถ่ายเอกสาร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2540). *สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ-ดุริยางค์*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- วินัย ภูะหงษ์. (2520). *พระสุธน – นางมโนห์รา การศึกษาเปรียบเทียบที่มาและความสัมพันธ์ระหว่างฉบับต่าง ๆ*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (อักษรศาสตร์) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ศรัณญา บุญลาโก. (2547). *เพลงมอญรำ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ*. ปรินิพนธ์ คป.ม. (มานุษยวิทยาควิทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศรัณย์ นักรบ. (2541). *ดนตรีชาวเขาเผ่าเย้า กรณีศึกษาหมู่บ้านผาเตือ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย*. ปรินิพนธ์ คป.ม. (มานุษยวิทยาควิทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สมชาย วาสกริ. (2545). *การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของละครเท่งต๊ก คณะ ส.บัวน้อย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี*. ปรินิพนธ์ คป.ม. (มานุษยวิทยาควิทยา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สรัณญา บำรุงสวัสดิ์. (2540). *การศึกษาเปรียบเทียบการรำแก่น ที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร ศาลพระพรหมเอราวัณและศาลพระกาฬ*. วิทยานิพนธ์ คป.ม. (นาฏศิลป์ไทย) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- สายสุนีย์ ขาวปลื้ม. (2544) *เพลงรำผีมอญของชาวมอญจังหวัดปทุมธานี*. ปรินิพนธ์
ศป.ม.(มานุษยวิทยามหาวิทยาลัย) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สิวาวุธ สุทธิ. (2546). *ศึกษาดนตรีในราชวงศ์*. ปรินิพนธ์ ศป.ม.
(มานุษยวิทยามหาวิทยาลัย) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.
- สุพัตรา สุภาพ. (2536). *สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี*.
พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- สุวรรณ อุดมผล. ม.ป.ป. *วรรณกรรมและการแสดงของไทย*. กรุงเทพฯ : ประกายพริก.
- อรนุช ยันตะกนก. (2547). *การศึกษาเพลงระบำประเภทขับร้อง ประพันธ์โดย*
มนตรี ตราโมท. ปรินิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยวิทยามหาวิทยาลัย) กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2543). *แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม*.
จังหวัดเชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.
- อารีรัตน์ เรืองกำเนิด. (2543). *โหม่งครีမ် : ดนตรีสำหรับงานศพในจังหวัดชุมพร*.
ปรินิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยวิทยามหาวิทยาลัย) กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

Merriam, Alan P. (1976). *Anthropology of music*. Chicago University Press.

Myers, Helen . (1983). "Ethnomusicology." *The New Oxford Companion to Music*.
Oxford : University Printing House.

สัมภาษณ์

- กนกรัตน์ เนียมนิ่ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,พรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 1.
ที่ คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 27 กรกฎาคม 2547.
- กนกรัตน์ เนียมนิ่ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,พรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 2.
ที่ คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 18 มีนาคม 2548.
- กนกรัตน์ เนียมนิ่ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 3.
ที่ คณะกนกรัตน์บันเทิงศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 7 มิถุนายน 2548.

จุย อยู่สมบูรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 20 สิงหาคม
2546.

จุฬารัตน์ ศิริคด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,พรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 1.

ที่ คณะศรีสมปอง บ้านเหิงศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 4 มิถุนายน 2548.

จุฬารัตน์ ศรีคุด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,พรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 2.

ที่ คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 20 มกราคม 2549.

ชูศรี ด้านสากล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,พรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 1.

ที่ คณะอำนวยการพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 10 ตุลาคม 2548.

ชูศรี ด้านสากล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,พรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 2.

ที่ คณะอำนวยการพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 21 มกราคม 2549.

ทองพล ศรีจิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,พรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์.

ที่ คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 16 กันยายน 2547.

พินิจ อยู่สมบุรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 1.

ที่ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 12 กันยายน 2546.

พินิจ อยู่สมบูรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 2.

ที่ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 20 สิงหาคม 2546.

พินิจ อยู่สมบูรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 3.

ที่ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 13 มีนาคม 2547.

พินิจ อยู่สมบูรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,พรณระพี บณเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 4.

ที่ คณะ ส. ลูกเพชรพินิจ นาฏศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 4 มิถุนายน 2548.

สุภาพรรณ ศรีจิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์.

ที่ คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 19 ตุลาคม 2547.

สุวรรณา งามสม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,พรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 1.

ที่ คณะแม่หอ วัดปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 12 มิถุนายน 2548.

สุวรรณา งามสม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 2.

ที่ คณะแม่หอ วัดปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 13 สิงหาคม 2548.

สุวรรณา งามสม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,พรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์, ครั้งที่ 3.

ที่ คณะแม่หอ วัดปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2548.

อรัชกร ศรีคต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์.

ที่ คณะศรีสมปอง บ้านเทิงศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 24 ตุลาคม 2547.

อินทรชัย เนียมนิ่ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณระพี บุญเปลี่ยน เป็นผู้สัมภาษณ์.

ที่ คณะกนกรัตน์บ้านเทิงศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อ 7 มิถุนายน 2548.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

โน้ตเพลงที่ใช้ในการแสดงละครแก่น
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

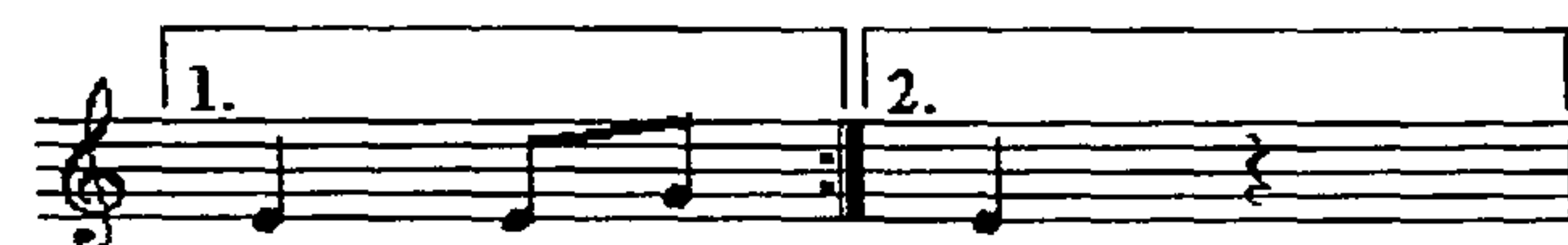
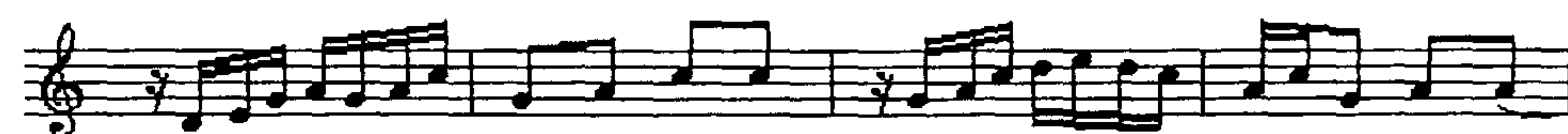
สุดสงวน

กาเรียนทอง

กลยาเยียมห้อง

ลมพัดชายเขา

แขกมอญบางขุนพรหม

A musical score for the piece "แขกมอญบางขุนพรหม" (Khak Mon Bang Khun Phrom). The score is written on seven staves, each with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The time signature is 2/4. The first staff begins with a box labeled 'A' above the first measure. The second staff continues the melody. The third staff features a more complex rhythmic pattern with eighth and sixteenth notes. The fourth staff continues the melody. The fifth staff has a first ending bracket labeled '1.' and a second ending bracket labeled '2.' with a box labeled 'B' above the final measure of the second ending. The sixth staff continues the melody. The seventh staff concludes the piece with a final melodic phrase.

เขมรปากท่อ

ท่อน 2

แขกมอญ

ท่อน 1

ท่อน 2

ritu 3

แขกอาหวัง

ทองย่อน

ทะเลบัว

แขกมอญบางขุนพรหม

The musical score is composed of ten staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat, and a 2/4 time signature. Section A is marked with a box labeled 'A' above the staff. The second staff continues the melody. The third staff features a more complex rhythmic pattern with many sixteenth and thirty-second notes. The fourth staff continues this pattern. The fifth staff contains two first endings, labeled '1.' and '2.', with a box labeled 'B' above the second ending. The sixth staff continues the melody. The seventh staff features a more complex rhythmic pattern. The eighth staff contains two first endings, labeled '1.' and '2.', with a box labeled 'C' above the second ending. The ninth staff continues the melody. The tenth staff concludes the piece with a final rhythmic pattern.

บุหลัน

ท่อน 1

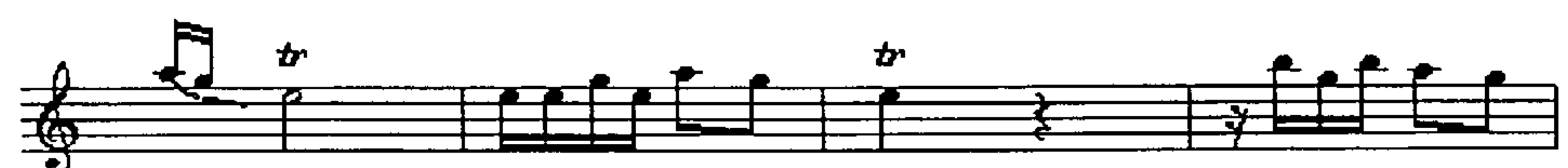
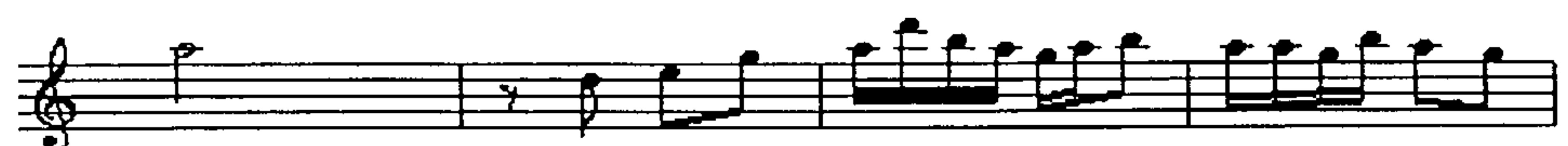
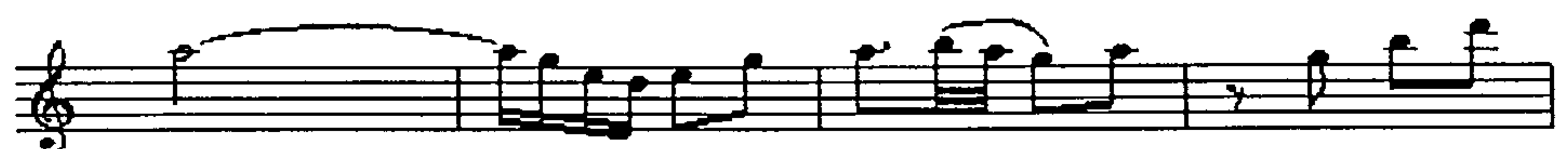
บุหลัน (ต่อ)

ท่อน 2

บุหลัน (ต่อ)

ท่อน 3

ส่งท่อน

บุหลัน (ต่อ)

ท่อน 4

มอญรำดาบ

The musical score for 'มอญรำดาบ' (Mon Ramba) is written in 2/4 time and consists of ten staves. The key signature has one flat (B-flat). The notation includes various rhythmic values such as eighth, sixteenth, and thirty-second notes, as well as rests. There are two first/second endings (1. and 2.) indicated by bracketed lines above the staves. The first ending appears on the fifth and tenth staves, while the second ending appears on the sixth and ninth staves. The score concludes with a double bar line on the tenth staff.

ยอ 15

ท่อน 1

ยอเร (ต่อ)

ท่อน 2

The musical score is written in 2/4 time and consists of 12 staves. The notation includes various rhythmic values such as eighth, sixteenth, and thirty-second notes, as well as rests. A triplet of eighth notes is indicated by a '3' above the staff in the fourth measure of the fourth staff. The piece concludes with a double bar line on the twelfth staff.

สร้อยลำปาง

The musical score for "สร้อยลำปาง" (Sroy Lam Pang) is written in 2/4 time on a single treble clef staff. The piece begins with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature of 2/4. The melody is composed of eighth, sixteenth, and thirty-second notes, with frequent beaming. The score includes several repeat signs and first and second endings, indicated by the numbers "1." and "2." above the staff. The first ending appears on the sixth staff, and the second ending appears on the seventh staff. The piece concludes with a final double bar line.

สาธการ

ก-โพบ *ff*

This musical score is written for a single melodic line on a grand staff (treble and bass clefs). The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 4/4. The piece begins with a rest for two measures, followed by a series of chords and single notes. A dynamic marking of *ff* (fortissimo) is present. The notation includes various rhythmic values such as eighth, sixteenth, and thirty-second notes, as well as rests. The score consists of 12 staves of music.

This page of musical notation, numbered 172, features twelve staves of music in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The notation is dense, utilizing eighth and sixteenth notes, often beamed together, and includes various musical ornaments such as slurs, ties, and grace notes. A double bar line is positioned on the eighth staff. A small circled cross symbol is located between the seventh and eighth staves. The music appears to be a single melodic line for a piano.

The musical score on page 173 consists of 14 staves of music in G major (one sharp). The notation includes various melodic lines with eighth and sixteenth notes, as well as chords. A double bar line with a circle and a cross (coda symbol) appears on the 9th staff, followed by the text "To Coda". The final staff ends with a double bar line and a fermata. Below the final staff, the Thai title "เพลงใจสาว" (Song of the Girl's Heart) is written.

To Coda

เพลงใจสาว

เพลง

ภาพประมาท

ท่อนนำ

รับพร้อม

ff

ff

(เทียบสอให้เข้าประมานก่อนแล้วจึง สอ Coda) ⊕

1.

2.

1.

2.

The musical score is written for piano and consists of 12 staves. The key signature is one flat (B-flat). The notation includes various musical symbols such as notes, rests, accidentals, and dynamic markings. The score is divided into several sections, with first and second endings indicated by '1.' and '2.' above the staves. The final section is marked 'D.S. al Coda' and 'Pia'.

D.S. al Coda

Pia

รำลาเดียว

กลม

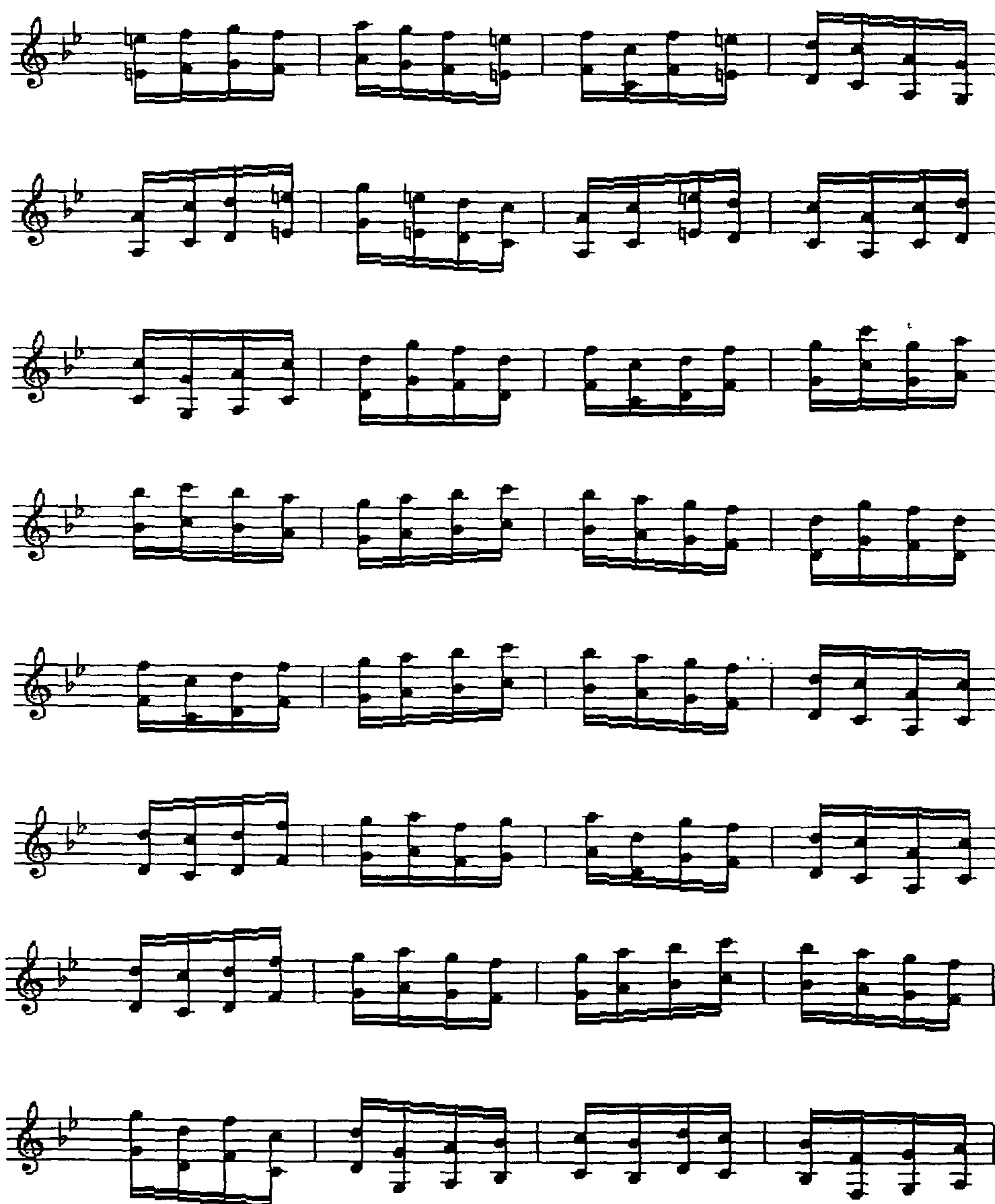
ff

1. 2.

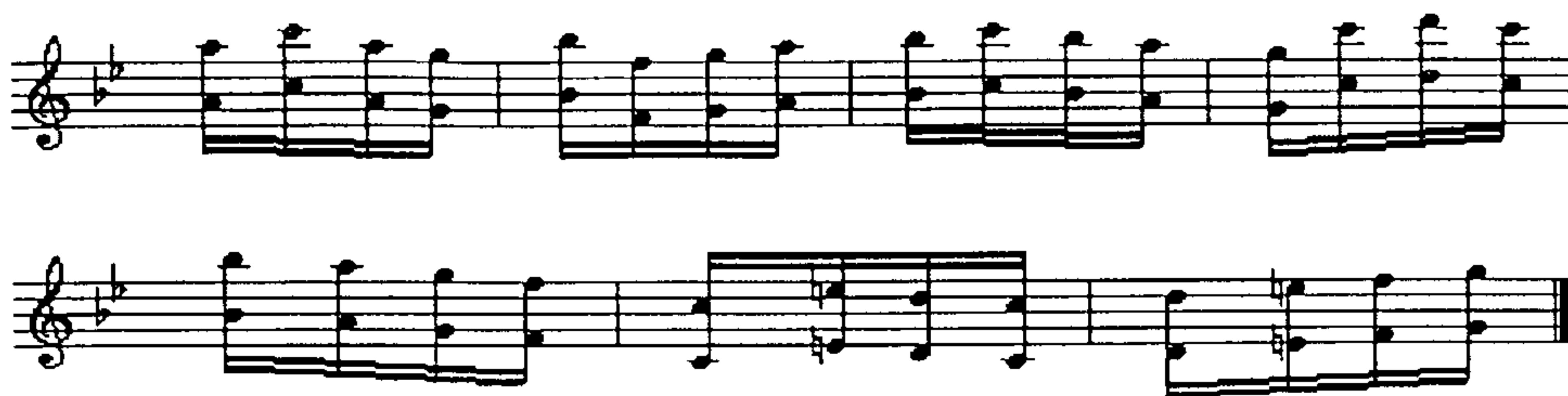
เก็บสองท่อนเข้าจบ

ชำนาญ

ช้างประสาธนา

ภาคผนวก ข.
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 1

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์ หัวหน้าคณะละครแก้บน เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการศึกษาละครแก้บน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ เป็นทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่าทางด้านละครแก้บน

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว

ชื่อ / สกุล .....วัน / เดือน / ปีเกิด.....
 อายุ.....ภูมิลำเนา.....ที่อยู่ปัจจุบัน.....
 .....
 การศึกษา.....จากโรงเรียน.....
 สถานะทางครอบครัว.....บุตร / ธิดา.....
 คณะละครแก้บน .....ตำแหน่ง.....

ตอนที่ 2 ใช้สัมภาษณ์ทางด้านละครแก้บน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

1. ประวัติความเป็นมาของคณะ.....
 .....
2. การสืบทอดละครแก้บน.....
 .....
3. พิธีกรรมและความเชื่อ.....
 .....
4. พิธีไหว้ครูของทางคณะจัดเมื่อใดอย่างไร.....
 .....
5. ผู้เข้าเรียนต้องมีคุณสมบัติอย่างไร.....
 .....
6. มีพิธีรับลูกศิษย์อย่างไร.....
 .....
7. เครื่องสังเวท.....
 .....

8. ลักษณะของบทเพลง.....

9. เรื่องที่ใช้ในการแสดง.....

10. เพลงที่ใช้ประกอบละครแก้บน.....

11. เครื่องดนตรี.....

12. การแต่งกายของการแสดงละครแก้บน.....

13. การฝึกซ้อมแสดงละคร.....

14. การเลือกบทแก่ผู้เรียน.....

15. การฝึกขับร้องเพลง.....

16. การขับร้องเพลงและรำให้เข้ากับดนตรี.....

อื่นๆ .....

ผู้สัมภาษณ์ นางสาวพรรณระพี บุญเปลี่ยน

สถานที่.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์นักแสดง นักดนตรี เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการศึกษาละครแก่นบ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว

ชื่อ / สกุล .....วัน / เดือน / ปีเกิด.....
 อายุ.....ภูมิลำเนา.....ที่อยู่ปัจจุบัน.....
 .....
 เกี่ยวข้องในฐานะ .....คณะ.....

ตอนที่ 2 ใช้สัมภาษณ์ความคิดเห็นทางด้านการแสดงและดนตรีของละครแก่นบ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

1. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับละครแก่นบ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ว่ายังได้รับความนิยมหรือไม่อย่างไร.....
 .....
2. งานแสดงแต่ละครั้งท่านได้รับค่าแสดงครั้งละเท่าไร.....
3. ในการแสดงแต่ละครั้งท่านได้ยึดถือตามแบบฉบับหรือได้รับการสืบทอดมาอย่างไร.....
 .....
4. ท่วงทำนอง จังหวะ และลีลาการแสดงต้องใช้ไหวพริบมากน้อยอย่างไร.....
 .....
5. ท่านฝึกการขับร้อง / การเล่นดนตรี นานเท่าไรกว่าจะได้แสดง / เล่น.....
6. ขั้นตอนการเรียนเป็นอย่างไร.....
 .....
- อื่นๆ .....
 .....

ผู้สัมภาษณ์ นางสาวพรรณระพี บุญเปลี่ยน
 สถานที่.....
 วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 3

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์ ผู้รับงานหรือหัวหน้าคณะ เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการศึกษาละครแก้บน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว

ชื่อ / สกุล .....วัน / เดือน / ปีเกิด.....
 อายุ.....ภูมิลำเนา.....ที่อยู่ปัจจุบัน.....
 .....
 เกี่ยวข้องในฐานะ .....คณะ.....

ตอนที่ 2 ใช้สัมภาษณ์ความคิดเห็นทางด้านการรับงานแสดงของละครแก้บน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

1. ท่านได้รับงานครั้งละเท่าไร.....
  2. การแสดงแต่ละครั้งใช้เวลาเท่าไร.....
  3. นักแสดงนักดนตรีมีกี่คนในการแสดงแต่ละครั้ง.....
  4. ในการแสดงแต่ละครั้งท่านได้จัดเตรียมอะไรบ้าง.....
 .....
  5. ท่านมีการเตรียมเรื่องที่จะแสดงหรือการซ้อมหรือไม่อย่างไร.....
 .....
  6. การเลือกนักแสดงนักดนตรีในแต่ละงานอย่างไร.....
 .....
- อื่นๆ .....
 .....

ผู้สัมภาษณ์ นางสาวพรรณระพี บุญเปลี่ยน
 สถานที่.....
 วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 4

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์รายชื่อของคณะละคร เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการศึกษาละครแก่นบ อําเภอ
เมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
คณะละคร.....

	ชื่อ - นามสกุล	อายุ	หน้าที่	อาชีพ

ผู้สัมภาษณ์ นางสาวพรรณระพี บุญเปลี่ยน
สถานที่.....
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวพรรณระพี บุญเปลี่ยน
วันเดือนปีเกิด	17 เมษายน 2518
สถานที่เกิด	อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	110/1 ซอย 11 ถนนเทศบาล ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2538	ประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นสูง จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร กรมศิลปากร
พ.ศ. 2540	ศศ.บ. ดุริยางค์ไทย จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
พ.ศ. 2549	ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร